

2100
Latv. Nod.

Pēteris Ērmanis

Atmiņu vija

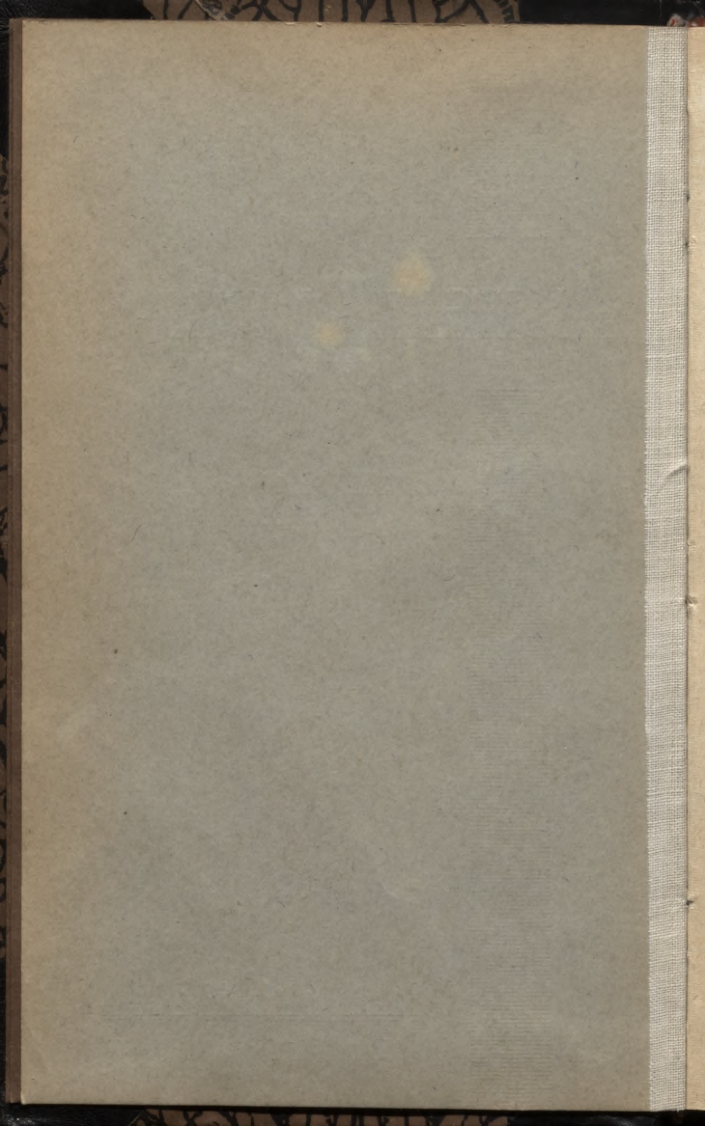
Viena cilvēka bērnība un
pirmsjaunība sešpadsmit
tēlojumos

Ja

1 9 3 5

Izdevis A. Gulbis, Rīgā

B
810.09

Latv. Ned.

Pēteris Ērmanis

Atmiņu vija

Viena cilvēka bērnība un pirmjaunība
sešpadsmit tēlojumos

1935

Izdevis A. Gulbis Rīgā

L. V. B.
303984 ✓

A. Gulbja grāmatu spiestuve Rīgā, Ausekļa ielā 9.

Par kociem, ceļiem,
cilvēkiem

Gadskārtas un aizgājušie

Mana tēva māja gan nav sevišķiem dabas skaistumiem apveltītā vietā. Šai apkārtnē vispār dabai piemīt zināma vienmuļība. Bet gadskārtu maiņu mūžam jaunais daiļums nirdzēdams iet arī te pāri. Gadskārtu maiņā noskatoties, man ik gada laikā nāk atmiņā tuvi, mūžībā aizgājuši cilvēki, kas reiz te bijuši un staigājuši.

Pavasari, kad reizēm gadās salnaini, skarbi rīti, un reizēm atkal pavēsas, lietainas dienas, man jādodomā par mana mazā brāļa nāvi, lai gan viņš mira ziemā. Bet vēsās pavasara dienās, kad gaišais zaļums tinas kā vieglās skumjās, jūtama nevien jaunā, plaukstošā dzīvība, bet arī kā daudzu nelaikā lauztu, neizdzīvotu dzīvju dvesma. Es savu brāli neesmu redzējis, jo viņš mira trīs gadi priekš manas nākšanas pasaulē, astoņi gadi vecs. Esot bijis apdāvināts jeb, kā mūsu pusē saka, gaišs puika. Esot paticis lasīt, lasīto pārrunāt. Reiz viens mūsu radnieks stāstīja: „Jūsmājā, kad viens gods bija, skatos: cilvēki sastājušies kā mūris ap vienu vietu. Bet nemaz saredzēt, ap ko šie tur tā pulcējas. Pieeju tuvāk, dzirdu — viena smalka balsīte kā pulkstenītis zvana. Jānītis stāsta ko — par kādiem ūdens plūdiem vai — un lielie cilvēki stāv apkārt un tik klausās un brīnas.“ — Man par brāli visvairāk jādodomā tomēr to sājpu dēļ, ko viņa nāve atnesa manai mātei. Tās bijušas tik asas, ka māte vai veselu gadu staigājusi, kā saka, ne dzīva, ne mirusi. Un visā tālākā mūžā viņa nekad pilnīgi nebeidza skumt par zaudēto pirmo dēlu. Tad nācu es; bet es pirmajos dzīves gados esot bijis

vārgs un bieži slimojis. Tādēļ arī māte rūpēs par mani, manā lutināšanā bija allaž kas satraukti bažīgs: nemitīgas rūpes un kā trauksmes stāvoklis: ja nu arī šis dēls zūd, ko tad? Manai mātei bija liela spēja lēnām, lēnām un ilgi degt un mocīties sāpēs un raizēs. Domājot par mātes sāpēm, es viņas gan vairs nevaru vest sakarā ar drēgnu pavasara dienu, bet drīzāk ar vasaras tveici, kad lietus ilgi nav lijis, kad zeme tik kvēla un cieta, kad saule gurdina pļāvējus pļāvās, ravētājas sakņu dārzos.

Siltos pavasara vakaros, kad saule smaidīdama gulstas aiz meža, kad vēlāk laipna nakts apņem zemi, man reizēm jādomā par vectēvu, t. i. mātes tēvu (māna tēva vecāki mira priekš manas ierašanās un man par viņiem nav daudz stāstīts). Vectēvs, protams, bija vecs un arī mirt nemira pavasarī, bet ziemas sākumā (mani gan vēl tika redzējis un mira mēnešus desmit pēc manas dzimšanas), tomēr man viņu gribētos saukt par pavasara cilvēku. Māte un arī tēvs man par šo vectēvu stāstījuši tik daudz laba, ka viņa raksturs šais stāstos notēlojies dzīvs un skaidrs: viņa jautrais prāts, labsirdība un palīdzība citiem man vienmēr atgādina kaut ko patīkami siltu, smaidīgu, pavasarīgi labvēlīgu. Vectēvs vēl klaušu laikos Smiltēnē bija rentējis Žīguri, vienu no turienes daudzajiem krogiem, un strādāja arī galdnieka darbu. Māte stāstīja, ka viņa, meitene būdama, vakaros gājusi pie tēva gultas galvgala un klusām lūgusies: „Mīļo tēt, sūti mani uz Rīgu skolā“ (mātei par tādām lietām jau ne pīkstēt!) Tēvs tad arī aizvedis meitu uz Rīgu kādā meiteņu elementārskolā (māte stāstot nekad neaizmirsā pieminēt, cik sirsnīgi tēvs toreiz no viņas atvadījies). Meitene Rīgā dzīvojusi pie mātes radiem Lakiem, tiem, kuņu meita Emilija spēlējusi līdz „Žūpu Bērtuļa“ izrādē 1868. gadā. Māte

man reizēm stāstīja par šo izrādi, stāstīja arī par dažiem latviešu biedrības vīriem, kuņus izdevies redzēt: architektu Baumani, Štālberģi, kupro Leitānu. — Nevarēdams savā Žīgurī noturēties, vectēvs pārcēlās uz kādām rentes mājām pagastā, bet bija jāiet arī no turienes. Mūža beigas viņš nodzīvoja citā pagastā pie znota, t. i. mana tēva. — Kā teikts, vectēvs bijis brīnum labsirdīgs. Krogā toreiz grozījušies visādi ļaudis. Nākuši arī tā sauktie vanderzeļļi un ubagi. Māte stāstīja: reiz vectēvs vienu nevarīgu, utainu ubagu ievēdis pirtī, nomazgājis, iedēvis tīru kreklu, iedēvis pēc pirts šņabi, paēdinājis. Un to viņš darījis smiedamies un jokodamies. No vanderzeļļiem īpaši zīmīgs bijis Kuplais Vecis, nodzīvojies prūsis, par kuņu vectēvs smējies: „Ja šitam nomazgātu muti, apcirptu matus, nodzītu bārdu, iedotu komet godīgāku praķi, ko mugurā vilkt — iztaisītu vēl tīri labu kungu.“ Bet Kuplais Vecis aizkarts un pikts pretī: „Kungs man' pīš (bijis), kungs man' paliks, mužiks tav' pīš, mužiks tav' paliks!“ — Reiz, Rīgā iebraucis, vectēvs staigājis pa Daugavmalas tirgu, tīši skaļi gudrodams: „Būtu vai jauna cepure jāpērķ“. Bodnieki kā elektrizēti: „Nāc šur, nāc pie man'! Kādu tev vajag?“ Vectēvs: „Taisni tādu kā Spaļa Kupcīšam.“ Žīdiņš lēc vai no ādas: „Stāste, stāste, kāde bije Spale Kupcem? Voi tāde? Voi sitāde?“ Bet vectēvs: „Nekā, nekā, tikpat jums tādas nav, es jau zinu“. Un gājis vien projām. — Uz laukiem dzīvodams vectēvs vairāk strādājis galdnieka darbu. Ienāk kāds. Vectēvs ēvelē un runā, savilcis nopietnu ģīmi: „Ar Viķu Matīsu (kaimiņu) esot trakas lietas“. Ienācējs ziņkāriģs: „Kas, kā? Kādas trakas lietas?“ Vectēvs vēl nopietnāk: „Jā, jā, trakas gan“. Un beidzot pastāsta ko pavisam ikdienišķu: „Likšot jaunas kārtis cūkaploka sētai“. Ienācējs nospļaujas: „Ķfū tu, kas tur nu par trakumu! Tu jau atkal

tikai savus štukus taisi“. — Un liels dzīvnieku draugs bijis vectēvs. Labprāt ēdinājis kaķi: „Ek, kā man patīk skatīties, kad šis ar sarkano mēlīti tā gliši plikšķina!“ Ilgi baņojis un kopis kroplu cāli, ko iesaucis par Cīci.

Vecmāte, viņa sieva, mana mātesmāte, bija citādas dabas: barga, nopietna, jeb kā mūsu pusē runā, sirdīga. Viņa manās domās saistās ar ziemas balto stingrību un ziemā iekrita viņas aiziešanas stunda. Mana māte par viņu runāja gan bez sevišķa rūgtuma: „Jā, māte mums bija dusmīga. Viņa jau bija taisns cilvēks, viņa labu vien gribēja, bet viņas dabā bija pavisam maz mīlīguma. Vēl manā kāzu dienā viņa mani nolamāja.“ Vecmāte varēja ātri saskaisties, bet viņai šis ātri uznākušās dusmas tik drīz vis nepārgāja. Ari manai mātei bija spēji dusmu uzplūdumi un tad viņa varēja būt pat ļoti asa; bet viņai pēc piecām minūtēm viss bija pāri, viņa tad bija nelaimīga par savām dusmām, varēja lūgt pat piedošanu. Beigu gados gan vecmāte arī bijusi lēna un mierīga. Atminos, kā es rotaļajos ar tukšām diegu spolītēm viņai pie kājām uz grīdas. Es jau nekāda vecmātes barguma netiku redzējis, pret mani viņa bija laba. Atminos, ka viņa šad tad sacīja: „Man jau jāiet uz mežu“. „Es jau te ilgi nedzīvošu. Mani aizdzīs uz mežu un tur es palikšu“. Neviens pret viņu nav bijis slikts un par „mežā dzīšanu“ jau, protams, ne domas. Bet tādu nu viņa bija ieņēmusies valodu, kā jau vecs cilvēks.

Mātes māsa Liene, ko vienkārši saucām par Lienīti (es gan par tanti), man liekas kā rudens cilvēks. Viņu tīkas atcerēties rudens dienā, kad saule spīd un palēns vējš viegli rauj lapas no kokiem. Tādā rudens laikā viņa mira, tādā iekrita viņas apbedīšana. Lienīte bija vecmeita, savā laikā ilgi strādājusi kā istabas meita muižā, Smiltenes toreizējo īpašnieku Bandavu ģi-

menē. Sava naudas tiesa viņai arī bija iekrāta, lai gan ne daudz. Pēc vīriešiem viņa nekad nebija dzinusies; turklāt viņas dzīvi traucēja fizisks defekts: viņa stostījās, kaut gan ne lielā mērā. Tā nu viņa vadīja dienas mūsmājā, atšacījusi no cerībām uz savu dzīvi. Mani viņa mīlēja kā otra māte un lutināja pat vai vēl vairāk nekā māte. Viņa bija strādīga un tīrīga; vienmēr darbā: kad lopi ganījās tālajās pļavās, Lienīte staigāja turp ar piena kannām pa trīs lāgi dienā; grīdas mūsu istabās mazgāja bieži vien divreiz nedēļā un vispār kustējās visādās gaitās no rīta līdz vakaram. — Bet viņai bija arī zināms skarbums, ar ko viņa vairāk atgādināja vecmāti nekā otra māsa. Bija arī liela mīlestība uz jokiem, varbūt, no tēva mantota. Lasīja visu ko, bet vismiļāk humoristiskos gabalus. Atminos, Lienīte mūža beigu gados īpaši meklēja avīzēs un „Austrumā“ Andreja Upīša komiskos „Mazo cilvēku“ stāstiņus un, kad no kaimiņiem atnesa „Pēterburgas Avīžu“ pielikumus, vispirms izlasīja „Purva malu“. — Reiz mums bija tāda kā ģimenes ķilda, vai kas līdzīga. Arī es, iemaldījies istabā, klausījos. Atminos, tēvs pa istabu staigādams runāja: „Jā, tā tas ir: visi mums uzlikta kā tāda izlikšanās maska. Un patiesības mums nav.“ Lienīte sacīja: „Nu, vai ziniet (viņa vienmēr svaini uzrunāja ar jūs), ja mums tādas maskas nebūtu, mēs tagad pat skrāpētu viens otram acis laukā.“ — Šad tad abām māsām iznāca strīds. Stundām ilgi viņas ņēmās vācu valodā, lai es nesaprastu, jo līdz desmitam gadam es no šīs valodas daudz vis neko nezināju. Mana māte runāja aizraudamās, no sirds. Lienīte runāja, varbūt, vēl skarbāki, bet mierīgāki un varēja nojaust: asāki, dzēlīgāki. Arī stostīties viņa tad gandrīz nestostījās. Pēc ķildas mana māte pirmā meklēja salabšanu, pat nolūdzās, lai gan, var-

būt, ikreiz nemaz nebija vainīga. Lienīte nekad pirmā nesniedza roku izlīgšanai. — Viņa saslima vasaras sākumā un nogulēja visu vasaru. Drīz sāka nesakarīgi runāt un muldēt. Tagad vairs neatminos, kādu slimību viņai ārsts stāstīja. Uz rudens pusi no Rīgas atbrauca Lienīti raudzīt viņas labākā draudzene Līze, kas toreiz laikam kalpoja pilsētas galvas Armitsteda ģimenē. Ierunājās šā tā, bet Lienīte tikai stāstīja vājā balsī ko pavisam dīvainu un draudzeni vairs nepazina. Līze noskūpstīja draudzenei pieri un aizgāja asarainām acīm. — Lienīte mira agrā rudens rītā. Ari par viņu mana māte dzīli un smagi sēroja. Man tad bija divpadsmitais gads.

Dzīvi man nāk prātā arī šī Līze, nevien Lienītes, arī manas mātes tuvākā draudzene. Viņa jaunībā bijusi skaista. Straujš temperāments un runas dāvanas viņai bija vienmēr; gadījumā viņa mīlēja arī „spīdēt” ar savu personību. Ari viņa lielu daļu mūža (varbūt pat lielāko) bija aizvadījusi kungu dienestā, ceļodama savām kundzēm arī ārzemēs līdz. Līze bija pilnīgi vienaldzīga pret vīriešiem. Viņai piemita stipra reliģiozitāte, varētu teikt, reliģijas fanātisms; ja viņa būtu jauna bijusi citā laikā, varētu būt arī politiķe. Viņa palīdzēja visiem, kur spēja, gan ar darbu, gan padomu. Katram teica patiesību acīs un tādēļ, protams, piedzīvoja dažus nepatīkšanu, reizēm ieguva pat naidu. Tagad viņa jau mirusi. Še par viņu plašāk nestāstīšu. — Līzes tēlu esmu mēģinājis rādīt vienā stāstā, kur viņa nosaukta par Pumpurkalnu Annu.

Otrs aizgājušais, par ko jādodomā rudenī — īsti tādā vēlā, nemīlīgā, pelēkā rudenī — ir mans brālēns Augusts, tēvmāšas dēls, kalsnējs, pakluss cilvēks. Viņš bija kādā vietā (neatceros īsti, krogā vai linu tirgotavā), tad atnāca mūsmājā un strādāja it kā priekšpūsis, pa daļai pat kā saimnieka vietnieks, kad tēva nebija mājā. Tēvs ar

Augustu bija ļoti mierā. Bet tad Augusts sāka tiekties atkal kur projām; pie viņa šad tad nāca ciemā Dāvsons, glauns kaimiņu jaunskungs, kas pa ziemu bija vienai firmai linu uzpircējs. Es arī reizēm ielīdu pie Augusta, kad Dāvsons bija atnācis. Viņi runājās, smēķēja papirosus un tukšo kasti atdeva man; uz vāka viens vīrs, aizlicis sev priekšā tādu kā lielu dzelzi, slaiku duļamo rokās, pašlaik pagāzis savu pretinieku augšpēdu, bet pats izslējies lepns un liels. Nejauki! Augusts ar Dāvsonu runājās, un runā bieži nāca vārds bufečiks. Tas „bufe“ man likās kā gumijas bumbas metiens pret grīdu, vai vabules aizdūciens gaisā, bet tas „čiks“ bija kā ātrs sērkokociņa uzrāviens. „Bufečiks,“ Augusts smiedamies vēl nosacīja, kad Dāvsons jau bija aizgājis un priecīgs pagrieza mani pāris reizes lokā apkārt. Un tiešām, Augusts drīz aizgāja un iestājās kādā kroģā, diezgan tālu no šejienes. To vietu viņam bija izgādājis laikam Dāvsons. Tur Augustam vajadzēja stāvēt pie bufetes. Manam tēvam bija stipri žēl, ka Augusts aiziet. Šķiršanās dienā tēvs pāris reizes ieraudājis skaļā balsī (tā es viņu nekad līdz tam nebiju dzirdējis raudot) un ievaidējās: „Augustiņš aizgāja!“ Šņukstēju arī es, jo bija žēl Augusta un tēva. — Drīz vien, laikam jau nākošā pavasarī (kad aizgāja, bija rudens), Augusts atgriezās — slimis, diloņa apņemts. Viņš jau mūsmājā šad tad klepoja — varbūt mūsu darbā jau bija veselību iedragājis. Turklāt viņš taču tik daudz smēķēja. Darbs pie bufetes un kroģa gaisa sabeidza krūtis galīgi. Tagad viņš nedzīvoja pie mums, bet netālu Mūrniekos, kur dzīvoja viņa vecāki (tēvs bija rentnieks). Vasarā Augusts šad tad atnāca pa ežiņu mūsmājā tāpat parunāties un klepoja nākdams, klepoja iedams. Viņš zināja, ka ilgi nedzīvos. — Kad Augusts reiz izciemojies gāja projām, es biju aizklīdis ežmalā, kur mūsu un kaimiņu robeža. Tur mēs satikāmies. Augusts sniedza man roku: „Nu, ar-

dievu, Pēterīti.“ Bet es zināju, ka dilonis lipīga slimība un aizrāvu rokas sev aiz muguras. „Pēterīti, lūdzu, dod nu man roku,“ Augusts lūdzās. Sirds man ietrīsējās, bet ausī it kā kāds čukstētu: jāiztur, lai vai kas. „Dod nu man roku,“ Augusts vēl lūdzās. „Varbūt mēs vairs nesatiekamies.“ Bet es nedevu un nedevu. Tad Augusts, lēnām un salicis, varbūt, bēdīgs par manu bērna cietsirdību, aizgāja pa ežiņu gar jau nopļautajām vasarāja druvām. Un tiešām, pēc tam viņš vairs netika atnācis mūsmājā. Apmēram pēc diviem mēnešiem no tās reizes Augusts nomira. Bēres bija pelēkā vēlrudens dienā, kad zeme, šķiet, savā mēnumā gaidīt gaida sniega baltumu.

Ari mans tēvs un māte nu ir aizgājuši. Bet par viņiem atsevišķi nav ko stāstīt, viņu sejas raugas pretī no visām gadskārtām un no visiem šiem atmiņu tēlojumiem. Viņu piemiņai šī grāmata.

Mūsmājas koki

Koku šalkšana lēni un draudzīgi apņem manu bērniņu. Koku ēnas, gan gaŗas un varenas, tomēr mīlas, mīlākas, varbūt, nekā saules mirdzīgie raksti. Puķes esmu apbrīnojis, īpaši kad tās vaŗavīksņaini ieaudušās pļavas zaļumā, bet tādu mīlestību just pret viņām, kādu jūtu pret kokiem, tas, protams, gluži neiespējami.

Mūsmājā bija un vēl ir daudz koku, gan pie ēkām, gan dārza sētmalā, gan abās pusēs ceļam, kas ved no stalla uz riju, gan ganu ceļā, pat tīrumu eŗmalēs auga pa liepiņai vai sērmūkšļam. Ozolu gan bija pamaz. Tikai dārza dienvidrītu stūrī auga tāds puduris. Divi lielie kā tēvs un māte bija izaudzīnājuši divus mazākos, jaunos, kas stiepās uz augšu cieši blakus viens otram kā dvīņi. Vairāk savrup no citiem turējās vēl viens liels, bet dīvains ozols: viņam apvītušās lapas rudeņos nenobira, bet glabājās zaros arī pa zīemu, tāpat kā eglēm un priedēm skuļas; gan novembrā, gan februāŗa vējš tur varēja izčaukstīnāties tiku tikām. Pavasarī šis ozols nosvīeda vecās lapas; jaunas viņam tad uzplauka drusku vēlāk nekā citiem radiem. Abus varenos ozolus — tēvu un māti — paņēma galdu un ratu meistari; tikai celmi vēl stāsta par miruŗiem kokiem; celmi kokiem pa pusei tas pats, kas cilvēkiem kapu krusti. Bet abi dvīņi aug vēl šodien un stiepjas cēlumā padebeŗiem pretī. Stāv arī joproļam savādaīs ozols, kam vecās lapas pa zīemu paliek. Jā, ozoli, tie ir gan koki! viss koks kā viena lēļuma; liekas, ne īsti koks, bet milzīgs dzīva akmens stabs; arī lapas, ja neaptausta, rādās cietas kā no savāda zaļā akmens. Ir tādi brīļi, īpaši

pievakarēs un vasaras dienvidos, kad dabu pārņēmis dziļākais klusums, kad kokiem netrīc ne zariņš, ne lapa. Taisni šādos klusuma brīžos jāraugās uz ozoliem; tad viņu mēmajā, varenajā nekustībā varam apjaust tādu stiprumu, ka vai šalkas pārskrien pār kauliem viņus vērojot. — Visi šie ozoli no divām pusēm bija apņēmuši salmiem juntu klētiņu, kuņai uz durvīm uzrakstīti lieli, tumši brūni skaitļi: 1862. Klētiņā glabājās liels zili krāsots veļas rullis; tur bija arī apcirknis, kur rudenos sabēra auzas.

Liepu bija liels pulks, pa visu māju izkaisīts. Atmiņā palikusi milzīgā, likā liepa rijas galā. Man viņa likās kā gaŗa, uz mūŗa beigām salikusi ganu vecene. Kā bijīgā brīnā es vienmēr viņā nolūkojos, gaŗām tekādams: es mazs, viņa tik milzīga, cieŗi blakus saauguŗu sērmūkŗu pudurim un vēl pāri meŗābeleĩ pārliekusies. Lĩko liepu nozāģēja, kad man vēl nebija astoņĩ gadi. Bet arī viņai, kaut milzĩgai, bija kas no tā skaistā piemĩlĩguma, kāds visām liepām; citiem veciem kokiem tāda piemĩlĩguma krietni mazāk. — Bez šīs bija divas citas, arī lielas, tomēr jaunākas, ievērojamas liepas. Viena auga dāŗza pašā viņā malā, kur aiz sētas krustojas divi tĩrumi. Tā stiepās varenā slaidumā un ŗmaugumā un pacēlās pār visu dāŗzu līdzĩ ozoliem. Tā viņa tur stāv vēl tagad. Otra liepa turpat aiz istabas loga plētās kuplumā un apaļumā kā milzĩgs, zaŗš saulesargs. Viņa bija apaļa, un apaļā lokā viņai blakus auga citi lieli koki: viens sērmūkŗslis, divas slaikas liepas, viena resna ieva. Lielajiem pa apakŗu kuploja cerĩņi un ap Vasarsvētkiem mirdzināja zilganus zvanus zem liepu jaunajām, svaigajām lapām. ŗos apstādĩjumus mani vecāki sauca par laubĩti. Laubĩtes vidū bija apaŗš galdiņš un soli; tur reizēm kavējās atbraukuŗie cieņĩņi vai līdz vasaras pusnaktij, kad vakara pēdējais gaiŗums klusi pārmijās ar rĩta krēslu. Tagad „laubĩtē“ galds un soli sen pazuduŗi, vecās,

resnās ievas vietā aug jauna un tikai ceriņi un viena slaikā liepa ir kā bijušos laikos, jo arī lielo, apaļo liepu notrieca vētra vienā rudenī; koks gāzdamies mazliet iebojāja jumtu. Stāvēja vēl tādu laiku apaļās liepas stumbrs, pēdas deviņas augsts, resns, caurs, visādām piepēm apaudzis. Reizēm atlaidās skaists dzenis un uzmanīgi strādāja ap šo stumbru, gan augstāk, gan zemāk paskriedamies; viņa knābja cirtieni gāja rakstā ar akmeņplēsēja klikšķināšanu tīrumā. — Liepās vairāk kā citos kokos salikti strazdu būri; šo putnu svilpošana tā saskan ar liepas būtību, ka liekas: tā ir maigā koka balss. — Mūsu un otrmāju dārziem vienā malā iet sēta kopā; otrmāju tiesā aiz sētas auga tik brīnummīlīgas liepiņas, ka es domās bieži apgrēkojos pret devīto bausli: sak, par ko tās nav mūsu? Bet man jau pašam auga skaista un slaika liepa klētiņas priekšā turpat, kur tie ozoli, tikai drusciņ atstatāk; tā esot mana, tā man vienmēr tika stāstīts. Es pret viņu tad arī sajutu kaut ko no tā, ko būtu jutis pret mūsu, ja man tāda bijusi. Laikam abiem jaunajiem ozoliem — dviņiem arī patika šī liepiņa. Viņa dzīva joprojām, tikai mēs abi — es un liepa — sākam jau vecot. — Viena liepa — kupla, ne vairs gluži jauna — auga pātālu no mājas tīruma malā, kur gaŗām stiepjas braucamais ceļš. Reizēm sametās mazs žēlums, ka viņa tur aug vientulībā, tālu no citām māsām, bet pati liepa, kad tuvāk apskatījos, likās gluži laimīga; mierīgi viņa plūdināja savu ziedu smaršu pār jūlija vārpām, mierīgi birdināja rudenī lapas slapjajā ceļā. — Man vienmēr ļoti patikusies liepu ziedu smarša. Ievu un ābeļu ziedi reibina un ieviļ kā gurdumā, kā nespēkā; ieva rada tādu reiboni, it kā tu būtu par daudz iedzēris stipra alus; no ābeles ziediem svētāks reibonis — tāds, kāds ceļas no pārāk ilgas klausīšanās intīmā mūzikā vai dziesmā; bet liepas

smarša ir kā spirdzinātājs dzēriens, kas dod skaidru, nereibinošu prieku.

Arī kļavi bija mīli un skaisti koki, īpaši pavasaros, kad viņi ziedēdami tik gaiši spīdēja. Kļavi īpaši gadījās mūsu dārzā: tā vien skaties, atkal kaut kur pie jāņogu krūma, vai pašā mauravidū izšāvies tievs, jau labi paslaiks kociņš, platām, labsirdīgām lapām. Kad viņi stiepās vēl gaļāki, tos parasti nocirta, jo nosēžot zāli un krūmus; tikai man vienam bija žēl nocirsto kļaviņu, bet līdzēt tur nekā nevarēja. — Visvairāk domāts tomēr par trīs lieliem kļaviem. Viens kupls, zaru bagāts, stāvēja un vēl stāv ganu ceļa galā; tas vienmēr licies draudzīgs un krusttēvīgi labvēlīgs. Otrs — graudnieku istabas galā, vecākais, milzīgākais, augstākais, likās drūms un nopietns, pat skarbs. Tomēr pret viņa varenību un vecumu es jutu lielu cienību. Viņam vēji bieži vien lauza zarus nost. Labi zemāk nekā citi zari bija viens — resns, gaļš, uz priekšu izstiepts kā roka ar lapu kušķi kā plaukstu galā. Reiz es, mazs puika, gadījos pie vecā kļava stiprā rudens vējā, un lielais zars šņākdams nobrāzās man pie kājām. Laime, ka es nebiju tikai drusku tuvāk! Gadi gāja, tēvs bažījās, ka tikai vecais kļavs, kādreiz gāzdamies, nesadragā graudniekmājai jumtu un gala sienu. Tai gadā, kad vācieši valdīja, mēs ar tēvu vienā augusta piektdienā bijām pašlaik atbraukuši no tirgus. Uzreiz sacelās traks negaiss, uzreiz sagriežas tāds viesulis, ka lielie koki ārā lokās kā plānas rikstītes. Viens divi, sacēlās, viens divi, iztrakojās — un debesis atkal spīdēja skaidras. Tēvs izgāja ārā paskatīties, ko viesulis nodarījis, un drīz nāca atpakaļ, sacīdams: „Nu man viena liela bēda no sirds nost.“ — „Kas tad ir?“ māte prasīja. — „Vecais kļavs nogāzies un par laimi tūruma pusē.“ — Drausmais viesulis bija aiznesis vecā milzeņa dvēseli mūžībā. — Trešais prāvākais mūsmājas kļavs auga turpat aiz labākās istabas (zāles) lo-

ga. Viņš bija saņēmis vairākus zibens triecienus, tā būdams uzticīgs mājas sargātājs. Bet no šīm rētām sāka nīkt un nīka jo gadus jo vairāk, tā kā beidzot bija vien jānozāgē. Atmiņā dzīvi kļūst vēl citi sen miruši koki. Kā šodien vai vakar redzēts liekas staltās vīksnas tēls dārzā pie sētas starp istabu un galveno klēti (ak tu mūžs, kādi mūsu dārzā gan auguši visādi koki!). Tai bija jākrīt zāģim par upuri, kad es vēl biju mazs. Viņai gan auga meita, glīta vīksniņa kā lēnas dabas meitene, jo citos apkārt augošos dārza kokos viņa palika kā nemanāma. Tomēr — arī viņas vairs nav.

Maz šķiet apbrīnots un apdziedāts sērmūkšļa īpatnējais daiļums, kas sevišķi redzams pavasarī šī koka baltajos, mazliet iepelēkajos ziedos un rudenos viņa sārto ogu čemuros. Mūsmājās sērmūkšļu nav trūcis. Īpaši prāvs pulks rindā vien stāvēja pie rijas, tādi vien brangi noauguši un bāza galvas augstāk un augstāk rijas jumtam pāri; tagad no viņiem rets vien vairs palicis. — Sērmūkšļi auga arī tīrumos, tālu no mājas, īpaši par Sila tīrumu dēvējamā, pa ežmaļiem. Tur bija kādi mazāki un viens liels un kupls. Kad mēs ar tēvu staigājām pa laukiem, tēvs reizēm jokodamies stāstīja, ka tas lielākais esot pārlieku vecs. „Ak, ak, kur tā rociņa trūd, kas to stādījusi!“ tā viņš gaudīgā balsī mēdza norunāt. — Istabai aiz paša loga (ne tur, kur „laubīte“, bet citā pusē) auga viens sērmūkšlis, gluži krietni garumā pastiepies. Māte runāja tēvam, lai cērtot to sērmūkšli nost, jo koks kaitējot jumtam. Es nu savukārt lūdzu abus vecākus, sērmūkšli atstāt dzīvu, bet pārstādīt citā vietā. Tad man būtu divi prieki: pirmkārt, koks glābts no nāves, otrkārt — traki interesanti noskatīties, kāds viņš izskatīsies jaunā vietā. Tēvs ilgi rūca un negribēja par tādām iedomām dzirdēt, bet beidzot ļāvās pierunāties. Kādu ritu mani uzmodināja savāda, stipra švīkstēšana aiz loga: tēvs ar

puišiem vilka sērmūksli ārā no dzimtās mītnes. Viņu iestādīja pie sētas, kur iet ceļš no stalla uz riju; tur jau citi radi sērmūkslim auga gadu gadus. Tomēr pārstādītais jaunajā vietā panīka. Kā nu citādi — nebija jau nekāds jaunais kociņš.

Ievas jau pārpārim cildinātas kā pavasaļa koki. Kāda meitenīga atjaunība nāca pār veco „laubītes“ ievu, kad tā ziedu pilnplaukumā cēla virsējos zarus pret pavasaļa debesīm! Dārza stūrī, kur aiz sētas krustojās tīrumi, kur stāvēja slaidā liepa un vecais vītols, bija arī liela ieva. Atminos, vienu ziemu, kad biju vēl gluži mazs, tiku noslimojis un tikpat kā nemaz negāju pa āru. Kad nu skaistā, spirtā pavasaļa dienā pēc ilgiem laikiem izskrēju laukā un uzskatīju lielo ievu viņā dārza stūrī, tad tā man bija kā jauns atradums, kā jauns brīnums; pa ziemu daudz domāju par āra kokiem, bet to ievu gluži biju aizmirsis. Nu gribējās iegavilēties istā pavasaļa priekā. — Mūsmājā ievām liekas būt īsta bērnu laime, jo gandrīz visur, kur vecās nocirstas, jaunas aug vietā. Tikai celiņā gar dārzu no istabas, uz aku, tur, kur reiz auga ieviņa, jaunas vairs nav. Ieviņa auga pie sētas šaipus dārza; viņai blakus aiz sētas dārzā bija prāvs, augsts jasmīnu krūms. Ieva daļu ziedu noritināja jasmīnā un jasmīns birdams savukārt nosvieda kādus pār sētu ievai pie kājām.

Starp stalto liepu un ievu pašā dārza kaktā (izpildīdams arī sētas staba vietu) stāvēja vecs vītols, pavisam dīvains, pat spokains — vienos caurumos un dobumos. No vieniem sāniem skatoties, viņa stumbrs atgādināja lielu veci, reizē drausmīgu un jocīgu. Kad biju mazs, vītolam vēl bija kupls un augsts zaru kronis, bet tad viņam zarus apzāģēja, un tie agrākā pilnumā vairs neauga, tā ka lielajam, dīvainajam vecim tagad ir tikai tāds kušķis izspūrušu, karikatūriski saslējušos matu. Citiem vītoliem gan nocirstās galvas atauga diezgan ātri, un prieks bija redzēt

jauno, sulīgo zaļumu, kas dīga un aplāja nemīlīgi rētaino apcirtumu. Ganu ceļā mums auga vītoli, ko pieminēšu citā tēlojumā. Pie šiem vītoliem iemācījos skaitīt. Kad mani, vēl gluži mazu, mātes māsa vadāja pa ganu ceļu staigāt, mēs apstājāmie pie katra vītola; es pieliku roku viņam klāt un mātesmāsa sacīja: „Tas pirmais vītoliņš.“ Gājām tālāk, viņa sacīja: „Tas būs otrais“ — un tā, kamēr visi bija izskaitīti. Vēl tagad, kad kāds ko pēc kārtas skaita: pirmais, otrais, trešais u. t. t., es tūlīņ redzu manus senos vītulus.

Bērzi lauku mājā retāki aug mājas ciešākā tuvumā. Ari mūsmājā viņi visvairāk auga skai-stā birzītē, sānis zirgaplokam. Bet ari paplašā aploka rietumu galā auga lieli un cienīgi bērzi prāvā pulkā. Viņi palika retāki katru gadu un ari no birzītes vairs tikai paglabājies puduris. Visievērojamākie mūsmājā man šķita divi bērzi: pirmais bija vecs, liels un plats un pacēlās pašā zirgaploka vidū. Viņš bija brīnumsvinīgs un cienijams; īpaši agros pavasaros, kad vēl nebija lapu, un vēlos rudenos šis bērzs ļoti atgādināja krīvu dziesmu svētku piemiņas bildē „Austrumā“. Vispār, cik jaunie bērzi balti, jauneklīgi svaigi un maigi, tik vecie sirmi un patriarchāli. Tomēr šis cienīgais koks mums pavasaros atdeva savas sulas un cilvēki pie viņa gāja kā pie saldas akas. — Otra ievērojamā bērza dzīves stāsts dažā ziņā diezgan neparasts; dārza sētas ietrūnējuša staba galā, iedobumā vējš ienesa sēkliņu un no staba gala sāka dīgt mazs bērziņš. Papriekš viņš kā sīks žagariņš vējā locījās savas savādās dzimtenes klēpī. Bet pamazām stiepās augstāk un augstāk, saknes kļuva stiprākas un gāja dziļāk un dziļāk satrunējušā stabā iekšā, līdz beidzot sakņu vijums kā ķīlis pārplēsis stabu vidū pušu. Bērziņš izaudzis par slaiku koku un stāv droši; bet vēl nav sagāzies ari stabs.

Mūsu aplokā bija arī pudurītis nelielu apšu. Cik jūtīgi viņas atsaucās katrai vēja pūsmā! Kāds skaļš viņas kļuva gluži niecīgs vējelis! Vispār mūsu aplokā bija patīkami vērot, kā kociņi aug grupās; tur pie sētas cieši blakus vītols un ieviņa kā vīrs un sieviņa; tur vienā stūrī maza sabiedrība: ieva, divi bērziņi, eglīte. Un visai šai ainā tāds miers, visiem viņiem tik pazemīgs un vientiesīgs izskats. Var jau būt, ka aploka kociņi reizēm cīnās, sacenšās, aizaug viens otru, bet arī šai cīņā it kā lēnīgums un klusa ļaušanās kādam mūžīgam likumam.

Daudz koku, daudz arī sīku krūmu. Pa māju vairāk aug ceriņi un visur viņus var satikt viens klanās, klusi, klusi piekļauvēdams loga rūtij; cits aug pie pirts, cits ap dārza sētu, cits pie rijas. — Ārpus mājas centra, aplokā un tamlīdzīgās vietās aug alkšņi un kārkli. Alksnis — protams, tā jau ļoti subjektīva uztvere — man liecas ļoti lādzīgs, vai pats lādzīgākais krūms un man patīk, kad, caur biezokni spraužoties, alkšņa lapas glaužas pie vaigiem. Tur it kā būtu kas no biklu roku pieskāriena. — Audzelīgie kārkli, kas tā mīl ieviesties neiztīrītos grāvjos, man arī vienmēr patikuši, lai arī grūti tos izcirst un ar viņiem cīnīties. Plāneniešu un smilteniešu pļavas kā robeža pārdala urdziņa, ko sauca par Nārvēli; viņa stiepjas kilometriem tālu visam purvu pļavu apgabalam cauri, pavasaros pārdziļā un diezgan plata. Šis Nārvēlis tad nu arī abos krastos pilns kārķļu. Kad pavasara ūdeņi visā jautrumā skalojas ap kārķļiem, tad tīri vai jāapskauž šie strauta krūmi, tad man uznāk vēlējšanās, būt kārķlam un just, kā jaunie ūdeņi griežas ap mani. — Aiz aploka, vēl viņpus birzītes, bija viens krūmiem apaudzis purva pļavas gabaliņš. Kas tur auga mazāku bērziņu, kas kārķļu! Man bija mīļi šie sīkie džungļi, lai gan pašam bija bail un arī citi biedināja no čūs-

kām. Bet par brīnumu un laimi, es, pa krūmāju
bradādams, nekad nevienu neesmu uzgājis.

Par augļu kokiem, liekas, nebūtu daudz ko
teikt, jo viņi — vismaz tā pieņemts domāt — ir
pasaulē tikai savu augļu dēļ, tāpat kā govīs tur
piena un pārdošanas dēļ. Un tomēr — arī kā
koki par sevi viņi taču ir tik interesanti! Īpaši
ābeles savā zaru veidojumā man vienmēr šķitu-
šas daudz individuālākas, daudz atšķirīgākas
viena no otras kā, piemēram, bērzi vai liepas. Un
nav koka, nav, varbūt, nevienā puķu dārzā pu-
ķes, kas ziedētu svētāki, liegāki, trauslāki, nav
smaršas, kas reibinošā smalkumā pārspētu ābe-
les ziedu. — Mums istabas ziemeļu galā bija vēl
viens šaurs dārza gabals, par mazo dārziņu sau-
cams; tur stāvēja astoņas vecas ābeles divās rin-
dās, pa četrām ik rindā. Tām bija mazi, sarkani,
saldi ābolīši, ko sauca par plorīšiem; man tas kā
lielu lielais gardums. Labi bija arī mazie, tā
sauktie ziemas āboli, ko dēvēja par sīpoliņiem.
Ak, mums bija visādas ābeles: kuplas un tievas,
jaunas un vecas, taisnas un šķības ar visādiem
āboliem. Pa sētmalēm auga pīnēm vien nelielas
plūmītes, kuņām pavasaros pilni zari sīku, baltu
ziedu (kad ziemeļlīdņiem nāca pasīks sniedziņš,
tad bija jādomā, ka mirusi plūme no debess dār-
za birdina ziedus). Rudeņos tām plūmītēm bija
tumši zili, paniecīgi auglīši. Bet ēst varēja tīri
labi.

Skuju koki auga, protams, visvairāk mežā.
Tā kā tur atsevišķi koki it kā pazūd, tad par me-
žu man nav daudz ko teikt. Bet gan priedes,
gan egles jau bija satiekamas arī šur tur ārpus
meža. Priedes allaž iedvesušas grūtsirdību, ie-
vilinājušas smagākās vai vieglākās sērās, kā nu
kuņo reizi. Viņu šalkšana ir gan mierinoša, bet
vairāk tikai kā vienaldzīgs, vienmuļīgs aicinā-
jums padoties neizbēgamajam, apmēram tā: „Ko
nu tur... ar bēdām viss sākas, viss beidzas...
tā bijis, tā būs.“ Jā, priede sludina sāpes. Šis

koks gan var izaugt brīnišķi liels un varens — mūsu noras malā arī paceļas viena tāda milzene, — bet priedes drūmais staltums, kaut cienījams, prieka tomēr nedod. Turpat, kur tā lielā priede, starp tīrumiem un ganību noru it kā uzkalniņā auga rets mežiņš jaunāku, tievāku priežu. Aiz tā puduriša izplešas paeļaina nora, aiz tās noras nolejā mazu priediņu pilns purvs, kas stiepjas cauri triju saimnieku tiesai. Aiz purva — atkal uzkalnā — paceļas mūsu īstais mežs; tur arī pārsvarā priedes. Kad es pa ganu ceļu aizeju līdz tam priežu pudurišam un skatos uz priedēm, uz paeļaino noru, uz pundurpriežu puriņu un pāri tam uz mežu, tad mani pārņem dziļa un smeldzīga grūtsirdība, tad jāpaliek par pesimistu, lai cik priecīgs iepriekš bijis. Ja ir tveicīga diena, tad liekas, ka viss — visa pasaule, visa dzīve — tā deg nežēlīgās saules staros un degs bez atveldzes kā priedes, nora un puriņš; ja es gados tur, kad drēgni vaigos sāk cirsties rudens lietus, tad ir, it kā viss un visi mūžam mocīsies smirkoņā un saules vairs nebūs. Divaini — purva pļava ar bērziņiem, kārkliem un Nārvēja malā auguļiem alkšņiem man izlikusies un izliekas nesalīdzināmi jautrāka (reizēm pat kā pašas dzīvības ietvērums!), nekā tas priediņu puriņš. Tomēr — arī tāda grūtsirdība, arī tādas smagas izjūtas nav bez savas pievilcības, bez sava skaistuma. Ieklausies vien — reizēm tumšais ar gaišo gluži jauki skan kopā. Bērnībā es iedomājos: laikam Golgāta arī bija tāds noras uzkalniņš.

Egles daudz mīļākas, dvēselei draudzīgākas nekā priedes. Varbūt tas tādēļ, ka ziemassvētku eglītes mīlums iet līdz no pašām agrākām dienām? Vienalga, kāds tam cēlonis — pie egles šad tad var pieiet tiešām kā pie mātes, kā tas tautas dziesmās teikts par ābeli. Bet par visām mīļākā man bijusi lielā egle aplokā, turpat netālu no aploka vārtiem, gan laikam augstākā

egle mūsmājā. Viņa kā milzīga baznīca paceļas pār manu bērniņu. Kad mātes māsa veda stāigāt, viņa bieži vien apzīmēja mērķi: „Paiesimies nu līdz lielajai eglei.“ Kad es, aizkūlies pieaugušiem līdz uz tālajām pļavām, nācu atpakaļ, tad man aploka egles slaikums jau pa lielu gabalu bija redzams un, likās, māja pretī. Kad nācu pa sestdienām mājās no draudzes skolas un vēlākos gados no tirdzniecības skolas, lielās egles galva pacēlās aiz kaimiņu bērziem un apsēm un bija saskatāma pusotra kilometra atstatumā no mājas. Tad man likās: aha, lielā egle vēl stāv kā stāvējusi, tad jau laikam mājā viss ir kā vajaga un nekāds sliktums pa nedēļu nav noticis. Aplokā bija daudz kociņu un koku, bet divi pacēlās citiem pāri kā valdnieki: lielā egle netālu no vārtiem un vecais sulu bērzs aploka vidū. Viņi notālēm viens otru cienīgi aplūkoja un reizēm vējā diezgan atturīgi sasveicinājās. Gadi gāja, kokus pamazām izcirta un, kaut arī stiepās jau ni, ap abiem aploka valdniekiem metās klajāks un klajāks. Tai vasarā, kad sākās lielais karš, bija svelmains un sauss laiks, bet īsi priekš rudens uznāca daži bargi pārkoņi. Toreiz pie mums ciemojās rakstnieks L. Vienā augusta dienā (visi nīknie negaisi, ko varu atminēties, notikuši augustā) laiks sameties bargs un istabā paliek pavisam tumšs. Uzreiz spilgts zibens un tāds brīkšķis, it kā līdz padebešiem viens otram virsū saliktu krēslu blāķis būtu nogāzies zemē. L. saka manam tēvam: „Nu iespēra lielajā eglē.“ Kad negaiss aizbrāzies, tēvs iet ārā lūkot. Patiesi, egle bija gan ķerta. No tās pašas reizes sāka nīkt un, lai gan nodzīvoja vēl krietni ilgi, beigās jānozāgē vien bija. Vecajam bērzam pāris mēnešus pēc egles nāves uznāca tāds pats liktenis.

Kad lasu vai dzirdu vārdu „veļu laiks“, tad domāju, ka kokiem arī droši vien tāds ir. Va-

saras un pavasaļa maiņā ir naktis, kad, man šķiet, tai īsā brīdīnā starp vakaru un rītu no celmiem izšaujas kā apgaroti, kā apskaidroti to koku tēli, kas tur reiz auguši. Un arī lapas viņiem ir visā pavasaļa pilnībā. Bet kad iekrēšļojas gaismiņa — atkal tikai celmi, celmi vien.

Gani

Man vienmēr patikās aizskriet uz aploku, noru, papuvi vai pļavu un draudzēties ar ganiem. Apnika jau beidzot vientulība, apnika pat „Austrums“ un grāmatas. Ganiem bija liels pievilksanas spēks un ari svešos ganus, kuņu pulki gadījās ceļa tuvumā, es vēroju ar interesi, tēvam vai mātei ratos blakus sēdēdams, uz Smilteni vai citurieni braukdams. Vienreiz liels pinkaini raibs suns gribēja drāzties un lieliski mūs apriet. Bet tur bija pārlietu jauka ganu meitenīte, kas cieši apskāvās suņam ap kaklu un no lielās riešanas nekā neiznāca. Neko jau tas suns, saprotams, nebūtu mums varējis padarīt, ja ari būtu pieskrējis klāt, bet skaisti tas bija, ka meitenīte viņu saturēja. Gars man pa visu brauciena laiku bija kā pacilāts par tik gudru bērnu. Citreiz vienā citā ceļmalā ganu puika līgodamies šūpojās uz aplociņa sētas. „Vai tu nu vingro?“ mana māte viņu smaidīdama uzrunāja: mātei bija paradums reizēm nosacīt kādu labu vārdu ceļmalas cilvēkiem — ganiem vai citiem, kas tur gadījās. Bet tēvs, kā māti apsaukdams, noņūca: „Vingro! Ko šis no tāda vārda jēdz! Prasi labāk: vai nu dīdies?“ Puika nesacīja nekā, tik noskatījās vien lielām, baltām acīm.

Tie nu visi tādi sīkumiņi, kas tomēr iesauguši atmiņā. Bet lielākā nozīme manā dzīvē tais dienas, protams, bija mūsu pašu, t. i. mūsmājas ganiem. Kad man bija pieci gadi, mūsmājā dzīvoja Blicavene, izputējuša krodzinieka atraitne ar astoņiem bērniem. Pieauguši tur bija un mazi vēl — visādi. Vecākā meita mūsmājā uzņēmas dienestmeitas vietu, bet Alvīna, seši vai septiņi

gadi par mani vecāka, ganija govīs. Tā man lie-
la draudzene, padomdevēja, visādu lietu skaid-
rotāja un stāstītāja. Alvīna bija tik pieglaimī-
ga un pieglaudīga, ka drīz vien visus „apbūra“
un māte man ļāva pie viņas skraidīt, cik patīk.
Es dzīvoju laimīgs Alvīnas draudzībā visu va-
saru un rudeni. — Jurgī Blicavene aizgāja ar vi-
siem bērniem. Priekš tam vienu vakaru manam
tēvam ar Blicaveni bija skaļa un nejauka iz-
skaidrošanās — laikam algas dēļ kāda nesapra-
šanās, vai kas. Es turpat dzīvojos lielajiem pa-
vidu, līdz beigās man visa tā ķildīgā būšana pa-
lika tik grūti spiedīga, ka sāku dikti kliegt. Māte
mani nomierināja un Blicavene drīz gāja projām.
Bet Alvīnas man pēc Jurgā bija stipri vien žēl.
Vienu rītu, atminos, redzēju sapnī: Alvīna atkal
mūsmājā, nāk pa celiņu no mazās kalpu klētiņas
un es viņai skrienu pretī. Skrējiens bija tik
straujš, ka pamodos. Ārā bija liela, gaiša, lai-
kam jūnija saule. Bija skumīgi, ka redzētais
tikai sapnis, un reizē priecīgi, ka Alvīna tomēr
bijusi te — lai arī ne īstenībā. Vai tas būtu kaut
kas līdzīgs pirmajai mīlestībai?

Pavasārī Blicavenes vietā bija atnākuši ve-
cie Ķēberiši, kuŗu meita Matilde pildīja meitas
gaņģi. Vecie reizēm paganīja govīs, reizēm pa-
darīja šo to citu, bet īstais gans bija Matildes
brālis Aleksis, pabāls puika skolas gados, tas
pats, kas man vēlāk iedāvināja bildīti paštaisītā
salmu rāmī. Aleksis nu man atkal bija interes-
sants cilvēks, turklāt tāds, kuŗā varēju raudzī-
ties ar cienību, jo viņš taču gāja skolā. Aleksis
bija dziedātājs un liels grāmatu lasītājs; es vi-
ņam nesu uz ganiem savas nedaudzās grāmatas
lasīšanai. Tomēr nekāds sevišķi sirsnīgais
draugs man Aleksis netika, lai gan gluži lāga
puika bija. Laikam starpība vecumā bija tā
platā plaīsa, pār kuŗu mēs īsti nevarējām sa-
saukties.

Alekša vārds atmiņā saistās ar tālajām pla-

vām. Kad siens bija nopļauts, govīs un aitas aizdzina turp ganībā uz kādām četrām nedēļām. Tālās pļavas ir dienvidvakaros no mūsmājas, lielā purvainā pļavu apgabalā, kas stiepjas verstīm garī. Pa vidu tālajām pļavām lokās Nārvēļa upīte, kas šķīr smilteniešu un plānēniešu daļu; daudzām mūsu pagasta mājām te iemēriti pļavu gabali; pagasta cilvēkiem, kas dzīvo tā saucamā Gaiķēnu galā, jābrauc pat pa desmit verstīm, lai tiktu tālajās pļavās. Mūsmājai jau nu gan, paldies Dievam, pļavas tik tālu nav: Ragaleja kādas verstis divas, Mellais purvs bez maza pusversti tālāk, bet pašas tālākās pļavas, par Dibiniem saucamas, — tur nu gan būs drusku vairāk kā trīs verstis ko ņemties, kamēr tiek purā (mūsu pusē pļavas vispār un tālās jo sevišķi sauc par puru un neviens, piemēram, nesaka: „rīt jāskā pļaut siens,“ bet: „rīt jāiet purā“). Savs nenoliedzams skaistums šīm pļavu apgabalam; tu ej tālu, tālu, tu skaties uz visām četrām pusēm: nekā cita, tikai pļavas, krūmi ap Nārvēli un mazliet tālāk dienvidu un ziemeļu pusē — mežs, dienvidos smilteniešu, ziemeļos plānēniešu. Un nekādas citas ēkas nav redzamas, kā vien siena šķūnīši — visur, gan mūsu daļā, gan viņpus Nārvēļa, smilteniešos. Šķūnīši, šķūnīši, daudz un dažādi — gan mazi un pazemīgi, gan krietni paprāvi, gan šaurīgi, gan gaŗeni, gan pavisam veci un nošķiebušies, kam uz salmu jumtiem zaļoja sūna un visādas zāles, gan jauni ar jauniem, dzeltēni spīdīgiem lubu jumtiem, kas jautri sasmaidījās ar sauli. Te bija vesels šķūņu novads, varētu pat teikt, šķūņu pilsēta, ja šīs ēciņas stāvētu vēl tuvākā atstatumā viena no otras. Tomēr viņpus Nārvēļa vēl lielā pļavu apgabala sākumā, redzamas arī divas nelielas smilteniešu mājas pašā Nārvēļa malā: Kalītis, kam tūliņ aiz dzīvojamās ēkas paceļas vareni stalts priežu mežs, un Sīklēns, kur mēs reiz vasaras

karstā dienvidū ar māti iegājām, jo man traki gribējās dzert; ūdeni mums padeva veca māmiņa, tādu saīgušu skatu; cita neviena neredzējām. Bet man šisniecīgais gluži svešas mājas apmeklējums bija ievērojams piedzīvojums.

Tai vasarā, kad Aleksis mūsmājā sāka ganīt, es pirmoreiz biju tālajās pļavās lielajiem līdz — turklāt vēl tik svarīgā reizē, kad govīs un aitas dzina ilgajā ganībā. Papriekš lopi bija jādzen tādu gabalu pa braucamo ceļu un tad jānogriežas garajā ganu ceļā, kas pāršķīra uz pusi četras Mūrnieku mājas, un pēc tam tālāk vien gar svešām pļavām. Manam tēvam bija savāda daba: dažreiz, visvienkāršāko darbu darīdams, viņš bez sevišķa iemesla ļoti uztraucās un nervozēja. Ari govīs tālajās pļavās laižot viņš uztraucās. Viņš — nezinu īsti aiz kāda iemesla — gribēja lopus uz pļavām aizdabūt tā, lai kaimiņi, pa kuŗu ganu ceļu viss tas gājiens drāzās, nemanītu nekā — cik jau nu tas iespējams. Bija pats dienvidus, tomēr tāda dzestra un vējaina diena. Viss bars kustējās diezgan klusi, līdz vecā Ķēberenīte pa paradumam (viņa bieži tā lopiem uzsauca) pilnā kaklā iekliedzās: „Ce—eļļā, govīs, ce—eļļā!” — lai gan govīs nebūt nebija noskrējušas no ceļa. Tēvs svaidījās, klusinādams, rokām, seju saviebis. Bet dažā Mūrnieku sievietē jau bija izskrējusi sētsvidū, dažs vīrs pie stalla vai istabā pie loga pacēla galvu: aha, Ruķi dzen lopus uz Ragaleju. Man gājiens caur Mūrnieku ganceļu no visas tās dienas gaitas bija īpaši patīkams, jo tā es varēju tuvumā redzēt, kādi koki aug Mūrniekos tai pusē, kas no mūsmājas lāgā nav saskatāma. Un par kokiem arī toreiz es tāpat interesējos kā par cilvēkiem un grāmatām. Kad nokļuvām galā, man likās tik savādi, ka patālu no mājām, svešu pļavu lokā, mums ir zeme. — Bija jāiet trīsreiz dienā uz tālajām pļavām govīs slaukt un ar pilnām piena kannām jānāk atpakaļ. Šo pagrūto gaitu gandrīz vienmēr uzņē-

mās mātes māsa Lienīte, lielā darbu darītāja, jo meitas bija pa lielākai daļai aizņēmtas lauku darbos.

Vienā pusdienas reizē, kad pie mums ciemojās Lienītes draudzene Līze, kas dienēja Rīgā pie kungiem un bija uz kādām dienām atbraukusi, viņa gāja Lienītei līdz uz pašām tālākajām pļavām — Dibiniem. Es varēju piebiedroties kā trešais. Tas bija gan toreiz svarīgs un gurdinošs gājienš, lai gan man nebija nekas jānes. Gadījās arī šur tur tādi paplati grāvji, kuņiem grūti pārklūt, jo biju vājš lēcējs. Nonākušam Dibinos, man tīri tā vien likās, ka te Rīga arī vairs nav tālu — pēc tik liela ceļa gabala. Bet lepns es biju, ka mums tāds pieklājīgs gans: Aleksis pārlietu skaisti, kā man likās, pasveicināja ridzinieci Lizīti. „Lai nu šī arī redz, ka mēs te neesam vis šādi tādi,“ tā apmēram es nodomāju. — Laiks gāja un lopi beidzot bija pēc kādām nedēļām atkal jādzen no tālajām pļavām mājās. Šai gājienā gan es vairs nepiedalījos, bet mājā palikušam man sirds bija gaiša uztraukuma un priecīgu gaidu pilna: vakarā atkal būs mājā govīs, aitas, Aleksis un suns Lācis, vecais draugs. Šīs gaidas gandrīz bija tādas pat kā Ziemassvētku eglītes un dāvanu klusā cerēšana.

Vēl pēc pāris gadiem Aleksis aizgāja skrodera amatā mācīties. Govīs ganīja vecie Kēberīši vien. Viņš pats, Matildes un Alekša tēvs, bija pasīks, bet sparīgs večuks, baltu zoda bārdeli, strīdīgs un lielīgs. Pret savu lēno, vairāk tikai mīlīgi smaidošo vecenīti viņš izturējās kā bargs kungs un patvaldnieks. Bieži vien nojauza siksnu un vecenīti sapleitēja, kad viņai bija nelaime aizdot vecajam dusmas — un dusmas aizdot viņam varēja diezgan ātri, bez sevišķi svarīga iemesla. Kēberītis interesējās par politiku un ņēma toreiz jauniznākušo avīzi „Vārds“

no mums ganos ko lasīt. Brillī uzlicis viņš apsēdās vai nu uz šķūnīšu durvju sliekšņa, vai kāda celma, vai (ja ganīt iznāca rudenī tīrumā) uz ežmalas akmens un studēja avīzi, grūtākos vārdus iepriekš čukstoši izburtodams. Toreiz visi runāja par būru kaŗu; mūsmājā vai katrs cilvēks pazina Luiju Botu, De Vetu un novēlēja viņiem uzvaru. Bet par visiem mīļāks bija vecais Transvālas prezidents Krügers, ko sauca gan par onkuli Paulu, gan vienkārši un mīlīgi par Krīģerīti. Abi Ķēberī, Aleksis pagājušā un vecais tai gadā, bija vienādi ieinteresēti kaŗa notikumos un nevarēja vien avīžu sagaidīt. Bet nākošā Jurgī Ķēberīši no mūsmājas aizgāja, neatminos, kādēļ īsti; palika tikai Matilde. Pēdējā gadā vecajam bija sūrs pārbaudījums: Matilde (vienīgā meita!) sāka draudzēties ar dauzonīgā kalpa Auzas vēl dauzonīgāko dēlu un tēva brīdinājumus ne pavisam neklausīja (māte jau neko, tā tikai tā bēdīgi smaidīja un reizēm noraudājās arī). Ķēberītis bija zobgalīgs un mīlēja citus āzēt; viņš pamēģināja vilkt uz zoba arī veco Auzu, bet tas joku neprata: tas gāzās virsū, nelūkodams, vai pašam rokā mēslu dakšas, vai cits ierocis. No tāda labi, ja sprūk vesels vaļā. Un vecais mācījās valdīt savu ķildas kāri, jo vīrs galu galā bargs un valdonīgs ar sekmēm varēja būt tikai pret savu vecenīti.

Tai gadā cūkas ganīja Auzas meitene, Jāņa jaunākā māšele, Anna, kas jau vienu ziemu skolā bija nogājusi. Viņa reizēm varēja būt gluži draudzīga un patīkama, bet ar Blicavenes Ālvīnu gan ne salīdzināt. Anna man stāstīja par savām skolas biedrenēm un rādīja pilnu kastīti piemiņu, t. i. šādu tādu bildīšu un citādu krāsainu papīrišu, ko draudzenes skolā viņai ar ierakstiem dāvinājušas. Viņai arī te pa vasaru Mūrniekos bija gadījusies jauna draudzene. Treides Elfrīda, meitene, kas nākusi no pašas Smil-

tenes! Uz šo Elfrīdu Anna raudzījās tīri vai dievinošā cieņā. Otra draudzene (turklāt pagājušās ziemas skolas biedrene) dzīvoja Annai vēl tuvāk: tepat otrmājā, Emma, arī govju gane. Ar to viņas gan bieži satikās, gan saūjinājās. Kad Anna gadījās kopā ar Emmu un it īpaši ar Elfrīdu, man bija gudrāk tuvumā nemētāties, jo Anna tad diezgan nepārprotami rādīja man nicināšanu un pūlējās izcelt draudzenes acīs savu pārkumu pār mani. Vispār Annai nekad netrūka zināmas augstprātības; atminos, cik brīnum jaunkundziskā un lepnā tonī viņa reiz izmeta vārdus: „Tās mēs liksim vāzēs,” norādīdama uz nupat kā saplūktām puķēm; viņas māsa šuvēja pa vasaru dzīvoja pie vecākiem un tai bija divas puķu vāzes, ko Anna uzskatīja par sevišķu greznumu un smalkumu.

Kēberīšu vietā mūsmājā atnāca atraitne Ceipa Zana ar puiku Pēteri, kas arī jau bija skolā gājis — laikam pat divas ziemas. Es priecājos, ka jaunais gans būs draudzīgāks nekā Auzas Anna. Bet viņš izrādījās pavisam savāds. Viņam bija pāri četrpadsmit gadiem, bet puika vēl šļupstēja. Runās ielaisties ar mani viņš nemaz lāgā negribēja; skatījās vien caur pieri un tā divaini smīnēja: nevarēju tikt gudrs, vai viņš mani izsmēja, vai tāpat tikai ņirgājās. Gandrīz pastāvīgi viņš ar nazi kaut ko graizelēja un drāza, bet nekas no tās drāšanas neiznāca. Tā mēs nodzīvojām visu vasaru bez sevišķas draudzības, jo Pēteris vienmēr palika vārdos tāds pats ļoti mazrunīgs un strups. Tikai vienā dienvidā, tā pēc Jāņiem viņš bija laipns, ievada mani mazajā klētiņā, kur glabājās viņa mātes mantas, atslēdza skapi, parakņājās un izvilka liela formāta bildi — fotografisku uzņēmumu, kur bija daudz puiku un meiteņu. Tā bija bilde, kur atlaišanas dienā nofotografēti visi Pētera pagājušās ziemas skolas biedri un biedrenes. Mēs iz-

nācām klētspriekšā. Pēteris piegrūda pirkstu vienai sejai lielajā bērnu galviņu biezoknī uz bildes un sacīja: „Ķe! Tkatiet!“ Tā bija viņa paša seja. Es paskatījos uz bildi un tad uz Pēteri pašu. Seja viņam spīdēja lepnumā un sajūsmā. Tad viņš atkal atlika bildi skapī, rūpīgi un mīli kā svētu dārgumu. — Nākošā pavasarī Zana ar Pēteri aizgāja uz trikātiēšiem. — Zanu es atminos kā padruknu, pūcīgu sieviņu, kas gandrīz nekad netika pasmējusies.

Tai pašā vasarā gadījās satikties ar otmājas ganu. Staigājām ar mātes māsu Lienīti pa mežu un tas puika ganīja uz otmāju robežas. Viņš pienāca mums klāt, apsveicinājās, sāka runāt un bija valodīgs un gluži pieklājīgs. Esot no Valkas, saucot par Robertu Kukaini. Tā? No Valkas? No šīs pilsētas mūsu puses saimnieki diezgan bieži ņēma ganus, bet tiem bija slikta slava. Tomēr šis izstīdējušais puisis, raibo ģimī un kā aizsmakušo zēnišķo basa balsi, man likās ļoti pievilcīgs. Viņš nerunāja tikai ar mātes māsu, bet griezās arī pie manis un runāja kā ar līdzīgu, lai gan bija labi vecāks. Tas man glaimoja. Tāpat mātes māsa, mums uz māju ejot, norunāja: sak, Valkas puika gan ir, bet tīri godīgs. Es sāku pat tā kā sapņot un jūsmot par šo Valkas Robertu, īsti pēc tam, kad mēs vēl reiz bijām satikušies un parunājušies divi vien. — Bet tad vienu dienu jau uz rudens pusi es biju pie tēva tīrumā; neatminū, ko viņš tur darīja. Otmāju lopi ganījās turpat aiz ežiņas. Roberts pienāca pie mums. Runāja, runāja kādu laiku godīgi, bet tad rāva vaļā tik briesmīgi bezkaunīgi, ka es taisni sastingu aiz pārsteiguma. No mana tēva viņš nemaz nekautrējās. Tēvs nesacīja nevienu paša vārda, it kā nemaz nedzirdējis un darīja tikai savu darāmo. Es jau visa nesapratu, ko šis Kukaiņa Roberts melsa, bet man viņā klausoties bija apmēram tāda sajūta, kāda

kādreiz agrāk, kad pusapgērbies biju iekritis nātru pudurī. Bet projām bēgt arī bija tā kā kauns. Beidzot Roberts aizskrēja atkal pie saviem lopiem un mēs ar tēvu drīz gājām uz māju. No tās dienas man visa romantiskā interese par Robertu bija kā vēja aizpūsta.

Ziemā pēc tam, pašā Zvaigznes dienā, atnāca derēties Raga Minna, sieviete, kas neprecēta bija piedzīvojusi četrus bērnus. Bērni visi dzīvoja pie mātes. Pa ziemu šai Raga Minnai nekur lāgā darba dabūt nebija izdevies (vai arī viņa tik nopietni to nebija meklējusi) un tā nu šie pieci cilvēki mitinājās vienās mājās, kur viņiem (laikam pa daļai par vasaras darbu) ierādīts brīvs stūris kalpu istabā, un nīka pusbadā. Minna bija gaļa, kaulaina, jau pavecīga sieviete. Viņa apsēdās un sāka runāt, dzīvi žestikulēdama, drīz asaras slaucīdama, drīz arī jauki un saldi iesmiedamās, vārdus ļoti ātri bērdama, bez stomišanās, apdomāšanās un citādiem pārtraukumiem (vēlāk mans tēvs bieži sacīja: tā Minna būtu iznākusi varena teātra spēlētāja, ja būtu mācījusies). Viņa stāstīja visvairāk par savu postu, stāstīja, ka bērniņus jau utis sākot apņemt. Beidzot salīga ar manu tēvu tā, ka Minna pati no Jurgā nāks mūsmājā par otru meitu (pirma bija straujā Kociņa Paulīna), vecākā meitene Paulīna ganīs govīs un aitas un vecākais puika Jānis būs cūkgans. Par abiem mazākiem bērniem mana māte nosolījās gādāt un rūpēties, cik vien nu spēšot. Beigās tika norakstīts līgums; rakstītājs bija vecais skolotājs, mana tēva radiņš, atbraucis pa Zvaigznes dienu pie mums ciemā. Viņš rakstīja lēni un rūpīgi un roka viņam rakstot mazliet drebēja, kā jau allaž. Minna sacīja, šī nu gan rakstītu švaki vārot salasīt, bet laba lieta tāds kontrakts tak esot.

Tā nu Jurgī ieradās Raga Minna ar saviem četriem bērniem — sētsvidus vien piejuka pilns,

kad vāgi iztukšojās. Tur bija: palielā, spridzīgā, valodīgā Paulīna, kādi mēneši par mani vecāka (es jau biju iegājis divpadsmitā gadā); padruknaiss, labsirdīgais zilacis Jānis, gadi deviņi vecs; piecgadīgā Emma, pavisam melniem, pinkainiem matiem, šļupstēdama bēra vārdus tikpat ātri, kā māte, ka nekā saprast; mazais Kārlītis, vēl tikai divus gadus piedzīvojis, smuks puikiņš, dzīvām brūnām acīm. Tā nu Minnas ģimene sāka dzīvot un iedzīvoties mūsmājā. Paulīna kā govju gane nebija gluži brāķējama, Jānis kā cūkgans bija vēl labāks. Pie viņa es šad tad aizdelverējos uz ganībām, lai gan tai vasarā sāku iet skolā. Jānis nu reiz bija gadījies tāds gans, kādu es mūsmājā vēl nebiju piedzīvojis: jaunāks, mazāks par mani, tāds, par kuņu varēju justies pārāks.

Par mazākiem bērniem palīdzēja rūpēties mana māte, kā solījusies, gan viņus ēdinādama, gan drēbītes pagādādama. Slikti jau nu tomēr ar to ģērbšanos bija. Atminos, mazais Kārlītis reiz gluži plīks sēdēja dobē aiz muguras mātei, kas ņēmās ravēdama: cik nu puīšam veļas un drēbju bija, tik tai dienā atradās mazgāšanā. Nu — vasaras laiks, tad jau arī plīks kādu dienu var padzīvot. Mazo drēbes izmazgāja un arī māti apkopa Paulīna, darbīgākā no visiem pieciem Rāgiem. Kad govīs bija pārdzītas, viņa vēl ņēmās māti, brāļus un māsu koptama, gan pa dienvidiem, gan vakaros, kad vasaras ilgā saulīte iegrīma Knapes mežā. Minna, protams, pati varēja vakaros pie akas nomazgāt sev kājas; bet kādēļ Minnai pašai tas jādara, ja viņai ir meita? Minna, kā jau piekūsis cilvēks, ielikās gultā, izstiepa kājas pār malu un Paulīna piesteidzās ar ķipīti pie gultas un nomazgāja.

Kad mana māte Minnai izmaksāja pirmo algu (laikam par nokalpotiem diviem mēnešiem), Minna vienu svētdienu aizgāja uz Smiltēni ie-

pirkties. „Tāpat jau šā tā vajaga bērniem un pašai,“ viņa paskaidroja, (toreiz arī svētdienās pēc dievvārdiem veikali bija atvērti). Kad Minna atnāca no Smiltenes, dārgākais un ievērojamākais pirkums viņai bija — smalks saules sargs. „Bērniņiem“ nebija atnests gandrīz nekas. „Es gan domāju, Minn', ka tev tak būs vairāk prāta,“ mana māte kā pārmez dama piezīmēja. „Nekas, mammiņ, nekas. Tāpat jau tāda lieta ar' savā reizē der,“ Minna atbildēja un dzidri, jauki pasmējās. — Tāda nu Minna bija, ko tur darīt. Vairāk jau viņa arī greznuma lietu netika pirkusi. Uz Smiltēni pa svētdienām gan bieži aizgāja un klausījās, ko mācītājs baznīcā runā. Viensvētdien Minna, atnākusi no baznīcas, stāstīja: — mācītājs šodien tādu bēdīgu sprediķi sacījis; šī nosēdusies priekšā, turpat tuvu kancelei un ņēmusies raudāt visu sprediķa laiku. Mācītājs tad arī uz šās vien lūkojies: paskatījies, runājis gauži un bēdīgi, paskatījies atkal, runājis vēl gaužāk. — Rudenī vajadzēja sūtīt Paulīnu skolā, bet viņa vēl nekā lāgā nemācēja. Šīs lietas dēļ Minna vienreiz aizgāja pie mācītāja (viņa šad tad izkratīja viņa priekšā sirdi) aprunāties. Tas bija ieteicis šo ziemu vēl meiteni skolā nevadīt; lai mācot saimniece pati, kas vajadzīgs, pa vakariem. — Tad nu Paulīna pa vakariem (reizēm arī dienā) nāca mūsu istabā, kur mana māte lika viņai lasīt no Skolas Druvas pirmās daļas (ak, ak! gāja smagāk kā pa celmiem!) un mācīja baušļus un bībeles stāstus, kas veicās vēl grūtāk, jo šis darbs taču arī ar lasīšanu savienots. Arī Paulīnas brālis Jānis reizēm nāca pie manas mātes. Nu — ar Jāni pavisam cita lieta, Jānis vērīgs puika. Lasīt iemācījās ātri un drīz vien iedoto gabalu kā skaldīt eskaldīja. Bet Paulīna rakās katrā drukātā rindā kā cieti sasalušā zemē.

Pavasārī Minna ar abiem mazākajiem bēr-

niem aizgāja citur, bet Paulīna un Jānis pildīja mūsmājā ganu gaņģi, kā jau pērn. Rudenī Paulīnai tad nu beidzot sākās skolas gaitas. Tās bija grūtas gaitas. Mācīties nepatikās nepavisam. Vienreiz meitene sadomāja izrādīties slima un gūlās gultā, bet ieliktais termometrs nekādu karstumu nerādīja un skolotājs cēla vien sliņķi augšā. Citreiz atkal gadījās citāda ķibeļe: pirmsdienas rītā, uz skolu iedama, Paulīna bija iegriezies Gulbītī, mežsarga mājā ar graudnieka sievām papļāpāt, jo 1905. gada rudenī taču bija tik daudz ko stāstīt un klausīties. Iedama graudniekmājā, meitene bija maizes kulīti atstājusi ārpusē pie durvīm. Kad nu pēc gaŗām runām graudnieku sievas beidzot atgādinājušas meitenei, ka jāiet tak uz skolu, Paulīna satrūkusies un aši devusies projām. Bet ārā viņu gaidīja nejauks pārsteigums: cūkas, kas rudenos reizēm klejo pa mājām savā vaļā, bija saplēsušas kulīti un izēdušas manas mātes līdzdoto visas nedēļas pārtiku. Jā, plāpīga un runīga Paulīna bija, tāpat kā māte, bet viņai jau meitenē ikdienišķās dzīves lietās bija asāks, izmanīgāks prāts nekā Minnai. Skolas mācības nešķīrās, bet šķīrās valoda un visādi mājas darbi.

No mūsmājas Paulīna aizgāja tādā kā rokas meitas vietā pie nejaukākās un niknākās saimniekmamma visā pagastā. Neviena meita tur ilgi neizturēja. Vecā saimniekmamma bija aša un varmācīga, neskopojās pat ar dunckām un plīķiem. Bet Paulīna bija pirmkārt pieradusi, ka pašas māte viņu pēra un plucināja par katru nieku un otrkārt viņai bija (īpaši toreiz) apbrīnojami panesīgs prāts: pretī viņa nerunās, lai saimniece, vai saimnieks saka ko sacīdami. Un tā nu Paulīna nodzīvoja pie niknās saimnieces pat kādi trīs gadi un šī varenā mamma bijusi ar viņu beigās tik apmierināta, ka nemaz projām laist. Bet kad nu viens cits saimnieks jau Paulī-

nu cieši sarunājis sev, tad Jurgī šķiroties mamma gribēdama rādīt dienestniecei kādu sevišķu atzinību, sacījusi: „Klausies! es laikam ilgi vis vairs nedzīvošu. Tad tu visādā ziņā atnāc manās bēres. Negaidi nekādas aicināšanas, bet, kad padzirdi, ka bēres būs, nāc tik droši!”

Reizē ar Paulīnu aizgāja no mūsmājas arī viņas brālis, jo tēvs mūsu zemi izdeva uz pusgrauda un graudnieki paši līga un algoja ganus. 1910. gada vasarā mūsu graudnieki salīga Kraukļa Alīdu no Bānuža, skumīgi-domīgu meiteni, lielu lasītāju un sapņotāju. Reiz atminos, māte man stāstīja: „Alīda nupat palūdza, vai nevarot iedot viņai kādu grāmatu, ko palasīties. Viņai šodien esot tāds drūms prāts. Pameklē nu viņai kaut ko. Alīda jau tāda smalkāka meitene.” Neatminu īsti, kādu grāmatu viņai uzmeklēju. — Reiz Alīda bija — nezinu vairs, aiz kāda iemesla — dažas dienas tādā kā atvaļinājumā. Viņas vietā ganīt esot bijis atnācis Alīdas brālis Jānis. Tas jokodamies sarunājies ar kādiem kaimiņu ganiem: sak, traki labi būtu, kad varētu ietikt tais saimnieku istabās un izkrāmēt saimnieka puikas grāmatu skapī: tai skapī laikam gan jaukas lietas esot. Toreiz manā skapī gan necik daudz vis grāmatu nebija. To, ka viņš ar citiem puikām jokojies par mana skapja izkrāmēšanu, to Kraukļa Jānis pats man pastāstīja pēc daudz gadiem Rīgā, kad viņš jau bija pazīstams dzejnieks.

Nākošos gados ganus algoja atkal mans tēvs. Raga Minnas Paulīna bija atkal mūsmājā un pildīja meitas gaņģi, bet viņas jaunākais brālis Kārlis, tas pats, kas vēl tik nesen plicīņš sēdēja mātei blakus dobē, stalts puika izaudzis, ganīja govīs. Kārlis bija tāds pats vēriņš un garā modrs kā Jānis, tikai ne tik atklāts, pieklāvīgs un labsirdīgs, vairāk sevī noslēdzies, slepenāks, smagnējāks. Paulīna vienmēr pūlējās manai mātei Kārli ieslavēt un iestāstīt, cik labs gans šās brālis esot.

Gandrīz katru vakaru, kad lopi pārdzīti, viņa sauca, rokas saņēmusi: „Mamma, mamma, kā nu gan govīs pieēdušas, ak mūžs, kā pieēdušas!“ Nemāku īsti sacīt, vai nu Kārlis tik ideāls gans bija, bet Paulīna pati gan krietna strādniece, tikai reizēm varēja būt drusku tīrīgāka. Vienmēr viņa bija jautra, pilna dzīvības un neatrāvās ne no kāda darba. 1912. gada vasara mūsu ģimenei bija grūta un nejauka: visi izgulējām vēdera tīfu, priekš es, ļoti smagā veidā, un tad saslima māte un tēvs, abi viens pēc otra; es vēl ilgi biju pavisam nevarīgs. Visi cilvēki mūsmājai gāja vai ar likumu apkārt, pielipšanas bīdamies, bet Paulīna mūs apkopa un apkalpoja smiedamās vien. Un ne viņai slimība piemetās ne.

Paulina mātes rūpībā gādāja par mazāko brāli un māsu. Mūsmājā viņai gāja labi un viņa gribēja, lai arī viņas piederīgiem ietu tāpat. Kārlis jau te bija. Minna, Paulīnas māte, kas dzīvoja tuvumā, pa lāgiem nāca mūsmājā strādāt. Nu Paulīna atgādāja arī jaunāko māsu Emmu šurp — sev tā kā par palīdzi, par mācekli. Bet Emmai jau nu nemaz nebija Paulīnas veiksmes, viņai nekas tā nešķīrās. Turklāt ar gadiem jo skaidrāk nāca redzama vēl viena Emmas īpašība: viņa bija stipri uz pušiem, jeb, kā mūsu pusē saka: puisīga. To laikam mantojusi no mātes (Minna gan brīnējās: nez', kur tas meitēns tik gaisīgs cēlies?) Vēlāk, pēc kaŗa, Emma aizklīda Rīgā. Tur esot sākusi staigāt pavisam krēslainus ceļus.

Kārlis, zēna gadus palaidis, gāja pie saimniekiem par puisi. Darba un cieņas netrūka. Vislabāk tomēr, varbūt, bija veicies Jāņam. Viņš arī aizgāja uz Rīgu (jau priekš kaŗa) un, — tālākās skolās gan nebijis, bet to pašu pagastskolu labi beidzis, — dabūja tīri smuku skrīveŗa vietu Feniksa fabrikā. Jānis nu bija visas Raga Minnas ģimenes lepnums. 1915. gadā Jāni iesauca un iedalīja krievu pulkā. 1917. gadā, Kerenska laikā,

viņu, kā ģudrāko rotā un tādu, kas ar visiem labi satiek, izvēlēja par rotas un vēlāk par visa pulka delegātu. Padomju varai nodibinoties, Jāņa ceļš virzījās tālāk uz augšu.

Paulīna bija nostrādājusi mūsmājā par meitu pavisam septiņi vai astoņi gadi. Deviņi simti septiņpadsmitā un astoņpadsmitā gada maiņā tai pagasta daļā, kur arī mūsmāja, bija nometinātas dažas krievu zaldātu rotas. Disciplīnas tad krieviem vairs nebija, zaldāti vazājās apkārt laupīdami, tā sauktos mierīgos iedzīvotājus pastāvīgā bailu modrībā turēdami. Ar tiem zaldātiem, kas mūsmājā, Paulīna jau sāka šad tad paplosīties, bet ar krieviem tomēr Paulīna neko neielaidās vis. Bet starp krieviem bija arī viens latvietis kurzemnieks, Zvejnieks uzvārdā, tāds sīciņš un jauniņš, par Paulīnu jaunāks vēl. Ar to gan viņa sadraudzējās tik cieši, ka šis puisītis Paulīnu apprecēja. Vācieši bruka Vidzemē aizvien dziļāk, krievi laidās mukt, bet Zvejnieks, jaunais vīrs, viņiem līdz nelaidās. Viņš palika pie Paulīnas un noīrēja pa vasaru otrmājā mazu istabiņu. Vēlāk Zvejnieks gāja līdz kaņā pret Bermontu un, kad visi kaņi izkaroti, dabūja mazu jaunsaimniecību.

Priekš dažiem gadiem es satiku Raga Minnu Smiltenē, nedēļas tirgū. Viņa izskatījās labi, bija puslīdz glīti saģērbusies. Pat nosirmojusi Minna vēl īsti nebija, lai gan jau pāri sešdesmit. Viņa priecīgi smiedamās nāca preti, bēra vārdus senākā ašumā un runājot godināja mani par jaunkungu, lai gan man šī uzruna sen jau vairs nebija piemērojama. Es apjautājos, kā iet Minnas bērniem.

„Nu — Paulīna ar savu Zvejnieku dzīvo smuki. Kā t' šiem trūkst. Tikai bērniņu gan nav. Pērn pastellēja lepnu kumodi, šogad Paulīna grib pirt dīvānu. Es nezinu kur tur, bet vienā vietā varot dabūt tādu lētāku, bet gandrīz tikpat kā jaunu. Viņiem labi vien viss izdodas. Nauda ar’

ir. Paulīnai jau traki patīk, ja istabās ir mēbeles (Minna sacīja: nēbeles).“

„Nu, ko Jānis Krievijā? Vai ir kādas ziņas laidis?“

„Vai! Ko nu par Jāni runāt. Jānis tur krievos izstudierējis. Tagad inženieris esot. Ko nu, tam jau ir galva. Precējies lai. Bērni lai.“

„Un Emma?“

„Emma Rīgā. Nav, nav ilgi mums nekā rakstījusi,“ Minna ātri nobēra, pieri savilkusi un tūliņ pārgāja uz citu lietu, pati sākdamā stāstīt par Kārli:

„Kārlis par puisī turpat netālu no tās mājas, kur es dzīvoju. Citādi jau nekas, bet viens trakums uznācis gan: grib precēties. Turpat ar mājas meitu.“

„Vai, tas jau labi vien. Redziet nu, jums visi bērni būs savu dzīvi nodibinājuši.“

Minnas strauji žestikulējošā seja uzreiz samācās barga un acis zibsnīja vien:

„Bet kad tā meita ir čangaliete? Un nemāk ne lasīt, ne rakstīt? Ko tad jūs sacīsit, jauns-kungs?“

„Ak nu — lasīt un rakstīt var iemācīt ātri — vislabāk Kārlis pats.“

Minna kļuva domīgāka. „Jā, viņš pa dienvi-
diem viņu māca gan.“ Bet tad atkal saslējās pik-
ta: „Bet lai manam dēlam būtu sieva no čangaļu
sugas?! Nē, tur nu es vēl stīvēšos pretī. Tādu
gan nē!“

Paskat', cik cienīga Raga Minna palikusi, es
nodomāju. Bet viņa jau sniedza roku: „Ardie-
viņu nu, jauns-kungs. Paldies, ka nebijāt lepns,
parunājāties. Man vēl šis tas tirgū padarāms un
tad ar steigšanu vien uz māju.“ Un ātri viņa ie-
juka tirdzinieku pūklī.

Nežēlība

Tas bija četras reizes, kad es bērnībā un agrā jaunībā iepazinos ar nežēlību, šausmīgāko no pašas saules parādībām. Pa bērnību es staigāju kā pa zaļiem krūmājiem pieaugušu saulainu mežu. Bet šad tad starp zaļajām lapām un ziediem pazibēja kāda riebīga zvēra nikni-sarkanās acis. Vēlāk tiku redzējis nežēlību vēl kailākā atbaidībā, īpaši lielgabalu un asiņu gados. Bet šīs pirmās reizes tās neaizmirstamākās. Ārēji tie, protams, bija nicīgi gadījumi un ne viens vien smīnēs šo tēlojumu lasot, bet toreiz man bija it kā būtu uzdota grūtākā mīkla.

Man tad bij astoņi vai deviņi gadi un es bieži skrēju uz riju, runāties ar linu kulstītājiem. Toreiz mūsmājā dzīvoja Auzas, tēvs un dēls, abi lieli krogu un tirgu tiranni. Viņu drāmatiskos stāstījumos akmeņi, pātagas, naži un ķieģeļi bij nepieciešamākās rekvizītes. Es skrēju un klausījos šais drausmīgajās valodās, līdz viens stāsts gadījās tāds, kuŗu dzirdējis vairs neskrēju uz riju. Vecais Auza stāstīja tā:

„Tad man vēl spēka bij pilni kauli. Vienā krogā gadījās tāds traki lielīgs jēru uzkupcis. Mēs visi pluskas dzeŗam lielajā istabā, šis viens pats vācu galā. Pēdīgi iznāk — labi jau iekampis — un sāk ar mums kasīties. Uzreiz paņem alus glāzi un uzlej vienam uz galvas. Tad nu bij gatavi milti. Grābjam šo cieti. Noprasām, ko šis grib, lai ar šo dara. Paliek bāls kā palags, lūpas raustas vien. Lai tiesājot paši. Labi. Izvelkam stadulā, nostiepjam zemē. Un tā nu, kā mēs seši tie jaunie bijām, dabūjām divas tādas lunšanas

pātagas un sākām strādāt pa divi. Kad tie piekusa, nāca otri un trešie un tad atkal mēs. Un tur mums vēl bij septītais — tāds vecis. Tas — zābaku nost un pa starpām tik šim ar papēdi pa pakausi. Nēmāmieš kādu pusstundu. Kad nu pavisam piekusām, tad palaidām vaļā — izgrūdām pa stadulas durvīm. Bij tāda priežu smalcīte — no kroga tik tālu kā Lejas-Ruķa mežs no šitās rijas. Bet līdz tām priedītēm šis aizdrāzās aulēkšiem vien un atpakaļ neskatījās.“

Šis stāsts jau gan pat toreiz man bij puslīdz neticams, piem., tas, ka tik ilgi un smagi sistais vēl varētu tik ātri skriet. Tomēr tā garšīgā bauda, tas lielais prieks vecā Auzas balsī un žestos lika man sastingt. Dienas divas es jutos kā slimš, stāstītais rādījās man kā dzīva aina un par to es varēju domāt, domāt. Bet teikt nevienam neko neteicu un māte velti noprašņājās, kas man kaišot.

Pavasari pēc tam man atkal gadījās tikties ar neželību, šoreiz gan tikai bildē. Otrā kalpa sieva krāmējās pa skapi un atrada vecu bildi: pastaro tiesu. Es stāvēju klāt un viņa man to rādīja. Tur arī bij kas lasāms, bet to es nesapratu; tas bij krieviski. Bildes augšgalā svētīgie baltās drānās ieiet debesu priekos. Zemāk divās ainās rēgojās nolādēto liktenis. Vispirms velns viņus rindā dzina uz elli, vilkdams aiz resnas ķēdes gala, bet tā ķēde visiem bij izdurta caur vēderu, tā kā viņi izskatījās kā dzīvu kreļļu virkne. Otrā ainā nosodītie jau bij novietoti katrs savā ļoti šaurā četrstūrainā uguns pilnā krātiņā. Liesmas visiem šāvās augstāk pār galvām; viņi it kā peldēja uguns vannās, pie kam viens, laikam lielākais grēcinieks, bij ugunī pakārts augšpēdus. Citiem bij mokās saviebtas, augšup pret paradīzi pagrieztas acis un žēlastību lūdzošas, saliktas rokas, ap kurām vijās liesmas.

„Tā laikam mēs ar' visi degsim,“ nopūtās kal-

pa sieva. „Nez' kā būtu jādzīvo, lai tiktu pie tiem taisnājiem?“

Es steigšus izmetos laukā un visa pavasara zaļā zālīte šķita kā krusas piebārstīta. Rudenī vecā Auzas stāstā cilvēki bij tie briesmoni, bet te bildē — labais, mīļais, žēlīgais, svētais Dieviņš! Lai nu tie būtu kādi grēcinieki — viņš tak redz, cik viņiem grūti, redz un neapžēlojas. Un tādas mokas jācieš uz mūžīgiem, mūžīgiem laikiem! Kā tik tas nu var būt, kā tas var būt!

Trešā reize nāca dažus gadus vēlāk, kad es jau gāju draudzesskolā. Pusdienas un vakariņas ēdu S. viesnīcā, krodziniēka dzimtā, jo krodziniēks manam tēvam bij draugs. Tur kādā augsta krēslā redzēju šādu skatu.

Uz kroga lieveņa bij iznācis kalsnējs vīrelis, mazām ļauni-baltām acīm un rūzganās bārdas kušķiem abos vaigos. Šos vaigus viņam glāstīja bāla, sīka, izdilusi sieviete un klusi, bet gauži lūdzās: „Miļo, labo vīriņ, klausī nu manis, paliec nu mierīgs, brauksim nu mājā...“ Vīrelis par kaut ko bija traki saniknots un gribēja iet atpakaļ krogā. Tad sieva lūgdamās nometās ceļos un cieši apkampa viņa kājas. Vīrs ar zābaka purnu pagrūda viņu zemē un sāka spārdīt. Bet viņa mitējās lūgties un gaust — gaust, gandrīz nemaz neraudādama: „Klausī, nu labais, mīļais, mīļais, mīļais, vismīļais...“

Beidzot no kroga iznāca otrs vīrietis, ļoti pārlicinoši un diezgan ilgi kaut ko stāstīja saniknotajam; tas it kā apmierinājās. Ari bālā sievietē piecēlās, sakārtoja drēbes un vēl reiz noglauda vīram vaigus. Tad viņi visi trīs aizgāja: abi vīrieši līgodamies un viņa tiem vidū, sakņupusi, sīciņa, galvu nodūrusi.

Tur jau nu galu galā nebija nekā sevišķa. Bet es aizgāju uz skolu kā drudzī. Tovakar man nekur nebija prieka un vairākas naktis es murgoju par kroga priekšā redzēto.

Ceturto ainu novēroju tirdzniecības skolas gados. Bija novakare ar tipisku jūnija mīlīgu mu. Staigāju mazās pilsētas mazā, nomaļā ielā un priecājos, ka eksāmenu slogs laimīgi novelts. Kāda nameļa priekšā bija māte un bērns; māte strādāja, bērns rotaļājās, — tā bija gadus četrus veca meitenīte. Bērns palēkājās straujāk, un laikam vēl ko izdarīja, kas mātei nepatika. Māte paķēra rikšu kūlīti un ātri, spēcīgi sita bērnam pa galvu, muguru, rokām, kur nu pagadījās. Nebija pārāk daudz, bet ļoti asi un stipri cirtieni. Kad žēlie „vai, māmiņ, vai“ saucieni bij rīmuši, kad arī šņukstošie elsojieni mitējās, mazā piegāja pie mātes, pavērās nedroši augšup un iesacījās:

„Mammiņ!“

„Nu, ko tu tur atkal ņerksti!“

„Mammiņ, esi nu laba! Mīļā mammiņ, piedodu, piedodu. Es jau nekad, nekad tā vairs...“

„Ej ratā!“

Brīdi klusums. Tad mazā iedrošinājās pacelt rociņu un mazliet trīcoši, viegli nopaijāja mātes muguru.

„Vai piedosi? Piedod, mīļā, mīļā...“

Nekādas atbildes. Tad atkal klusu, klusu: „Vai piedosi?“

„Kas tur īsti būs? Uz pēdām istabā iekšā!“

Tad mazā bēdīgi iečāpoja istabā.

Es steidzos projām. Jūnija jaukums bija neciešami niecīgs un nespēcīgs kļuvīš. Ausīs man skanēja un skanēja žēlais, svētais, bet — ak — tik nevajadzīgais, liekais „Vai piedosi?“

Dzimtenes ceļi

Tie ceļi un celiņi, kas no tēva mājām aizstiepas uz visām četrām debess pusēm, — tie vijas katra cilvēka pirmo neikdienišķo piedzīvojumu atmiņās. Vienīgi ceļš ir tas, kas no mājām aizved pasaulē. Reti vien cilvēks — un tāds gluži jauns un mazs cilvēciņš itin nekad — dodas celā pavisam vienaldzīgs. Vienmēr ceļa staigāšana savienota gan ar prieku un cerībām, gan ar karstām, trisošām gaidām, gan ar visādiem aprēķiniem, gan ar tumšu neziņu, gan bažām, pat bailēm. Turklāt — cik jūtami tu ceļā esi saistīts ar visu, kas tev apkārt! Tu ej vai brauc un cilvēki, kas strādā ceļmalas tīrumos, pagriež galvas: kas tas nu atkal ir? Reizēm tu sveicini viņus un viņi atbild. Gadās, ka ceļš iet tuvu gar kādām mājām; sieviņa, kas grib iet ar spaiņiem uz aku, apstājas durvīs un kritiski tevi apskata; saimnieks, kas sēž istabā un skaita cik ieņemts par pienu, iztraucēts paceļ acis, kad tu dodies gar logu. Ja ceļš lokās caur ganībām, suns tevi saņem un pavada un reizēm viņa riešana ir vēsi oficiāla, tāda pat kā daudzas labdienas. Bet gadās arī, ka suns tevi aprej tiešām no visas sirds, pat forsē.

Mani tuvākie dzimtenes ceļi man daudzkārt ejami un braucami naktī sapņos un tad šām gaitām vienmēr piemīt tāda savāda romantika, lai arī nekas brīnišķīgs nenotiek. Bet kas saskaitīs, cik reizes es īstenībā, nomodā esmu grozījies pa šiem ceļiem, gan ratos sēdēdams, gan vēl vairāk kājām soļodams.

Visvairāk nobrauktais un nostaigātais ceļš bērniībā un pirmjaunībā man bijis uz Smilteni, kas pamazām izaugusi no miesta par pilsētu, tāpat

kā es no puikas par lielo cilvēku. Tas ceļš ved uz dienvidiem. Bet agrāk daudz iznāca braukāt vēl pa vienu citu ceļu: uz Trikātu, uz rietumiem, pareizāk: uz ziemeļrietumiem. Tas bija mans skolas ceļš. Pa viņu tēvs mani vadāja pirmdienu rītos turp un sestdienu pēcpusdienās atpakaļ.

Mēs izbraucām pa ganceļu, kur žogmalē pa labo roku tādu gabaliņu viens no otra auga astoņi vītoli. Tiem bija vēl neapcirptas galvas un tādēļ tie bija katrs par sevi tik tipisks, tik atšķirīgs viens no otra. Jā, jā, tie bija astoņi gluži noteikti raksturi: viens, slaidos zarus it kā atpakaļatgāzis, likās lepns un lielīgs; otrs, vairāk kuplumā plēzdamies, bija gudrs un klusi viltīgs; trešais, sīku galviņu, bija pazemīgs, mīļš un želojams. Tāpat sava seja bija arī citiem. Ganceļa galā mūs gaidīja smaidīdams liels kļavs, varens gan augumā, gan zaru kuplumā, reizē cienīgs un mīlīgs, valdoņīgs un jautrs. No kļava jānogriežas pa kreisi, jābrauc starp tīrumiem. Mūsu robeža drīz beidzas. Jābrauc tuvu garām četrām Mūrnieku mājām, kas visas cieši kopā un ganceļš pa vidu pašķīr šo puduri kā matu celiņš biezi apaugušu galvu. „Tā laikam ir krievu ģereviņās, kā te Mūrniekos — visu māju ēkas vienā pūlī,“ tēvs piebilda.

Nāca aiz Mūrniekiem citas mājas, bet vienām bija īpaši liela platība un liela koku bagātība gan dārzā, gan ceļmalā, gan pie ēkām. Kas tās par milzīgām liepām ap stalli! Un pats stallis tādām nobalsinātām sienām un gaišsarkani nokrāsotu šindeļu jumtu, ka laistās pa lielu gabalu. Ari citas ēkas vairāk tā vien kā muižā. Visa tā godība piederēja bagātajam Knapem. Uz Knapes zemes bija trīs ievērojamas ēkas vispārībai. Vispirms mēs pabraucām cieši gar veco, salmiem apjumbo saiešanas māju, kas, likās, mierīgi un padevīgi grima arvien dziļāk zemē baltas birztiņas pavēnī. Dievvārdi te tikai augstos svētkos tika tu-

rēti; tagad gan ēciņa stipri labota un uzposta, bet toreiz izskatījās citādi. Tēvs nekāds saiešanu draugs nebija un es tikai vienu reizi bērniībā aizgāju uz Knapī, mātei līdz; man tā pelēkā ēka ar logiem, kam bija daudz mazu rūtīšu, izlikās pavisam savāda: baznīca mājā! Mājā bija klēts, kūts, pagrabs, rija, bet vai tur varēja būt baznīca? Un Knapes „dziedamais kambaris“ — vai tā nu maz kāda baznīca! Un tad es sāku domāt — kā būtu, ja katrā mājā būtu tiešām sava baznīca — maza, ar zaļu tornīti un zeltainu gaili. Viņai tad vajadzētu būt pavisam tālu no citām mājām — kaut kur birzī, bērzu vidū. — Otra višiem pieejama ēka te bija smēde — ari ceļa malā, pļavas stūrī, sīka mājiņa, mazu apkvēpušu logu, gluži tādu, kāds pirtīs. Iekšā rīkojās drukns, melnbārdains kalējs, pārlieku nopietns un godīgs cilvēks, kas lāgā nemācēja jautrākas runas triekt. Viņš tā vien runāja kā no pašām sirdssaknēm. Mana mātes māsa Lienīte sacīja, kad šai rakšot kapu, tad lai Knapes kalējs būtu viens no racējiem: viņš tāds dievticīgs. Kalējs dzīvoja vecpuišī un apprecējās gluži sirms. Bet uznāca tai apvidū asinssērga un viņi abi ar sievu nomira. Smēdīte tagad noplēsta. — Pabraukuši gar smēdi, braucām vienu ceļa gabalu, kur abās pusēs auņa lielas, svešādas apses, tādām eļļaini spīdīgām lapām un savādi rūgtenu smaršu: tās esot Vāczemes apses. Apšu alejas galā stāvēja vējdzirnavas un vējainās dienās plātījās slaikajām rokām. Tā bija trešā vispārības ēka, ko bagātais Knapes uz savas zemes uzcēlis. Dzirnavās darbojās Knapes pieņemtais melderis; meldeņi mainījās, nāca un gāja, bet visi tādi priecīgi vien un runīgi; īpaši viens bija iepaticies manam tēvam: „Ak tu mūžs, kas tam galvā joku! Par krievu mācītājiem vien kad sāk stāstīt...“

Vēl aiz dzirnavām tādu strēķi iet Knapes tīrumi. Ir gan māja! Tad atkal citas mājas, citi

lauki un beidzot vēl viena lielmāja: Dambītis. Dambīša tīruma vidū aug milzīgs paeglis, resnu stumbru, zari āboliņa zārda apaļumā, kuplumā un apmērā. Tas droši patriarchs un svētais visiem paegļiem tālā apkārtnē. Aiz Dambīša iebraucām Kazu purvā; ceļš nelīdzens un grambains. Protams, tāds viņš pavasarī un rudenī, pie reizes arī vasarā. Mūsu skolā bija mācības arī pa vasaru un kad es iedomājos Trikātas ceļu, tad acu priekšā vienmēr vasarīgas ainas, — tāds izdevies arī šis apraksts, — lai gan pa ziemu iznāca tur braukāt vai vēl vairāk. Kazu purva pļavās mūsu pagasts beidzās un sākās trikātiēšu daļa.

Izbraucām uz Trikātas lielceļa. Ceļš plats, gluds kā dēlis un cienīgāks nekā citi, jo to rotā čūskainie verstes stabi, kādu nav pat Smiltenes ceļam. Pirmās trikātiēšu mājas, kam jābrauc garām, gan ne gluži pašā ceļmalā, ir abi Ķerpji. Vienos dzīvo mans krusttēvs, arī Pēteris, kas tur ieprecējies iegātņos. Tas ir liels jokdaris un cilvēku smīdinātājs kāzās, kristībās un citos priecīgos godos. Viņš izdomā veselus fantastiskus joku nostāstus; aiz nezināmiem iemesliem viņš iesaukāts par Feniksu (laikam tā sācis darīt kāds skolotājs) un četru pagastu cilvēki smaidīdami saka: „Nu — to, ko Pēniks, to nevar iztaisīt neviens un lai tas kumēdiņu rādītājs brauc vai no pašas Rīgas...” Otrs Ķerpis arī mūsu radiņš. Tam dēls Jānis, kādus gadus jaunāks par mani, arī iet tai pašā skolā. Ja braukšana ir ziemā, tad tēvs paskatās, kur ceļš ved ārā no Ķerpjiem un nosaka: „Ā—ā, šorīt no Ķerpa viens ir gan jau braucis, laikam Jānis tev būs jau priekšā.” Mēs ar Jāni skolā gan bārāmies, gan dzīvojām draudzīgi, kā nu kuņģi reizi; viņš dūšīgāks un sirdīgāks, bet no vecā skolotāja bistās tāpat kā es un šai ziņā mēs pilnīgi saprotamies. — Ceļš nekur neved pa mežu, visur gaišas izredzes uz tuvinām mājām. Prāvajai Lāciņa mājai lielceļš iet pa vidu cauri. Netā-

lu no Lācīša jābrauc gaŗām pamazai mūŗa mājiņai: tas Māliņš, kur reiz bijis krogs. „Ak, kā tur savā laikā tika dzerts,“ tēvs nopūtās.

Netāl no Māliņa lauka vidū griezās vēl vienas vējdzirnavas: Kaķīša. Kad lasīju, ka Skalbem esot pasaka par Kaķīša dzirnavām, tad man pirmā brīdī iešāvās galvā: vai tik tur nav kāds sakars ar trikātiešu Kaķīša dzirnavām, jo Skalbe tak pa trikātiešiem ciemojies un cietumā vis slodzīts. — Aiz Kaķīša tīrumiem nāca viena birztiņa un aiz tās vecā pagasta magazina. Un tad jau mēs bijām klāt pie skolas.

Gaišs un pilns dzīvības šis lielceļš tēlojas atmiņā. Kustīgs jau toreiz, viņš tagad vēl skalāks. Bieži vien dūkdami šaudās automobiļi, kā jau pa lielceļu; proties tik valdīt zirgu. Mūsu pusē vai katram puīšam savs velosipeds un, kad tu, īpaši svētdienās, ej vai brauc pa lielceļu, tev drāžas pretī divrats pēc divrata, ka spieķi vien spīd saulē.

Mans tēvs pa ceļu daudz runāja un dungoja dziesmu meldiņus. Kad mums reizēm nāca pretī kāds pavecāks vīriņš cēlā gaitā, tādu pašapzinīgu svarīgu seju, tad tēvs vienmēr lēnām nosacīja, kad nācējs jau bija gaŗām: „Skat, cik tas ēdris un stepčīgs. Tas droši būs viens no pagasta desmitniekiem.“ Reiz mums, kad tāds „desmitnieks“ jau bija labu gabalu aiz muguras, pretī soļoja cits vīrs, arī diezgan pašapzinīgs, bet sīciņš augumā un vairāk noplucis. „Vai šitais ar' bija desmitnieks?“ es jautāju. „Nē, kur nu! Tas laikam piecnieks vien.“ — Ziemās mēs reizēm braucām taisnu ceļu pa aizsalušiem purvu purviem, īpaši sestdienās, kad jābēg no ašās krēslas. Tad mēs ar tēvu spēlējām tādu teātri: izlikāmies, ka braucam pa gluži svešu ceļu, ka esam tā kā apmaldījušies un nemaz nezinām, kur dzeltēnā ķēve mūs izvedīs; diezin, kas tās par neredzētām pļavām; kas, velnu, tas par siena šķūni tāds — kam viņš

lai varētu piederēt? Un, kad izbraucām no purviem, abi reizē iesaucāmies: „Kas tak šitā varētu būt par māju? Laikam kādā svešā pagastā,“ lai gan labi zinājām, ka tas mūsu pašu Dambītis ar lielo paegli tīrumā, baltu, pavisam nosnigušu. Ar Dambīti tad mūsu spēle arī beidzās.

No mūsmājas uz Trikātu varēja aizbraukt vēl pa vienu citu ceļu: caur Plāņu muižu, bet tur bija likums. Reizēm tomēr braucām tur arī. Ceļš aizlocījās pa mūsu noru, gar Silgaili, mežu likumā iesēdušos klusu māju, kam bija liela un veca rija. Tad tūlī nāca lielais bruņniecības mežs un līdz pat Plāņu muižas tīrumiem pa mežu vien jābrauc. Tikai vienā vietā ir klajums meža vidū ar tīrumiem un skaisti uzkoptu mežziņa māju Gulbīti; mežzinis tēvam draugs un mums tur bieži jābrauc ciemā. Aiz Gulbiša atkal lielais mežs un tad viens gabals jaunu, maigu, ciešās rindās stāvošu eglīšu; es skatījos, skatījos, bet tādā pūlī visas likās vienādas: vienādiem augumiem, vienādi izplestiem zariem, vienādām dabām — nav vis kā vītoli mūsu ganu ceļā. Kad kociņi paaugsies lielāki, tad, varbūt, viņi izskatīsies tomēr katrs savāds, tā es sevi mierināju; lūk, lielie koki mežā arī, ja uzmanīgi vēro, — katra egle, katra priede pavisam citāda kā otra māsa. Aiz maigā mežziņa nāca atkal lielais mežs, tā kā ne gala sagaidīt, jo man braucot meža ceļš likās mazliet garlaicīgs: ne māju, ne dārzu, ko apbrīnot. Beidzot bijām uz Trikātas lielceļa un nogriezāmies pa labi. Pa kreisi ceļš veda no meža gar mājām un tīrumiem uz Bānūzi, kur bija krogs un bode. Arī tas ceļš bija labi pazīstams, bet atmiņā tā nav iegulies kā tie citi. Bet uz Trikātu lielceļš gāja starp Plāņu muižas tīrumiem un muižai cauri. Kad izbraucām no meža, Plāņu pagasta magazīnas gala sienas baltais mūris jau spīdēja pretī. — Tagad bruņniecības mežs kļuvis Latvijas valsts īpašums un jau krietni paretināts; muižā

novietota Plāņu pagastvalde un skola, bet muižas laukos paceļas jaunsaimniecības ar dzeltenbal-
tiem, mirdzošiem jumtiem. Vecā muiža viņu ap-
ņemta no visām pusēm un izskatās kā sieva, kuŗai
vēlā vecumā, viens pēc otra, saradušies bērni prā-
vā pulkā.

Vismīļākais ceļš man tomēr tas uz Smilteni,
uz dienvidiem. Pa to braucu tēvam un mātei rei-
zēm līdz, kad vēl nemaz negāju skolā, pa to tēvs
mani veda uz skolu — divi rudenus, divi ziemas
uz draudzes skolu, trīs rudenus, trīs ziemas uz
tirdzniecības skolu. Bieži vien šīs skolas gaitas
klejoju kājām, grāmatu saini padusē. Un arī ta-
gad, kad eju vai braucu uz Smilteni, man reizēm
tāda sajūta, it kā būtu jāpošas uz skolu; un viez-
mēr šī sajūta vienota ar nenoteiktām, bet patīka-
mām, priecīgām gaidām. Smiltenes ceļu visdzi-
vāk iedomājos pirmrudens spožumā; vairākas
dienas lijis lietus, bet nu, kad jābrauc, visas vie-
tas atmirdz saulē un ceļmalas rugāji žūst, viegli
knikšķēdami. — Ceļš iet vispirms uz austrumiem
pa otrmāju gaŗo, skaisto, lapu kokiem apstādīto
gatvi. Otrējo vecais saimnieks, skaistumu, neliet-
derīgu skaistumu, — gaŗā koku virkne, augumā
celdamās ēno labību — tomēr zinājis cienīt, jo ci-
tādi nebūtu iestādījis tādu aleju. Mūsmājā tādas
gatves nav un es par to apskaužu otrējos. Gatvē
ir liepas, kļavi un oši; par tiem pēdējiem es atkal
apskaužu otrējos, jo mums nav neviena oša. Vis-
vairāk tomēr tur ir liepu, šo skaisto un mīlīgo
koku. Lauku sētas skaistumu vai neskaistumu es
vienmēr esmu vērtējis no tā, cik šai sētā daudz
vai maz liepu. Liepa, jā, tas ir īsts brīnumu
koks; liepa vēl veca un varena rāda kaut ko no
burvīgā, jaunavīgā mīlīguma, kamēr citi koki,
piemēram, jaunībā tik maigi spirtais bērzs, dziļā
vecumā izskatās bezgala piekusis; un sikstais
vītols, īpaši tas mūsu dārza stūrī, sačervelējies
gluži spokains. — Gatve beidzas, sākas otrmāju

mežmala, noras un lauki. Vēl tālāk uz austrumiem spīguļo Sikšņa ezers, kur pašlaik iekāpusi rīta saule. Bet gar ezeru mums nav jāiet. Ceļš nogriežas taisni gar ezergalu uz dienvidiem.

Tas ceļa gabals no ezergala caur Grāvja apsītēm, gar Jauno Slīpi līdz Karstumsilam, tas tā sauktais Slīpa ceļš, bija savā laikā viens pavisam briesmīgs ceļa gabals. Pēckaņa gados viņš dūšīgi vien labots — un tomēr arī tagad, ja vasara vai rudens stipri lietaini, Grāva apsītēs ceļam pāri tāds diķis, ka laid vai laivu iekšā. Bet tajos izbijušos laikos šo ceļu nelaboja neviens; īsti vairs nezinu, kādēļ: vai tādēļ, ka viņš nepiederēja tā sauktajiem klasētiem ceļiem, vai tādēļ, ka viens pagasts labošanu gribēja uzvelt otram, vai aiz citiem iemesliem. Ceļš veda caur purvu un purva pļavām un pavasaļos, rudenos un lietainās vasarās viņš bija viens vienīgs dubļu un akmeņu juceklis, bedrains un grambains. Cik tur bija grūti vezumniekiem, cik daudz viņu īgnuma un lāstu palika dubļos un padarīja tos vēl leckainākus! Mans tēvs bija traki apdomīgs braucējs, viņš pazina vai katru grambu un prāvāku akmeni, viņš vilka grožus te uz kreiso pusi, te uz labo, te uz vidu, bet mēs tomēr mētājāmies kā bumbas pa vecajiem dzelzasu vāģiem. Kad jau bija pavisam traki, tad kāpām ārā un mēģinājām iet kājām, vismaz es, lai gan kājām iešana bija vai vēl lielāka māksla, jo ceļam ne maliņas sausas un viņā pusē pļava mirkst ūdenī. Lielas nebūšanas bija arī ar tiltiņiem pār grāvjiem Slīpa ceļa gabalā; tiem bieži gadījās viens koks iepuvis vai izlūzis un zirgs tai caurumā varēja ieogrūzt kāju; mums zirgi bija vienmēr tādi bailīgi un nikīgi, īpaši melnā ķēve, kas nāca pēc dzeltēnās: tā jau pati bija tā sabaidījusies no tiltiņiem, ka ar milzu mokām viņu varēja piedabūt spert soli pāri. Jā, zirgs veidojas pēc saimnieka: tēvs bija bailīgs un lēns braucējs, un viņam piemērojās pat šī melnā

ķēve, kas pie pirmā saimnieka bijusi krietni strauja.

Šai ceļā, īstenībā gan neceļā, bija jābrauc garām Grāvja apsītēm. Tā sauca puduri lielu, šmaugu apšu, kas piederēja Grāvju saimniekam. Kādreiz jau viņas droši vien bijaniecīgas, sīkas apsītes; bet tad, kad es tās sāku redzēt, viņas garumā varēja sacensties ar slaikajām priedēm. Otrpus ceļa auga daudz bērzu un bērziņu; tālāk atpakaļ ezergalā un otrā pusē noras malā mūsu kaimiņam arī bija glīta birzīte. Īpaši sestdienu pievakarēs, no skolas mājā nākot, man šie nozelojušie rudens bērzi bija jauki. Kas gan vēl tik brīnišķi saskan kā zeltaini bērzi un saule rietā — varbūt tikai zaļie bērzi un vasaras ausma.

Aiz apsēm nāca Grāvja pļava un tad Jaunā Slīpa daļa — purvainas pļavas, slapji tīrumi un beidzot pati māja. Jaunajā Slīpī bija apmeties mūža beigas nodzīvot mājas īpašnieks, kas līdz tam Cēsīs krogoja. Viņš bija jaunībā kara dienestu izkalpojis un vēlāk bijis sulainis pie dažādiem kungiem; no tā laika audzēja bakenbārdus. Tagad tā, protams, bija balta un izskatījās pavisam cienīgi. Šīs cienīgās bārdas kungs labprāt iedzēra un tad, rokām plātīdamies, palielījās, cik viņš bagāts un cik labi viņam viss izdodoties. Mans tēvs reiz stāstīja: Slīpis atnācis uz tirgu kājām un nu es šo vedu savos vāgos atpakaļ. Visu laiku jau pamalēs ducināja un, kā braucām ārā no Karstumsila, pērkonš klāt gan. Braucām gar Slīpa rudziem. Uzreiz zila uguns vien pajūk un tāds darkšis, ka dulns vari palikt. Bet Slīpis nebēdā ne par lietu, ne par pērkonu, izlaidies vāgos un jaukā, jaukā balsī čivina: „Ak tu mūžs, kādi rudzi noauguši! Skaties, kas man par trakiem rudziem!” — Aiz mājas vēl tādu gabalu gar ceļmalām stiepās Slīpa tīrumi, un tad kroņa meža gabalā Karstumsilā izbeidzās sliktais ceļš, kas bija apmēram pustrešas verstes

gaŗš. Un tomēr — ne reizes mums tai dubļu skrīnī nesalūza rati, kas man likās tīrais pasaules brīnums. Lai nu dienas laikā vēl, bet 1908. gadā, tai rudenī, kad es negāju skolā, mēs ar tēvu reizēm braucām jau lielā tumsā no Smiltenes uz māju; tad bija vai nu tirgus diena vai zemkopju biedrības sapulce; tēvs šad un tad mīlēja pasēdēt S. krogā un tā tā kavēšanās iznāca. Smiltēnē dega elektrība, bet kā braucām gar zirgu pastu no miesta ārā — tumšs kā speltē, nesaķatīsi ne ķēvei asti. Un, kad tikām Slīpa ceļā — tavu elles dauzīšanos! Bet, kad nokļuvām mājā — vāģi veseli un sveiki. — Ko nu vairs galu galā to veco sliktumu pieminēt — tagad jau Slīpa ceļš tomēr nav tāds; arī skaisti kilometru stabi viņam nu ir.

Tad nāk Karstumsils ceļam vienā pusē un liela, sikiem krūmiem noaugusi nora otrā pusē. Gabals Karstumsila izdega tai bula vasarā, kad sākās lielais kaŗš. Kādu nedēļu priekš kaŗa sākšanās dega daudz mežu apkārtnē, un saules ripa vienaldzīga un karsta karājās dūmainajā gaisā. Pa naktīm es kājām nācu uz māju no Smiltenes, no biedrības nama, kur notika teātra mēģinājumi. Karstumsilā uguns rūca un runāja nakts klusumā un dega lēnā, vienādā, nepārtrauktā degšanā. Bija baigi un savādi: likās, to uguni pastāvīgi kurina noslēpumaini, neredzami cilvēki. — Tālāk bija atkal cits gabals kroņa meža, par Platača mežu dēvējamais, biezs un slaiki noaudzis; arī pa to ceļš nejauks un kratīgs. Tagad mežs izcirsts; tikai trīs lielas un slaikas priedes vēl ilgi stāvēja netāl no ceļa un likās tik lepnas un drūmas savā vientulībā, bet, varbūt, viņām bija arī prieks par to, ka tās nu nav vairs pazudušas mežā, ka tagad katrs var apbrīnot viņu slaiko skaitumu. Arī no šīm trijām tagad palikuši tikai celmi.

No Platača meža ceļš iet plašākā klajumā. Pa

abām pusēm dažādas mājas; tās ir blomēniešu mājas (tagad gan pievienotas Bilskas pagastam); Platacis, abi Mežiņi (mēs sakām: Mežītes), abi Strēbeles. Tām Strēbelēm, kas pašā ceļmalā, ir jauka bērzu birztiņa otrpus ceļa. Bet arī tā vairs nav visa dzīva un vesela: ceļam vistuvāk taisna rinda celmu liecina par mūžībā aizraidītajiem balti zaļajiem draugiem. — Šis ceļa gabals man vienmēr patīcis: no trim pusēm mežu ieslēgts gaišs klajums, kam austrumos atveras diezgan tālas izredzes uz veselu rindu māju. Saulainā pēclietus dienā prieks skatīties, kā šīs mājas tur gozējas kā žāvēšanai izliktas, un kā dzeltēnie, tīrumos rindu rindām saslīetie rudzu stabi gaida kuļmašīnu.

Aiz Strēbelēm nāk atkal kroņa meža gabals, saukts vienkārši par Sēto mežu; kur mežs beidzas, bija ceļmalā iemīta gaļa kārts, kārts galā piešists balts dēlītis un uz tā divgalvains ērglis un drukas burtiem uzdrukāts: СВѢТАЙСЬ МЕШЬ. Par bruņinieciņas jeb riteršaftes mežiem mūsu ļaudis runāja īgnumā un sašutumā, bet kroņa mežus pieminēja vieglā, labsirdīgā irōnijā; par šito pašu Sēto mežu vecais tēvs (mans mātes tēvs) vienmēr, cauri braukdams, sacījis: „Būtu tak tas ķeizars ar' kādreiz atbraucis paskatīties; nez', vai pats maz zina, kur šim te mežs...“ — Kur Sētais mežs krustojas ar Blomu ceļu, tur priedes divās strēmelēs vēl aizstiepās līdz pat Brutuļu pirmajām ēkām (tagad šīs priedes izcirstas un tai vietā ligojas jaunsaimnieku labība). Vienā stūrī tur bija biezi saaugušas kuplas, pajaunas priedītes. Zem tām es reiz rudenī, uz draudzes skolu iedams, pabēdzu no spēcīga lietūs gāziena; tur bija ērti un gandrīz pavisam sausi. Citās skaidrās dienās tam pudurīšam gaļam ejot man vienmēr bija tā, it kā nupat vajadzētu atkal nākt lietum, lai es varētu tur patvēries baudīt šīs vietniņas omulību.

Izbraucot no Sētā meža klajumā, redzam kaut

ko it kā muižai līdzīgu. Tas ir Brutulis, liela māja ar lielām ēkām — tādām vien baltām mūra un sarkanām ķieģeļu. Brutulī ir visādas ievērojamas iestādes: vadmalas veltuve, vilnas kārstuve, fabrika, kur gatavo kurpnieku liestus un beidzot ūdens dzirnavas uz paša Abulas krasta. Ja brauc braukšus, tad jāpagriežas no iesāktā ceļa pa labi uz Blomu ceļa pāri tiltam; kājnieks var aiziet uz Smilteni arī taisni pa visādām teciņām. Nobraucām līdz Cūkgalvam; tas ir vecs krogs, garena mūra māja, sarkanu, jau aptumsušu jumtu. Lielāks nekā Māliņš uz Trikātas ceļa. Taisnīgar Cūkgalvas stadulas durvīm ceļš nogriežas atkal uz dienvidiem un taisni vien pa to jābrauc uz Smilteni. Bet nu esam kalnainā, nelīdzenā apvidū. Uzbraucam alkšņainā paugurā, laižamies lejā; uzbraucam atkal pakalnā, drāžamies pa stāvu slīpumu lejā. Tad gar dzirnavu ezera krastu braucam pa ieleju, līdz tiekam atkal kalnainā, kur ceļmalā stāv milīga mazmājiņa Murziņa; no turienes redzami Smiltenes jumti un baznīcas tornis.

No Murziņas ceļš ved gar Abulas diezgan stāvajiem krastiem. Tagad ceļš ietaisīts tālāk no kraujas, bet agrāk tas veda tuvu pašai malai un tad reizēm bija tā kā nedroši. Vienā vietā, kur bija robains izbrukums, savā laikā notika nelaime: 1903. gada janvārī ātrā braucienā novēlās no kraujas un nositās Valkas apriņķa ārsts, igauņiz Alvers. Vainīgs viņa nāvē bija Smiltenes, par dulno daudzīnāmais, ašais pristavs Čarskis, kas, pats kučierēdams, vedis ārstu izmeklēt kādu mironi — arī nosītušos vecīti. Pristavs bijis briesmīgi straujš, plēsonīgas dabas, liels cilvēku pļaukotājs un dauzītājs, un visi nožēloja, ka galu dabūjis ne viņš, bet dakteris. Mūsmājā par šo notikumu daudz runāja un vēlākos gados, kad braucām tai vietai garām, tēvs vienmēr parādīja ar pātagu un nosacīja: „Lūkš’, tepat tas dakteris nositās. Bija gan dulns tas Čarskis: isredzīgs cil-

vēks un tad vēl ņemas pats kučierēt un tādā vietā tik traki brauc...“ Ak, ari Čarskis neizbēga likteņa sodam: 1905. gada pavasarī viņš bija uzbrucis Smiltēnē kādiem troksnīgiem kāzinižkiem, un tur tad puīši viņu pašu tā sadauzījuši, ka nevarēja vairs dienestu pildīt. — Lasot Gulbja Konversācijas vārdnīcā Alvera biogrāfijā, ka Andress Alvers „amata pienākumu izpildot, mira Smiltēnē traģiskā nāvē“, man atmiņā atdzīvojās tā gada nelaime. Turpat Vārdnīcā lasīju, ka šis ārsts bijis ari dzejnieks: atdzejojis Heini un sarakstījis dzeju krājumu „Vīgrieži“.

Tālāk braucot ceļš novirzījās drusku tālāk no krastmales, apmēram tur, kur tagadējais ceļš. Beidzot braucām gaŗām otrajām Abulas ūdensdzirnavām — Tiltlejai. Dzirnavu ēkas stāvēja drusku atstatu no ceļa, tikko manāmas — lielu kcku zaļumā ietinušās. Pašā ceļmalā šaipus dzirnavām Smiltēnes firsts lika uztaisīt mazu, glītu, sarkanu mājiņu — tādi kā tornīši asiem galiem lai bija jumtā. Tas būšot slaktūzis. Es sevī nodomāju, sak, vai nu slaktūzi bija vērts tik smuku celt. Viņš ilgi stāvēja bez kāda izlietojuma, un nezināmi dauzoņas bieži vien izsita rūtis; firsts ielika jaunas, bet pēc laiciņa tās tāpat laukā — stiklu drupatas vien mētājās pa ceļmalu. Laikam tādēļ braucamo ceļu ietaisīja tālāk sāņus, lai neiznāk braukšana taisni gar slaktūža logiem. — Tiltlejas dzirnavas un ceļš gar slaktūzi man atmiņā saistās ar trim vecām būtnēm: vispirms ar lielu, vientulīgu vīksnu ceļmalā, tad ar baltu suni (laikam piederēja Tiltlejas melderim), ko es redzēju ap dzirnavām gadu gadus — pēdīgi viņš aiz vecuma nespēja vairs pariet, tikai paplātīja muti, gluži vienaldzīgs — beidzot ar veco mīesta žīdu Mozu, ko vienmēr varēja satikt šai vietā, — vai nu kādās darīšanās lēni no Smiltēnes tipinot, vai uz Smiltēni atpakaļ ejot. „Tam diezi” vai nebūs ap simts gadu; deviņdesmit jau nu droši,“ tēvs mēdza par Mozu sacīt.

Kad esam garām Tiltlejai, tad jau tikpat kā pilsētas daļā. Gar vienu pusi ceļam izplešas dzirnavu ezers un pāri aiz tā koku zāgētava ar gaŗo skursteni un aiz tās kalnā muižas lauki ar diviem lieliem šķūņiem, no kuŗiem vienā vien-vasar uzveda „Mūsu senčus“; jaunajam biedri-bas namam tad vēl bija tikko pamats iemūrēts. — Ceļam otrā pusē paceļas augstais dzelzceļa li-nijas valnis. Turpat arī stacija. Aiz līnijas vēl augstāk ir kapsētas kalniņš ar bērziem un kapu baznīciņu. Tai baznīciņai tāds sirsnīgs, klusi mierinošs izskats. Bet, kad līnijai pa apakšu brauc, tad kapsētu nevar redzēt.

Es virzos tuvāk un tuvāk pilsētiņai, kas aici-nādama it kā māj pretī no savas pakalnu apņem-tās grāvas.

Mazā pilsētiņa

Viņa, omulīgā un glītā starp pakalniem, bija man bērniņā ja ne gluži kā Parīze vai Roma, tad vismaz kā Rīga. Paaudzies gāju pilsētiņā pa divi lāgi skolā: vispirms draudzes, tad tirdzniecības. Isi priekš kara pa druskai grozījies, gan laucinieks būdams, pilsētiņas sabiedrībā un pazinu daudzus gan vairāk, gan mazāk svarīgus cilvēkus. Tad gan glītajai, omulīgajai vēl nebija pilsētas tiesību, tad viņa nesa vēl pazemīgo miestīņa vārdu. Bet saukšu vien viņu arī atmiņās par pilsētiņu, tā, varbūt, lielāku godu parādot. Tagad viņai ir tiesības, ir savs galva un viss kas. Bet nu pilsētiņa man stipri tāda pasveša un nepazīstamas sejas jāsatiek aizvien biežāk.

Kad no kapsētas kalniņa lēnā pavasara vai vasaras pievakarē skatās uz pilsētiņu, tad viņa visa īpaši skaisti aplūkojama. Guļ starp pakalniem kā lielā zaļumiem apvītā tīnē, kuŗai vāks noņemts. Lai saule spīd virsū, bet vētras arī lai netraucē. Tikai baltās baznīcas slaikais, zaļais tornis paceļas no šīs tīnes paša vidū ar savu zeltīto gaili, ko gan vienā nesenā vasarā nospēra bargi kaisls zibens. Pāri pretī otrā pakalnā stalti stāv slimnīca un citas viņai tuvīnās ēkas; slimnīca droši skatās kapsētai pretī. Un visos logos spoguļojas rieta saule.

No pat agrās bērniņas, no pirmajiem atmiņā apzinīgajiem pilsētiņā braucieniem man prātā bode, kur onkulis, t. i. tēva brālis par pārdevēju. Bode bija neliela koka mājiņa klusā, ēnainā ielā, kas slīpi gāja no kalniņa lejā. Tā mājiņa piederēja pašam visbagātākajam pilsētiņas tirgotājam, kuŗa īpašumā vēl nams ar lielu veikalu pil-

sētiņas cetrā, alus pārdotava un linu noliktava. Ari vienu krogu viņš nomāja, līdz kamēr nāca degvīna monopōls. Bodīte, kur strādāja onkulis, bija krēslaina, patumša, gandrīz tāda kā Knapes kalēja smēde, tikai bez smēdes trokšņa. Tur varēja dabūt stērķeli kastītē, kur uz vāka drukna mazgātāja un melns moris spoži baltu krūts priekšu un apkaklīti; ziepes, baltas, ziliem raibumiem, ievīstītas papīrā, kur zils zirneklis uzbildēts; spīckas ar žuburainu briedi uz vāka un daudzas labas lietas. Ak jā, tur varēja dabūt arī mazas, bet pabiezas četrstūrīgas konfektes, rūtainiem papīriem aptītas. Onkulis bija galvenais pārdevējs un pārzināja kasi. Bet vēl viņam pārdošanā bija viens palīgs — jauneklis. Tie palīgi nāca un gāja. Bija dažādi. Vienu atminos mīlīgu un smaidīgu, viens cits atkal bija allaž galvu plecos ierāvis, vienzilbīgs, nesmējās — tā vien likās, onkulis vai cits kāds viņu pašlaik nobāris un šis par to sabozies. Pret mani onkulis vienmēr bija laipns un jaukā atmiņā man šī mājiņa ar augstajām uzejas trepēm, kuŗām sānis pagalmā sētiņa; mans tēvs tur katreiz zirgu piesēja. Kad nostājās uz šīm augstajām trepēm, tad pretī bodītei dziļāk ielejā varēja redzēt ūdens dzirnavas pie ezera un pāri tām atkal kalnu, kur muiža, no vienas puses koku zaļuma apņemta.

Ari par ūdens dzirnavām, kuŗu balti pelēkais mūris notālēm raugoties likās kā pieslējies kokiem apaugušajam muižas kalnam, nāk atmiņas. Dzirnavnieks bija atraitnis, tādu kā vācisku uzvārdu, bet droši vien latvietis; es viņu netiku redzējis, bet viņam bija audžu meitene, tāda melnmatīte, par mani vecāka. Par to rūpējās, to audzināja dzirnavnieka mirušās sievas radiniece, vecmeita, arī tāda pa pusei pārvācota latviete. Manai mātei šī Marija bija draudzene, bet mans tēvs un pilsētiņas onkulis Mariju vislāgā neieredzēja un savā starpā saukāja par „Piķīt-Tlumpīt“, jo viņa runāja kā svepšķēda-

ma, kā šļupstēdama. Onkulis tomēr reizēm — cik nu no bodītes tālu — aizgāja ciemā dzirnavās. „Marija tad man uz klavierēm spēlē būru tautas himnu,“ viņš stāstīja. Būru kaņš bija pašlaik un būru tauta daudzina daudzina. Ari mani māte, pilsētiņā iebraukusi, kādas pāris reizes ieveda dzirnavās. Pirmo reizi mums balts, vilnains šunelis, spalgi kvankšķēdams, metās pretī. Marija izskrēja norūpējusies un deva man no glāzītes aukstu ūdeni dzert, lai gan nemaz nebiju sabaidījies no kvankšķa. Tad mēs ciemojāmies. Melnmatīte man rādīja savas bilžu grāmatas ar vācu tekstu, protams. Lāgā nepatika. Tur bija rādīts, kā iet neuzmanīgiem un nepaklausīgiem bērniem; iekrīt ūdenī un samērcējas, paliek tievs kā žagars, ja negrib zupu ēst u. t. t. Ari mums Marija kaut ko uz klavierēm uzspēlēja — varbūt, tā bija tā pati būru himna. — Vēlākos gados Marija sūdzējās mātei, ka Mārcis, t. i. mans pilsētiņas onkulis, esot traki nelaipns pret šo. Nu jā, Marija ar gadiem palika aizvien nedzirdīgāka un veca arī jau bija, vecāka laikam nekā onkulis. Tas arī bija palicis vecs un uz jaunām meitām gan paskatījās saldi un laipni, bet kas t' no tādām kā Marija! „Kad es labi nesadzirdu, tad tak man jāprasa: ko?“ Marija sūdzējās. „Un tad viņš saskaīšas un tik dikti un rupji kliedz, ka es labāk tai veikalā nemaz neēju iekšā!“ Onkulis tad jau bija otrā, lielākā veikalā. Vēl mazliet vēlāk Marija savu nedzirdību viegloja, melno klausāmo radziņu lietodama. Tomēr viņa allaž bija dzīvības pilna un moža, runīgām acīm, lūpas vienmēr smaidīt gatavas. Lasīja daudz un sekoja arī modernām lietām. Dažus gadus priekš kaņa, kad es vēl biju skolnieks, Marija vienu vasaras svētdienu bija no dzirnavām atbraukusi pie manas mātes ciemā. Es kā šodien redzu, kāda viņa tai reizē bija: maza, sirma, melnā taurīte pie auss kā tālrunī klausoties, bet acis dzirkst un lūpas smaida. Starp citu viņa man toreiz jautā-

ja: „Kas jums labāk patīk: Hauptmaņa Elga vai Ibsena Nora?“ Nenogaidījusi manu atbildi, runāja tālāk: „Es gan vairāk varu cienīt Noru. Kad viņa ar savu vīru vairs nevar harmonēt, kad vīrs viņu un viņas nesto upuri nesaprot, viņa visu skaidri pasaka un aiziet. Bet Elga savu vīru pievil negodīgā vīzē.“ — Kā jau tais laikos daudz tādas vecīgas jaunavas, arī Marija vismīlāk runāja vāciski, kaut gan latviešu mēlē tāpat viegli un veikli svepšķēja; ar manu māti runāja vāciski, ar mani un tēvu — latviski. Kaņa sākumā, kad vāciska runāšana bija noliegta, Marija mātei sūrojās: „Es tā esmu pieradusi, man valoda iet vien vāciski. Vai uz ielas, vai kur. Lai soda, ja grib.“ — Beidzamo reizi es Mariju redzēju pirmajā pēckaņa gadā, pilsētiņas aptiekā, gluži salīkušu, ķēģīti vienā rokā, klausāmo radziņu otrā. Bet dedzīgi viņa vēl strīdējās ar aptiekas mācekli; bija kaut kāds pārpratums ar zālēm. Tad viņa laikam runāja latviski. Tagad Marija droši vien būs mirusi. Visi viņas radi tālu no pilsētiņas aizklīduši. Melnmatainā audžu meita sen jau precējusies.

Dzirnāvām pāri kalnā paceļas muiža. Te nu visvairāk jārunā par pašu viņas īpašnieku, ko pār citiem muižniekiem cēla skanīgais firsta tituls. Firstam piederēja arī pilsētiņa un turienes namu, dārzu un zemes gabalu īpašnieki savu zemi bija no firsta atpirkuši; daži vēl tikai nomāja. Bet darbīgs un enerģisks bija firsts — kā jau inženieris — un pilsētiņai no viņa nāca daudz labumu. Viņš ievēda elektrisko apgaismošanu jau tad, kad pat aprinča pilsētā tādas vēl nebija. Viņš bija galvenais gādnieks šaursliežu dzelzceļa ievilkšanā no pilsētiņas. Viņš uzcēla saviem līdzekļiem plašu slimnīcu skaistā vietā, pakalniņā pār ezeru. Viņa māte stāvēja baptistiem ļoti tuvu un firsts pats, caur un cauri kristīgs būdams, lika vīrs slimnīcas ieejas durvīm lokā uzrakstu no bībeles — apmēram tādu: „No Viņa, iekš Viņa,

uz Viņu iet visas lietas.“ Tagad slimnīca Sarkanā Krusta ziņā. Kad viņa celta, apkārtējie muižnieki un citi padomdevēji teikuši, ka vajagot divēju ieejas durvju: vienas augstiem ļaudīm, otras zemniekiem. Bet firsts sacījis: slimie visi esot vienlīdzīgi cietēji, ieeja slimnīcai būšot tikai viena. Tā ari palicis. Savā dzīvē un izturēšanā viņš bija diezgan demokratisks. Kad slimnīca celta, pats firsts allaž tur grozījies, pats reizēm pielicis roku pie darba, staigājis darba drēbēs, kalķiem nošķiedies. Gaŗš augumā, melnīg-snējs, pelēkās drēbēs, pasmags kustībās — tāds viņš man rādās atmiņā no pāris reizēm, cik viņu dabūju redzēt. No izskata vien viņu neviens svešs neturēja par lielu kungu. Reiz vienā no firsta kaimiņu muižām bijusi jaunā dzelzceļa akcionāru sapulce. Kungi, apskatījuši līniju, kur darbi jau sākti, gājuši pusdienā. Firsts nejauši palicis citiem iepakaļ. Viena ziņkārīga muižas kalpone, laikam domādama firstu par kādu darbu uzraugu vai citu vienkāršu cilvēku, prasījusi: lūdzu, vai jūs nezināt, kuŗš no tiem lielkungiem, kas tur pa verandu iegāja, bija firsts N. N.? Es pats tas esmu, šis atbild un nemaz nepasmejas. Ko nu melšat dumības, meita gluži dūsmīga atcērt, bet tad tīri vai nobijusies, redzēdama, ka tas gaŗšais, prastais ar to gauso gaitu ieiet vien pa tām pašām durvīm, kur citi lielkungi. — 1905. gada novembrī, pašā revolūcijas straujuma „Dienas Lapā“ bija cildinoša korespondence par firstu, kur beigās teikts, ka ar Bukaišu plēsoni L. firstam kopīgs esot tikai uzvārds. — Tāds bija firsts, viens no vislabākajiem Baltijas muižniekiem, kaut gan, protams, no dažām savas kārtas „īpatnībām“ ari viņš nebija gluži brīvs.

1905. gadā nejaušs ugunsgrēks paņēma mazo bodīti un onkulis pārcēlās uz bagātā tirgotāja otru lielo veikalu pilsētiņas centrā. Tur viņam bija jāsēž pie kases. Lielais veikals tomēr nezēla, ar bagātā tirgotāja laimi gāja uz slikto pusi.

Pēc viņa nāves tā dēls veikalu vairs neturēja, un tas pārgāja mana onkuļa rokās. Bet arī viņam pārāk spoži negāja. Patukšajā veikalā reizēm sametās pavisam garlaicīgi, un onkulis iznāca, nostājās uz ieejas trepītēm un skatījās uz ielas, rokas bikšu kabatās sabāzis. Pilsētiņā bija vairāk tādi tirgotāji, kas patukšās dienās stāvēja uz savu veikalu trepītēm un skatījās, kas uz ielas nāk un iet — skatījās tādu savādu skatu, kur bija reizē laiska apatija un arī tāda kā ziņkāriba, kā uzmanība. Logos izliktas mantas, bet blakus uz trepītēm izstādījušies tirgotāji paši. Arī viena tirgotāja madāma mēdza stāvēt uz trepītēm veselīgiem cēlieniem sevišķi nekustīgi, kā no akmens cirsta.

No šī lielā veikala manas atmiņas iet pilsētiņas krogos. Kā teicu, vienu krogu nomāja kādu laiku tas bagātais tirgotājs. Vienreiz (tad man bija seši vai septiņi gadi) tēvs mani, pilsētiņā iebraucis, bija paņēmis līdz un, uz īsu brīdi N. krogā ieiedams, ieveda mani arī tur. „Skaties nu. Nu tu vari redzēt, kāds izskatās krogs,” tēvs sacīja. Es lūkojos arī, abas acis izplētis: vai ir, vai nav tāds kā Kazu krogs, par ko tēvs no Doku Ata „Pauguriešiem” bija saimei priekšā lasījis? Bet tad uzreiz divi kungi tādiem tieviem spieķiņiem sāka daudzīt un dzenāt ļoti skaistas sarkanas un zaļas bumbas pa galdu, kas vidū pārvilkts ar zaļu drēbi. Tas sacēla tik nepatīkamu blaukšķi, ka es vilku tēvu steigšus uz durvju pusi. „Ak tu viens, vai tu nevari panest, ka biljardu spēlē,” tēvs uzbārās. Neatminu, ka vēl otru reizi būtu bijis N. krogā. Toties lielāks svars manā atmiņā pilsētiņas otram krogam jeb S. viesnīcai, kā viņš oficiāli saucās. Tā ir gaŗa ēka baznīcai otrs sānos (N. krogs bija vienos sānos), un stadula tur bija toreiz ar griestiem, bet augšā virs stadulas diezgan liela zāle ar skatuvi. Šapņos es daudzkreiz maldos pa šo plašo krogu, kāpaļādams pa stāvajām trepēm. — S. viesnīcnieks bija manam

tēvam draugs, viņa kundze manai mātei draudzene. Mans tēvs šai viesnīcā milēja iedzert; bija tur tāda vesela kompānija prieka meklētāju; viņi dzēra atsevišķā istabā, lielāko tiesu paša viesnīcnieka dzīvoklī un tur tad, protams, netrūka arī tā, ar ko monopōla dēļ citādi tik brīvi nevarēja tirgoties. Vasarās es, tēvam tirgus dienās līdz aizbraucis, gaidīju, gaidīju, līdz pavēlā stundā tēvs iznāca un mazliet smagnēju mēli taisnojās: „Ak Pēter', Pēter', tu jau nu gan esi nogaidījis. Bet es nevarēju... Redzi, tas ir pienākums... pienākums pret sabiedrību, pret citiem cilvēkiem. No tādām lietām jau tu nekā, nekā nesaproti.“ S. viesnīcnieks šē atnāca no Cēsīm, kur bija viesīgā biedrībā oikonomas. Viņš izskatījās vareni glauņš, jeb, kā mūsu pusē saka, kungains. Viņam bija dažā ziņā vairāk kunga izskats, nekā firstam kalnā, muižā. — Vienu laiku, draudzes skolā iedams, ēdu viesnīcnieka ģimenē pusdienas. Toreiz biju tāds dumpīgi noskaņots un reizēm nievīgi vecākiem izsacījos par „mītpilsoniskām smalkām manierēm“. Tēvs laikam par to bija savam draugam, S. viesnīcniekam, stāstījis un tas reiz man runāja: „Nekā, Pēter', ir gan liela starpība, vai cilvēks iet, piemēram, gāzelēdamies un ļodzīdamies, vai taisni un stalti. Ja kāds tā īpaši cienīgi un stalti iet, tad dažs skatīdamies domā: nez', vai tik tas nav kāds ādelis (t. i. dižciltīgais)? Tūliņ gluži cita cienība tādām.“ — Šis mana tēva draugs vienmēr pasvītroja savu konservātīvismu. Nicīgi izsacījās par kādu dzejnieku, kas reizēm Cēsīs nācis viesīgā biedrībā iedzert — par pašu šo dzejnieku un īpaši par viņu it kā kreisiem uzskatiem. Tagad šis mana tēva draugs jau labi ilgi kopš miris.

Par krogiem runājot, jāmin kāds vīrelis, ko man bieži gadījās redzēt viena vai otra kroga tuvumā, kā arī ceļā vai nu no „monopōla“, vai uz šo pārdotavu. Esmu viņu redzējis pilsētiņā gan vienu, gan kopā ar dažiem citiem, esmu viņu ma-

nījis visos gada laikos, gan darbdienās, gan svētdienās, gan no rīta, gan pusdienā, gan vakarā. Vienmēr viņš vienāds, viens un tas pats: iesarkušām, it kā dūmu pilnām acīm, nodilušas, nekārtīgi sapogātas pelēki melnas drēbes, ušiņas ne īsti melnas, ne rudas; iet streipuļodamies, iet kā zemē skatīdamies, nesakarīgus vārdus pamurkšķēdams, reizēm ko ieķērkdamies, kas laikam domāts kā dziesma. Vienmēr viņš vienāds, tikai reizēm drusku vairāk, reizēm drusku mazāk piedzēries. Viņš nekad nepaliek vecāks; esmu, puika būdams, viņu redzējis tādu pašu, kādu redzu tagad, ja man kādreiz gadās būt pilsētiņā. Jeb varbūt tas, ko tagad redzu, ir bērnībā un jaunībā redzētā vīreļa dēls? Varbūt tā ir tāda dzērāju paaudze? Jeb viņš ir pa pusei rēgs, Alkohola Cilvēks, alkohola dīvaina personifikācija?

Pilsētiņa augs un plētās gads gadā. Veikals blakus veikalam: tur koloniālpreces, tur no maiznīcas nāk pretī svaigo kliņģeņu smarža, tur pagrabā, skārdnieks daudzās un skandinājas, tur miesnieks ar gaļu un desām, tur ādmiņa darbnīcas oža, tur logā izliktas grāmatas, saulē krietni izbālējušiem vākiem, tur dāmu cepuru veikals, tur frizieris, tur fotografa vitrīna. Vienas lielas mājas galā, tirgus laukuma sānos, divas mūra piebūvītes, tik lieliņas apmēram, kādi tagad kioski mēdz būt. Vienā bija iemetinājies žīds cepuru taisītājs, tas, kam dēli kaisli vijoles spēlētāji. Otrā, mazākajā — latvietis gaļas tirgotājs. Par to mans tēvs stāstīja: „Iebāzu galvu, paskatījos. Tīrais skapis. Bet gar sienām plauktiņos un uz galda galerta bļodiņas, aukstā gaļa, vēl šādi tādi krikumi. Kas šim tur nu lidīs iekšā ēst? Bet laikam tak kaut ko ieraut cerē. Redzēs, redzēs.” Nu — tik ātri šis veikaliņš vis nelikvidējās.

Īpaša dzīvība un kustība veikalos un ielās bija tirgus dienās. No gada tirgiem lielākais bija un ir Sveču tirgus februārī. Bet arī uz citiem pilsētiņas gada tirgiem saradās un sabrauca tir-

pagastā, pārgājušas tirgus laukumam šķērsu pāri, iegājušas biedrības mājā; bet tai laikā, kamēr šis pārgājušas tirgus laukumu, viss tur sastindzis; andele apstājusies, ne vairs cilvēki bļautījušies, ne sivēni kviekuši; visas cilvēku un zirgu acis skatījušās pakal šim slavenajam jaunkundzēm kā brīnuma parādībai; divas tādas meitas, tādas meitas redzēt kopā! Uz pilnum pilnā tirgus laukuma klusāks kā baznīcā pa uzsaukšanas laiku, klusāks kā pusnakts tumsībā. Tikai, kad jaunkundzes nozudušas biedrības mājā, visi atkal pamazām sākuši kustēties. Tā mans tēvs reizēm varēja stāstīt hiperboliskas, gluži fantastiskas lietas nesmiedamies.

Baznīca vienā pusē, biedrības māja otrā un tirgus vidū. Zemkopju biedrības nams bija un ir ievērojamākais nams pilsētiņā, pilsētiņas serde, viņas dvēsele. Biedrības nams auga līdz ar pašu pilsētiņu. Sākumā tikai divstāvu māja, kur augšā tālu izdaudzīnātā krājaizdevu kase. Gan kases, gan biedrības celšanā un zelsšanā lieli nopelni mācītājam, vienam no slavenākiem, ievērojamākiem Latvijas draudžu ganiem. Trešdienās allaž bija „kases diena“; tad sanāca kopā direktori, tad pilsētiņā atkal dzīva kustība, lai gan ne gluži tāda, kā tirgus dienās. Vēlākos gados biedrības namam pievienoja klāt lielu trīsstāvu ēku ar veikaliem, no kuņiem lielākais konsumbiedrībai pašā mājas stūrī. Beidzot galā šai trīsstāvu mājai uzcēla plašu izrikojumu zāli ar ērtu skatuvi. Tā nu baznīcā stāstīja par garīgo gaismu, bet biedrības namā gādāja par laicīgo. Bet vidū tirgus.

Miesas kaitēs pilsētiņai un apkārtnē palīdzēja aptieknieks un dakteris. Aptieknieks savu aptieku visādi izgreznoja un nelielajā dārziņā mājas priekšā auga slaikas papeles. Vācietis, neprecējies, viņš bija viens no patiesi intelligentākiem cilvēkiem pilsētiņā. Daudz neko nesaiedamies ne ar īstajiem, ne ar kārklu vāciešiem, viņš

dzīvoja vientuļi, nodevies darbam, grāmatu lasīšanai un ari dzejai, jo pats bija dzejnieks-romantiķis un Rūdolfā Blaumaņa personīgs draugs. Viņš tikai vēl nesen miris. Vienmēr esmu viņu redzējis tādu pašu: sudrabbaltām ūsām un matiem, nopietni stingru sejas izteiksmi. Neliela auguma. Jau sen viņš bijis vecīgs, jo vēl priekš vairāk kā četrdesmit gadiem mans mātes tēvs, kas bija meistars uz visādu jocīgu runāšanu, reiz aptieķnieku titulējis: „Klausaities, vecais jauns-kungs, ielejiet nu man tās zāles tādas īpaši labas!” Aptieķnieks izbrīnījies paskatījies; tā viņu droši vien neviens līdz tam nebija uzrunājis.

Daktermāja stāv augstāk, jau vairāk pilsētiņas malā. Nerunājot šai vietā par vēlākiem ārstiem, jāatminās dakteris Brašnevičs, kas ārstēja, kad es vēl biju mazs. Es viņu atminos kā pa miglu. Bija ļoti iecienīts. Bijis brīnumlaipns un godīgs, slimos ārstējis kā savējus. Bet ņēma vīrs un nomira. Mans tēvs un īpaši māte ilgi pēc viņa bēdājās. Pilsētiņā, baznīcā bija garīgs koncerts krietnā daktera kapa pieminējumam par labu. Tur nu māte pierunāja tēvu aizbraukt un mani ari paņēma līdz: dakteris man esot daudz laba darījis (pirmbērniņā bieži slimuju, un viņš mani ārstēja). No paša tā koncerta man nekas netika; ne es ko apjēdzu no mūzikas spēlētājiem (laikam čello bija), ne man patika dziedāšana: viena dāma dziedāja viena pati traki augstā un skaļā balsī; tā bijusi daktera kundze — atraitne. Bija garš laiks un drusku pat grūti, jo māte neko vis neļāva apkārt skatīties. Vēlāk māte vēl stāstīja: pilsētiņā gājuši daži cilvēki pie bagātākiem tirgotājiem vākdami ziedojumus tam pašam daktera pieminējumam (īstenībā gan tikai lielākam akmens krustam). Tad pats bagātākais nedevis nekā: ko ta' Brašnevičs, par dakteri būdams, ne tik neesot varējis nopelnīt, ko sev godīgu krustu uzcelt! Tik daudz naudas katram pašam vajagot būt. Šim

(tirgotājam) būšot krusts pašam par savu naudu, šis diedelēt neiešot. Bet kad tas tirgotājs bija miris, viņa veikals drīz izbeidzās, bērni aizklīda kur kurais, un lielāka akmens krusta viņam ir tagad vēl nav uz kapa. Māte to vienmēr kā ar gandarījumu pieminēja: tā tas, lūk, iet ar tādu skopumu un lielīšanos!

Pilsētiņai, protams, nebija tikai baznīca un biedrības māja vien, bet arī dažas skolas. Bet ilgi diezgan pagāja, līdz tika pie vienas daudz maz „augstākas“ skolas. Tur atkal firsts bija liels gādnieks. Kā jau pats praktisks darbinieks, viņš domāja, ka praktiskākā būšot tirdzniecības skola, kāda arī nodibinājās (vēlāk pārvērtās reāl-skolā un tagad ir valsts ģimnazija). Savā pirmajā gadā šī skola bija pilsētiņas iedzīvotāju uzmanības centrā; skolas atvēršana šos ļaudis sakustināja arī tādēļ, ka sabraukušajiem skolniekiem visiem vajadzēja istabiņas, dzīvokļa. Un iestājušies tirdzniecības skolā bija jauni ļautiņi nevien no tuvākās apkārtnes, bet no tālienes pat. Meitenēm bija gaišzaļas, apaļas cepures melnām malām. Zēniem bija tādas ar zaļu loku virs naga: „mežsargi kas mežsargi“, tirgū un uz ielas dzirdēja sakām, un cilvēki kā izbrīnījušies nolūkojās mums pakaļ. — Tā nu visi mūs pazina un smalki ievēroja. Viss, ko mēs darījām, tika novērtēts, un gandrīz vai katrs pilsētiņas iemītnieks zināja skolas pirmajā gadā saukt vai katru skolnieku un skolnieci vārdā. Nu jā, skolā jau gāja arī daudz pašu pilsētnieku bērnu, arī žīdu. Ja inspektors kādu zēnu bija pamatīgi sabāris vai pat no klases izraidījis, tad to zināja visa pilsētiņa, un ģimenēs šis notikums tika sīki pārrunāts. Un nedod Dievs, piemēram, sestdienās uz māju ejot (īpaši pilsētiņas tuvumā vēl) nogrimt domās un laikā nepasveicināt kādu pretinācēju vīreli! Tūliņ skanēja pretī: „Labvakar, skolniek, vai jūsu augstajā skolā māca labvakaru nesacīt? To

jau pagastskolnieki saprot!“ — Bet, varbūt, šādos vārdos bija tikai zināms skaudības rūgtums pret tiem, kas var iet „augstās“ skolās?

Mūsu skolā bija iestājies viens puika no lie-las tālienes, no Pliskavas. Viņam bija melni, cir-taini mati, kuņus uz inspektora vai klases audzi-nātāja pavēli gan apgrieza īsākus, bet vēl ir tad palika diezgan ievērojams kuplums. Puika pats bija gluži lādzīgs, tikai tāds delverīgs un paāk-stīgs. Viņa lielās sprogas lika šo to domāt pil-sētiņas iemītniekiem. Reiz pilsētiņas tā laika labākais kurpnieks un apavu tirgotājs Ūdrupis man prasīja: „Sakait, kas tur īsti ir ar to pin-kaino puiku, jūsu skolas biedru? Man viņš lie-kas gluži savāds.“ Un tūliņ pats atkal runāja tālāk: „Es domāju, tas puika ir echt sarkans.“ Un to „sarkans“ viņš izteica tā noslēpumaini sva-rīgi, ar zināmu baudu. Kā šodien atminos to kurpnieku, diezgan cienīgu izskatā, paresnu, tā-du, kas mīl gudri parunāt. Atminos arī vēl pa-jauno, slaido, koķeti smaidīgo viņa kundzi, kuņai uz virslūpas maza ūsiņa. Viņiem bija mazs pui-ka, ko ģērba reizēm kā meiteni un pina pat ma-tus bizītē. Ari šis kurpnieks mīlēja stāvēt uz sava veikala trepēm, rokas zem skoteles, galvu maz-liet piešķiebis. Kad es tagad esmu pilsētiņā, man tā vien liekas, ka Ūdrupim turpat uz savām tre-pēm vēl vajadzētu stāvēt. Bet tai vietā sen cits veikals, Ūdrupis pats sen citā pilsētiņā Vidzemes Malienā.

Sarkans! Ar šo diezgan bieži daudzināmo vārdu pilsētiņā toreiz nebūt neapzīmēja tikai tos, kas lasīja „Jauno Dienas Lapu“ un negāja baz-nīcā. Nē, arī tos, kas arīģi, ar izturēšanos, drē-bēm vai frizūru spilgtāk atšķīrās no citiem, rei-zēm apveltīja ar šo apzīmējumu. Sarkans! Ak, tas pliskavietis, tas delverīgais puisītis nu bija viss kas, tikai ne „sarkans“, jo par politiku viņam trūka pat mazākās jēgas un intereses. Sar-kans! Šis vārds tika izrunāts visādi: gan īgnu-

mā, gan vieglā nicināšanā, gan ar tādām kā bailēm, gan arī dažreiz ar zināmu romantikas sajūtu: sak', labi galu galā, ka ir kas tāds neikdienišķs, lāga neizprotams, pat, bīstams.

Plaši pilsētā uzstājās baptisti. Īpaši pēc 1905. gada viņiem pievienojās labs skaits ļaužu, sevišķi nabadzīgākie un nomales iemītnieki. Arī sava pirmmācības skola viņiem te nodibinājās. Vienās lieldienās mūsmājā bija no pilsētiņas atnākuši divi baptisti, laulāts pāris Skaidiņi; pilsētiņas nomalē viņiem bija savs mazs namiņš. Manai mātei radi. Pats jau pavecs, pati kādu tiesu jaunāka. Viņi pārgulēja pie mums pa nakti un otro svētku rītā paši sev turēja baptistu dievvārdus. Es tad biju tāds sanīcis un gulēju otrā istabā gultā. Bet dziedāšana aiz sienas nebija nepatīkama, pašai Skaidiņietei tāda tīra balss, un baptistu meldijas mani šūpoja kā viegli svētlaimīgā un reizē arī sērīgā skaņu šūpoli, jo bija taču lieldienas. Tēvs, kam jau dziedāšana vienmēr interesi modināja, vēlāk sacīja: „Nekas, tās baptistu dziesmas tīri smukas. Ja viņi te ilgāk dzīvotu, es kādu iemācītos gan.“ Tas nu tas. Bet drusku vēlāk tai dienā atnāca arī man ciemiņš: jauneklis no otra pagasta, kuŗa vecāki manam tēvam rada. Viņš bija beidzis draudzes skolu (ne to, kuŗā es tad gāju) un gatavojās iestāties mērnieku skolā. Pašapziņīgs, drošs puisis, kas labprāt runā un gudri strīdās. Padzirdējis, kas otrā istabā, viņš pilnā dūšā iesaucās: „Ko? Baptisti? Pag', es iešu, es grību ar viņiem parunāties. Es lūkošu viņiem atdarīt acis!“ Galvu izslējis iegāja pie viņiem. Tur drīz vien sākās ass un dedzīgs disputs, kuŗā pati Skaidiņiete gan nepiedalījās. Nākošais mērnieks lika spīdēt visai tai gaismai, ko viņš bija ieguvis, lasīdams „Vestņik Znaņija“. Skaidiņš sākumā gan sparīgi ņēmās pretī, bet otram argūmenti bija tādi un runas plūda tik strauji, ka beigās nevarēja neko citu sacīt, kā tikai: „Jauneklīti, jauneklīti, grēks, grēks tā runāt. Pasaules gudrība

jūsu sirdi aptumšojusi.“ Bet no „acu atdarīšanas“, protams, nekas neiznāca. Pie pusdienas galda gan visi laikam mierīgi sēdēja kopā. Tēvs aizveda ciemiņus braukšus uz pilsētiņu un vakarā stāstīja, Skaidiņš bijis gan sarūgtināts par „jauneklīša“ lielīgo uzstāšanos. Māte nosacīja: „Jā, nevajadzēja jau nu labāk vis Klidza Kārlišam tā plātīties un strīdēties ar vecāku vīru. Pats jau puika vien vēl ir. Bet no otras puses tas baptists man ar' nepatika. Iedomājies, viņš man stāsta: šis ne par ko vairs nevarot mūsu, luteru, baznīcā pie dievgalda nākt; tur jābaudot svēts vakariņš kopā ar visādiem grēciniekiem un šis tak esot jau pavisam citāds, no grēkiem šķīstīts. Ak tu tavu paštaisnību! Tas jau nu nemaz nav tā kā Pestītājs, kas satikās un kopā ēda ar visiem grēciniekiem. Pati Skaidiņiete gan tāda pazemīga, tāda mīlīga un sirsnīga.“ — Par baptistiem stāstot, nāk prātā kāds dārznieks, kas dzīvoja pilsētiņā netālu no kapsētas un ļoti interesējās par visu, kam sakars ar reliģiju, Dievu, pasaules celšanos un galu u. t. t. Dažā ziņā saucams tiešām par Dieva meklētāju. Viņš pirka un lasīja visus Pīpes un Ēķa izdevumus, visus Hekeļa rakstus Maksta tulkojumā un tamlīdzīgas grāmatas. Atminos, kā viņš pilsētas grāmatnīcā prasīja, ar roku rādīdams, caur degunu runādams, tādā kā noslēpumainā balsī: „Vai tu vēl neesi pārdevis to Bībeli un Bābeli? Tad do' šurp.“ Jeb atkal: „Tev logā ir tāda grāmata no Hekeļa: Vai Dievs cilvēku radījis? To es ņemšu, es gribu zināt, vai tam Dievam tur bija kāda dalība vai nē. Un tur ir Pasaules izcelšanās. Parādi, es gribu zināt, kā tur viss ir gājis.“ Bet beidzot šis dārznieks kristījās baptistos un tūlī pēc kaŗa aizbrauca uz Brazīliju, kur esot miris. Jā, nav tas nemaz tik vienkārši ar Klidza Kārliša ieteikto „acu atdarīšanu“. Tas dārznieks bija izlasījis visas tolaik par progresīvām dēvējamās grāmatas, bet — pēc tam palika baptists...

Jā, dažādi cilvēki bija glītajā pilsētiņā starp pakalniem. Mans tēvs vienu vakaru, krēslas brīdī gultā atlaidies, sāka runāt ar mani un māti par mazo pilsētiņu, par tās iedzīvotājiem, kurus viņš pazina ja ne gluži visus, tad lielāko daļu. Kā par joku sākām skaitīt, cik daudz gan pilsētiņā iznāktu tādu ļaužu, kuņiem vienāds stāvoklis, tādu, kas savā starpā var saieties, kas vieni otriem nav ne par augstiem, ne zemiem, ne smalkiem, ne prastiem. Tādu atsevišķu „sabiedrību“, kuņu locekļi savstarpīgi bez piedauzības var „saieties“, tēvs saskaitīja līdz piecpadsmit laikam. Žīdi tur nemaz vēl netika ieskaitīti — un arī tiem savas nošķiras.

Kad nu stāstīts par pilsētiņas pagājušā laika ievērojamāko vīru, firstu, tad taisnība prasa nolaisties no virsotnes dziļumā un pieminēt toreizējos vizzemākos. Tādi varēja būt vājprātīgie, kas klejo apkārt un tādi bija visās pilsētiņās, miestos un citās apdzīvotās vietās. Mūsu pilsētiņā, protams, arī tādi bija. Kā zēns, vēl draudzes skolas laikā, redzēju divus, kas iespiedušies atmiņā. Viens bija liks žīdiņš Štrulka, nenosakāma vecuma, paprāvu degunu, mazām ačelēm, arvien kā bailēs, kā sāpēs, kā dūsmās savoršķķītu ģīmi, arvien ko pie sevis čukstēdams. Viņu kaitināja puikas, īpaši valdības elementārskolas, tā sauktās kroņa skolas (tirdzniecības skolas tad vēl nebija) zeņķi, tie ar tām ādas siksnām ap vidu; tie, kā jau vietējie bērni, tad bija negantākie skolnieki pilsētiņā. Tie, līdz pamanīja Štrulku, pacēla svārku vai mēteļa stūri kā cūkas ausi rādīdami, un sauca: „Ep, ep!“ Štrulka spiegdams metās puikas ķert, bet kājas viņam smagas, kur nu knauķiem klāt tiks! Kamēr vienu ķer, cits jau atkal rāda cūkas ausi, no otras puses uzskrējis. Dūsmas un mokas! — Atminos, reiz redzēju Štrulku lēnām kāpjam pa ielu uz augšu. Debesis spīdēja saule gaiša un priecīga, bet apakšā

pret kalnaino ielu gausi kāpa cilvēks — salicis, cūku atgādinošu seju, lielais deguns un viss ģimīšis asinīs (kritis, vai kā citādi ievainojies), it kā pazemojuma un trulu, tomēr grūtu moku iemiesojums, kas modina līdzjūtību un arī drausmas. — Otrs ļoti populārs vājprātiņš pilsētiņā bija latvietis, pavisam citāds. Štrulka vienmēr kā dusmīgs, kā truli nobijies, bet Škiliņš (vai Ščila, kā arī viņu saukāja) visur uzstājās plati un priecīgā skaļumā. Ar visiem mēloja, visi viņam draugi. Augums pagaŗš, vaigi sārti, cepure vienmēr izpušķota: kāds ziediņš, pat priedes skujiņa šad tad, vai brūklenāju zars kā puisim, kas pie lozēm bijis. Kāds labvēlīgs dievs viņam lika smieties un plātīties un par savu grūtumu viņš, varbūt, nemaz nezināja, ka tas grūtums.

Sakarā ar šiem vājprātiņiem atkal atmiņā kļūst dzīva sīka ainiņa, ko redzēju pilsētiņā draudzes skolas gados un ko nekad nevaru aizmirst. Bija karsta jūlija diena, bet es gāju uz pilsētiņu, laikam uz kādām privātstundām tai pašā sasodītā matēmatikā. Daudz putekļu. Tikai pilsētiņas nomalē, tūliņ aiz vecā zirgu pasta bija māja, kuŗas priekšā auga liepas, un tur tad viņu ziedu smarša bija tik stipra, ka uzveica puteklus un citus nelabumus. Bet tūliņ aiz tās liepainās mājas nāca cita, pelēks koka nams, kam no ielas varēja redzēt arī daļu pagalma, jo vārtu caurums vaļējs. Pagalmā rīkojās židietes, velu žaudamas, vai citu ko darīdamas. Uzreiz, laikam pa sētas durvīm, pagalmā noskrēja jauna latviešu meitene, stipri klibodama, tādu savādi nemierīgu, satrauktu skatu apkārt mezdama. Viņa prasīja židietei: „Paklausies, pastāsti man, kā saka vāciski: ciest?“ — „Leiden,“ židiete čērkstīgi pasacīja. — „Lei-den, lei-den,“ klibā, jaunā meita lēni runāja pakaļ, acis ieplētusi, it kā kur tālu skatīdamās. Tad viņa kā iesmējās, kā ievaidējās un veicīgi aizkliboja — laikam atpakaļ namā.

Kad es iedomājos bērnu dienu mīlo pilsētī-
ņu, man viņa vienmēr rādās saules apspīdētā
dzīvības pilna vasarā vai ziemā. Es aizveru acis
un iztēlojos viņu lietainu. Bet tad man rādās kā
vīzija: lietaini liksma svētdiena, daudzās mājās
un S. viesnīcā gatavojas kā uz kāzu godībām
laužu steigai nav īgnuma, bet tāds smējīgums, un
lietus tīri liksmi šļakstina renstelēs un bungo pa
gājēju lietussargiem. Jā, es jau zinu, pilsētīņai
bijušas arī baigas, asins tvana saindētas dienas
gan soda ekspedīciju, gan lielinieku terrora lai-
kā. Bet es tais laikos tur netiku dzīvojis.

Skaista ir mazā pilsētīņa, kad pavasara vai
vasaras novakarā skatāties no kapsētas kalna.
Nami guļ kā atvāztā, zaļumiem apliktā tīnē, tikai
baznīcas tornis ar gaiši paceļas augsti no tīnes
vidus. Bet otrā kalnā slimnīca droši skatās pāri
kapsētai pretī. Un rieta saule spoguļojas visos
logos.

Vecie skolotāji

Viņi abi, manu pirmo skolu pārziņi, bija tik ļoti raksturīgi, no sava jaunības laika izauguši cilvēki. Draudzes skolotājs gan gados kādu tiešu vecāks, bet abi viņi puslīdz viena laika bērni. Dabā un tieksmēs tomēr dažādi un pretēji.

Vispirms jārunā par pagastskolas pārziņi, tā dēvēto veco skolotāju, kā viņš arī skolas bērniem bija oficiāli saucams, kad par viņu iznāca runa. Viņš bija pagāra auguma, plecīgs, bet līks un staigāja lēnā, smagā solī. Balta bārda, balti mati, dobja, svinīga basa balss. Liels dziedātājs un dziedāšanas sekmētājs, koŗa vadonis savā pagastā ilgus gadus. No glāzītes priekiem neatteicās nekad. Atminos, ikreiz, kad viņš pie mums ciemā atbrauca, mans tēvs pēc tāda laiciņa uzaicināja: „Kas ir feter, vai neieņemsim pa vienai?“ Tad vecais skolotājs parasti atbildēja (tai pašā svinīgi dobjā balsī): „Jā, vai zini, to var gan!“ Tēvam viņš tuvīns rads, bet es lāgā nezinu, kāda īsti tā radniecība; viņi viens otru sauca par „feteriem“; toreiz jau vācu mēle bija lielā cieņā. Tā diena, kad vecais skolotājs atbrauca, vienmēr bija tāda kā īpaši svinīga. Man likās, ka viņš nāk it kā no citas smalkākas, augstākas pasaules. Viņam taču bija zināmas tiešas attiecības ar to, par ko es tikai grāmatās varēju lasīt. Vienreiz viņš stāstīja, ka vasarā uz Rīgu braukdams dzelzceļa vagonā iepazinies ar Augustu Deglavu; tāds pastāstījums bija tiešām ko vērts. Vispār, pret mani vecais skolotājs bija laipns un milīgs. Atminos, viņš mani pievilka sev klāt, paglaudīja un runājās tādā pat dobjā svarīgā balsī, kur tad

tomēr arī maigums bija klāt. Aicināja mani nākt pie viņa skolā; tur ejot jauki, reizēm spēlējot teātri; nupat izrādījuši „Bārenīti“ un bijuši sajūsmināti gan tēlotāji, gan skatītāji. Stāstīja par skolas mūzeju, kur esot arī viens gabaliņš asbesta; asbests nevarot ugunī sadegt; reiz Frīdrihs Lielais tīši iesviedis ugunī asbesta galdautu, bet tas nededzis un nededzis. Tās bija brīnišķīgas vēstis. Tikai, kad es vēlāk pie vecā skolotāja gāju skolā, tai laikā ne reizes netika bērnu teātris spēlēts. Un arī par skolas mūzeja skapi man nav nekādu īstu atmiņu. — Arī mani vecāki šad tad brauca pie skolotājiem ciemā un reizēm veda mani līdz. Atminos bērnu dienu, kad glabāja vecā skolotāja tēvu, vēl man ausīs skan, kā izvadīšanas ceremonijā skolā dēls pie tēva zārka sviniģā basā sāka runu: „Mans dārgais tēvs!“ Un kapsētā milzums cilvēku — daudz vairāk nekā citreiz otras draudzes kapu svētkos, kur es arī jau biju aizvests.

Beidzot man pašam bija jāiet skolā un jāpalieliek tur. Skolotāja ģimenē dzīvodams, mācījos pazīt veco skolotāju tuvāk. Klasē maz ar viņu iznāca darišanas. Un vasaras skolniekus jau ņēma pilnīgi savā ziņā jaunais skolotājs. Bet ziemā, kad skola piešķīda pilna visādu bērnu, vecais skolotājs ņēmās viens pats augšā mazajā klasītē ar pirmziemniekiem un audžu meita neoficiāli viņam šur tur palīdzēja. Jaunais skolotājs apakšā arī viens pats mācīja otro un trešo nodaļu, kas bija tomēr vēl grūtāks darbs, bet viņam nepalīdzēja neviens. No rīta ticības mācība visām trim nodaļām kopā, apakšā lielajā klasē. Bībeles stāstus mācīja jaunais skolotājs, bet katķismu trešdienas un piektdienas rītos — vecais.

Šīs katķisma stundas tad nu palika mans īstais baidēklis un mocība visā pagastskolas laikā. Vecais skolotājs varēja gan būt brīžiem ļoti labs un mīlīgs, bet, nervozs un dūsmās ātrs būdams,

palika pavisam bargs. Vispār vecā skolotāja būtība jau bija — īpaši klasē — sajūsmīgs svinīgums un patoss, kas varēja pāriet vai nu pasvītrotā bardzībā vai reizēm arī aizgrābtā milīgumā. Vasaras skolā, kā teikts, vecais skolotājs bērnus nemācīja, tikai reizēm ienāca klasē kā pārlūkodams, kā paklausīdamies. Viņš vairāk pastaigājās pa lauku, vai istabā uz divāna gulēdams palasījās. Tovasar skolā bija mazs kaķēns un vecais skolotājs, uz divāna gulēdams, priecājās un smējās līdz asarām kopā ar mani (es arī tur apkārt lēkāju) par kaķēna zibīgo skraidīšanu un kūleņošanu. Bet tad vienu dienu pa pašu dienvidu puikas bija sākuši pārāk trokšņaini dzīvoties. Beidzot no agrāk kaut kā jau iemaitātajām durvīm izgāzās viens dēlis. Es arī turpat stāvu. Uzreiz redzu: vecais skolotājs drāžas no skolotāju gala skriešus (nekad vēl nebiju redzējis viņu tik ašā solī kustamies), dusmās pavisam pārvērstu ģīmi, saķeŗ turpat man blakus manu radiņu Ņerpa Jāni, iemet ar dūri tam reizes trīs četras pa muguru. Tas, protams, sāk raudāt. Bet vecais skolotājs brāž klasē un baŗas nedzirdēti niknā balsī. Sadabū vēl divus vainīgos un saduncķā, lai gan šie lūdzas raudādami; ceturtais izmūķ; to neizdodas satvarstīt. Puikas ar savu dauzīšanos bija iztraucējuši skolotāja diendusu. Uz mani vecais skolotājs toreiz ir nepaskatījās lāģa, bet man no visa redzētā palika pavisam nelaba dūša. Vai, vai, kas to domātu, ka vecais var šāds ar' būt! Un vakarā gulēt liekoties savāds smagums man spieda galvu un sirdi. No tās dienas es sāku baidīties vecā skolotāja.

Ziemu, katķisma stundās, šī baiļu izjūta kļuva asāķa un mocošāķa. Vecais skolotājs mācīģa katķismu cieši un stingri, visu iemāģito pamatģģi atprasģdams un plaši izskaidrodams. Viņš runāģģa, kā parasts, ar patosu, pacilātā tonģģ, afektģģdams, varbģt pat mazģģiet kā ar traģģiska aktģģeģģa

žestiem. Visu stundu klasē svinīga nopietnība. Katķisma stundās neviens neuzdrošinājās „prasīties ārā“, kas bībeles stāstu stundās pie jaunā skolotāja parasta un atļauta lieta. Ja manīja kādu bērnu neuzmanīgi klausāmieš vai citu blēņu dzenam, tad paplūkāja aiz matiem vai iekrāva pāris reizes ar dūri pa muguru; reiz viņš saduncāja Daiža podnieka dēlu turpat man blakus un es aiz šausmām tikko nenogību. Vecajam skolotājam bija arī neliela peņamā gumijas pletnīte, bet to viņš lietoja reti; reiz gan pat divas meitenes dabūjušas drusciņ pa muguru ar šo pletnīti, bet es tai dienā, paldies Dievam, nebiju skolā. Nemācētāju vecais skolotājs katķisma stundās rāja un kaunināja, piem.: „Skataities, te šī lielā meitene, vecākā mūsu skolā, sešpadsmit gadus veca un vēl nemāk visu bausļu! Drīz būs jāiet mācībā un nezina bausļu! Tfu tu! Kauns!“ Lielās un svētās dūsmās viņš bāra gaŗo nebēdni Bokku, kas bija vārīgā vietā sagrūstījis mazo, resno Gūtmārci: „Nelieti tu! Tfu tu! Tu brūc virsū savam biedram, tikpat kā savu brāli tu esi dzinis nelaimē!“ — Bet viņš varēja arī citādus vārdus runāt. Reiz Švikas Pēteris, kas nekad nekā nemācēja, noskaitīja trešo ticības locekli bez saduršanās. Vecais skolotājs sajūsmināts mazliet pat drebošā balsī viņam pateicās: „Paldies! Nu tu manai sirdij padarīji prieku!“ (Vēlāk puikas gan kaitināja Šviku: šis esot nolasījis no grāmatīņas, bet tas laikam nevarēja būt, jo Švika skaitīja skolotājam acīs skatīdamies.) Citu reizi, atminos, pirmziemniecīte vienīgā zināja atbildi kādam jautājumam. Tad vecais skolotājs viņu paglaudīja: „Lūk, šī mazā meitiņa zināja un jūs lielie tikai acis boliet!“ — Lai nu viņš runāja bargāk vai mīlīgāk — katķisma stundas mani vienmēr nervozēja, ak, kā nervozēja! Vēlāk pats nejaukākais „unteris“, pats ģenerāliskākais „prāpors“ nav man licis tā uztraukties un mocīties.

Un pie tam manu ciešanu vaininieks visā skolas laikā nav man pašam ne pirksta piedūris, ne skarbāka vārda pasacījis! Nezinu, vai citi bērni jel simto daļu izjuta no tām mokām, ko es, lai gan vecā skolotāja visi baidījās, bet ne jau tādā mērā. Visvairāk bijās, varbūt, Ķerpa Jānis, bet tas jau bija jauniņš, jaunāks par mani, turklāt viņš taču pats bija baudījis vecā skolotāja dūri, bet ko tad es? Jā, nejauki bija, pavisam nejauki. Otrdienas un ceturtdienas vakaros guldamies sūkstījos: rīt no rīta nu būs nejauka piecelšanās: pirmajā stundā katķisms! Un es tad vēlējos, kaut nakts būtu gaŗa, gaŗa — gaŗāka nekā citas. Sestdienās mājās pārbraucis, stāstīju vecākiem, ka skolā citādi būtu labi, bet es nevaru vecā skolotāja stundu izturēt un panest. Vecāki lāgā nesa-prata: „Vai tad viņš tev ko dara?” — „Man? Nē, neko.” — „Tu esi matā tāds pats, kāds mūsu baltais zirgs bija,” tēvs pasmējās. „Kad iejūdza šo kopā ar dzeltēno ķēvi ecēšās, šī, kā jau tāda kūtra, reizēm ar pātagu skubināma. Bet līdz ko es ķēvei ievelku, baltiņš trūkstas. Šī pati ne lāgā asti nepakustina, bet baltiņš lēc vai no ādas.”

Vecais skolotājs vienmēr mīlēja iemest. Ari skolā. Stundu starpbrīžos gan laikam katreiz piegāja ēdamistabā pie bufetes skapja, kur plauktā glabājās plakana, bieza, zila stikla pudelē. Tai pudelē vecā skolotāja mīļākais šņabis, no kuŗa viņam tik jautri ievilkt labu malku. Un tomēr — nekad viņam klasē nevarēja manīt reibuli, nekad viņš klasē nezaudēja ne drusciņas sava svinīgā cienīguma. Ne tikai klasē, bet arī ģimenē, pie galda un citur skolā nekad netiku manījis viņu jūtami piedzērušos; istā žvingulī viņu tiku redzējis dažas reizes tikai ārpus ģimenes un skolas. Nekad arī nedzirdēja, ka viņš būtu kādu aprunājis, par kādu ko ļaunu stāstījis. Mani vecāki zināja liecināt, ka vispār nekad vecais skolotājs nerunājis par citiem slikti. Pie skolas

bija zeme, ko apstrādāja graudnieks, bet vecais skolotājs jau arī diezgan maz gāja saimniecībā par dzīves praktiskajām lietām bēdāja skola madāma, viņa sieva, lēna, bet gudru un asu skatu. Skolotājam bija bēra ķēve Kita, ar kuŗu viņš bieži braukāja šur un tur; graudnieks vai madāma aizjūdza un tad iedeva skolotājam grožus. Mūsmājā atbraucis, viņš ar manu tēvu labprāt spēlēja kartis. Atnāca vēl kāds un tad gāja vaļā „sešdesmit seši“, reizēm līdz vēlai naktij. Bet par savu zirgu vecais skolotājs vienmēr domāja un prasīja manam tēvam, kad tas bija ienācis no ārā: „Paklau, feter, vai tu redzēji, vai tā mana Kita labi tur stāv pie sētas?“ — „Tagad bija at sēdusies sēdus,“ vienreiz tēvs atjokoja.

1905. gada rudenī vecais skolotājs bija sajūsmināts par revolūciju. Vienreiz pirmajās stundās nedēļu sākot, jaunais skolotājs bija aizbraucis nez' kādās darīšanās un visas klases kopā mācīja vecais viens pats. Bet tad viņš nemaz nebija bargs, lasīja bērniem šo to priekšā un mācīja dziedāt „Dievs, svētī Latviju“. Vēlāk stāstīja jaunajam: „Bērni bija ļoti sajūsmināti.“ Vienā vakaru domīgs stāstīja jaunajam: „Es runāju ar pagasta tēviem par to jauno programmu, bet tēvi ne dzirdēt, ka ticības mācība atmetama.“ Viņš gribēja arī pats piedalīties kustībā. Vienu pēc pusdienu tai rudenī bija atbraucis pie mana tēva un nospēlējuši kartis tālu pāri pusnaktij. Tēvs gribējis pierunāt, lai vecais skolotājs paliek un izguļas. Bet tas nē un nē: jātiek rīt laikus pagastmājā uz sapulci: vēlēs jauno pagastvaldi, ticības komiteju. „Nu — un kas tad tev tur?“ — „Man tur liela interese klāt.“ Un tad pačukstējis: „Es taču arī varu tikt par kaut ko ievēlēts. Un ņēmis un braucis tāpat negulējis tos divpadsmit kilometrus. Tā bija nemīlīga, vējaina diena, kad es skatījos, kā abi skolotāji tāpat kājām aiziet gar birzi uz ļoti tuvo pagastmāju: jaunais

slaiks, patievs, vecais līks un plats. Mēs bērni tai dienā bijām brīvi.

Rīcības komitejā veco skolotāju tomēr neievēlēja. Un, varbūt, tas labi vien bija, jo drīz nāca reakcijas laiki. Tad vecais skolotājs palika atkal citāds un reiz jaunajam tā pabailīgi ieminējās: „Nezin, vai labāk neabonēt „Rīgas Avīzi“?“ (Bet kādu mēnesi atpakaļ es dzirdēju, ka viņš pat ar „Baltijas Vēstnesi“ nebija apmierināts un solījās no jauna gada lasīt tikai „Dienas Lapu“.) „Nu, nu, ko nu vēl nē,“ jaunais skolotājs pasmējās par priekšlikumu ar „Rīgas Avīzi“. Vienā katķisma stundā vecais bija īpaši uztraukts un nikns, lai gan bērni sēdēja gluži rāmi, kā jau parasts. Starp citu viņš tad runāja, ka cilvēki reizēm sākot trakot, aizmirstot saprātu, aizmirstot Dievu — „un tad nāk sods — tāds, kāds tagad pār Baltiju.“ Un tad viņš izslējās pavisam taisns un pārkonīgi sāuca: „Pie palaidņiem un sliņķiem arī es bez žēlastības nākšu ar soda ekspedīciju!“ Viņš izrāva no svārku iekškabatas savu pletnīti un pavicināja. „Un ja kāds būs īpaši nelietīgs un neklausīgs — es varu novilkt tādām bikses un nosukāt bērza žagariem.“ Man to klausoties nāca atmiņā, ka iepriekšējā ziemā vecais skolotājs, „Baltijas Vēstnesi“ Potapenko romānu lasīdams bija sašutis par romānā tēloto dzimtļaužu muižnieku, kas bieži liek pērt savus laudis: „Nezin, ko tad šis teiktu, nelietis tāds, ja kāds pašam tā īsti sadotu?“ — „Vai Dieviņ, un nu skolotājs pats tik nadzīgs uz pēršanu,“ es šausmās domāju. Kādu laiku tad skolā tiešām bija drusciņ tāda kā baiga atmosfaira, bet piedraudētā lielā pēriena gan nedabūja neviens. Atminos, vienu sestdienu vecais skolotājs vienu puiku bija paturējis pēc stundām un ilgi nenāca atprasīt. „Papiņ, vai tu neiesi klasē, tas Zicāns jau varen' gauži raud,“ skolas madāma ienākusi žēlīgā balsī skolotājam sacīja. — „Raud? Un kas

tad? Lai viņš raud! Lai izraud vai jūru! Tad zinās kā jāmācās!”

Tai laikā vecais skolotājs reiz sacīja manam tēvam: „Vai zini, feter, es esmu īsti konservatīvs.“ Tēvs lāgā nesaprata, kas tas ir un vēlāk man prasīja, ko tas vārds nozīmē. Bet es: „Nu — tas ir tāds kā Veinberģis.“ Nu tā lieta bija skaidra. — Bet jāteic, ka īsti un pamatīgi konservatīvs vecais skolotājs gan nebija, ne priekš revolūcijas, ne pēc tās, kā jau sajūsmas cilvēks. Reiz vasarā no vienām kaimiņu mājām skolā bija atnākusi jaunkundze un stāstīja, viņas vecāki vai aizbildņi (neatminu īsti) sakot, ka sievietei nevajagot augstākas izglītības. „Fui, tas vecs aizspriedums!“ vecais skolotājs sašutis izsaucās. Daudz gadus vēlāk pie mums reiz ciemā atbraucis, vecais skolotājs man stāstīja, ka esot dabūjis un pamatīgi studējot Heines rakstus; bija sajūsmināts par Heines asprātību un it kā apbrīnodams citēja viņa dzejoli, kur Ādams saka Dievam: tava paradīze nebija nekāda paradīze, jo tur iekšā bija aizliegti koki. — Ari par jaunām parādībām rakstniecībā vecais skolotājs interesējās. Pāris vasaras pēc tam, kad biju pagastskolu beidzis, vecais skolotājs atbraucis stāstīja: šis ņemot priekšā Klaustiņa rakstniecības vēsturi, katru dienu vienu gabalu; tā esot gan vērtīga grāmata. Jaunajam skolotājam nākot „Stari“ un tur esot ļoti interesants romāns no veciem laikiem. Tas bija Brisova „Ugunīgais eņģelis“.

Kad bija no pagastskolas jāšķiras, zēl jau metās gan, bet tomēr arī dziļš prieks: katķisma stundu baigumam beigas! — Pēc tam ar veco skolotāju satikšanās iznāca diezgan bieži. Viņš brauca pie mums gan pats, gan ar madāmu, gan tieši uz mūsmāju, gan atpakaļ braucot no mazās pilsētiņas, kur bija kaut kādas darīšanas kasē. Vienreiz no pilsētiņas iebrauca tāds gluži ierei-

bis. „Es reizēm iedzeru gan, kad iznāk. Bet vienmēr nospraužu sev kā robežas stabu: līdz šejieni un ne tālāk,“ viņš svarīgi nosacīja parastajā patosā. Mans tēvs piezīmēja: „Tā jau iet ar tādiem stabiem, viņus jau viegli var izcelt un pārstādīt atkal tādu gabalu tālāk.“ Bet skolas madāma (viņa ari tur bija) paskatījās uz manu tēvu un pasmaidīja: viņa zināja, ka tā tas ir gan.

Tālākā dzīvē vecajam skolotājam viss izdevās labi. Jaunais skolotājs apprecēja viņa audžu meitu, bet krievu valdības likums par pensiju pavēra nodrošināta vecuma izredzes. Vecais skolotājs nodzīvoja ilgu mūžu. Vēl mūža pēdējā vasarā viņam bija uz skolu atbraukuši vietējās dziedāšanas biedrības vīri, lai aizvestu uz noda dziesmu svētkiem. Tur vecajam skolotājam būtu izpildāms kāds svinīgs pienākums. Bet ceļā zirgs sabijās no automobiļa, kuņģā brauca — ari uz šiem dziesmu svētkiem — slavens Latvijas valsts vīrs. Zirgs sāka trakot, rati apgāzās. Tad slavenais valsts vīrs uzņēma veco, uztraukto skolotāju savā automobili. Tai pašā vasarā šis valsts vīrs gāja bojā — auto katastrofā. Tai pašā vasarā ari vecais skolotājs apgulās kapsētā, kur viņa tēvs jau divdesmit piecus gadus viņu bija gaidījis. Bērnu vecajam skolotājam pašam nebija. — Manā atmiņā viņš gan rādās kā baidēklis katķisma stundās, bet varu viņu redzēt ari citā gaismā: godīgu, pat bērnišķīgi skaidru, bez viltus cilvēku, nelūkojot uz visām vājībām; viņa bardzība bija tā sakot jūtu cilvēka bardzība, iekaršana ar visu sirdi, bet daudz „bīstamāki“ man tomēr liekas mierīgi niknie, aukstasinīgie sodītāji, kas nepazīst nekāda maiguma. Un vēl es varu veco skolotāju iedomāties kā diriģentu: takts zizli pacēlis, mirdzošām acīm, sniegbaltu bārdu viņš stāv dziedātāju priekšā: tūliņ, tūliņ koris sāks svinīgu dziesmu.

Pagastskolu beidzis, sāku iet mazajā pilsēti-

ņā draudzes skolā. Ari to pārzināja „vecais“ skolotājs, bērniem oficiāli dēvējams par skolas kungu; ja sacīja „skolotāja kungs“, viņam tas nepatika. Kalpone viņu sauca par cienīgtēvu; puikas savā starpā reizēm gan vienkārši par veci. Ari viņš bija vecs, baltu bārdu, pliku galvīdi, patīkamu, piemīlīgu seju. Augumā mazs, ļoti kustīgs. Smaidīgs, reizēm pamirkšķināja acīm. Runāja mīkstā, tīkamā balsī, grūztās patskaņas (vārdos āda, dzīve u. c.) izrunādams stiepti. Ja pagastskolas vecā skolotāja būtība bija svinīgums, tad skolas kungu raksturoja omulība, ikdienība, miers, lai gan kustības dzīvas un gaita diezgan ātra. Tai laikā, kad es skolā gāju, viņš jau bija atraitnis. Jaunībā skolas kungs bija apmeklējis ģimnaziju, bet laikam, aiz materiālas trūcības nenobeidzis kursu un iestājies Cimzes seminārā. Par Cimzi šad un tad stāstīja klasē un ar labpatiku atminējās, ka Cimze viņu citiem par uzraugu ielicis.

Klasē skolas kungs ienāca parasti visagrākais 15 minūtes priekš stundas beigām. Reizēm arī 5 minūtes priekš beigām un gadījās pat, ka viņš savā stundā vispār neatnāca. Visu stundu viņš klasē nodzīvoja tikai ticības mācībā, jo tā parasti sākās tūlī pēc rīta lūgšanas. Bet nevaru atminēties, ka viņš kādā citā, vēlākā stundā būtu klasē ieradies laikā. Pie skolas bija dārziņš, bija zemīte, bija skolotājam arī kāds lopiņš — bija tā tad visādas darīšanas saimniecībā, bija viss kas jāpārlūko, šur tur pašam roka jāpieliek. Reizēm izsauca kādu visu klasi palīgā — pavasarī, vai īpaši rudenī, kad kartupeļi vai citas saknes no tīruma jānolasa. Pats tad strādāja pa vidu, smaidīja un mudināja: „Tā, tā, tā. Skolotam cilvēkam visi darbi iet ātri no rokas. Jūs jau ar' visi esiet skoloti.“ Skolas kungam bija jāiet arī turpat pilsētiņā uz tirgu vai kādu veikalu (iepirkties mīlēja pats). Ceļā vai veikalā satika vienu

otru cilvēku un labprāt papļāpājās. Tā laiks pagāja.

Skolas kungam patika, ja mēs, viņu gaidīdami, dziedājām kādu garīgu dziesmu — arī kad nebija ticības mācības stunda. Vismīļākā dziesma viņam: „Ak svētīgs nams“. Dziedājām, īpaši meitenes, pilnā kaklā, nebēdādami, vai citā klasē tiek traucētas mācības; mēs taču darījām pašam skolas kungam pa prātam. Parasti, mums pēdējo pantu pilnā sparā dziedot, ienāca skolas kungs. Mēs, tāpat dziedādami, cēlāmies kājās un stāvējām. Skolas kungs ienāca nopietns un aizgrābts, klusi, kā uz pirkstgaliem. Uzkāpa katedrā un sacīja: „Paldies, bērni“ (arī viņš šad tad pateicās bērniem, tikai ne tādā patosā kā pagastskolas vecais skolotājs). Mēs apsēdāmies. Tad skolas kungs: „Paņemam nu zadačņikus. Viens pasacīs man, kas bija uzdots.“ („Zadačņiks“ bija dzeltēnos papes vākos iesieta burtnīca, kur jāpieraksta, ko skolas kungs uzdevis tai un tai savai stundai; „zadačņiks“ skolas kunga dēļ visiem bērniem obligātorisks, bet pārējie divi skolotāji viņa neatzina). Skolas kungs tad sāka atprasīt uzdoto gabalu. Bet tas viņam drīz apnika. Viņš sāka stāstīt, ar ko šodien saticies, ko runājuši u. t. t. Bieži vien arī ko no savām atmiņām. Minūtes gāja, bija jau cauri laiks, kas lemts starpbrīdim, pārējās nodaļas izskraidījušās iztrokšņojušās, jau saradās savās klasēs uz jaunu stundu, otrais skolotājs nepacietīgi staigāja no savas istabiņas ārā un atpakaļ iekšā, jo mūsu klasē vajadzēja sākties viņa stundai, bet skolas kungs vēl runāja kā runājis. Beidzot viņš nosacīja: „Ierakstait nu zadačņikos nākamai stundai vēl to pašu gabalu. Tā nu es jums esmu ko pastāstījis no dzīves un tas ir vēl labāk kā no grāmatas. Lai nu nāk pie jums mans palīgs.“ (Otro skolotāju un guvernanti skolas kungs apzīmēja „mani palīgi“, lai gan draudzes konvents tos algoja pat-

stāvīgi). — Bet reizēm skolas kunga stunda turpinājās arī tā: viņš pasacīja tam puikam, kas sēdējā tuvāk pie durvīm: „Izej un apturi pulksteņi.“ Laiks tad stāvēja uz vietas un stundu kārtība kļuva citāda. — Varētu jau būt, ka šai skolas kunga „stāstīšanā no dzīves“ bija kāds labums, bet tieši no tiem mācību priekšmetiem, kas viņa ziņā, viņš gan laikam neiemācīja nevienam nekā, izņemot, varbūt, bībeles stāstus. Cik iemācīja „palīgi“, tik bija.

Skolas kungs mums mācīja otrā klasē krievu valodu, trešā klasē fiziku un visās klasēs ticības mācību un latviešu valodu. Krievu valodu pats sevišķi labi nepārzināja, īpaši gramatikas likumos bieži sapinās un tādēļ ar krievu gramatiku arī neko daudz neņēmas; lika mums lasīt no grāmatas „Русская Речь“, vai arī palasīja pats ko priekšā. Tāpat fizikā mēs vairāk tikai lasījām no fizikas grāmatas un tais stundās skolas kungs mums sevišķi daudz tika stāstījis „no dzīves“ (ar stiepto i), lai gan tiem stāstiem ar fiziku sevišķa sakara nebija. Latviešu valodā visās klasēs bija viena un tā pati lasāmā grāmata — „Skolas Druvas“ 2. daļa, ko es jau biju izņēmis pagastskolā cauri — jādodomā, arī citi mani biedri savās pagastskolās. Bērni še, tāpat kā pagastskolā, palasīja skolotājam priekšā vienu otru gabalu no „Skolas Druvas“ — gan no sākuma, gan vidus, gan beigām, kā nu skolas kungam ienāca prātā. Latviešu gramatika abās beidzamās klasēs arī viena un tā pati: Bacha nelielā grāmatiņa „Latviešu valodas mācība“, kuŗā, draudzes skolu atstādami, tomēr vēl nebijām tikuši līdz beigām. — Diktātā skolas kungs mums bieži sauca priekšā gabalus no avīzēm, vai kalendāra, piem., Poruka dzejoli „Dzīres“ no „Māju kalendāra“, vienu Rozegera stāsta gabaliņu no „Latviešu Avīžu“ pielikuma (viņam vienīgajam šai pusē nāca Jelgavas „Latviešu Avīzes“). Diktāta burtnīcas turpat klasē laboja, cik

jau nu paguva. Retāk uzdeva domu rakstus. Ari tos lielāko tiesu turpat klasē lasīja priekšā un laboja, cik laiks ļāva. Uzvārdus ari puikām lika rakstīt bez galotnēm: Kalniņ, Lipaiķ, Rozīt. — Ļoti bieži latviešu valodas stundās skolas kungs mums lasīja ko priekšā, tikai nākošā reizē aizmirsas lasījumu turpināt un pabeigt. Atminos, vienā latviešu stundā iesāka Neikena „Bāri“, otrā jau bija aizmirsis lasīt tālāk. Reiz iesāka lasīt pat vienu mazliet gaŗāku gabalu no vecās „Skolas Maizes“, bet ari to pameta līdz galam neizlasītu.

Pavasaros skolniekus vadāt pastaigāties — to skolas kungs īsti gan nemīlēja. Viņš aizveda gan visu baru līdz pilskalnam vai kādam ezeram, bet drīz vien veda atpakaļ sacīdams: „Nu jūs esiet bijuši dabā, nu mēs visi varam iet atkal priecīgi mājup.“ Tā īsti, ar dziesmām un rotaļām, skolniekus reiz gadā aizveda pastaigāties „palīgs“. Bet skolnieku teātrim skolas kungs bija pavisam noteikts pretinieks. Otrs skolotājs, vietā iestājies, jauns un sparīgs būdams, gribējis tūliņ pirmajā gadā sarīkot skolas vakaru, kur vecākās klases audzēkņi izrādītu kādu īsāku Ostrovska lugu — kā jau nu tais laikos visi tādi sarīkojumi bija galvenā kārtā krievu valodā. Bet skolas kungs par tādām lietām — ne dzirdēt. — Pats ari negāja mazajā pilsētiņā gandrīz nevienā izrīkojumā. Tikai reiz, kad uz „Skroderdienu“ izrādi bija atbraucis pats Blaumanis, ari skolas kungs aizgājis noskatīties Silmačus. To, ka viņš tur bijis, mēs dabūjām zināt tā: otrā dienā skolas kungs, stundā runādams, uzreiz palika klusu, paklausījās, piegāja pie loga un pa mazo rūti paskatījies iesaucās: „Kas tad tie tur lejā pagalmā sabraukuši? Vai tie tikai nav skroderi no Silmačiem, par ko Blaumanis stāsta, tie paši, ko es vakar redzēju teātrī? Nē, nē, bērni, tie tur lejā pavisam kas cits: tie ir no draudzes mums skolai malkas vedēji. Nu man jāiet, jāparunā ar viņiem.“

Klasē skolas kungs bija nosvērts, savaldīgs un laipns. Viņš pats raksturoja sevi: „Es tā nē, kā šur un tur, varbūt, citi skolotāji uz bērniem runā: vai tu nemācīsies, pagāns! Es tev rādišu! ej tu kaktā!“ Un pats garšīgi, garšīgi pasmējās par tādiem, kas tā baroties. „Mana nelaiķa cieņnīgmate vienādi vien man pārmeta, ka es draudzes bērnus vairāk mīlojot nekā pats savus.“ To stāstīdams skolas kungs smaidīja un mazliet mirkšķināja acis. Dažus puikas, īpaši tādu cieņnīgāku vecāku bērnus, viņš neuzrunāja uzvārdā, bet vienkārši vārdā; meitenes viņš tā uzrunāja vai visas. Bet tādu īpašu mīluļu vai lutināmo skolas kungam nebija, vismaz ne tā, ka tas durtos acīs. Reti kad viņš iekarsa un dusmojās. Tikai pret Viķu Jāni reiz bijis nikns, ko es gan pats neredzēju. Viķu Jānis, lūk, bībeles stāstu stundā lasījis Šerloku Holmu vai Pinkertonu, lasīdams nejauši nogrūdis Dēbnēra bībeles stāstu grāmatīņu zemē un tāpat netišām un nemanot uzlicis tai kāju virsū. Skolas kungs uzskatījis, pieskrējis klāt, iecirtis Viķu Jānim pa ausi un kļiedzis: „Bērns! Bērns! Sūdus tu lasi un dievvārdi tev mētājas pa kājām!“

Skolas kungs lasīja vienmēr ļoti jauki — lēnām un izteiksmīgi. Reiz lasīja gabaliņu no „Atraitnes dēla“ un stāstīja tad par pašu Plūdoni, ko bija redzējis vasarā, Zinību komisijas sapulcē. „Tur nu gan Plūdons ar Maldoni sabārās. Bet dzejas viņam skaistas. Viņš raksta tā kā man smeķē.“ (Ja kāds dzejolis vai stāsts patika, skolas kungs mēdza sacīt, ka tas esot „gards“ vai „smeķīgs“ un viņam „smeķējot“). — Kad bija nopircis Plūdoņa chrestomatiju „Latvju rakstnieki“, nesa klasē rādīt. Bet tad mazliet sūrojās: „Nav pilnīga. Nav visu rakstnieku: bīskapa Ulmaņa trūkst. Jūs, varbūt, sacīsit: būs vēl citās daļās. Nekā, bērni, Neikens jau ir iekšā. Un pēc Neikena bīskaps Ulmanis vairs nevar nākt.“ —

Man patikās, kad skolas kungs ielaidās atmiņās par dažiem ievērojamiem latviešiem, kuņus bija kādreiz pazinis. Diezgan tuvs paziņa bijis Kronvaldam, ar ko arī sarakstīšanās iznākusi. Reiz, kad aiz klases loga ārā savilkās pirmā pavasaņa negaisa krēsla, skolas kungs stāstīja, kā viņš savā laikā gājis Kronvaldam līdz peldēties un Kronvalds bažījies, ka neuznāk pērkons. „Ir tiesa, viens ozols man tepat blakus ir un tādus jau zibens mīl ķert,“ skolas kungs tad jokodamies atteicis, to ozolu Kronvaldu pašu domādams.

Jā, stāstīt skolas kungs varēja dzīvi un pievilcīgi, par jokiem pats pasmiedamies un, protams, arī bērņus smēdinādams. Reizēm aizrāvās un stāstot vien pagāja visa viņa pusstunda vai stundas ceturtdaļa. Kad stāstīja „no dzīves“, tad visvairāk par to, ko saticis uz ielas, vai tirgū, kāda cena tagad tirgū tam un tam produktam. Labprāt runājās ar pilsētiņas žīdiem. Reizēm ienācis klasē stāstīja: „Nupat izrunājos ar vienu jūdu sirmgalvi.“ Un tad mēs, protams, dabūjām arī zināt, kas ticis runāts. — Žīdi viņam patika galvenā kārtā izveicības un ciešās ticības dēļ. Bet droši vien skolas kungs domāja: cik labi tomēr būtu, ja viņus varētu atgriezt kristīgā ticībā! Reiz viņš bija pasācis lasīt mums priekšā kristīta žīdu mācītāja Gurlanda dzīves stāstu. Tas bija vācu valodā, skolas kungs lasīja un tulkoja, bet bērņiem Gurlands neinteresēja un skolas kungam beidzot arī pašam lasīšana apņika. — Reiz vēlākos gados viņš, tirgū manu tēvu saticis, starp citu tam stāstījis, ka esot arī tāda žīdu atgriešanas misijone un ka labi būtu, ja tai lietā tiktu vēl vairāk kas darīts. Tēva svainis, liels praktiķis, iebildis, ka žīdi jau andelējoties un vispār esot gluži derīgi ļautiņi, bet vairāk vajadzētu domāt par čigāņu atgriešanu pie darba, jo tie ēdot maizi gluži par tukšu; mans tēvs tad svaini atkal apsaucis: mēs taču tagad runājam par ticības lietām. —

Draudzes skolā nāca arī žīdu bērni, kas no ticības mācības, protams, bija brīvi, bet vienreiz, atminos, viena žīdu meitene iedrāzās klasē, domādama, ka bībeles stāstu stundai vajaga būt jau cauri. Bet mums pašlaik stāsts par Jēkaba kalpošanu Raēles dēļ. Skolas kungs, mīlīgi smaidīdams, meiteni aicināja (ar žīdu bērniem vairāk vāciski vien runāja): „Komm nur herein. Wir sprechen eben von Jacob. Du kennst doch Jacob? Ja, den Jacob, den verehren wir auch.“

Pagastskolā vecais skolotājs gan sacījās esot konservatīvs, bet reizēm varēja gluži jauneklīgi sajūsmināties par kaut ko modernu. Bet skolas kungs nu tiešām bija cieši un īsti konservatīvs. Ne par ko viņš klasē tik nicinoši netika izteicies, kā par toreiz patlaban tik nelaimīgi izbeigušos 1905. gada revolūciju; cik latvieši bijuši dumji palikuši un negribējuši vairs ķeizara; sacījuši: taisīsim paši savu latviešu republiku, celsim Jānīti par ķeizaru, Pēterīti par prezidentu.

Reizēm stundās lika bērniem mīklas minēt. Un reizēm tām mīklām bija it kā divdomīgs saturs. Bet pats skolas kungs nemaz nesmejās un sacīja: „Tā nav vis, bērni, kā jūs, vārbūt, ko nelabu iedomājaties.“ Tad viņš izstāstīja atminējumu un tas bija pavisam godīgs.

Daudz skolas kungs varēja stāstīt no savām atmiņām. Bet visnopietnāk, vissirsnīgāk viņš par bijušām dienām stāstīja, kad katķismā bija jārunā par sesto bausli, vai bībeles stāstos par Jāzepu. Tad skolas kungs stāstīja, ka tēvs viņu aizvedis Rīgā ģimnazijā un šķīroties piekodinājis: „Dzīvo nu kā šķīstais Jāzeps.“ Nesapratis, ko tēvs ar to grib sacīt. Bet kad vakaros redzējis tumšās ielās visādas palaidnīgas sievietes, kas arī viņu uzrunājušas, kad dzirdējis dažu vecāku biedru nekrietnas valodas, kad vēl šo to citu klausījies un vērojis, viņam uzaususi gaisma par tēva vārdiem. Aizrāvis, skolas kungs diezgan

plaši runāja par to, kam ar sesto bausli sakars. Meitenes sēdēja, smiekliņus valdīdamas, lielajos lakatos satuntuļojušās, acis nolaidušās; puikas brīvākā pōzā, bet arī valdījās, lai par tādu vārīgu un „jocīgu“ lietu meiteņu klātbūtnē klausoties nepasmietos vai nepasmīnētu. Tur lai pasarg' Dievs, jo skolas kungs, tādās reizēs smīnus redzot, varēja arī būt ass. — Arī par savām paša līgavaiņa dienām skolas kungs tika stāstījis: kā viņš birzī, no kuņas varējis starp kokiem redzēt līgavas māju, noskaitījis lūgšanu (gājis līgavu bildināt), kā viņš līgavai dāvājis smaržzāļu pudelīti (bijusi māza, bet dārga pudelīte, trīs rubļus maksājusi), kā pircis gredzenus.

Es skolas kungam īsti nepatīkos. Mani nekad nesauca vārdā, man retu reizi šur tur, kā saka, „sīkumos pieķērās.“ Bet par kaut kādu vajāšanu no viņa puses, protams, nevar būt ne runas, jo tāda skolnieka, ko viņš sevišķi neieredzētu, vispār nebija neviena. Un bija jau savs iemesls skolas kungam īgnēt par mani: beidzamā skolas gadā man šad tad uz lūpām bija tāds kā Izmaēļa smīns. Skolas kungs jau man to vairākas reizes bija pārmetis, līdz beidzot uzsauca: „Atkal jau tev tāds nelabs smaids uz lūpām! Tu vēl esi jauneklis, tev tā neklājas. Nāc, pastāvies te priekšā pie tāfeles!“ Tā nu skolas kungs mani ielika kaktā — ja par kaktu var saukt to stāvēšanu blakus tāfelei puiku soliem priekšā. (Tā bija vispār vienīgā kaktā stāvēšanas reize visā manā skolas laikā). Un toreiz, atminos, biju tikai pa pusei vainīgs, jo nemaz nedzirdēju, ko skolas kungs stāsta, bet smīnēju savā nodabā par kādu kaut kur izlasītu joku, kas ienāca prātā.

Vēlākā dzīvē maz vairs iznāca ar skolas kungu satikties. Kad pilsētiņā dibinājās tirdzniecības skola, uzņemšanas eksāmeni bija draudzes skolas telpās, jo „jaunajai lielajai“ skolai domāto namu pašlaik pārtaisīja.

Tad, atminos, īsi priekš eksāmenu sākšanās skolas kungs pabāza balto bārdiņu pa klases durvīm un smaidā spīdēdams uzsauca: „Turait kurāžu!“ (Pašam viņam, protams, šai eksāminēšanā nekādas dalības nebija). — Bijis savā amatā piecdesmit gadus no vietas, skolas kungs aizgāja pensijā. Vairākas paaudzes viņš bija skolojis, vairākām paaudzēm stāstījis šo to „no dzīves“ (ar stiepto i), licis mīklas minēt, izskaidrojis sesto un citus visus baušļus.

Viņš mira laikam īsi pēc lielinieku laika. Pēdējās dienas viņa gaŗajam mūžam bijušas tomēr smagas un skolas kungs esot atstājis šo pasauli diezgan lielā trūkumā. Bet par to es neko tuvāku nezinu stāstīt.

Četri puikas

Es raugos pagātnē, es vēroju sen aizlaistos skolas gadus kā pa norasojušu logu. Daudz puiku un meiteņu tikko jaužami slid aiz miglainā stikla. Es lēnām noslauku rasu, ar ko laiks šo logu aizklājis. Tēli paliek dzīvāki. Īpaši četru puiku sejas atkal top skaidras un tveramas.

Pēteris Saule bija mans labākais draugs pagastskolā. Glīts, slaiks puika, ļoti labsirdīgu smaidu un tādu tīru, skaidru smieklīgu, pelēkām, uzticīgām acīm. Kādu gadu vecāks par mani. Viņš bija, protams, augstākā nodaļā, bet tas mūsu draudzību nemazināja. Atminos kā mani tēvs un māte pirmo reizi aizveda uz skolu; bija liela braukšana, kādas četrpadsmit verstes; mūsu pašu skolā mani nesūtīja; T. skola gan tāla, bet tur skolotājs manam tēvam rada un es varēju dzīvot skolotāja ģimenē un ēst pie viņa galda. Vasaras diena bija, kad mani aizveda, un pa vasarām pagastskolu toreiz apmeklēja diezgan maz bērnu. Jaunais skolotājs, klasē iedams, paņēma mani līdz un it kā stādīja tiem citiem priekšā sacīdams: „Te nu būs jums jauns biedrs — tāds un tāds.“ Es padomāju tādu brīdi un tad gāju klāt un devu katram roku. Tur bija septiņi puikas un, laikam, piecas meitenes. Bet viens puika smaidīja man visgaišāk pretī, turklāt vēl pats lielākais. Tas būs tev draugs, es pats sev sacīju. Tā ari notika: Saules Pēteris un es — mēs abi drīz vien bijām nešķīrāmi, gan stundu starpbrīžos, gan brīvdzīvē, gan vakara mācības stundās ziemas skolā. Bija jau gan man ari citi draugi — kaut vai tas pats Ķerpa Jānis, radiņš vēl turklāt un blakus sē-

dētājs solā. Bet tik tuvīns kā Saules Pēteris viņš man nekad netika.

Ziemas skolā Pēteri skolotājs iecēla par vecāko uzraugu (pavisam tādu bija trīs un visi, protams trešziemnieki). Jā, Pēteris nu bija īsts uzraugs. Apzinīgs, godīgs, vislabāk mācījās, iecienīta saimnieka dēls: viņa tēvs, Vec-Viķeris, izslavēts hernhūtiešu saiešanu runātājs, pazīstams pat sava pagasta robežām pāri; mana māte nopriecājās vien, kad es viņai stāstīju, ka Viķeŗa dēls man draugs. Saules Pēteris visas lietas ņēma nopietni un no sirds. Ari rokraksts viņam tāds nopietns, kaligrafiski rūpīgs, gluži pretējs manam. Man patīka, ka Pēteris tik skaisti manā piezīmju grāmatiņā „par piemiņu“ ierakstīja visādas dziesmiņas — gan no „Skolas Druvas“, gan no antoloģijas „Jaunības dzeja“. Viņš mēģināja arī mani iemācīt glītāk rakstīt, bet nekas, protams, neiznāca. — Uzrauga gaņģi pildīdams, Pēteris bija apzinīgs un stingrs kā visur un diezgan bieži iedeva skolotājam zīmīti, kur nerātņi pierakstīti — šauru papīra strēmelīti krievisku virsrakstu „Шалуны“, jeb „Шалят“ un kōlu pēc virsraksta (pieturas zīmes Pēteris cieši ievēroja). Vainīgo grēkus skolotājs tad izmeklēja un, ja pelnīts, nosodīja. Tādu zīmīti Pēteris un citi uzraugi (jo viņi visi bija lāga puikas) gan manījās iedot tikai jaunajam skolotājam; vecais bija izmeklēšanā un sodīšanā reizēm pārāk bargs. Vienreiz Pēterim gan likās, ka palaidnis nepareizi ierakstīti; tas bija Kārlis Inģists, mūžam plāpīgs, mūžam visu uzraugu apsaucams. Kad skolotājs tai reizē viņu stādīja kaktā, Inģists liedzās dūšīgāk un raudāja sūrāk nekā citas reizes, kaut gan tam puīšam asaras vienmēr bija lētas. „Varbūt šoreiz ar' nebija vainīgs,“ Pēteris man čukstēja un skatījās tādām nemierīgām acīm. „Tad nu gan es slikti izdarīju.“ — Un gluži, gluži bēdīgs reiz palika Pēteris, kad skolotājs viņu pašu tīri

par tukšu sarāja — turklāt visas klases priekšā. Toreiz puisis pat apraudājās, kas ar viņu gadījās diezgan reti.

Trešās un otrās ziemas skolnieki mācījās vienā klasē apakšstāvā; celiņš klases vidū tos šķīra un jaunais skolotājs piegriezās te vieniem, te otriem. Pirmziemnieki mācījās augšstāvā mazā klasītē; ap tiem ņēmās vecais skolotājs un viņa audžu meita. Bet vakarā darba stundās un no rītiem ticības mācībā bija visi kopā. Vecais skolotājs mācīja katķismu sevišķi bargā un svinīgā tonī un viņa stundas pagāja smagā nopiestībā un visādos uztraukumos. Reiz, kad es Pēterim kaut ko nosacīju par veco skolotāju it kā kritizēdams, Pēteris man nopietni, drusciņ kā norādams, atbildēja: „Lai nu lai. Viņš jau uz labu vien māca.“ Pēteris dusmojās arī, kad citi puikas mēdīja valodas raustītāju Kukša Jāni — lādzīgu, diezgan apdāvinātu zēnu (puikām par godu jāteic, ka viņi ākstīja Kuksi tikai, kad paša ākstāmā nebija klāt). Īpaši Trikātas graudnieka dēls Sniedze stipri šaržēti attēloja stostīšanos, acis pārgriezis, siekalainām lūpām. Pēteris tad nevarēja vien nopukoties (pašam tomēr reizēm paspruka mazi smieklīgi): „Vai, vai, tas nav labi! Kuksi jau Dievs tā piemeklējis ar to kaiti, bet mēs vēl smejamies!“ — Pavisam cits gars nāca pār klasi, kad lielajā pusdienas brīvlaikā trešziemnieku puikas un meitenes ņēmās dziedāt. Viņi dziedāja tad, protams, paši savā vaļā, bez skolotāja — vismīļāk Frīdenberģa-Mieriņa „Taurētāju“ (meldiņā Aiz upītes es izaugu) un kādu K. Štālberģa dzejoli par jūrniekiem no „Skolas Druvas“ (meldiņā Dar' man, tēvis, pastaliņas). Tas Štālberģa dzejolis bija pārlieku miļš Saules Pēterim.

Visiem dziedātājiem sejas tādā aizgrābtībā un svētsvinībā. Īpaši Pēterim pelēkās acis kā apskaidrotas. Arī es tur grozījos un klausījos lielā

priekā un pacilātībā, lai gan pats nepiedalījos, jo nebija lāga balss.

Saules Pēterim sāka patikt meitenes. Vispirms vasaras skolā viņš ieskatīja Sveiļa Almu, kas dzīvoja turpat pāri tīrumam, skolai kaimiņos. Atminos, reiz Pēteris man nopietns sejā atzinās: „Es Sveiļa Almu patiesīgi milu.“ Bet ziemas skolā viņam labāk patikās trešziemiece Ģeveņa Berta, slaika un gudra tumšmataina meitene, kas izskatījās gandrīz kā liela meita: vēlāk viņa izmācījusies par skolotāju. Ģeveņa Berta, kā vecākā, uzraudzīja meitenes un tādā ziņā bija Saules Pēterim it kā kollēģiene. Vakaros vēl, kad meitenes jau bija gultās, no skolotāja lielās istabas, kur (aiz sienas bija meiteņu guļamistaba) reizēm varēja sadzirdēt Bertas pilnskanīgo alta balsi (kad meitenes vēl neaprima): Тише, девочки, тише! — Par Bertu Pēteris jūsmoja visu ziemu. Reiz es Pēterim ieminējos kaut ko par viņiem abiem kā jokodamies. Viņš apskaitās un sacīja: „Provētu tu lielos puīšus šitā smiet, redzētu, ko dabūtu! Mīlestība ir svēta lieta.“ — Vairāk jau gan mēs satikām vai vēl labāk kā cimdus ar roku. Ko mēs varējām runāties! Mēs iztīrījām visus skolniekus, sākot ar trešziemniekiem, beidzot ar mazāko pirmziemnieku: tas tāds, tas šāds, tas citāds, tas godīgs un labs, tas pavisam palaidies, tas atkal ne šis, ne tas. Mūsu spriedumi bieži vien pilnīgi saskanēja. Daudz mēs mēdzām klusi pļāpāt vakara darba stundās, lai gan tāda pļāpāšana nebija atļauta; tāpat arī man — otrziemniekam īstenībā nebija tiesību sēdēt blakus Saules Pēterim, trešziemniekam un uzraugam. Bet nekas ļauns par to nenotika ne man, ne viņam.

Nāca pavasaris un šķiršanās. Bija silta, saulespoža aprīļa sestdiena. Vecais skolotājs jau, ja gribēja, vienmēr mācēja tā izrunāt, ka klausoties jāraud. Tā arī tai atlaišanas dienā. Viņa dob-

jajā, mazliet kā piesmakušajā, tomer aizvien vēl spēcīgajā balsī jaucās meiteņu un atbraukušo māšu šņuksti. Ari Saules Pēterim bija māte atbraukusi pakal un drīz viņi aizbrauca gar skolas dārzu, vedot līdz Pēterā skolnieka iedzīvīti. Pēteris, kamēr vien varējām viens otru saskatīt, pagrieza, ratos sēdēdams, galvu atpakaļ un smaidīdams man māja. Pēdīgi ratus ievilka sevī ceļa tālums. Man netikās iet atpakaļ skolā un tukšajā klasē, kurai vienmēr, kad bērnu nav iekšā, tik garlaicīgi sērīgs izskats. Ārā sildīja pēcpusdienas saule. Staigāju, staigāju un gaidīju, līdz beidzot atbrauca tēvs, jo viņam bija tālāks ceļš kā citu skolnieku tēviem un mātēm.

Nākošā ziemā skolā nāca Pēterā māsa Anniņa. Tā man reiz atnesa vēstuli no brāļa, kas nu bija Trikātas draudzes skolā. Vēstule bija laba, bet vairāk prieku darīja viņas atnesēja, jo Anniņa man patika tāpat kā pērnajā ziemā viņas brālim Berta. Slinks rakstītājs būdams, toreiz laikam diezin vai atbildēju. Pagāja gadi pieci, seši un vienu vasaru skolotāji, ciemā atbraukuši, stāstīja: Saules Pēteris palicis tāds savāds. Mājā negribot īsti strādāt nekāda darba un vairāk apkārt vien staigājot. Mācīties arī negribot: nesot vērts. Vienreiz gan cieši sadomājis braukt uz Afriku par misionāru un atnācis skolā, aprunāties ar skolotājiem, kā un ko darīt, lai drīzāk to nodomu varētu izvest. Bet arī šai lietā Pēteris drīz atsalis. — Apmēram desmit gadus pēc tās saulainās sestdienas, kad skolu atlaida, es atkal satiku Pēteri — armijā, strēlnieku rezerves pulkā. Tur viņš sākumā strādāja kancelejā, vēlāk kā ziņnesis. Nekādas sevišķas dīvainības viņā nemanīju — tikai vientiesīgi miļš bija Pēteris, tāds pats kā skolas laikā. Likās, ka viņš garīgi nemaz nebūtu ne audzis, ne mainījies — tas pats labsirdīgais smaidiņš, tas pats tīrais smieklis, tas pats rātnā skolnieka godīgums. Ap ziemas-

svētkiem Pēteri, kopā ar daudziem citiem, nosūtīja uz Rīgas fronti.

1920. gada rudenī, kad dzīvoju Miņiņa bibliotēkā, vienu svētdienu Pēteris gluži negaidīts atnāca ciemā. Ko viņš tagad dara? Nu — piemeto ties pašlaik tepat Rīgā pie kaut kādiem radiem. Tuvāk neko nestāstīja un vispār bija tāds kā nevalīgs. Man uz galda vecs „Vērotāja“ gada gājums. „Tai žurnālā tāds veclaiku, tāds kā dievbijīgs gars vie' i,“ Pēteris piezīmēja un tā savādi, mazliet kā blēdīgi, pasmīnēja. Es lāgā nesaratu: vai tad šim tāds gars vairs nepatīk? Un „Vērotājā“ jau viņš ne pavisam nebija tik jūtams. „Ak, es jau neko... to es tikai tāpat nosacīju,“ Pēteris it kā taisnojās un atkal pasmīnēja. Projām iedams viņš uzskatīja vēl vienu grāmatu — Majakovska „Простое как мычание“ — un par šo virsrakstu sirsnīgi iesmējās. Šis tīrais zēna smieklīnš atkal dzīvus darīja atmiņā skolas laikus. — Nākošā pavasarī — tā ap maija beigām — Pēteris mani apturēja uz ielas: nezin, vai Jaunsudrabiņš vēl tepat Rīgā, vai jau kur izbraucis? „Būtu ar viņu jāparunājas tā pamatīgi par glezniecību.“ — Vēl pēc pāris gadiem lasīju Pēterļa sveicienu Kaudzītes Matīsam 75. dzimšanas dienā, Valmieras stacijā rakstītu. Tur bija sirsnīgi, vientiesīgi vārdi un blakus tiem visādas nesakarīgas ērmoības.

Laikam tai pašā Kaudzītes jubilejas gadā, pavēlu rudenī Rīgā iebraucis, es atkal satiku Pēteri uz Brīvības bulvāra. Kaut kur steidzos, neatminu vairs, kur. Taisījos no Pēterļa drīzāk vaļā un stiepu vien viņam roku pretī ardievām. „Vai zini, Pēter', man tā liekas, ka tu tā kā bēdz, kā vairies no manis. Vai lepns vai esi palicis?“ viņš runāja bēdīgā un lēnīgi pārmetošā balsī. Man sametās vārda brāļa žēl un kauns pašam par sevi. Es pametu savu nodomāto gaitu un mēs sākām runāties. Jautāju, kā viņam iet un ko dara, bet ne-

kādas īstas skaidrības tomēr nedabūju. „Ko nu. Tāpat pabraukājos šur un tur,“ viņš stāstīja un pasmējās, bet tam smiekliņam bija tāda skumja pieskaņa. Apģērbs viņam tad bija gluži kārtīgs un pieklājīgs, pat glīts. — Vēl pēc pāris gadiem ap Jāņu laiku satiku Saules Pēteri dzelzceļa vagonā, braucot no Rīgas uz Valmieru. Tad viņam bija arī papīrī ievīstīts slaidis pūšamais rīks — fleite vai klarnete. Par to Pēteris stipri rūpējās — kad tikai varētu novietot tā, lai nekas tai lietai nebūtu par sliktu. Es vēroju savu bērnības draugu un man nāca prātā tie daudzie vecās Krievijas raksturīgie staiguli — „straņņiki“, — kas klīda no vietas vietā un visur tika laipni uzņemti kā Dieva cilvēki. Te nu būtu viens tāds latviešu „straņņiks“. Vai viņš daudz laipnības atrada savos klejojumos?

Beidzamo reizi redzēju Saules Pēteri priekš dažiem gadiem atkal Rīgā. Viņš stāvēja ielas malā, pestīšanas armijas cepuri galvā un izdalīja šīs armijas uzsaukumus. Es ātri pagāju garām senajam, maigajam, mīļajam draugam un viņš mani neredzēja.

* * *

Kad es pats pagastskolā tiku trešziemniekos, līdz ar to iedzīvojos arī uzrauga godā. Otrs uzraugs bija Jānis Paugurs, mūsu skolā ienācis no kādas citas skolas Trikātas pagastā. Paugurs bija kalpa dēls, vienu vecumu ar mani, pasīka auguma, pasīku sejiņu, melnās, salāpītās drēbēs, pastalām kājās. Ļoti nīprs un dzīvs. Runāja skaidrā, mazliet spiedzīgā balsī, smējās skaļi, aizraudamies, no sirds un dvēseles. Viņa jautrais temperaments reizēm sitās uz āru vakaros darba stundās, kad Paugurs nevarēja novaldīties uzrauga cienībā, bet sāka pats trakot un taisīja pat šad un tad ne sevišķi pieklājīgus jokus. Un apdāvināts bija Jānis Paugurs. Rēķinātājs īpaši liels. Ātri

izrēķināja grūtākos uzdevumus. Prieks bija klausīties, kad Paugurs savā skaidrībā balsī pie klases tāfeles skolotājam priekšā atrisināja uzdevumus: papriekš vajag izzināt to un to... lai to izzinātu, vajag pareizināt — un tā tālāk. Tas gāja kā smērēts. Un varēja just: Pauguram pašam bija liels, liels prieks visu to zināt un tā cēli un gaiši skolotājam un klasei izstāstīt. Pat tāda kā gaviļu pieskaņa bija viņa balsij. Ari ģeografiskos nosaukumus pie kartes viņš tāpat stāstīja — jautri, no pilnas krūts, nemisīdamies. Krievu valoda negāja sliktāk. Un mūsu jaunais skolotājs jau arī vareni prata visu ko iemācīt — ja tikai gribējām vien mācīties. Bet man tai ziemā — īpaši uz pavasara pusi — nemaz un nekas negribēja veikties. Rēķinātājs jau tā biju sliktis un tai pavasarī vēl sevišķi. Mani bija apņēmis tāds savāds pūbertātes laika nogurums, kas dīvaini savienojās ar nervozu nemieru. Mācīties nepatīkās un jaunais skolotājs mani šad tad pabāra.

Jānis Paugurs man bija draugs, lai gan ne gluži tik tuvs kā Saules Pēteris gadu iepriekš. Sirsnīgs un lāga puika bija caur un cauri. Ari Paugurs daudz runāja par meitenēm, bet jautrākā un reālākā tonī nekā Saules Pēteris. Glīta un godīga otrziemniece Pūļa Emma bija Paugura nolūkotā. „Ak, kā es savu Emmiņu mīlu!“ viņš reizēm iesaucās parastā skaļumā un smējās, smējās. Reiz mazais pirmziemnieks Pojārs, kas bija no tām pašām mājām, kur Paugurs, arī ko ieminējās par meitenēm. „Ko nu šis no milestības zina,“ Paugurs pa pusei mierīgi, pa pusei jautri nosacīja. Tomēr: nekad netika redzēts, ka Paugurs savu Emmiņu būtu ķerstījis, kaut kā aizticis, vai vienkārši paraustījis aiz bizes, kā viņš to reizēm gan mēdza darīt ar citām meitenēm. Nē, Emmai viņš nekā „ciešāk“ netuvojās. Viņi tikai šad tad saskatījās, sasmaidījās un sapratās.

Man patika Saules Pēterā māsa Anniņa, pirm-

ziemniecīte. Mēs ar Pauguru savā uzraugu būšanā norunājām viens otra iecerēto nepierakstīt nerātņu zīmītē. Nebija jau tas arī nemaz jādara; vai nu šās kādas plosīgās! Īpaši Pūļa Emma pavisam rātņa. Saules Anniņa gan brīžiem padelverēja, patrokšņoja. Viņa diezgan bieži slimoja. Vienu laiku pat veselas trīs nedēļas nerādījās skolā un katru pirmdien es tad uztraukts vēroju: vai Anniņa būs rīta lūgšanā vai nē? Ak tu nelaime, atkal nav. Palika baigi: kad tikai nenomirst vien. Beidzot Anniņa bija klāt; rīta lūgšanā ērgelēm tūliņ pavisam cita, saldāka skaņa; paskatoties pa logu prieks par marta sauli, ūdens pelķēs gaišāks un stiprāks.

Beidzot arī šai skolas ziemai pienāca beigu diena un bija jāšķiras no Saules Anniņas un no Jāņa Paugura. Man bija priekšā ceļš uz draudzesskolu, Jānim Pauguram — darba gaitas, kalpa dzīves jūgs, labākā gadījumā mācība pie kāda amatnieka. Mēs cieši paspiedām viens otram roku, gluži kā lieli cilvēki, pasmējāmies un šķīrāmies. Pēc tam es Pauguru vairs nekad neesmu redzējis, neesmu neko par viņu dzirdējis.

* * *

Ar Jēkabu Lipaiķi gāju kopā draudzesskolā. Viņš bija vienā nodaļā ar mani, lai gan kādi trīs gadi vecāks. Saimnieka dēls no pagasta paša nomaļākā gala. Kalsens puisis, lielām, zaļām, glūnīgām, reizēm tādām kā smieklu pilnām acīm. Arī lūpas bija tā saliktas, ka, jādōmā: nupat, nupat spruks vaļā dzēlīgs smieklis. Un tā jau Lipaiķis arī bieži vien iesmējās. Otrā nodaļā Lipaiķis bija pakluss, sevī ievilcies puika, citu maz ievērots. Mācīties mācījās slikti un otrs skolotājs viņu bieži bāra; bet mūsu draudzes skolā jau lielākā daļa mācību tika tik dīvaini sniegta, ka bija īstenībā vienalga, vai skolnieks slinks vai čakls. Lipaiķis

mīlēja lasīt — visvairāk tā saucamās progresīvās grāmatas; tās gan mūsu skolā nevarēja lasīt pilnīgi kā atļautas, bet kāds tad velns nu mūs kontrolēja. Vecais skolotājs, kam tādas visvairāk nepatika, pa vakariem darba stundās nemaz klases nerādījās. Vienu vakaru gan otrs skolotājs, pamanījis, ka Lipaiķis lasa Raiņa Virpuļa kalendāru, paņēma to, aizvēra vāku cieti un atdeva Lipaiķim atpakaļ, nosacīdams savā resnajā balsī: „He дорос, не дорос еще, мал, мал еще мальчишка такие книги читать.“ Progresīvās grāmatas Lipaiķis visvairāk dabūja no brāļa, vai brālēna (lāgā neatminu), kas bija vienā kaimiņu pagastā skolotājs. Arī viens Veidenbauma dzejoļu noraksts bija Lipaiķim.

Rudenī, kad mēs visi bijām pārcelti augstākajā trešajā nodaļā, Lipaiķis rādījās citāds kā agrāk. Nu viņš bija pilns rosības un aktivitātes. Mēs draudzes skolas puikas dalījāmies divās partijās, gan ne asi naidīgās, tomēr tādās, kas viena otru panicina. Pirmajā bija ieturīgie un lepnie. Tiem priekšgalā Krīgales skolotāja dēls Verners, kas gatavojās iestāties seminārā, švītīgs, augstmanīgs un zobgalīgs, un viņa draugs Koriņš, liels balamute un bezkaunību runātājs. Otro partiju organizēja Lipaiķis un tur biju es, tur bija vēl mazais Grīnvalds, jautri maigais un smalkjūtīgais, kas, kaut gan miestīņa puika, nekad nerunāja neviena rupjāka vārda; tur bija Lasis, kas reizēm taisīja jokus svepšķētāja balsī runādams; tur bija Laša sirds draugs, druknais, brīnum lab-sirdīgais Šteinbriks, kam nākošu rudeni vajadzēja iet mācībā; bija vēl citi. Es sēdēju solā Lipaiķim blakus, man viņš sākumā diezgan labi patika un mēs draudzējāmies. Bieži aprunājām glauņas partijas puikas un Lipaiķis tad traki izteiksmīgi prata savilkt lūpas savā nicināšanas žestā un iesmieties savu skaudro, dzēlīgo smieklu. No mūsu partijas mēs abi visciešāk turējāmies kopā;

citi, piemēram Lasis un Šteinbriks, bija gandrīz tādi paši draugi mums kā glaunajiem.

Lipaiķis slepeni lasīja mūsu nodaļas puikām priekšā toreiz kā iznākušū grāmatu par dzimuma dzīvi. Lasīja un pārrunāja lasīto. Šis ķēriens Lipaiķim bija izdevīgs; ar to viņš kļuva ļoti populārs. Jo visi šie trešās nodaļas puikas, vecumā no 15—18 gadiem traki interesējās par „tādām lietām“. Pie Lipaiķa nāca pat tie no glaunās partijas un gribēja vēl tuvāk iepazīties ar Lipaiķa ievērojamo grāmatu, ko viņš arī nevienam neliedza. Lipaiķa vārds nu bija visās mutēs. Es noskatījos savā sola biedrā ar zināmu apbrinību: es taču biju lasījis daudz vairāk un dažādākas grāmatas, bet man ne prātā nebija nācis to kaut kā „sabiedriski“ izmantot. Man bija prieks, ka Lipaiķis, pērn tik neievērotais, pat panicinātais, nu ir visu puiku uzmanības centrā. Bet patikt man viņš gan sāka mazāk.

Pēc tam Lipaiķis vienu vakaru (vecais skolotājs, kā parasts, nerādījās, jo dzīvoja savu saimniecību kopdams un jaunais skolotājs bija aizgājis kaut kur uz miestiņu) iznāca, nostājās klases priekšā, izvilka no kabatas Roziņa „Latviešu zemnieku“ un runāja: „Redziet, kas te stāv rakstīts. Latviešu zemnieks, tā te stāv rakstīts. Jūs droši vien domājat: tur nu ne vella nav. Bet ja tur būtu rakstīts: Latviešu tautas pasakas — ak, kā tad jūs ķertu pēc tās grāmatas: dod man, dod man! Bet šitais te ir daudz labāks.“ Roziņa agrārvēsturiskajai grāmatai tomēr nekādas piekrišanas nebija. Pasmaga, sausa, mūsu auditorijas saprašānai ne sevišķi piemērota valoda. Un politika jau vairs puikas tā nepievilka kā „dzimumu“ grāmata, tur nu tik ātri nekas nebija grozāms. Jā, priekš diviem gadiem, 1905. gadā, laikam būtu bijis citādi.

Tad Lipaiķim radās cits plāns: mūsu partijas puikām jāiestudē un slepeni kādā norā viņpus

Smiltenes jāuzved viena luga. Viņš izvēlējās Raiņa „Ģirtu Vilku“, kas tā paša gada pavasarī bija nodrukāts žurnālā „Rīts“. Lipaiķis sadabūja divus eksemplārus — viņš domāja, ka vairāk nemaz nevajagot — un mēs, tie „aktieři“, pāris reizes sanācām augšā puiku guļamistabā un nolasījām lugu pa lomām. Viens pa starpām stāvēja trepju galā un lūkojās, vai neuznāk vecais skolotājs; arī no glauno partijas tā lieta bija pagaidām jāslēpj. Te tur augšā tad nu bija kaut kas līdzīgs teātra mēģinājumiem. Man gan luga bija nepatīkama, pat pretīga, jo viela viņai taču bij ņemta no drausmīgā, agrāk avīzē lasītā Merimē stāsta, kur tēvs nežēlīgā aukstasinībā nošauj pats savu dēlu; Raiņa Ģirts Vilks nu gan gluži nebija tāds kā Mateo Falkone, tomēr... Lai — sava interese un tāda romantiska neparastība jau tai lietai arī bija. Lipaiķis pats lasīja, protams, Ģirta Vilka tekstu, lasīja diezgan labi, ar izteiksmi, pat ar jūtām; viņa dēliņš Valdis bija maigi jautrais Grīnvaldiņš; es biju bēglis Ugals, ko Valdis nodod; labsirdīgajam šteinbrikam bija jālasa ķērāju vadonis Gamba („Nu tad nedomā — es būšu tāds, ka jums visiem bikses drebēs!“ viņš dūšīgi noteica un mīlīgi pasmējās). Ģirta sievas Ebas loma atlikās Lasim, tam, kas mācēja svepšķēdams runāt. Savu lomu gan viņš nolasīja pavisam nopietni un vienādā balss pacēlumā. — Lielā izrādē tomēr nenotika, jo pēc šīm pāris „mēģinājumu“ reizēm Lipaiķis paskaidroja, ka īstas nopietnības un apzinības mums tai lietā neesot un neesot vērts turpināt. Patiesībā laikam bija tā, ka Lipaiķim pašam negribējās tālāk ņemties; agri vai vēlu, par to dabūtu zināt vecais skolotājs un mūs bargi sodītu, varbūt, pat izslēgtu. Bet Lipaiķis nebūt nevēlējās, lai viņu izslēdz; viņš gribēja palikt skolā un iesakņoties puiku sabiedrībā vēl dziļāk. Ari šis pats teātra nodoms atkal bija cēlis viņa cieņu augstāk. — Drīz bija pienācis

oktōbris, kad draudzesskolai nāca jauns bērnu pieplūdums un vajadzēja otra uzrauga; līdz tam šo goda uzdevumu bija pildījis Krīgales skolotāja dēls Verners viens pats. Mācījās gan Lipaiķis tāpat kā agrāk — diezgan slikti; bet viņam bija laba balss dziedāšanā — skaists un tīrs puikas baritons, kas aizvien attīstījās. Par to priecājās otrs skolotājs, liels dziedāšanas un mūzikas draugs (viņš arī skolā mācīja dziedāšanu). Pa daļai balss dēļ, pa daļai tādēļ, ka Lipaiķis vispār bija pašapzinīgāks un redzamāks kļuvis, otrais skolotājs viņu iecēla par uzraugu; viņam jāuzrauga otrās un pirmās nodaļas puikas, kas pa vakariem mācījās kopā citā klasē; trešā nodaļa palika joprojām Verneru ziņā. — Ari vecais skolotājs bija Lipaiķim labvēlīgs. Atminos, reiz viņš lika lasīt no „Skolas Druvas“ Plūdoņa „Selgu“ vispirms Koriņam, glauno partijas cilvēkam; tas mocījās kā pa celmiem, lai gan trešās nodaļas skolnieks draudzesskolā! Tad deva lasīt Lipaiķim; tas to lietu izdara tik viegli, skanīgā balsī, izteiksmīgi, ka vecais skolotājs gluži aizgrābts nosacīja: „Paldies!“ Man bija ļauns prieks par tādu glauno pīlāra izgāšanos un drauga pagodināšanu.

Kad nu Lipaiķis tika uzraugs, viņš sāka vairāk saprasties un saieties ar glaunajiem, īpaši Verneru, jo viņi tagad bija kollēgas. Uz mani viņš reizēm pagrieza zaļās acis diezgan smējīgi un nicīgi un vispār pret mani neizturējās vairs gluži tā kā agrāk. Nu — ko tur; skolas sabiedrībā es nekādu svarīgu lomu nepratu spēlēt un paliku savrūps. Naidā tomēr ar Lipaiķi nekādā nesanācām. Viņš joprojām lasīja savas progresīvās grāmatas; tur bija dažādas: Strādnieku kalendārs, Zeltmata „Smags gaiss“, Protopopova „Melnie kraukļi“ Vainovska tulkojumā (toreiz ļoti daudzīnāta luga), Gorčkija slāvenā luga „Dibēnā“ latviešu tulkojumā. Par „Dibenu“ Lipaiķis

loti labprāt milēja pastāstīt, ka Valmierā vai Valkā viens liels krievu vīrs — neatminu, aprīķa priekšnieks, vai skolas direktors — nevarējis vien nobrinēties: kā tāds klaidonis mācējis tik varenu lugu uzrakstīt. Lipaiķis savā skaistajā balsī dziedāja arī jaunas, nedzirdētas dziesmas: „Saule lēc un saule noriet“, „Kam skaniet, jūs drūmajie zvani“, „Latvija, mosties“, Nekrasova „Назови мне такую обитель.“ Vienā dziesmā par strādnieku kokli bija tādas rindas: „Dvēš kokle tik dīvainas skaņas. Tās plūst kā no sažņaugtas sirds“. Tās dziesmas iemācījās nevien mūsu partijas puikas, bet arī dažs glaunais. — Tā uz skolas gada beigām vienu dienu Lipaiķis man, iepriekš izlūkojis, vai nav kāds tuvumā, priecīgi smiedamies, slēpšus parādīja nelegāla laikraksta numuru krievu valodā. Tad es sapratu, ka viņš mani tomēr uzskata par īstu draugu un man uzticas, jo nevienam citam viņš to nerādīja.

Kad draudzesskola bija pabeigta, Lipaiķis aizgāja uz Cēsīm pilsētas skolā. Pēc pāris gadiem viņš gāja iesvētišanas mācībā. Man arī vajadzēja to pašu vasaru iet mācībā, bet es saslimu, neaizgāju, un tā mēs ar Lipaiķi vairs netikām redzējušies. Vēl pēc gada lasīju, ka 21 gadu vecais skolnieks Jēkabs Lipaiķis, Smiltenes pagastā piederīgs (kopā ar diviem citiem svešiem), saņemts un tiesāts kā revolūcionārs. Sods Lipaiķim bargs: seši gadi spaidu darbos. Tā tad cietis tomēr. Cietis par to, ka viņš domājās atradis kā savu patiesību. To ziņu lasot mani pārņēma žēlums un cieņa pret bijušo skolas biedru.

Pēc tam par viņu neko neesmu dzirdējis. Savā dzimtenes pagastā Lipaiķis laikam neatgriezās. Viņu notiesāja 1911. gadā. Brīvam kļūt vajadzēja tā tad 1917. gadā. Tad griezās paši straujākie revolūcijas virpuļi. Vai Lipaiķis spēlēja šai laikā kādu lomu? Vai palika sociāldēmokrats? Vai pievienojās lieliniekiem un tika par kādu

komisāru? Varbūt sviedās pavisam uz pretējo pusi? Kas to lai zina? Tai laikā bija iespējamās neticamākās pārvērtības. Krīgales skolotāja dēls Verners, piemēram, bijis brašs baltgvardu virsnieks, bet lieliniekiem nostiprinoties griezies uz otru pusi un tagad esot komisārs un varasvīrs diezgan svarīgā vietā.

* * *

Kārli Grasmani pazinu jau draudzesskolā. Viņš bija laikam gadu par mani jaunāks, maza namsaimnieka dēls. Tēvs viņam tad jau bija miris. Kārlis Grasmanis tai laikā bija trausls puisis, kas vai ar katru nodzīvotu nedēļu stiepās slaiķāks. Seja ar zilajām acīm glīta un milīga, gandrīz kā meitenei. Draudzes skolā Grasmanis gan mācījās zemākā nodaļā, bet novērot man viņu tomēr netrūka izdevības. Viņam bija liels prieks („sātānisks“ būtu, protams, par stipru sacīts) par katru nerātnību un muļķību, ko citi puikas darīja. Pats viņš allaž izturējās ļoti solidi, nekad nerunāja bezkaunības, nekad nekāvās, pat pa jokam lāgā necīkstējās. Tikai šad tad kā gažām iedams vienam otram resgaļam aizrādīja: sak', kā būtu, ja tādu un tādu joku iztaisītu? Un kad „joks“ bija iztaisīts, smējās gardi, gardi. Tiku viņu novērojis tādos smiešanās brīžos: smejas, zilās acis šauras savilcis, gandrīz aizraudamies, bet klusiņām, it kā slēpdams smieklus. Un šajos smieklos un visā sejas izteiksmē jūtama un redzama smējēja pārākuma apziņa.

Tirdzniecības skolā atkal biju kopā ar Grasmani. Nu mēs mācījāmies vienā klasē. Ari te viņš tāpat smējās par biedru ēvergēlībām un palaidnībām, bet nu viņā nāca redzamākas arī citas īpašības: Grasmanis palika cietāks un nopietnāks, un sejā viņam iegulās asāki vilcieni. Viņš ļoti labi mācījās. Īpaši matematiķis bija varens. Ģeometrijas teorēmas pie tāfeles pierā-

dija ne tādā gaviļu priekā kā Jānis Paugurs pagastskolā savus rēķinu uzdevumus, bet mierīgi, lietišķi, tomēr lepnumā, pat sajūsmā, kaut tādā aukstā sajūsmā. Bet arī mūzika viņu saistīja. Viena skolotāja brālis mācīja tirdzniecības skolas puikām vijoli spēlēt. Grasmanis mācījās fanātiskā kaislibā un drīz vien kļuva labākais vijolnieks skolas orķestrī.

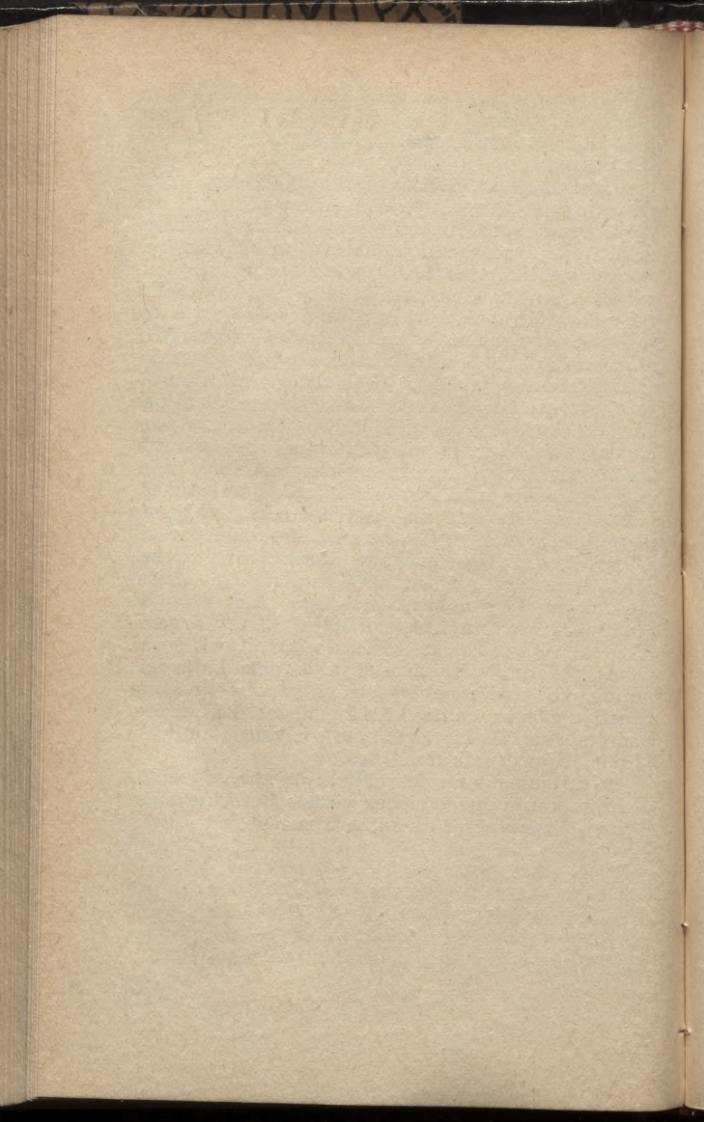
Viņš bija meiteņu nicinātājs un tos, kas par meitenēm jūsmoja, nicināja vēl vairāk. Nekad nesveicināja tirdzniecības skolnieces uz ielas. Ja kāds it kā brīnījās, kādēļ viņš to dara, Grasmanis paskatījās jautātājā tādu skatu, ka tam palika gluži greiza dūša. Pēc viena izrikojuma skolai par labu, kur piedalījās arī orķestris, mūzikanti tika cienāti vakariņām. „Tur jums kādas meitenes arī būs pie galda,” skolotājs viņiem pavēstīja un mazliet pamirkšķināja acīm. „Ну, это лишнее,” Grasmanis nosacīja tik auksti nicīgā tonī, ka tas man palicis atmiņā kā šodien dzirdēts. — Reiz klasē krievu valodas skolotājs runāja par romantismu: varot teikt, ka tāds jauneklis, kam nav nekādas romantikas, esot taisni slimīgs. Mans blakus sēdētājs čukstēja man ausī: „Lūk, Grasmanis tāds ir. Viņš par visām ideālām lietām tikai pasmejas.”

Par slimīgu nu gan Grasmani nekādā ziņā nevarēja apzīmēt. Nopietns un dzēlīgi skarbs viņš bija un tāds palika aizvien vairāk, jā, jā, bet arī sajūsmināties varēja. Viņš jūsmoja par visu militāro. Skolas bibliotēkā bija Tolstoja „Karš un miers” (oriģinālā). To nu Grasmanis lasīja tādā pašā aizgrābtībā, kādā mācījās vijoli spēlēt; mīļākie varoņi palika trakulīgais, uz visiem stīķiem gatavais Določovs, dūšīgais Denisovs, kas nevar izrunāt r un, par visām lietām, vīrišķīgais kņazs Andrejs Bolkonskis. Visas lielā romāna svarīgākās epizodes Grasmanis zināja vai no galvas. Reiz runājām par kņaza Andreja māsu Mariju Bolkonskui. „Jā, grūti jau nu vi-

ņai bija gan dzīvot pie tāda cilvēka, kāds vecais kņazs, viņas tēvs," Grasmanis sacīja gluži siltā tonī; tā bija pirmā reize, kad es dzirdēju, ka viņš sievieti pažēlo.

Beidzās skola. Kaņam sākoties Grasmanis drīz vien aizgāja brīvprātīgajos. Atkal pēc gada redzēju viņu: spoži uzpleči ar prāporščika zvaigznīti. Viņš bija virsnieks krievu pulkā. Beidzamo reizi satikāmies 1918. gada janvārī pie Valmieras stacijas. Grasmanis tad bija jau poručiks vai štāba kapteinis; zvaigznīšu neredzēja, jo toreiz virsniekiem vairs nebija brīv viņas rādīt. „Nu, ko tu dari? Padziļini revolūciju?“ Grasmanis smīnēdams jautāja, jo es taču biju „dumpīgais“ strēlnieks. Tad viņš stāstīja par kaņu, par kaujām, kuņās piedalījies, par to, ka reiz viņam blakus kritis biedrs un nošķiedis viņu asinīm. Un šis viņa stāstījums bija tāds pat lietišķi mierīgs, kā savā laikā teorēmu pierādījumi pie tāfeles. Ari lepnums tas pats un aukstā sajūsma tā pati. Es stāstīju Grasmanim savukārt par sevi, par to, ka mūsu pulkam jābrauc kaņot ar kazāku ģenerāli Kaļēdinu, bet es Krievijas dziļumos citiem līdz nebraukšu. „Nu, tad nāc pie mums,“ Grasmanis klusi aicināja. „Tiek organizēts baltais kaņaspēks. Mēs dosim birgu Lēņina rokas pušiem.“ Es atbildēju, ka ari baltajiem neticu, ka vispār nevēlos vairs kaņot. Viņš paraustīja plecus un tā kā izbrīnējies, kā nožēlodams noskatījās cilvēkā, kam visi kaņi apnikuši. Mums atlikās tikai atvadīties.

Grasmanis kaut kur Sibīrijā krievu baltās armijas kaujās pazuda bez vēsts. Bet viņa māsa Krievijā apprecējās ar kādu komisāru.

Par bildēm, grāmatām,
rakstiem

Bildes

Runājot par bildēm ir tā, it kā būtu jāpie-skaņas bērņības atmiņu, bērņības iespaidu dziļām un maigām saknēm. Jo bildi bērņa acs un sirds uztver un ievēro jau tad, kad viņam burti vēl nenozīmē neko. Man kā mazam bērnam bildes varen patikās un ieņēma svarīgu vietu visos agro dienu cerējumos un sapņojumos.

Vispirms mani valdzināja tās bildes, kas mū-su istabās karājās pie sienām, ierāmētas un stiklu aizsargātas. Īpaši labākajā istabā, ko dēvēja par zāli, sienas vai no vienas vietas bija nokārtas bildēm. Neutrūka viņu gluži arī citās istabās. Daļa no šīm bildēm bija iegūta šā: mana mātes māsa dienēja gadu gadus muižā pie kungiem; kad nu muiža nāca citās rokās, kungi, negribēdami visādas liekas paunas uz Vāczemi vazāt līdz, daļu no nevajadzīgām mantām izdāvināja kalpo-tājiem, arī bildes. Kādas jau nu bija arī mūsu pašu gādātas. Tām muižas bildēm tādi spidīgi zeltīti rāmji; mūsējām koka, melni vai brūni no-krāsoti, visi vectēva taisīti; tas bija liels meistars uz tādām lietām. No muižas bildēm viena bija gan rāmī, bet bez stikla: tāda pavisam zaļa; es viņu tā arī saucu, par Zaļo bildi. Tur bija virsū tāda kā veca pils un vēl citas torņainas mājas ūdens malā. Krastā auga svešādi koki; pa ūdeni brauca laiva un laivā cilvēki tādās dīvainās ce-purēs; ūdenī tā neskaidri iespīdēja mēness. Bija tīri jauki — bet galu galā — nekā gan sevišķa. Daudz pievilcīgāka rādījās otra bilde, kas pakār-

ta tai zaļajai apakšā. Tā esot zīmēta ar krāsu zīmuliem, tā man stāstīja. Tas nu vienalga; bet tas, kas tur uzzīmēts, tas lika pārdomāt. Pieci vīri uzrāpušies tādā kā brīnumstāvā kalnā. Viens nosēdies malā un lādē savu šaujamo rīku. Tie četri atspērušies velk ar virvi kaut ko augšā no dziļas, dziļas grāvas; vienam vēl tumšzilas bikses kājās; viens, nosviedis svārkus, nometies četrāpus pie pašas grāvas malas. Bet sestais vīrs jau arī bāž galvu no apakšas; diezin, kā šis īsti tika augšā, jo ar to virvi laikam vilka kādas mantas. Visa tā kalna virsa bija gandrīz noklāta visādām mucīņām. Un pašā apakšā stūrī bildei bija burti, vēlāk es tos mācēju izlasīt: R. Brandt. Par tiem vīriem man māte pastāstīja: tie esot kontrabandnieki, tādi, kas slāpstīdamies, bez valdīšanas ziņas pārgādānot visādas mantas no vienas valsts otrā. To es lāgā nesa-pratu. Viss tas, kas šai bildē, man likās noslēpums un tomēr arī tāds kā omulīgs; īpašu omulību un labsajūtu modināja, nez' kādēļ, tas, kas bija izmeties četrāpus. Nākošā „muižas“ bilde gan bija pavisam briesmīga un, kad ilgāk viņa skatījās, sametās smags žēlums: bārdains vīrs pašlaik krīt no šāviena; viņam pretī sastājušies kaņavīri ar paceltiem dūmainiem šaujamiem; viens lielāks kaņavīrs stāv malā ar gaisā uzsliektu zobenu — tas dodot komandu; divi nošauti vīri jau guļ zemē. Bildē apakšā parakstīts vāciski (to es, protams, iemācījos lasīt vēlāk) „Gross bis in den Tod“ un gluži svešā valodā „Nagy à hálalig“. Es prasīju, kas tas ir par vīru, ko tur šauj. „Tas, dēls, Meksikas ķeizars Maksimiliāns, austriešu ķeizara brālis,“ māte atbildēja. „Par ko tad viņu tā?“ „Nu, meksikānieši negribēja nekādu ķeizaru, negribēja svešu valdnieku. Viņi iztaisīja dumpi un ķeizaru nošāva.“ „Vai tad viņš taisni nu bija jāšauj, mamm’?“ „Jā, tas cilvēka prāts jau tāds reizēm ir: asinskārīgs. Va-

rēja viņu ielikt vai cietumā vai varbūt aizsūtīt
atpakaļ uz savu Austriju... Bet ko nu"... Tad
vēl no „muižas“ bildēm bija piemināmas divas
svētas: Marija ar mazo Jēzus bērniņu (Rafaēla
Sikstīnas Madonna) un Pestītājs ar varizēju (vi-
ņi runājas par to, kas Dievam un ķeizaram pie-
der; Ticiāna reprodukcija). No tām, protams,
skaistākā bija Marija ar Jēzu, īpaši mazās eņģeļu
galviņas, kas lūkojās no bildes apakšējās malas;
man likās, tādu skatu raugās arī atraitnīšu sejas,
pārliekušās pār puķu dobes malu. Vēl no muižas
bija mantotas divas mazākas krāsainas bildītes:
vienā tāds kā balkoniņš (to saucot par paviljonu)
zem pārāk zilām debesīm un aiz tā balkoniņa
slaiku Vāczemes egļu mežs, bet priekšā čum vi-
sādi raibi saģērbusies cilvēki; otrā bildē rinda
māju gar ezeru; ezerā peld laivas ar saceltām
burām; tā esot Ženēva.

No mūsu pašu bildēm man īpaši patikās Svē-
tais Vakarēdiens, ko vēlāk zināju kā Leonardo da
Vinči reprodukciju; tā diez' vai nav izplatītākā
kādas gleznas repodukcija pasaulē. Ļoti milīgs
bija Jānis tai bildē, lai gan nemaz nesmaidīja:
likās, viņš, pie Jēzus krūtīm atbalstījies, klausās
patālā, skaistā mūzikā; jauki bija arī, ka Pestī-
tājam aiz muguras sienā kā atvērtas durvis un
pa tām redzamas kā mājas, kā pilsēta. Tad vēl
„mūsu pašu“ bilde bija Gvido Reni „Šuvēju“ re-
produkcija melnos rāmišos. Visas tās meitas tur
man rādījās kā noskumušas — īpaši vienai, kas
pašā vidū, acīs, likās, sanācis daudz bēdu. Mute
tai šuvējai bija pavērta; laikam viņa stāstīja ci-
tām biedrenēm ko. Vēl mums bija lubu bildīte,
kurā rādīts Vezuvs; spilgti sarkana uguns uz zila
kalna; apakšā krievu burti.

Tāda bija mūsu labākā istaba, bildēm izro-
tāta. Viņai bija brūnas tapetes ar zilām puķēm;
man šī „zāle“ patika labāk par visām istabām,
galvenā kārtā bilžu dēļ, bet ne tāpēc vien. Viņa
vienmēr bija gaiša, klusa un tīra, lai gan spod-

rības netrūka nevienā mūsu istabā. Izņemot mani, maz viņā kāds ienāca. Tikai, kad gadījās cie-
miņi, „zālē“ radās dzīvība. Bet pirmajā Lieldie-
nas svētku dienā maniem vecākiem bija tāds ie-
radums rīta cēlienā ienākt „zālē“, pasēdēt kādu
stundas ceturksni, parunāties par šo, to; citās
svētdienās viņi tur vis negāja. Man patikās ieiet
„zālē“ jūlija darbdienu rītos. Tad tur bija pa-
visam brīnumīgs klusums, tad šī istaba likās kā
apburta, lai gan vasaras gaismas piespīdēta pa
diviem logiem. Bilde stāvēja pie sienām mēmi
cienīgas un mierīgas; arī Meksikas ķeizars, sa-
stindzis savā nāves kritienā; arī Gvido Reni šu-
vējas. Man tomēr likās: šai istabā un viņas lie-
tās ir kāda dzīvība, ko es nevaru lāgā apjaust, un
citi mājinieki vēl mazāk. It kā baiļu šalkas, bet
patīkamas, pārskrēja pār miesu... Un arī, kad
vakars lēnām nolaidās pār tīrumiem un pļavām,
bija labi ieiet gaišajā istabā un redzēt, kā saule
aiziedama apstaro sienas un bildes, gan uzma-
nīgos kontrabandniekus, gan mirstošo valdnieku,
jo viens logs bija taisni pret rietu.

No bildēm citās istabās man guļamistabā bi-
ja viena — mīļa, kā jau pašā visagrā bērībā ie-
lūkota un apbrīnota. Maza, pelēka bildīte (var-
būt izgriezta no veca vācu žurnāla) brūnos rām-
jos: divas meitenītes cieši blakus nosēdušās zālē
pie krūmājiem un par abām klēpī viena atšķirta
gaŗena grāmata. Tie esot ķēniņa bērniņi, tā man
stāstīja; vēlāk gan nāca šaubas, vai tik augsti cil-
vēciņi varētu ģērbties un izskatīties tik vienkār-
ši. — Vēl guļamistabā pār tēva gultas kājgali pie
sienas karājās bilde, kur Kristus krustā sists; tā,
protams, daudz drūmāka nekā Leonardo Vakar-
ēdiens; Kristus seja te tik nogurušu un nomocītu
skatu. — Ēdamistabā bija tikai viena liela, bet ne-
ievērojama un patumši pelēka bilde: viens puī-
sis, baltā, atlocītu kaklu blūzē ģērbies, vizina lai-
vā divas dāmas, no kuŗām viena tur saulesargu
rokā. Tā bija gluži gaŗlaicīga bilde, un airētā-

jam tāds pavisam nopietns, tāds skābi sapīcis ģīmis; viņam laikam traki nepatikās vizināt tās dāmas.

Mājā ar bildēm tik cieši sadzīvojies, es arī ciemā līdz paņemts meklēju pirmā lāgā viņas. Mūrniekos labsirdīgajai Paukuļu mammai bija daudz lielu fotogrāfiju pie sienām; viņas dēli studēja Tērbatā un atsūtīja visādus grupu uzņēmumus. Vienā bildē visi studenti cienīgi sasēdušies, tikai viens pašā priekšā nolicies garšlauku uz grīdas. „Par ko tas tā nogāzies?“ es prasu. — „Tas? Nu, viņš jau tāds vientiesīgs,“ Paukuļu mamma atbild. Man bija daudz ko domāt un nesaprast par to „vientiesīgo“; tas rādījās pavisam noslēpumaini un metās pat drusku žēl tā studenta. — Sikšņos bija liela ķeizara kronēšanas bilde ar krievu burtiem apakšā; ķeizars un visi citi, kas tur virsū, tādos vien spīdīgos un platos mēteļos. — Mana tēva jaunākā māsa bija aizprecēta citā pagastā Mežītes saimniekam; man bija iestāstīts, ka tur esot daudz bilžu. Tad nu, kad pirmo reizi biju pie tēva māsas ciemā, iekšā nākot ir ne lāgā labdienas nepadevu; acis tā vien šaudījās uz sienām. Bet nebija gan ne vella no tām bildēm — un daudzuma arī nekāda. Atmiņā palicis tikai vecais vācu ķeizars Viļums ar ļargi sirmajām ūsām un bakenbārdu. Vispār lauku istabās gandrīz nekur neesmu atradis bildes ar saturu no pašu laucinieku dzīves; viss, kas ārpus ģimenes un radu fotogrāfijām, bija labākā gadījumā reliģiska satura, sliktākajā (un tas visbiežāk) visādi veci un jauni ķeizari un ķeizarienes. Protams, es te runāju par agrākiem laikiem.

Pievilcīgas bildes bija spēlējamās kārtis: ķēniņi jeb kungi, dāmas un kalpi. Visskaistākais bija kārava kalps un kārava dāma, kam glītas drēbes un tādas gaišas sejas, visikdienišķākie — visi trīs kreica pārstāvji. — Tad nāca bilžu

grāmatu kārtā. Papriekš tādas bez „vārdiem“. Vienā es atradu traki jauku mazu bārddzini: pašu bārdainu, baltu priekšautu, nazi un putu trauciņu. Bet drīz nez' kā pazuda tas bārddzinis. Nu liela lūgšanās un virsū plišanās, lai atkal man nopērk to bārddziņa grāmatu. Tēvs nopērk arī un atved man, bet — vai nav posts? — taisni tā lapa izplēsta, kur bārddzinis iekšā. Bēdām gan tūliņ sekoja prieks, jo atkal atradās zudušā grāmata ar visu burvīgo bārddziņa lapu. — Pamazām ievēroju burtus; īpaši skaists un mīlams tikai gotu lielais G, tāpat arī lielais S; tos visur meklēju un priecājos, kad biju krietni daudz atradis. Lasīt iemācīties palīdzēja arī bilžu grāmata ABC — uz vāka lielisks gailis pašā dziedāšanas augstākā sajūsmā. Katram burtam bija klāt viena puikas vai meitenes bilde ar dziesmiņu un allaž pēc tam, domājot par alfabētu, vai kārtojot vārdus alfabētiskā kārtībā, man tūliņ jāatminas senās ābece bildītes: Anna puķu dārzā iet, Bērtulis zvejo zivis, Gusts grābekli rokā iet siena kasīt, Milda nes pilnu ēdiena bļodu, Oskars stāsta teikas, Urzula skatās spogulī.

Bildes gadās visādas: gan skaistas un tādas, kurās gribas vienmēr skatīties, gan nepatīkamas un tādas, no kurām metas pavisam savāds nemīlīgums ap sirdi. No visiem rakstniekiem, cik gadījies lasīt, Doku Atis vienīgais savā Dzīves rītā attēlojis bērna īpatnējās bailes no „briesmīgajām“ bildēm. Viss, kas stāstā neomulīgs un baidīgs, bildē redzēts kļūst divkārt ass un spilgts. Un arī, ja stāsts būtu pulka nejaukāks nekā bilde, stiprāks iespaids tomēr bildei. Es no bildēm mācījos pazīt dzīves šausmas; lielāko žēlumu vispirms izvilināja ne Maksimiliāna šaušana, ne šķietami skumīgās šuvējas, bet maza, laikam no veca vācu vai krievu illūstrēta žurnāla izgriezta bildīte: bārdains kareivis atnācis no kara, sieva un meitenīte viņam pretī, bet viņš ar vienu roku

rāda, ka otras vairs nav; tā palikusi kaļā. „Jā, tā viņš tur nu šām stāsta krieviski: ručka propal,“ tēvs man skaidroja. Kad es par to sāku domāt, tad nezināju, kur skriet aiz sāpēm; ak, ručka, ručka propal! — Otra bilde, kas likās vēl šausmīgāka, bija vienā vācu grāmatā: tā bija ilustrācija Ģētes balādei „Johanna Sebus“ (par drošo jaunavu, kas iet glābt cilvēkus no plūdu briesmām). Bildē bija notēlots moments, kad Johanna pašlaik taisās doties plūdus. Meita ar izstiepto roku (atmiņā rādās, ka viņai bija balts, kreklam līdzīgs drēbes gabals mugurā), tumši ģērbtais mātes tēls ar kā raudās, kā izbailēs saviebtu seju un tālākā izredzē ūdens — augsti sadzīti viļņi kā siena — viss tas skats mani nomāca gan dienām, gan naktīm, jo biju reizēm stipri bezmiedzīgs. Nezinu īsti kādēļ, bet man Johannas māte likās tā drausmīgākā šai bildē. Un tomēr — nākošā dienā atkal kaut kas kūdīja un kūdīja iet un paskatīties bildē, lai arī pēc tam būtu vai vēl grūtāk. — Dažu bildi nemaz netiku redzējis, bet nejauks iespaids palika jau, kad par viņu dabūju dzirdēt. Mūsu ganu meitene reiz bija atnākusi pie manis. Mētādama un rokās uzķerdamā plānu misiņa ķēdīti (vienu no manām mantām), viņa stāstīja, ka otrmāju vaļiniekiem esot tāda bilde, kur redzams viss cilvēka mūžs: te viņš spēlējas ar mantām; te viņš iet skolā; te viņš brauc precībās; te viņš šo, te to, līdz beigās — te viņš guļ zārkā. Es arī smiedamies atkārtoju visus tos „te viņš“, bet, kad ganu meitene bija aizgājusi un es sāku pārdomāt, man uznāca atkal pazīstamais spiedējs, kāds radās no baidīgām bildēm. Zināju, ka mirušus cilvēkus liek zārkos. Nāca prātā, ka nomirs reiz arī tēvs, māte, mātes māsa un, varbūt, pat es pats. Ari tos liks zārkā. Vai tas nav traki, ka ganu meitene tik vienaldzīgi izrunāja tos briesmīgos vārdus: te viņš guļ zārkā. Vēl trākāk, ka otrmājā tāda

bilde, kur viss tas skaidri parādīts. Un atkal man nebija miera un prieka.

Šādos gadījumos mācījos pazīt vēl vienu lietu: nespēcību izteikt to, kas mani spiež. Biju paradis vienmēr pastāstīt mātei gan priekus, gan nelaimes. Stāstīju, bet neatradu citus vārdus, kā tikai: „Man bail no tās un tās bildes.“ Izrunāju tos vārdus, bet tai pašā brīdī skaidri jutu, ka „man bail“ ne uz to pusi neizsaka to savādo grūtumu, kas mani māc. Lūk, reizēm tev sāp miesa, tu nejūties vesels; tas ir slikti, ļoti slikti, bet tu vismaz skaidri zini, kas tas ir. Bet šitais grūtums, kas dažā ziņā pat vēl smagāks kā neveselība — jā, kas tas īsti tāds? Un kur ņemt vārdus, ko viņu izsacīt?

Mums bija Baltijas Vēstneša 25 gadu jubilejas grāmata un tur iekšā daudz lielu vīru un avīžu rakstnieku bildes — katrā lapaspusē pa divām, viena augšā, otra apakšā. Tikai pašā priekšā vecais Bernhards Dīriķis viens pats uz savas lapas, Dīriķis ar balto, omulīgo, skaisto bārdu. Bija vēl arī citas jaukas sejas: patīkamais Pāvuls Pļavnieks, kas man likās gandrīz kā sieviete, Auseklis ar kuplo galvu, Pumpurs, viens no visiem kaŗa vīra ģērbā. Bet sevišķi manu uzmanību pievilka brāļi Kaudzītes. Par Matīsu mans tēvs vienmēr jokodamies runāja: Matīsam bildē esot tēva kažoks mugurā. Matīss, jā, tas tīri labs. Bet Reinis? Reinis ar bārdiņu un tādu savādu, urbīgu skatu, it kā gribētu sacīt: pag, pag, es gan jūs visus saredzu, lai vai no bildes! No Reina metās tā kā bail. Bail? Nē, šis vārds arī te nederēja. Drīzāk es pret ģīmetni jutu kaut ko līdzīgu naidam. Sirds kļuva nemierīga, kad paņēmu Baltijas Vēstneša, jeb, kā es viņu jau dēvēju, Reiņa grāmatu. Un tumši manī brieda nojauta: tikmēr nevarēšu mierīgs šķirstīt grāmatu, kamēr Reinis nebūs no viņas laukā. Tā nojauta pamazām kļuva skaidrāka un stiprāka. Vienu

dienu paziņoju savu nodomu mātes māšai, kas pašlaik istabā gludināja veļu (es bez lielo cilvēku ziņas neuzsāku nevienu darbu). Mātes māša, par ko citu domādama, mēchaniski norūca tikai: „jā, jā.“ Es ņēmu to pašu par atļauju un ķēros pie darba. Vispirms, protams, bija Reinis no grāmatas ārā. Bet, iedzīvojies plēšanas sajūsmā, es rāvu arī visus citus, ka šņirkstēja vien, līdz grāmata no bildēm tukša gan. Nu arī mātes māša izbijusies pamanīja, ko es esmu pastrādājis. Ienāca māte un bija tik dusmīga, kāda viņa pret mani nekad līdz tam nebija. Pasolītos žagarus tomēr nedabūju vis. Biju pats arī nobijies par savu darbu un žēl palika visu to pārējo izplēsto, lai gan pavisam izbojājies nebiju nevienu bildi; turpat jau viņas visas uz grīdas gulēja. Bet tomēr sirdī bija arī kā miers, ka nu reiz esmu ar Reini „izrēķinājies“. Es tad biju pieci gadi un divi vai trīs mēneši vecs.

Visjaukākās bildes bija latviešu žurnālos — Austrumā un Mēnešrakstā, īpaši pēdējā. Tomēr arī Austrumā reizēm gadījās kas tāds, ko nevarēju uzlūkot bez skumjām. Starp citām tai ziņā atmiņā palikusi „Zudusi laime“: divas bērnu meitenītes, viena maza, otra jau paliela, abas drūmi un bezcerīgi raugās kaut kur tālumā. — Mājas Viesa Mēnešrakstā bija tik brīnišķīgas un skais-tas bildes kā nevienā grāmatā, nevienā žurnālā, nevienā mājā pie sienas. Ari pazīstamās bildes, ko es Mēnešrakstā atradu (Sikstinas Madonna un Vakarēdiens) tur atmirdzēja jaunā vai vēl mīlākā daiļumā. Šausmīga bija tikai Rozentāla „Nāve“ ar gaŗo, balto sievu, kas buŗo pieri puisīšam, bet arī tai galu galā netrūka sava, kaut baiga, jaukuma.

Ap to laiku (no mana sestā līdz desmitajam dzīves gadam) mūsmājās bija daudz vācu illūstrēto „ģimenes“ žurnālu: Gartenlaube, Schorers Familienblatt, Illustrierte Welt, Das Buch für

Alle un vēl citādi tiem līdzīgi. Viņi bija ievesti mūsmājās lasīšanai no dažādām radu un paziņu mājām: no Ozolskolas, no Gulbīša mežniecības, vēl arī no citurienes. Māte un mātes māsa viņus lasīja un pēc tam tie atkal tika aizvesti atpakaļ. Bilžu viņos bez sava gala, pat krāsainas, bet maz tur prieka. Tur nu īpaši gadījās nepatīkamas un pretīgas. Kad biju vēl krietni mazs, mani uztrauca viena bildīte (laikam tas žurnāls piederēja mums, jo bildīte tika izgriezta), ko es vienkārši nosaucu par Smējējiem: trīs vīri smējās visaugstākā jautrības kāpinājumā mutes atņirguši vai vēl pāri ausīm. Bija traki nejauki noskatīties tādā smiešanā! Un tomēr — kāds velniņš mani dzina atkal un atkal uzmeklēt to nešpetno bildi; es pat „šausminājos“ šādā kārtā: uzliku Smējējus ar mugurpusi uz galda un tad pieskrēju un mudīgi sviedu bildīti apkārt. Vēlāk šausmas iedvesa dažādu eksotisku kustoņu nobildējumi. Īpaši viena bilde nejaukā atmiņā: tīģeņu apdraudēti bifeli. Viņi lēca no stāva krasta ūdenī. Ragainās galvas, kuņu purni jau sniedzās slapjumā, un uz krasta no krūmiem izlīduši tīģeņi nikni glūnīgām acīm — viss tas pārlieku drausmīgi un pretīgi. Kad gāju jau skolā, viena bilde vācu žurnālā lika sajūst dzīves aklo, nejēdzīgo, no gadījuma atkarīgo šausmīgumu. Bildei bija klāt arī paskaidrojoša dzejiņa, kuņā stāstīts: tas notiek ciemā, augsta kalna pakājē. Māte ucina bērniņu un priecīga saka: „Tev patīk laisties; laidies nu.“ Ucinājot viņa to drusciņ pasviež gaisā. Bet milzīgs ērglis, tuvumā laidelēdamies, aši nošaujas lejāk, paķeņ bērniņu un aiznes augstu, augstu kalnā, kur viņam pie klints lizgda. Mātes izmisumā izplestās rokas, ērglis augstumā ar noķerto bērniņu — to redzot un lasot sirds man vai pamira. Vai tiešām Dievs varēja pieļaut, ka mātei tā tiek atņemts bērns?

Vēl atmiņā nāk dažādas lubu bildes, kas bija

mūsu mājas citiem cilvēkiem. Nebija gandrīz neviena puisa, meitas, kalpa — vispār neviena gājēju cilvēka, kam pie sienas virs gultas vai citur nekarātos kaut kāda bildīte — reizēm ierāmēta, reizēm tāpat nagliņām vai kņopītēm piestiprināta. Un ne tikai fotografijas. Atraitnei Blicavenei bija Dievmāte Marija ar visiem šķēpiem sirdī. — Tai gadā, kad notika Ķīnas „liel-dūrnieku“ dumpis, puisis Runča Jānis nopirka no apkārtklejotāja kolportiera divas vai trīs raibas, briesmīgi nejēdzīgas bildes: vienā ķīnieši tādām bizēm kā slotām, šķībām acīm, neticami gaļām, uz zemi nokārtām ūsām; sēd visi zemē pie milzīgām tējas tasēm. Citā bildē atkal ķīnieši aulekšo prom no krievu zaldātiem, ka papēži vien pa gaisu dzīvo. — Par Dienvidafrikas karu bija ļoti izplatīta bilde, kurā būru sirmgalvis ar saviem desmit dēliem sagatavojas uz karu; tā bija pat Austrumā. Visi sastājušies rindā kā pie fotografa, visiem šaujāmie blakus; tas desmitais dēls gluži kā knauķītis. Ak, šo bildi varēja sastapt visur; aizveda mani Smiltē, eju mātei līdz pie šuvējas: būru sirmgalvis pie sienas; ieejam pie kurpnieka — arī tur visi vienpadsmit būri skatās pretī; pat maiznīcā vienā svabadā sienā viņi piestiprināti. — Vienai kalpa sievai redzēju pastardienas bildi, kas atstāja īpaši drausmīgu iespaidu. Par to man bija jārunā citā tēlojumā, citā sakarībā. — Ari „Dzīves ceļš“, kurā beigu aina man, kaut neredzēta, reiz sacēla šausmas, bija vairākām gājēju ģimenēm. Viena Dzīves ceļa bilde bija ierāmēta un aiz stikla; tur rādīta sievietes gaita; lielu vecumu šī sieviete piedzīvoja — 90 gadus un beigās negulēja vis baidīgajā zārkā, bet bija iemigusi tādā kā lielā atzveltnes krēslā. — Tas dzīves ceļš, ko nopirka meita Matilde, gan nejauks; lielo daļu bildes aizņem divi blakus nostādīti skati: vienā mācītāis krista bērniņu, otrā — vecs baltbārdains vīrs

gul zārkā; lokā apkārt šim abām ainām visas pārējās, pakāpeniski vien.

Vienu vasaru mūsu gana puika bija no salmiem nopinis glītu rāmīti kādai uz lielākas konfektes papīra uzlīmētai dāmai (tirgos pārdeva tādas konfektes — paprāvas, bet lētas un nejauki sliktas, ietītas papīrā, kam uzlīmēta spilgti ģērbtas dāmas bilde). To bildīti viņš bija pakāris pie sienas pār savu gultu. Man šī dāma tik skaistā rāmī likās lielisks mākslas darbs. Es jau tā tai laikā slikti gulēju un tonakt, domādams par bildīti, neaizliku ne acs. Traka un neapklusināma kāre: kaut salmu rāmī ielikta dāma piederētu man! Otrā dienā es nesu ganam krūzītē ogas no mūsu dārza un lūgšus lūdzos, lai atdod man iekāroto dārgumu. Viņš ari atdeva bez kādām ierunām: pirmkārt, Alekssis bija tīri lāga puika un, otrkārt, viņam bija atkal jauni darbi un nodomi, tā kā konfektes dāma rāmī neko sevišķu vairs nenozīmēja. Bet, kad skaistule vēl skaistākajā rāmī karājās pār m a n a s gultas kājgali, prieks bija krietni mazāks un dienu vēlāk izdzisa pavisam.

Kad iedomājos dienas, kas paliek aizvien tālākas, es atkal redzu ari visas tās bildes un bildītes, kam toreiz manā dzīvē bija sava vieta. Tad ir tā, it kā es vēl izjustu mazu daļu no tā prieka un apbrīnības, ko viņas toreiz sacēla — un ari daļu no tā laika savādi tumšajām nojausmām.

Austrums un Mēnešraksts

Parasts atmiņas rakstīt un stāstīt par mīļiem cilvēkiem, kuŗi vairs neklejo šīs zemes tekās. Bet kādēļ nevarētu stāstīt arī par mīļiem aizgājušiem žurnāliem? Īpaši vēl, ja visa mana bērnība, visa pirmā jaunība tā saistās ar Austrumu un Mājas Viesa Mēnešrakstu, ar visu, kas tur bildēs redzēts un burtos lasīts.

Austruma vāka jaunkundze liela koka ēnā ar rakstāmo zoss spalvu rokā jaucas manās vispirmajās skaidrās atmiņās: es skatos uz Austruma vāku un vecmāte, turpat pie galda sēdēdama, vai nu vērpj vai dara ko citu. Atkal vēlāk: mātes māsa, saukta tante, mana lielā mīlotāja un lutinātāja, rāda man bildi: mazs, mazs puišītis sēž uz tāda mīksta krēsla ar visām kājām virsū. Tas esot princis. Tas bija Bulgārijas princis Boriss un bilde bija Austruma 1896. gadā. Es tad nācu jau ceturtā gadā, biju ieklausījies un zināju, ka tās grāmatas sauc par Austrumiem, ka pēc zināma laika nāk vienmēr jauns, cits Austrums ar jaunām bildēm. Austrumu dabūjām no mana tēva brāļa Smiltēnē kuŗš izlasījis mums viņu atdeva. Skapī glabājās arī citi divi gada gājumi (1893. un 1894.), kur gadījās pa krāsainai bildei, piemēram, liela un dzeltēna pastala, skaistos strīpainos brunčos ģērbusies Kabilniece, dažādas zaļganas Kurzemes pilsētiņas un citas jaukas lietas. Tomēr šie abi gada gājumi, kuŗi bija nākuši pie mums, kad es no pasaules vēl tiklab kā nekā nesajēdzu, man nekļuva gluži tik mīļi. Vai tas bija tāpēc, ka vienā burtnīcā rēgojās šausmīgā bilde „Anakon-

da sagrābj ūdenscūciņu“, vai aiz cita iemesla —
ej nu saziņi. Vēlāk, kad iemācījos lasīt, man gan
patika „Mazais lords“ un daudzas dienas apspī-
dēja Doku Ata „Pauguriešu“ un „Dzīves rīta“
saulīte.

Toreiz Austrumam bija liela nozīme mūsu ģi-
menes dzīvē, tas bija īsts „familijas“ žurnāls un
par tādu apzīmējumu nav nemaz ko smieties. Vi-
si trīs: tēvs, māte un mātes māsa Lienīte pama-
tīgi izlasīja katru jauno burtnīcu (izņemot dažus
pagrūtākus zinātniskus rakstus) un sīki visu pār-
runāja, īpaši rudens un ziemas ilgajos vakaros.
Man vēl uzzib atmiņā, kā tēvs un māte viens par
otru lasīja Vildenbrucha lielo romānu „Māsas
dvēsele“. Vai arī tagadējie žurnālu abonenti (ak
Dievs, cik tad nu viņi!) lasa tādā uzmanībā? Var
jau būt, ka Austrums arī tādēļ bija tā iemīlēts,
ka sniedza sīkumu nodaļā ārsta padomus, ēdienu
receptes un dažādus citus derīgus, praktiskus
aizrādījumus. Vēl ilgi, ilgi ikgadus uz ziemas-
svētkiem man bija jāvelk no skapja ārā 1893. ga-
da 12. burtnīca, kur tik brīnumlaba piparraušu
recepte. Bet droši varu teikt, ka ne jau prak-
tisko lietu dēļ vien manējie Austrumu tā cienīja.
Reiz bija atnācis mūsu mājās paciemoties kai-
miņa Paukuļa dēls, students, un, redzējis Austru-
mu uz galda, sacīja: „Vai jūs domājat, ka variet
ar tiem saviem trīs rubļiem samaksāt visu, kas
tur iekšā? Kā tur viss tiek sijāts un tik tas la-
bākais paturēts!“ Vai nu tā sijāšana gluži tik
rūpīga bija... bet māte gan ļoti tam piekrita un
bieži, bieži pēc tam atkārtoja (vēl arī vēlākos ga-
dos): „Jā, tur ir gan viss sijāts!“

Man, protams, rādīja bīdles. Lienīte izrādī-
ja un tad lasīja no sīkumu nodaļas paskaidroju-
mus „Pie mūsu bīdēm“ man priekšā. Tagad, to
rakstot, man tās bīdles slīd gar acīm; tur bija
„māju pātari“, „kāršu partija“, „šaurš dzīvoklis“
(kucēni saspīesti šaurā grozā), tur bija daudz ci-

tu bilžu, arī visādi lieli vīri, daži pat pār visu lapas pusi (tādi, kam zvaigznes pie krūtīm). Tur bija arī „mazais pīpmanis” — mazs, mazs puika, tāds pat kā princis Boriss, uz krēsla ar gaļu pīpi mutē. Ak tu palaidnis!

Kad nu lielie tā lasīja (arī man priekšā), sāku pamazām mēģināties pats lasīšanā. Mani varēni pievilka tie prospekti, ko Austrums gada beigās deva uz sevišķas lapas līdz kā ziņojumu, kādi raksti būs nākošā gadā. Te nu gadījās tādi brīnumīgi, bet skaisti līdzstrādnieku vārdi, piemēram, Adamovičs, Pērsietis. Un ja kas bija grūtāk saburtojams, māte drusku palīdzēja un rokā gan. Nāca jaunas Austrumu burtnīcas un nu varēja salīdzināt, vai solītie raksti būs iekšā, un bija prieki un gaviles, ja kādi no tiem arī atradās. Nekad neparādījās tikai Mākoņa stāsts „Apnīcis” un Teikmaņa stāsts „Grūts uzdevums”. Un Pērsieša „Kaļmu kalniņu” solīja un solīja vai katru gadu, kamēr tikai labu laiku pēc autora nāves viņš parādījās Jaunā Ražā. 1900. gada prospektā bija solīts Niedras stāsts „Vācu sieva” ar piezīmi, „ja telpas atļaus”. Par to nu māte ar savu māsu dzīvi pārrunāja un brīnījās: kā tas var būt, ka tik ievērojama rakstnieka darbu drukās tikai, ja telpas atliek? Vai Niedra sanaidojies ar redakciju? Laikam tā arī bija, jo redzēts tas stāsts nav ne tur, ne citur. Šī mīlestība uz prospektiem man tā ir palikusi no tiem laikiem, lai gan parasti daļa solīto rakstu tālāk par prospektu netiek. Bet es to par krāpšanu neuzskatu un varu tikai nožēlot, ka pēckaņa laikraksti un žurnāli gada vai pusgada beigās no solījumiem gluži atteikušies.

Bet ne jau prospektus vien es lasīju. Mēģināju česties cauri arī stāstiem un visiem citiem rakstiem, lasīju un sapratu, cik jau nu tās jaudas toreiz bija. Nākošā gadā to pašu pārlasot, saprašana un lasītā iztulkošana bija atkal maz-

liet citāda un tā ikgadus; tāpat, jādōmā, iet arī citiem bērniem, lasot viņiem tieši nedomātus rakstus. Katrā stāstā bija kāds varonis (ne ikreiz istā galvenā persona), kuŗam es vēlēju labu un bēdājos, kad viņam klājās slikti. Tikai dzejoļi gan man izlikās gluži nevajadzīgi. „Tur tak nav nekāda varoņa,“ es domāju.

Lasīju es, lasīja pieaugušie, kā jau allaž. Dažas reizes nav zudušas no atmiņas; skaidri dzirdu un redzu, kā tēvs lasa priekšā Zūdermaņa lugas „Jānis“ sīko satura atstāstījumu, un māte beigās nosaka: „Jā, kad tādu teātra gabalu dabūtu noskatīties, tad gan būtu vērts.“ Redzu vēl to Zaļo ceturtdienu, kad ēdamistaba bija pavasara saulītes pielijusi un māte lasīja priekšā V. Egliša pirmo stāstu „Grūta nakts“. Un tā gada beigās nāca bēdīgs stāsts „Tumšas dienas“ par dilonģslimu skolotāju. „Gandrīz jātic, ka tas rakstnieks, tas Upīte, pats visu to izcietis,“ māte sprieda. „Bet tā jau nav. Vai tad viņš būtu spējis vēl tās beigas uzrakstīt.“ (Tas Birznieka-Upīša stāsts bija rakstīts pirmā personā.) Visu pārējo tomēr aizēnoja Niedras romāns „Līduma dūmos“, ko manējie pārrunāja pat ar kādiem ciemiņiem; tie arī bija „Līdumu dūmos“ lasījuši. Atminos, ka māte sirdijās par baronu Zandenu („Ak, kas par bezkaunīgu cilvēku!“) Un tēvs piebilda: „Barons Aderkasis bija gandrīz tāds kā Zandens!“

Pēc tam pa gaŗajiem ziemas vakariem un vēlāk rudenī un nākošā ziemā māte aicināja arī saimes ļaudis mūsu istabā stāstus klausīties. Tas bija 1900. gadā. Tēvs saviem strādniekiem izlasīja Purapuķes „Spieķi un divus suņus“, Annas Brigaderes „Vīra māti“, Zeibolta „Ūdens burbuļus“ un vēl šo un to arī no agrākajiem gadu gājumiem. Un viņi nāca, sēdēja un klausījās uzmanīgi: slaikais, ūsainais Jānis, Kristīne, kuŗa uz šo Jāni nelaimīgi cerēja (vēlāk viņi tomēr appre-

cējās) un traulā, bālā Matilde, kuŗa pārsteidzošās un jocīgās vietās iekliedzās „Vai Dieviņ“ un smalki, smalki smējās. Nāca arī vēl citi, nāca reizēm mani brālēni no netālajiem Mūrniekiem. Rudenī tur, Mūrniekos, bija bēdas: mans vecākais brālēns Augusts mira dilonī pēc ilgas vārgšanas, un mums bija jāiet bērēs. Bēru dienā vēl vakarā nācām abi ar māti kājām taisni pār tīrumu pa arumiem uz māju; priekšā atradu jaunu Austruma numuru, kuŗu kāds no Smiltenes bija atnesis. Un tur bija bilde: divas vientuļas klintis, sauktas „Divi bāreņi“. Uz visiem laikiem šīs bēres manā atmiņā savienojušās ar bārenīgo klinšu nobildējumu, it kā klusa, smaga drūmuma paudēju.

Daudz smieklu un jautrības sacēla Meimurs Zeiboltu Jēkaba „Ūdens burbuļos“, tā paša Zeiboltu Jēkaba, kuŗš dzimis ne pārāk tālu no šejienes, Iekāros ap Vilkumuižu, un bija skolotājs. Tēvs jau viņu pazina; viņi šad tad tuvīnā Bānūža krogā, vai Smiltēnē bija sadzēruši pa glāzītei. „Tur nu spīd pats Zeibolts cauri,“ tā tēvs mēdza teikt, lasot kādu Zeibolta stāstu. Es atkal sāku pārlasīt savus „gluži vecos“ (1893. un 94. gada) Austrumus un no jauna priecājos par „Mazo lordu“, kas man agrāk bija priekšā lasīts, par „Pauguriešiem“ un „Dzīves rītu“ un īpaši par īgauņa Vildes stāstu „Celmi un atvases“. Bet Turgeņeva „Dūmus“ un Heimbargas un Verneras romānus negribējās lasīt; tāpat man nepatika tie dažādie parodistiskie jaunstrāvnīeku piezobojumi, kuŗus Austrums 1894. gadā lika pat nopieņo rakstu nodaļā. Tikdaudz es nopratu gan, ka tie ir joki, kaut arī šo neasprātīgo feletonu dziļākā, īstā nozīme man vēl palika apslēpta. Bet ja tie ir joki — tādām lietām tak sava nodaļa beidzamās lappusēs... Kādēļ viņus iebāzuši tur, kur nevajaga?

Bet pa tam jau bija notikusi jauna un ievē-

rojama iepazīšanās. Jau iepriekšējā (1899. g.) vasarā nejauši mūsmājās bija ienests kaimiņa Sikšņa pasts: avīzes un viena burtnīca līdz tam neredzēta žurnāla Mājas Viesa Mēnešraksts. Lielā ziņkārē atvēru vāku. Tomēr nekas sevišķs. Pirmais raksts nevis stāsts, bet tāds divains teātra gabals dzejoļos „Nātans Gudrais“. Un tās bildes gan uz sevišķām lapām, bet pelēkas; pirmā „Mūžīgais miers jeb Svētlaimības Sala“ tīri nekas, bet otrā „Kaŗš“ nepatīkama: tāds liels vīrs uz liela zirga jāj pār mirušiem cilvēkiem. Drīzāk lapu apkārt! Ari no teksta bildēm diez' kā nebija. Tāds jocīgs žurnāls. Bet rudenī tēvs, māte un es kādu svētdienu aizbraucām ciemā otrā pagastā Sieru mājās. Tur nu es redzēju veselus divus Mājas Viesa Mēnešraksta gada gājumus, tekošo un pagājušo. Mans uzskats mainījās. Ak, kas te bija par jaukām bildēm, daudzas turklāt krāsainas! Un ari teksts bija tāds, kas varēja ieinteresēt. Visu rudenī un ziemu manas domas un sapņi vijās ap Mēnešrakstiem, līdz nākošā (1900.) pavasarī māte apsolīja, ja būšot labs, tad tante aizbraukšot uz Sieri un palūgšot Sieru mammai vai jaunkundzei priekš manis tos Mēnešrakstus. Vai nu biju tik labs, nezīnu, bet Mēnešraksti vienā dienā tā ap vasaras svētkiem mājās gan!

Nu man bija skatīties un lasīt visu gaŗo vasaru (rudenī vēl Mēnešrakstus aizveda atpakaļ). Jā, te pavisam cits gars nekā Austrumā. Vai Austrumā tādas bildes, krāsainas un skaistas, kādas Mēnešrakstā: Poēzija un ziedonis, visādi grieķu dievi, divas jaunkundzes Dur un Moll, Rafaela Madonna, kuŗas viens uzņēmuŗs karājās pie sienas ari mūsu labākajā istabā? Nekā, Austrumā tādu nav ko meklēt. Ari tās teksta bildes. Vai Austrumā nobildēts pasaules radišanas stāsts visās sešās dienās? Nekā. Tur tikai mazais pīpmanis, vēl viens mazs puika, kas gulda kaŗi un dzied „aijā, bērniņ, pačuči,“ un citas

tādas lietas. Jaukas jau arī tās, bet Mēnešrakstā viss tāds augstāks, svētdienišķāks. Austrums — tā tāda paskraidīšanās pa dārzu vai aploku, bet Mēnešraksts kā izbraukums ciemā vai uz Smilteni. Tas tā līdzībā runājot. Un vienu laiku es sāku Austrumu gandrīz vai nicināt. Bet tas pārģāja.

Lasīju arī Mēnešrakstā to, kas tur iespiests. Daži līdzstrādnieki tie paši, kas Austrumā: Sudrabu Edžus, Zeiboltu Jēkabs. Bet citi tādi nedzirdēti: Blaumanis, Poruku Jānis, Rainis. Jā, Rainis. Ko tas nozīmē? Kādēļ ne Reinis, kā Kaudzīte, no kuŗa ģimetnes Baltijas Vēstneša jubilejas grāmatā man reiz bija bail? Noslēpumaina persona likās arī pats redaktors Dr. P. Zālītis, par kuŗu gan māte nez' kur bija uzzinājusi, ka tas esot drusku pārspīlēts: kā satiekot kādu gŗāvraci, vai citu lauku veci, tūliņ tam stāstot par augstām lietām, par Homēru, vai Kanta filozofiju.

Jā, Mēnešrakstā viss bija savādāki un smalkāki. Ari mājniekiem viņš bija tīri pievilcīgs. Lienīti interesēja „Purva bridējs“, jo muižas dzīve viņai labi pazīstama. Māte vienvakar visiem lasīja priekšā „Nāves ēnu“. Es lasīju Ļermontova „Mūsu laku varoni“ (Lejas-Krūmiņa tulkojums) un Poruka „Rīgu“ un man palika žēl kā Pečorina, tā Roberta Landena. Likās, ka tie cilvēki cieš paši un moka citus, nemaz to negribot, bet netiku gudrs, par ko tas tā. Bija arī baigas un tumšas lietas Mēnešrakstā: Turgeņeva stāsts „Murgi“, ko ne par ko nevarēju izlasīt, pa daļai arī Flamariona romāns „Pasaules gals“ (tas tomēr ļoti interesants), bet par visām lietām Rozentāla glezna „Nāve“. Ak, šī slaikā, baltā, ļaunā sieva! Un visdrausmīgākais te tas, ka māte neredz, kas tur noliecas un skūpstā viņas bērniņam pieri! Ja viņa varētu to redzēt, kā viņa kliegtu, kā viņa šausmās tad kliegtu!

Bet lai nu viss tas tumšais. Hamerlinga dzejums „Amors un Psiche“ atsvēra visu. Tas lūk, dzejolis ar varoņiem, turklāt veseliem diviem! Un grūti noteikt, kurš pievilcīgāks un mīlāks: dieviņš Amors, vai karaļmeita Psiche? Psiche tomēr gan. Ak, kādā sajūsmā es lasīju šos dziedājumus par Kipras karaļmeitiņu un viņas ļaunajām māsām, par viņas grūtiem pārbaudījumiem, līdz beigās Amors Olimpā stāda Ceisam priekšā savu līgaviņu un izlūdz viņa svētību. Savādas, saldās jausmas un it kā kādas nenoteiktas gaidas to lasot iezagās man sirdī. Jā, varu gandrīz teikt, ka Hamerlinga Psichē biju iemīlējies, tāpat kā krodzinieka Trompa meitā Lienē, Ed. Vildes stāsta „Celmi un atvases“ varonē.

Kad mēnešraksti bija projām, bieži vien velti domāju un sapņoju, kur dabūt pārējos gada gājumus. Nevienam te tuvumā nebija. Un man atlika tikai meklēt vecus Baltijas Vēstneša numurus no 1896. gada, kur sludinājumos bij Mēnešraksta ik iznākušās burtnīcas saturs. Jā, Deglava romāns „Zeltenīte“, Blaumaņa novele „Baltais“ un visas bildes! Kas to man dos! Un tiešām, ilgi, ilgi neredzēju ne burtnīcas no Mēnešraksta pārējiem gadiem.

1901. gadā Lienīte man izrakstīja jauno žurnālu „Jaunības Draugs“, jauku mēnešrakstu, manam vecumam un saprašānai vislabāk piemērotu. Tas nu aizņēma manu laiku, manas domas un simpatijas, tā ka Austrums palika otrā vietā. Tomēr daudz kas ievērojams bija arī tur. Vispārējā vēsture ar saviem varoņiem un notikumiem sāka tai laikā mani stipri interesēt un tad nu liela dāvana man bija P. A. Sergejenko luga Sokrāts, kas togad nāca cetrās Austruma burtnīcās. Cik dzīvs to lasot nu kļuva man Sokrāts pats un viņa mācekļi: straujais, viss pielūgsmē degošais Apolodors, rupjais lamas vārdu mētātājs Antistens, mierīgais greznuma un baudas mīlē-

tājs Aristips, vecīgais Kritons, apdomīgais Platons. Un tikpat pazīstami un noteikti tēli palika arī Sokrāta pretinieki: niknais ādministrs Anita, nervozais Melets, lišķīgais Likons, prātnieka ķildīgā sieva Ksantipe. Jā, viss, ko Sokrāts runāja un darija, visa viņa notiesāšana un nāve mirdzēja veco grieķu vēsturē pavisam savādā gaismā un svētumā. Tur jau bija kas no Jaunās Derības gara, to jau varbūt varētu pat bībeles stāstos likt! Vēl tai gadā vai ik burtnīcā sāka nākt Kalniņu Pēterļa stāsti. Tas nu atkal bija pazīstams rakstnieks, jo Lienīte bij izdibinājusi, ka tā parakstoties Smiltenes Kalniņu saimnieka dēls Pēteris Gailītis, kas nupat kā atvēris Smiltene grāmatu tirgotavu. Kad viņa, Lienīte, bija Smiltenes muižā istabas meita, Pēteris Gailītis, vēl pavisam jauns puika, izpildījis tā kā sulaiņa palīga uzdevumu. Par to zēnu bija dažs labs niķis un stīķis ko stāstīt. — Kalniņu Pēterļa stāstiņi bija vienkārši un tādi pabāli. „Nav jau Niedra, ko nu lai dara,“ tā sacīja tēvs un māte. No šiem stāstiem izcēlās kāds diezgan interesants lauku ideāla cilvēka attēlojums „Savādnieks“, kaut kas radniecīgs Saulieša varoņiem, kuŗus gan mācījos pazīt tikai krietni vēlāk. Par šo „Savādnieku“ Gailītim atrakstījis atzinīgu vēstuli viņa brālēns Pauls, Piebalgas mācītājs.

1902. gada Austrumā nekā ievērojamāka nebija. Manējie uzmanīgi lasīja un pārrunāja Andreja Upīša „Dziruļu mantinieces“. Ar stāsta sākumu viņi bija mierā, bet beigas likās tādas kā dīvainas un lāgā nesaprotamas. Labi visiem patīkās Upīša „Mazo cilvēku“ stāstiņi „Skrīveļa Mikstuma ceļojums“ un „Telegrafs bez drāts“, īpaši Lienītei, lielai humora un satiras draudzenei. Par to visi jau bija skaidrībā, ka tas nav tas „diļņslimais“ Upītis, kas rakstīja „Tumšās dienas“, bet cits. — Kalniņu Pēterļa stāsti vairs nēnāca. Nobēdājušies un sašutuši lasījām zinību komisi-

jas vasaras sapulču atreferējumā avīzē, ka Atis Ķeniņš Kalniņu Pēteri galīgi nokritizējis. Par ko gan tā? Nu, vai tā nu vajadzēja?!

Gada beigās Austrums vairs kārtīgi neiznāca un Smiltenes onkulis uz nākošu gadu viņu vairs neparakstīja. Tā nu 1903. gadā es iztiku vienīgi ar Jaunības Draugu. — 1904. gadā Austrums mums nāca no jauna un likās interesantāks, jo nu tur bija atkal Niedras stāsti („Līduma dūmi“ tak itin nemaz nebija aizmirsušies) un vēl šis tas pievilcīgs, piemēram humora nodaļa „Uz sveķaina celma“. Tomēr šis mūsu cerības mūs mazliet vīla, jo lai gan „Badā un mīlestībā“ un pasakā par Vili Vālodzi bija daudz jauku joku, tomēr — „tā jau nu tas Niedra vairs, pagāns, neraksta un neraksta kā agrāk,“ sprieda manējie. Niedra daudz arī telpu atvēlēja politikai un ik burtnīcā pareģoja japāņu sakaušanu, bet tā nenāca un nenāca. Vislabāk man patika tulkotais romāns (Vilhelma Raabes) „Bada mācītājs“, tur bija gan joki, gan dziļi bēdīgas un nopietnas lietas un cauru gadu neapnīka sekot abu zēnu — kristīgā un žīda — gaitām, kā tie aug un izveidojas, viens labā, otrs ļaunā ziņā. Bija jau vēl dažs glīts gabals. Sirsnīgi un patiesi rakstīja Tīrzmaliete, gan prōzā, gan dzejā. Un daudz smieklu sacēla Juŗa Kosas stāstiņš par muiŗas jaunkungu, kas plīks iebāzts maisā, kā arī Andreja Upīŗa stāsts par sirdīgo meŗkungu, kas jel vienu dienu gadā grib bīt labs un arī tad nekas neiznāk.

Tā gada pavasarī mani aizveda pirmo reiz uz skolu, kur vecais skolotājs valdīja pār bērniem stingrībā un bardzībā. Pret mani gan viņš bija labs un deva man Austrumu, kuŗš arī viņam nāca, tā kā es, sestdien mājās pārbraucis, jau visu zināju par abu Krepel ielas zēnu gaitām (Bada mācītājs) Austruma jaunajā burtnīcā. Otrs ievērojams notikums tai gadā bija tas, ka rudenī nomira Lienīte, mana mīļā, mīļā visādu darbu un

rotaļu biedrene, mana audzinātāja un lutinātāja, kas domās un atmiņās ieņem vietu blakus mātei. Šī vasara vēl atmiņā ar to, ka es sāku nopietni lasīt un saprast lirisko dzeju, kuņai līdz tam gāju garām. Liels nopelns šai interesei par liriku piešķirams R. Klaustiņam, kuņa labi izvēlētie dzejnieku darbu paraugi un sirsnīgi un skaisti rakstītās piezīmes par dzeju ik „Jaunības Drauga” burtnīcā man pavēra kā līdz šim aizmūrētas durvis. Atminos, ka es tā uz rudens pusi meklēju augšā Austruma 1899. gada 10. burtnīcu un lasīju Plūdoņa „Divi pasaules” un „Rekviēmu”. Mainīgais ritms un jaukie vārdi mani pavisam apreibināja. Es likos sev kā pilns trauks, es it kā plūdu pāri no skanām, domām, jūtām. Atceros, ka ilgi kļējoju viens pa dārzu, pa ežmaļiem gar druvām, pa noru, jo gribējās būt vienam un netraucētam. — Bet ne skumjie dzejoļi vien — mīļi kļuva arī idilliskie un jautrie. Vienvakar kā atnesta Austruma jaunā (septembra burtnīca). Es šķirstu, šķirstu, līdz atrodu Poruka dziesmiņu „Tracis” (par kaķīti un zaķīti). Izlasījis, iesaucos vien aiz prieka. Tas nu tūliņ jālasa kādam priekšā. Tā kā istabā tikai tēvs, lasīšu tam pašam, lai gan viņš tādu lietu cienītājs nav. Izlasu. Tēvs tikai kaut ko norūc, iegrimis avīzē japāņu kuņa gaitās.

1905. gada Austrumā nāca Niedras „Sikspārnis”, kas man likās tāds gabalains, it kā romāns ik burtnīcā ietu uz citu pusi. Niedra reizēm likās nesimpatisks, jo gāja pret brīvības kustību, reizēm modināja pret sevi cienību, jo uzdrošinājās stāvēt viens pret visiem. Tomēr gluži viens viņš nebija, Poruka skaistie dzejoļi nāca joprojām vai katrā burtnīcā un uz gada beigām pat kuņa poēma „Zilizāna sirdsdedze”. „Man tās lapas tikpat kā baltas,” tēvs par to izteicās. „Ej nu ej, ko nu tā runā,” māte pārmeta. „Tur viss tāpat skaists un labs.”

Tai gadā skolā vasarskolnieku nebija un es

nodzīvoju mājās līdz oktobra vidum, līdz pašam revolūcijas straujūmam. Ņemos to vasaru no jauna pārlasīt visus tos Austruma agrākos gadagājumus, kuŗi glabājās man skapī. Izlasīju vārdu pa vārdam visus oriģinālstāstus, visus dzejoļus, oriģinālus un atdzejotus, visus kritiskos rakstus. Daži rakstnieki, kā toreiz iemilēti, tādi pat man palikuši un paliks visu mūžu, piem. Pērsietis un Anna Brigadere, pa daļai arī Zvārguļu Edvards. Bet visiem pāri tajos desmit Austruma gados tomēr pacēlās Niedras „Līduma dūmi”. Īpaši man patika tik spilgti, smalki un dzīvi aprakstītā inženiera brišana pa Zvirgzdupurvu. Neatlasīties! Varbūt tas tāpēc man tik traki patikās, ka mūsmājās un ap tām daudz visādu purvu un purviņu.

Rudenī, īsi priekš ziemas skolas sākuma, no Ķerpju mājām trikātiešos dabūjām dažas iepriekšējā gada Mājas Viesa Mēnešraksta burtnīcas un tā nu es atkal tiku pie sava kādreizējā visu žurnālu žurnāla. Gluži tādā daiļumā viņš manās acīs gan vairs neatmirdzēja, tomēr pievilcīgs vēl bija ļoti. Kāds —rs— tur tādā švītīgā un gudri-kritizējošā, kaut gan skaistā valodā rakstīja par literātūru (vēlāk uzzināju, ka tas Jānis Asars). Blakus Sudrabu Edžus un Liepas vienkāršajiem, viegli lasāmiem stāstiem tur bija Egliša un Fallija gabali prōzā un dzejā. Tos abus dzejniekus zoboja kā dekadentus, to es zināju. Bet man viņi tik tumši nelikās, īpaši Fallijs tak bija tik skaidrs un maigs stāstā „Putniņš”. Tikai tie teikumi nu gan sastādīti savādi.

1906. gads atnāca tādā sajūtā, ka vai visam beigas. Soda ekspedīcijas šāva un pēra kaimiņu pagastos (mūsu mazajos, rāmajos Plāņos nekas ievērojams gan nenotika, ne revolūcijā, ne reakcijā) un visi žurnāli bija miruši, arī lojālais Niedras Austrums, lai gan tas vēl solījās iznākt. Putepainā pirmdienas rītā marta sākumā tēvs

mani pašlaik taisījās vest uz skolu, kad ienesa Austruma pirmo burtnīcu. Labākais tur bija Niedras asprātīgais humoristiskais gabals tīrzmāliešu izloksnē par Dūmu Brenča bailēm melnās sotņas baumu dienās. Par to nu varēja pasmierties. Bet beigas vien jau ar Austrumu bija.

Ap to pašu laiku tēvs, kā Smiltenes zemkopju biedrības biedrs, bija sācis no viņas bibliotēkas ņemt grāmatas lasīšanai. No turienes nu dabūju reiz visus Mājas Viesa Mēnešrakstus rokā, izņemot divus gadus. Nu varēju, jau dziļāk izprotot, uzņemt arī to, ko tur senāk biju lasījis. Sirds atvērās īpaši Poruka lielumam, kuŗš no tā laika kļuvis mans mīlākais latviešu rakstnieks. Ari Zeiboltu Jēkabs un Sudrabu Edžus no Mēnešraksta lappusēm man kļuva daudz tuvāki. Un Plūdoņa Atraitnes dēla dzeja tur atvērās visā krāšņumā, jo Jaunības Draugā šis dzejojums bija iespiests nepilnīgi. Tomēr tās trīs zvaigznes, no kuŗām ik Mēnešraksta burtnīca dabūjusi savu īsto gaismu, ir Poruks, Aspazija, Rainis, pirmajos piecos gados mirdzēja arī ceturtā zvaigzne — Blaumanis.

No tās pašas bibliotēkas dabūju lasīt arī vispirmos Austruma gada gājumus no Maskavas laikiem, kuŗus vēl nekad nebiju redzējis. Bet tie sevišķu iespaidu vairs neatstāja. — 1907. gada rudenī, kas man šķiet zeltaini romantiskākais no visiem bērna gadu rudeniem, dabūju Mēnešraksta pēdējo (1905.) gada gājumu. Tur bija Asara raksts par Materlinku, kas atkal lika padomāt par visu lielo un svešo, kas aiz Latvijas pļāvām un mežiem. Tur bija Poruka stāsti, dzejoļi un drāmatiski tēlojumi, no kuŗiem lasot „Nemirstīgos“, man šķita, ka tiešām var zust visas pretrunu mokas, ka valdīs mūžīga saskaņa un visus vienojoša gaisma.

Nebija nu tikai nākuši vēl rokās 1897. un 1902. Mēnešraksta gadi. Bet iepazīnos beidzot

ari ar tiem. 1897. gadu sazvejoju Rīgā kādā bibliotēkā 1917. gada vasarā, kad strēlnieki (to vidū ari es), pārnākuši no frontes, kādu laiku atpūtās lielā mājā Stabu ielā. Gluži nelasīta tur bija maz, īstenībā tikai Blaumaņa „Potivāra nams“, pirmā luga, ko savā laikā redzēju izrādam puslīdz nopietnā izpildījumā 1905. g. rudenī Smiltēnē. Nu varēju to ari izlasīt. — Dažas 1902. gada burtnīcas atradu tā paša burzmīgā gada rudenī kādā tukšā vasarnīcā ap Siguldu, kad fronte bija pārcēlusies tur. Lasīju par netiklu izdaudzināto Fallija „Nelliju“, bet man šis stāsts likās dziļi tīrs un traģisks. — Visu to gada gājumu atradu Misiņa bibliotēkā. 22. maijā 1919. g. nejauši gadījās tur ieiet. Kamēr ārā ielās vārījās kā elles katls, es lasīju Zeibolta Rūsu, vienīgo man vēl svešo šā autora gabalu, stāstu par vienkāršā, godīgā kalpa vīra priekiem un bēdām.

Vēl būtu daudz ko stāstīt ari par citiem žurnāliem, par to pašu Rozēna Jaunības Draugu, par Vērotāju, Dzelmi un Stariem. Bet vai nu viss stāstāms. Lielākā nozīme atmiņās man tomēr Austrumam un Mēnešrakstam. Kad iedomājos pirmo — ir it kā es būtu mūsu mājas ēdamistabā ziemas vai priekšpavasara krēslā. Aiz loga mierīgs, sastindzis baltums. Drīz salasisies istabā visi lielie ļaudis, aizdedzinās uguni un sāksies omulīgs vakars. Kad iedomājos Mēnešrakstu, esmu kā mūsu labākajā istabā, „zālē“, saulainā pavasara vai vasaras dienā. Vecāki runājas ar sabraukušajiem ciemiņiem. Valda tāda priecīgas pacilātības noskaņa. Bet ārā samtainas druvas tālu, tālu atspīd saulē, kas virzās uz rietu.

Esiet sveicināti, mīlie nelaiķi, simtkārt sveicināti esiet visos krātuvju plauktos un skapjos!

Kalendāri

Ari kalendārs, tāpat kā Austrums, vijas manās vispirmajās bērnības atmiņās. Mājā reizēm gadījās arī dažas citas grāmatas; tās izlasīja un noglabāja. Noglabāja arī izlasītās Austruma burtnīcas vienu pēc otras — labākās istabas, „zāles“ kumodē. Bet kalendārs stāvēja visu gadu uz galda. Mums parasti bija Austruma kalendārs, tas dārgais, kas laikam maksāja veselas četrdesmit kapeikas. Tēvs gan par tādām lietām labprāt tik lielu naudu nedeva, bet šo kalendāru mēs dabūjām par brīvu, tāpat kā pašu Austrumu no tēva brāļa Smiltēnē, kas izlasījis mums viņu atdeva. Un Austruma kalendāram katram mēnesim pretī bija atstāta balta viena puse no lapas puses — piezīmēm. Tāda praktiska lieta tēvam īsti patikās un viņš tur atzīmēja visas algas izmaksas puīšiem, kad iesākts un beigts sēt, cik pūru no katras labības iesēts un vēl šo to, gandrīz vienmēr ar tinti, reti tikai ar zīmuli. Tā kalendārs vienmēr gulēja uz galda un arī viņa pielikumu tēvs, māte un Lieniņe atkārtoti pārļāsīja, līdz visus rakstus zināja vai no galvas. Tāpat man patikās bieži paņemt un pāršķirstīt kalendāru, lai gan viss tur bija jau tik pazīstams. Īpaši vasaras dienvidu klusumā, kad lielie cilvēki atpūtās, bija īpatnējs jaukums sēdēt vienam pašam saules piespīdētājā priekšistabā pie galda un lēnām pāršķirstīt kalendāru lapu pa lapai, jo tur bija arī bildes. Vēlāk es kalendāru varēju jau lasīt. — Un, kad gads bija galā, kad savu vietu uz tēva galda ieņēma jauns, vēl pavisam smuks un nenodrīskāts

kalendārs, tad vecais vis netika aizsviests vai saplēsts, bet uzglabāts. Papriekš viņš pagulējās turpat galda atvilknē, jo tēvam bieži vajadzēja salīdzināt šī un pagājušā gada piezīmes; vēlāk vecais kalendārs palika man. Es to noglabāju mazā skapītī ar stikla durvīm, kuŗā bija tikai manas paša „mantas“. Tur jau daži iepriekšējie kalendāri apsveica jauno dzīvelnieku. Tur es sāku krāt arī avīzes un avīžu pielikumus un vecie kalendāri man uzglabājušies līdz šai dienai gandrīz visi.

Kas tad bija kalendārā aiz plānā vāka? Vispirms „Krievu Ķeizariskais Nams“, kur siku druku uzskaitīti visi daudzie Romanova ģimenes locekļi un tuvākie radi. Tas man neinteresēja. Tad nāca Pareizticīgo svētki ar visiem gavēņiem, Lieldienas svētki pēc vecā un jaunā kalendāra, pastāstīti pa kādiem astoņiem gadiem uz priekšu, Žīdu svētki un interesants rādītājs, cik nākošā gadā paiet no tāda un tāda vēsturiska notikuma, sākot ar Kristus dzimšanu. Tālāk sekoja „12 zvaigžņu zīmes, caur kuŗām saule iet vienreiz gadā, bet mēness katrā mēnesī“, saules un mēness aptumšošanās, medinieku kalendārs, „vidējs grūsnības vai perēšanas laiks“ un tad tikai sākās īstās kalendāra ziņas — sākot ar janvāri, beidzot ar decembri. Svarīga lieta te bija saules lēkšanas un īpaši rietēšanas uzrādījums. Vai katru vakaru māte vai mātesmāsa uztraukti sauca: „Saulīte nupat, nupat noriet. Kur tas kalendārs? Padod kalendāru!“ Un vēl: „Es nu uzriktēju pulksteni pēc kalendāra.“ Austruma kalendārā svētdienas un svētki bija atzīmēti tādiem pašiem melniem burtiem, tikai lieliem, resniem. Bet citur svētdienas bija nodrukātas sarkaniem burtiem un tas man traki patikās. Tāda lapa tad izskatījās kā balts, melni svītrains lakatiņš, kuŗā pa vidam ieausti sarkani dzīpari. Katrā svētdienā bija uzdots, kāds gabals jālasa no Jaunās De-

ribas. Dažos (Austruma kalendārā vis nē) bija laika pareģojumi, kuŗiem gan mūsmājā neviens neticēja. Pēc kalendāra ziņām nāca gaŗie tirgu saraksti Vidzemē un Kurzemē ar neiztrūkstošo beigu piezīmi: „Ja gadītos tirgu sarakstā kādi misējumi, tad redakcija ļoti pateiktos, ja viņai misējumus darītu zināmus.“ Tur bija brīnumaini, jauki, noslēpumaini muižu vārdi; ak, cik liela tā Vidzeme un Kurzeme un cik daudz tur visādu vietu! Tēvs gan šad tad braukāja uz Valmieru, Valku un Cēsīm, mātesmāsa nesen atpakaļ bija Rīgā, bet vai viņi bijuši Kārdzabā pie Cesvaines, vai Grāvendalē Bauskas apriņķī? Nekā. — Mums mājās vēl bija uzglabājies, kaut gan noplēstiem vākiem, Baltijas kalendārs (Baltijas Vēstneša un Balss izdevums) un tur bija visu Krievijas pilsētu saraksts, pie tam guberņas pilsētas lielākiem, melnākiem burtiem. Ak mūžs, kas tur bija svinīgi skanošu, grūti izrunājamu vārdu! Pēc tirgu sarakstiem kalendārā parasti nāca gaŗi aizrādījumi par pastu un telegrafu, štampelpapīri un štampelnodokli, mēriem un svariem. Tās nu bija lapas, kuŗām acs tikai žigļi jāpārļaiž pāri un vairāk nekā. Istā pievilcība rādījās tikai pielikumā, kur bija stāsti (Austruma kalendārā reizēm pat veseli pieci), dažos kalendāros ar, dažos bez bildēm, šādi tādi apcerējumi, derīgi padomi (kā iznīdēt blaktis, kā vislabāk izmazgāt tintes traipus), joki (lielāko tiesu ar bildēm) un beigās īsāks vai gaŗāks „atskats uz pagājušo gadu“, reizēm arī ar ievērojamu vīru ģimētnēm. Visu to būšanu noslēdza sludinājumi, kuŗos arī bija ieslēpusies kāda bildīte, kāds velosipeds, pulkstenis, vai plaujmašina. Vēlāk, kad varēju lasīt, kalendāros (tāpat arī avīzēs) meklēju tos sludinājumus, kur bija vēstīts par grāmatām, gan svešām, tomēr noslēpumaini mīļām un kārojamām.

Pašas pirmās atmiņas par kalendāru man ir

par Ādolfu Allunāna Zobgalu. To bija īpaši iecienījusi Lienīte. Allunāna kalendārs (divi gada gājumi laikam) glabājās pie mums ilgi, līdz es jau mācēju lasīt, bet beigās tak nez' kur paputēja. Viņā bija spocīgas karikatūras, no kurām atmiņā visdzīvāki palikuši trīs dižvīri priekš un pēc kādiem tur svētkiem: „priekš“ tādi tieviņi, tieviņi, milzīgi bēdīgām sejām, „pēc“ — tik resni, ka vēders tīri vai ģimim priekšā aizplēties. Allunāns tai laikā karoja ar Latviešu Biedrības vīriem, ar Baltijas Vēstnesi un Dravnieku un kalendārā bija itin asprātīgi kariķētas dažādu dižtautiešu biografijas, kādas toreiz gadījās Vēstnesša jubilejas grāmatā un Dravnieka Konversācijas vārdnīcā. Allunāns sniedza s a v u „tautiešu“ biografijas ar ģimetnēm un tur bija visādi tipi: Aitgalviņu Ludis (švītīgs jaunskungs, ūsas, studenta „deķelis“ galvā); Jēkabs Bezmērs (vīrelis lielām ūsām); Kristaps Vēderiņš (resns, omulīgs); Miltiņu Pridis ar kundzi; beigās Niedriņu Johanna, brillaina jaunkundzīte kā žagatiņa, kas devisi derīgus padomus zemkopjiem: govīm kūtī jāuzliek zaļas brilles, tad tās noturēšot salmus par zāli. Tekstā tās jocīgākās man likās „Vēstules no Zagarem“ žīdu žargonā. Tās rakstīja viens žīds no Zagares otram uz Ameriku, uz Bostonu; bet arī tur jau tika runāts vienīgi par tiem pašiem Rīgas notikumiem un viss tā kā ap Latviešu biedrību vien grozījās. Lienīte man, kad viņai iznāca vaļa, lasīja priekšā no šī Zobgala un stāstīja, kas iekšā visās viņa bildēs. Un es sapratu, cik jau nu varēju, smējos un, vēl lasīt neprazdams, savukārt citiem mājiniekiem rādīju Aitgalviņu Ludi un Niedriņu Johannu.

Tad mūsmājās iemetās kā pastāvīgs dzīvelnieks Austruma kalendārs. Mani pie viņa sākmā saistīja īpaši tā lapas puse, kas bija atstāta piezīmēm katram mēnesim pretī. Balta bija tai lapai tik apakšējā, lielākā mala, bet augšā bija

bilde katru mēnesi savādāka. Tur bija rādīts, ko trīs mazi, garbārdaini vīriņi dara pa gadu. Janvārī viņi sēdēja pie jaungada dzēriena krūzēm un viens lasīja smiedams vien avīzi, brilles uzlicies. Februārī tie rūķīši slidinājās, bet ragaviņas — tavu postu — apgāzās. Maijā viens spēlēja vijoli, otrs pūta stabuli, trešais, uz vēdera izlaidies, skatījās un klausījās, bet divas vaboles dancoja. Septembrī visi trīs, milzīgi nopūlējušies, krāva rateļos ābolus un bumbieņus, bet novembrī divi stiepa noķerto zosi (vienam, nabagam, zoss knāba kājā), kamēr trešais jau gaidīja pie bluķa, priekšautu apsējis, dūci aiz jostas. Arī citos mēnešos bildītes bija tādas pat jaukas un jautras.

Sevišķi daudz jau bilžu Austruma kalendārā gan nebija. Tikai „atskatā uz pagājušo gadu” bija laba tiesa ģīmetņu, visas ņemtas no Austruma. Lai nu ģīmetnes jau redzētas Austrumā, tomēr viņas patikās arī te: te viņas tuvāk kopā, kamēr Austrumā kur viena, kur otra. Bija pat prieks, ka viņas kalendārā izskatās gluži tādas pat kā žurnālā. Bet Austruma kalendāram bija viena liela sevišķība: viņam nāca gluži par brīvu klāt lielas bildes (slikti tikai, ka ne krāsainas!), kuŗas varēja likt ierāmēt un kārt pie sienas. Tur bija Pestītājs, kas lūdzas: Tēvs, piedod, jo tie nezina, ko dara. Tur bija ķeizaru pāris: Nikolajs ar mīlīgo, šķidro bārdiņu un Aleksandra, kuŗai sejā bija un bija visās bildēs kaut kas nepatīkams. Vēl kalendāram vienu gadu nāca līdz Madliena, skaista dāma, vareniem matiem, lielām krūtīm, „pēc Ticianas gleznas, kas glabājas Florences karāliskajā pilī”, kā lepni bija ziņots avīžu sludinājumos un uz kalendāra vāka. Beidzamā lielā bilde, ar ko kalendārs apbalvoja savus pircējus, rādīja slaidu, jaunu meitu; šuveklis klēpī, šķēres rokā, bet galva noliekta — „Domās pie tautu dēla”.

Kad iemācījos lasīt, tad ņēmu priekšā Austruma kalendāra stāstus un citus rakstus. Smuka bija no vācu valodas tulkota humoreska „Izdiedētas galvas sāpes“: neveiksmīgam, slimam tirgotājam galvu operējot aiz pārskatīšanās ieliek izņemto smadzeņu vietā vati, bet viņš ne tikai paliek dzīvs un vesels, bet vēlāk tiek lielā bagātībā un godā. Labā atmiņā vēl palikuši: Pērsieša stāsti „Dāvis“ un „Vai nu katram iztapsi“, Saulieša skumji mīļīgais stāstiņš par divu vecišu dzīves novakaru (Bezdelīgu perēklis), kā arī Upīša pats pirmais stāsts „Vētra“, kur bija itin stiprs drāmatisms, cik jau nu es toreiz viņu spēju uztvert. No pārējiem rakstiem pievilcīgākā laikam bija angļu-būru kaŗa vēsture (1901. gada kalendārā). Vēl gadījās visādi joki ar bildēm: studenti, kas izāzē profesoru, riteņbraucējs, kam zaglis izmanīgi nospeŗ velosipēdu u. t. t. — Citi mājnīeki, kā teikts, arī lasīja kalendāru; visvairāk, cik atminos, māte runāja par Paula Heizes noveli, kas tulkojumā saucās „Silkalnu Dore“. Vēlāk, kad gāju skolā, lasīju mātei reiz priekšā Alekseja Tolstoja nelielo poēmu „Grēciniece“, R. Bērziņa atdzejotu (no veca Austruma kalendāra 1897. gadam). Tā māti aizgrāba līdz asarām. Bet 1902. gada kalendārā, beidzamā Austruma kalendārā, ko mēs dabūjām, bija liela dzeja no Kleinbergā — „Debess bērni“; tur nu gandrīz nekā nevarēja saprast.

Tas nu viss par Austruma kalendāru. Bet gribējās iepazīties arī ar citiem. Kādi viņi ir, to es dabūju zināt no sludinājumiem Austrumā un Baltijas Vēstnesī. Īpaši pievilcīgi bija Austrumā Zīslaka lielā kalendāra sludinājumi ikgadus pēdējā burtnīcā: tāds un tāds stāsts ar bildēm, tāda un tāda bilde „uz sevišķas lapas“. Šķirstīju vecos, mīļos žurnālus un domāju par Zīslaka kalendāru: ak, kas nu man viņu rādīs! Austrumā bija arī kritikas par visiem latviešu kalendāriem

divos gados (1896. un 1897. g.) un tas kritiķis bija Pērsietis. No visiem grāmatu pārspridumiem Austrumā tie reiz bija man tie mīļākie. Pērsietis atstāstīja īsumā, kas tais kalendāros iekšā un pie- lika tādas glītas, jocīgas piezīmes. Tas bija pa- tikami, kaut arī savādi; Allunāna kalendārā, lai gan viņš Zobgals, beigās pazemais druknais Brencis, kūjā atspiedies, un gaŗais tievais Žvin- gulis gluži nopietni izrunājās par pagājušā gada notikumiem, bet Austrumā Pērsietis stāsta itin kā pasmiedamies par visai cienīgiem (piem. Frei- ja) kalendāriem. Bet bija jau viņam tā smieša- nās arī vietā; piemēram par vienu pavisam šva- ku humoristisku kalendāru Pērsietis izteicās, ka lielākais joks viņā esot tas, ka daŗs joks tomēr iznācis tīri pēc joka. Kad nācu jau ap astoņi ga- di, sāku ievērot kalendāru sludinājumus arī Bal- tijas Vēstnesī. Kad dienas kļuva dzestrākas, kad saules gaišums kļuva it kā dziestošāks un tomēr mīlīgāks, kad kartupeļu vagām pieplaka pelēkas cilvēku rindas, kad ugunsķuru dūmi auda ap meŗmalas eglēm vieglu zilumu, tad avīzēs sāka nākt kalendāru sludinājumi. Tēvs katru piekt- dienu brauca uz Smiltēni tirgū un, mājā pār- radies, izvilka no mēteļa kabatas avīzes. Visjau- kākais tur bija gaŗais stāsts, interesēja būru ka- ņa ziņas, bet saistīja arī izsludinātie jaunie, nā- košā gada kalendāri. Kā pirmais pasteidzās Ber- ga Bazāra kalendārs un gandrīz reizē Zīslaka Laika grāmata. Ap to paŗu laiku apmēram slu- dinājās arī Allunāna Zobgals. Tie trīs tie agrā- kie, pirmākie; to es novēroju ikgadus, sākot no 1900. līdz 1905.

Pamazām iepazīnos ar citiem kalendāriem. Mūsmāju neprecētie puīši kalendāru negādāja, bet precētie strādnieki gan. Pa lielākai daļai vi- ņiem bija vai nu Plātes Laika grāmata, vai vecu- vecais Hāckera Vidzemes kalendārs. Pirmajai gan vāks bija skaists un krāsains, bet saturā es

neko īsti lādzīgu nevarēju sameklēt. Häckera kalendāram vāka augšas malā bija nobildēta pavīsam nesmuka sieviete izpūrušiem matiem; viņa tā kā laidās, kā peldēja. Tā esot Laimes māte, kā tēvs stāstīja un jātic vien bija, kaut gan viņa tāda nemaz neizskatījās. Atminējos Austrumā lasījis, kādas bailes mazais Doku Atis pārcietis no Häckera kalendāra „šaušalīgajām“ bildēm. Ari man sirds tā kā iepukstējās, šo kalendāru šķirstot: kas uzšķirsies nākošajā lapā? Bet tais niecīgajās bildītēs nebija nekāda baiguma un ari saturā negadījās nekas īsti pievilcīgs. Vienreiz ziemā tēvs no Smiltenes atveda Baltijas Tiesu kalendāru, uzlika uz galda un noteica: „To sastādījis Kārkluvāls. Tas esot viens gudrs un smalks advokāts.“ Man no tā kalendāra gan netika itin nekas, izņemot varbūt taisnības dievieti ar svariem un aizsietām acīm uz vāka. 1900. gada vasarā nez' no kurienes mūsmājās ieklīda Saimnieču un Zelteņu kalendārs. Tur bija tiešām glītas bildes, Poruka jaukais, bet bēdīgais stāstiņš par Zuzīti un Maksima Gorkija biogrāfija.

1900. un 1901. gada ziema man gadījās laimīga un ievērojama, kā reti kāda: es dabūju veselus piecus kalendārus, ieskaitot Austruma kalendāru. Tai ziemā jau ari es biju īpaši sasapņojies par kalendāriem. Tā kādu mēnesi priekš ziemas svētkiem es biju viens priekšīstabā; citi mājnieki aizgājuši visādās pēcpusdienas gaitās. Te viens piekļauvē pie durvīm un ienāk tāds jauns cilvēks ar somu. Skatāmies viens otrā. Man — nepilni astoņi gadi, viņam — varbūt nepilni sešpadsmit, varbūt mazāk. Tad viņš sāk stāstīt, ka šim tai somā grāmatas un jaunie kalendāri lai. Es lūdzu, lai tik raisa vaļā un parāda. „Varbūt es ko nopērku“ (Sirds man gan bija nemierīga). Kā tad, viņš rāda ari visu, kas somā. Ir šis tas, ir ari Zislaka mazā Laika grāmata. „To es pirkšu.“ „Labi.“ „Izejiet ārā (es pats to dienu biju tāds

paslims), tur jūs gan satiksit kādu, kas jums samaksās. Kalendārīti atstājiet vien tepat uz galdā". (Man bija bail, ka liemie negribēs maksāt un svešais aizies ar visu Laika grāmatu). Mazliet bail metās arī, ka patvarīgi esmu nopircis kalendāru, bet drošināju sevi, ka tas maksā tikai desmit kapeikas. Tik mazu sumu jau tēvs samaksās, turklāt vēl slimam par prieku. To viņš arī darīja un Laika grāmata, ko tēvs vēlāk iesaukāja par Zīslācēnu, palika man. Nekā ievērojama jau viņā nebija, tikai bilžainais, pasaldenais stāstiņš „Sargeņģelis“ man patikās tīri labi. Priekš ziemassvētkiem īsi tēvs atveda Austruma kalendāru, kā jau ikgadus, bet svētkos uz mana galda bija skaistais Lejas-Krūmiņa rediģētais Jaunais Tautas kalendārs, kam uz vāka krāsainas ainas no visiem četriem gada laikiem. Iekšā viņā bija starp citu Plūdoņa stāsts par bārenes Rozītes ganu un skolas gaitām un tālāko likteni un vēl kas nu pavisam sevišķs: pasaules vēstures konceptīvs pārskats no pirmlaikiem līdz angļu-būru karaam (šai gadā gan tikai veco laiku vēsture, bet labs tas pats). Prieki, prieki! Un uz dzimšanas dienu es dabāju pirmo reizi mūžā no sludinājumiem sen pazīstamo Zīslaka lielo kalendāru, kur bija J. Rozentāla „speciāli šim kalendāram zīmēta“ bilde Kaimiņu bērni. Rozentālu es jau pazinu no Mājas Viesa Mēnešraksta, kur bija drausmīgā „Nāve“. Te nu Rozentāls gluži omulīgs: puisis, naga cepuri galvā, sarunājas pār augstu dēļu sētu ar slaiku un tieviņu meitu, tīri tādu kā mūsu Matildi. Vēl tai kalendārā bija visādi stāsti, padomi un joki un viņa dibinātāja Zīslaka ģimēne (bārdains, stingrs vīrs!), bet uz vāka dīvains vecis (laikam Laiks?), galvā cepure ar bumbujiem, rokām apķēris zemes lodi. Vēl vēlāk uz pavasara pusi tēvs man no Valmieras atveda Freija Latviešu Ģimilijas kalendāru un arī tas man patikās. Starp citu lielā, illūstrētā gabalā Freijs tur ap-

rakstīja, kā viņš un viņa draugs uz divriteņa braukuši uz Parīzes pasaules izstādi. Plaši bija arī rakstīts par Brazīlijas latviešiem un Inķu Jānis nobildēts turienes tautiskā apģērbā jāšus uz mūļa.

Tie nu bija tādi kalendāri (īpaši liels Zislaka), par kuņiem es daudz tiku domājis jau agrāk un šinī gadā sevišķi bieži stāstīju mātei un Lienītei, kādi viņi ir un ka man ļoti, ļoti gribētos viņus dabūt. Tādēļ arī es tiku tā aplaimots. Bet tai pašā ziemā iznāca iepazīties arī vēl ar citiem kalendāriem. No Sikšņiem atnesa palasīties Berga Bazāra kalendāru, kam uz vāka liela Rīgas māja ar tādu kā tornīti vienā galā: tas pats esot tas Berga bazārs. Iekšā tur bija rakstnieku darbi, kuņu vārdus es pazinu: Anna Brigadere un Poruks. Porukam bija traki šausalīgs stāstiņš par Aristokrata meitu — labāk nemaz nelasījis! Annas Brigaderes „Rudens miglai“ arī bija drūmas beigas, bet pats tas gabals tomēr jauks. — Bet mājnīeki nosprieda, ka no visa tā izlasītā lēruma kalendāru, labākais, saprātīgākais, smalkākais esot vien tas pats Austruma. Ari Lejas-Krūmiņa Jauno Tautas kalendāru viņi saņēma diezgan atzinīgi, starp citu tādēļ, ka tur bija aprakstītas visas pazīstamās slimības, lipīgās un nelipīgās, viņu pazīmes un ārstēšana.

Tādas kalendāru bagātības nākošos rudenos man vairs nebija. 1902. gada rudenī mums bija tikai viens kalendārs — atkal Lejas-Krūmiņa Jaunais Tautas. Nu man tika viņa vēstures konspēkts līdz beigām, kaut arī viduslaiki trūka, jo iepriekšējā gada kalendāru jau neviens man nebija nopircis. Vēl tur bija divi stipri jocīgi Andreja Upīša stāstiņi „Meitas un znoti“ un „Pēterā laime“, no kuņiem pirmo autors vēlāk savās grāmatās nav uzņēmis. Tie patika, īpaši jau Lienītei atkal, tos lasīja pat ciemiņiem priekšā; Upītis, kas

ar saviem Mazajiem cilvēkiem mūs jau Austrumā bija izsmīdinājis, smīdināja te no jauna.

Sākās skolas gaitas un atnāca 1905. gads. Ari kalendāros ieviesās it kā jauns gars, īpaši pašā vētras rudenī. Berga Bazāra kalendārā, ko nopirka skolotājs, Aspazija rakstīja par sieviešu kustību. Uz ziemassvētkiem nopirktais Saimnieču un Zelteņu kalendārs bija iznācis bez cenzūras un it kā zibēja un zvīloja no sparīgajiem Raiņa un Aspazijas dzejoļiem. Ari Derīgu Grāmatu nodaļas kalendārs (beidzamais viņas izdots) bija dzīvāks kļuvis. Cik daudz skaistu dzejoļu tur bija no Poruka, Plūdoņa, Treumaņa (man tīri acis apžilba, lasot kalendāra saturā tādus slavenus vārdus)! Upītis rakstīja par jaunāko literātūru un man traki iepatikās viens viņa patetisks teikums par Aspaziju, kuŗas dzeja: „brīžam plūst kā sprakšķoša līduma uguns, brīžam trīc kā gurdens ziedoņa vējiņš, brīžam skan kā lakstīgalas ilgu un asaru pilna dziesma.“

Bet vislielākā nozīme revolūcijas laikā, šķiet, bija Zvārguļa Zobgala kalendāram. To daudzinaja. 1906. gada kalendārā Zvārgulis vēstulniekā plaši izrakstījās par Niedru un man toreiz viņa pievestie argūmenti likās pārlicinošāki nekā Asara-Dermaņa brošūriņā. 1907. gada kalendārā bija irōniska un jauka slavas dziesma cara valdības stražņikiem, bet 1908. gada — bilde, kur neželīgi tiek pērts viens cilvēks un apakšā parakstīts: Tur Afrikā pie mežoņiem, pie mums tā nenotiek. 1907. gada rudenī biju pirmo reizi Rīgā un pirmais pirkums bija jaunais Zvārguļa Zobgals. — 1906. gada rudenī draudzesskolā man vecākās klases biedrs Aleksandrs Kārkliņš (vēlāk Ekonomista, kādu laiku arī Latvijas Vēstneša redaktors) paslepeni iedeva Leimaņu Jāņa Darba kalendāru un drebošā balsī sacīja: „Noslēp nu labi, man traki bailes, ka neatrod. Bet izlasi gan: tur viens raksts par Dievu.“ Tas bija Pērkoņ-

tēva gabals „Kas ir patiesība, jeb Jaunais evaņģēlijs“ un viņš mani ievilka smagās un dziļās pārdomās, kaut arī ne visur Pērkoņtēvs spēja pārliecināt. Kā es brīnējos, kad vēlāk izzināju, ka tas ateistiskais Pērkoņtēvs ir ģimējas žurnāla Austruma kādreizējs izdevējs un līdzvadītājs Dravnieks! Un es domāju, ka tas kāds jaunstrāvniece, vismaz no „Ausekļa“ cilvēkiem. Nākošā gadā cits draudzesskolnieks Lipaiķis man aizdeva Strādnieku kalendāru, kur interesantākais bija ik mēnesim pretī ievietotās ziņas, kas ievērojams tai mēnesī gadījies strādnieku kustības gaitā. To sāku pat norakstīt, bet kalendāru vajadzēja dot Lipaiķim atpakaļ un nelasīta palika arī garā dzeja par Ķomnorusku; būtu zinājis, ka tā Blaumaņa, tad gan būtu vai no galvas iemācījies.

Pamazām izbeidzās mana kalendāru romantika. Vēl patīkamā atmiņā mazais Piebalgas kalendārītis, kurā bija Austriņa stāsts „Baložu krodziniece“ un humoristisks skrodeņa Urķīša stāstījums par „Sidraba šķidrauta“ rādīšanu Āzienā, t. i. Piebalgā. Pamazām panīka un apstājās visi mani agrākie draugi: Austruma un Derīgu Grāmatu nodaļas kalendārs, izbeidzās ar laiku arī lielais Zīslaks, Zvārguļa Zobgals, Saimnieču un Zelteņu kalendārs.

Tad nāca tas laiks, kur es pats sāku rakstīt kalendāru pielikumus. Pirmais mans iespējams darbs, stāstīš „Maija“, nāca Smiltenes tirdzniecības skolas kalendārā, kurā mūžs bija tikai vienu gadu. Bet par to stāstīšu citā gabalīnā. No 1914. — 20. gadam Laicēns vadīja un Rauska Valkā izdeva Ziemeļ-Vidzemes (vēlāk Ziemeļ-Latvijas) kalendāru. To lielāko tiesu pierakstīja Laicēns pats, gan vērtīgus īsākus tulkotus stāstīšus, gan dažus oriģinālgabalus sniegdams. Vairākiem gada gājumiem cauri gāja satiriska poēma Jānis Roga, ko Laicēns parakstīja kā Ru-

nārs Rumba; dzejojuma varonim autors lika dzīvot līdz visiem laika notikumiem, pats izteikdams tā savas domas par tiem. No manis Ziemeļ-Latvijas kalendārā bija trīs stāstiņi un daži dzejoļi. — Atminos, ka 1917. gada rudenī mans tēvs jauno Rauskas kalendāru atvēris, smiedamies izsaucās: „Ahā, nu no Romanoviem vairs ne smakas!“ (nebija vairs ķeizariskā nama pirmajā lapā.)

Tālākām atmiņām jau pietrūkst agrākā burvīguma, kāds bija bērnībā un pirmjaunībā. Tikai rudenos, kad redzu grāmatu tirgotavās jaunus kalendārus, senais uz mirkli top dzīvs un ir tā, it kā no kādas tālās lejās spulgojošas saules man pretī smaidītu triju Austruma kalendāra rūķīšu bārdainās sejas.

Lubas

Maniem vecākiem nebija daudz lubu literā-tūras grāmatu, bet pa kādai tomēr atradās. Vilks viņu sazina, tirgos pirktas vai kā citādi iemaldī-jušās. Kad man bija seši gadi, kad es sāku rak-ņāties pa klēts lādēm vecajās avīzēs, es no maza sarkanbrūna šķirstiņa izvilku arī trīs lubu grā- matas — trīs stāstus. Šai jaukajā šķirstiņā starp citu vēl glabājās jaunībā mirušā mana mātes brā- ļa skolas grāmatas, kā arī plānas brošūras — Al- lunāna un Pāvula Pļavnieka ludziņas, kuŗu izrā- dēs māte kādreiz, jauna meita būdama, bija līdzī spēlējusi. Mani saistīja lugas, bet arī tās trīs lu- bas, jo lasīšanai taču tur kas bija. Vienai grā- matai virsraksts bija „Geros, Cēsu firsta dēls“. Beigas nebija gluži bēdīgas, bet kas tur īsti notika — viss tas tagad atminams miglaini un neskaidri; būtu tā kā runa par pagāniem un kristīgiem, Ge- ros ir kristīgais, viņa tēvs Turgemirs (kad lasu krievu rakstnieka Turgeņeva mīļo vārdu, atmiņā katru reizi blakus izlien šis Turgemirs) pieķēras pagānu dieviem, bet beigās dēls viņu (kādā zaudē- tas kaujas vai uguns posta gadījumā) tomēr pie- ved Kristum. Šī grāmata ātri nozuda—nezin', kur paputēja. Vēlāk dabūju zināt, ka oriģinālā tas stāsts saucoties „Geros, der Sohn des Wenden- fürsten“. Tulkotājs, neko par vendiem nezinā- dams, būs nodomājis: Wenden, Wenden — kas tad cits tas nu varētu būt kā mūsu pašu Cēsis. — Otrā lubu grāmata — paplāna, maza brošūriņa, tumšpelēkos vākos — saucās „Krusta kalna pils“ un bija viens no manas bērnības tumšajiem bie- diem. Tur bija stāstīts par divu muižnieku-kai-

miņu — laikam grāfu — naidu. Viena naidīgā grāfa dēls iemīl nīstamā kaimiņa meitu Teodoru — tā tad kas līdzīgs Romeo un Jūlijas motīvam. Beigās gandrīz visi aiziet bojā un skaistā Teodora noslikst. Stāstā bija iepītas arī dažas dziesmiņas un gans Aleksis, kam grāmata iedota lasīšanai, viņas dziedāja kādā pazīstamā melnīnā, papuvē aiz dārza sētas govīs sargādams. Viņam tās dziesmiņas patika. Pa dārzu uz klēti staigāja mātes māsa Lienīte un citas sievietes. „Jādzied stiprāk, lai šās ievēro“, Aleksis nosacīja un rāva tad arī vaļā, ka dārzs un tīrums trīcēja. — Bet manī pamazām vien šīs grāmatas beigu lappuses modināja lielākas un lielākas šausmas. Taču tik daudzi cilvēki tur mira un tādā tumšā, baigā nāvē! Stāsta varoņi un viņu traģika nāca pat manos nakts murgos un es kliegdam trūkos no miega. Dienā raudādams lūdzos, lai to grāmatu sviez krāsni vai atdod kam. Jo kāds nejauks, bet neatvairāms spēks mani vilka pie viņas, man vajadzēja (kauc šausmu un riebuma kratītam) atkal, atkal iet un (kauc drebošām rokām) pāršķirstīt pelēko grāmateli, pārlasīt drausmīgās beigas. Drīz vien viņa kaut kur nozuda gan un es viņu vairs neesmu redzējis. To grāmatu, ja atmiņa gluži neviļ, bija izdevis M. Jākobsons. Vismaz atminos, ka lasīju (laikam mazliet vēlāk) Allunāna Zobgala kalendārā vienu kupleju, kur starp citu minēts „Jakobsons, kas bleķi drukāt māc“. Tas man patika. „Labi, labi, ka sadod“, es priecājos. „Ko šīs tādu Krusta kalna pili drukā!“

Jau priekš tam man dažas hildes bija likušas just šausmas. Un pēc tam avīzēs lasītie Senkjeviča, Purapuķes un citi stāsti atstāja citādu, vēl tumšāku, asāku dzīves baiguma nojautu. Bet pirmais, elementārais — un tādēļ arī stiprāk atmiņā palikušais — no grāmatas izlasītais drausmīgums bija no „Krusta kalna pils“. — Trešais,

sarkanbrūnā šķirstiņā uzietais, lubu stāsts bija „Sadedzinātā parādu zīme“. Ari tam bija savs nejaukums, gan drusku citāds. Saturs apmēram tāds: grāfs fon Randovs, vieglprātīgi dzīvodams, kritis parādos, dabūjis naudu no dažādiem tumšiem aizdevējiem-augļotājiem un tie nu viņu vajā (laikam kaut kādā ceļā mēģinādami izspiest vēl vairāk nekā viņš tiem parādā); grāfs no viņiem atsvabinājas vienkārši: nošauj vispirms vienu, tad divus citus. Šai slepkavībai nāk uz pēdām; bet grāfs (vai viņa sulainis) sarīko uzbrukumu slepenpolicistam, kas tomēr tiek cauri ar ne gluži nāvīgu dūrienu. Grāfu pieķer gan, tiesā, bet, cik atminos, attaisno, jo „tie trīs jau esot bijuši noziedznieki un viņu nāve sabiedrību tikai atpestījusi no šādiem neliešiem“. Lai nu kā — bet grāfs, kas mierīgu sirdi varēja šaut cilvēkus kā zvirbuļus un pēc tam dzīvot (tak jau pats vainīgs, ka ar tādiem pinies) „priekā un laimē ar savu jauno sieviņu, nekādu mākoņu neaptumšotā laulībā“ (tā grāmatas beigās teikts), tas grāfs manās acīs bija tāds pats noziedznieks, no kādiem sabiedrība atpestāma. Īgnums un nesapratne man bija par grāmatas nezināmo autoru: kā viņš tādu cilvēku var iztēlot par labu? Tā ari laikam bija M. Jākobsona izdota grāmata — viens numurs kādā tur „Tautas bibliotēkas“ serijā. Raiba vāku bilde: grāfs un tie divi blēži, kuņģus viņš tūliņ šaus. Grāfs tāds slaiks, pieri savilcis, cik atceros, bakenbārdains. Tos blēžus neatminu. Nepatīkams bildē bija sarkans paklājs uz grīdas — atmiņā viņš tēlojas tāds starains, zvaigznes veidīgs. Man likās, ka viņš it kā norāda uz asinīm, kas drīz uz grīdas plūdīs.

Ari viens ciemā brauciens — apmēram tai pašā laikā — manā atmiņā pa daļai saistās ar lubu literatūru. Braucām uz vienām smilteniešu mājām: māte, Lienīte, es; vai tēvs ari — neatminu. Bija vasaras sākums, varbūt, paši vasar-

svētki. Es tai ciemā biju kā mazliet noreibis — no skaistā brauciena, no koku jaunkuplā zaļuma, no saules mirdzuma, kam gan bija tāds pats mili-gums kā tām gaiši ģērbtajām, lielajām meitenēm, kuŗus gaŗām skraidīdamas, ciemiņus apkalpodamas, man pa reizei uzsmaidīja — protams, tā kā jau nu bērnam mēdz uzsmaidīt. Pēcpusdienā aizgājām tāpat kājām uz netālām kaimiņu mājām. Tur mūs, protams, tūliņ ieveda labākajā istabā, „zālē“. Tai bija galā balkons, atvērtām durvīm un aiz balkona dārzs, kas atmiņā tēlojas ēnains, augstu koku (laikam vecu ābeļu) bagāts. Balkonā sēdēja divi vīri: viens tāds ūsains, jau pavecs (nezinu vairs, vai tas bija pats saimnieks, vai kāds turpat mājā dzīvotājs saimnieka rads), otra vīrieša seju neatminu. Ūsainais lasīja otram priekšā no vienas grāmatiņas. Balkonā bija daudz grāmatu (vismaz man tā likās) uz galdiņa; grāmatas bija arī „zālē“, gan uz galdiem, gan plauktiņā pie sienas. Ūsainais sasveicinājās ar mums, paskaidroja: „Mēs pašlaik lasām, ko viens jauneklis raksta no kaŗa lauka. Dikti aizgrābjošī“ — un tūliņ lasīja atkal tālāk tādā lēnā, vienmuļi gaudīgā balsī. Grāmatiņa bija vēstulu formā rakstīta un pa vidu un beigās šīm vēstulēm bija arī dziesmiņu pantiņi. Tur bija kaŗa šausmas visā pilnībā: asiņu strauti, sakapāti cilvēku ķermeņi un beigās arī cerība un pašvība Dievam. Nezinu, par kādu kaŗu tur bija stāstīts; varbūt par vācu-franču? Ari māsas atbildes (tam kareivim visvairāk rakstīja māsa) bija bēdu pilnas. Es nostājos pie balkona durvīm un paklausījos, bet dzirdētās šausmas tomēr par daudz nesaskanēja ar gaismu un zaļumu ārā. Tad es sāku apskatīt tās grāmatas, kas „zālē“; bija gan stāsti — tādi ar raibiem vākiem visvairāk — gan dievbijīgas mācības. Goda vietā biežā, iesietā „Zeme, kur Jēzus staigāja“ — grāmata ar daudz bildēm; toreiz šis Freija Palestīnas apraksts bija ļoti ie-

cienīts un daudzīnāts; es viņu tiku bērniņā redzējis arī vēl citā mājā. — Cik ilgi ūsainais lasīja, neatminu. Vispār šī ciemā braukšana man gandrīz kā sapnis, no kā visvairāk prātā tā lasīšana; vēl tagad it kā dzirdu gaudīgo balsi, kas lasa par kaŗa briesmām.

Jo augu lielāks, jo vairāk man vecāki nopirka bērnu grāmatas. Bet arī tur gadījās pa ļubai. Pat pasakās. Tēvs nopirka vienu burtnīcu (dažas citas dabūju laīkam no citurienes lasīt) Jelgavas Šabļovska izdotās „Pasakas ar bildēm“. Virsraksts pievilcīgs, es jau lasīju arī, jo ķersus ķēru katru grāmatu, bet nešpetnas nu tās pasakas bija gan! Un bildes gluži teksta vērts. Vienai pasakai par Melno grāfu klāt bilde: gul tādā augstā gultā sievietē — izskatā veca — zods augšup izsliets; viens mežonīgs vīrs (tas tas Melnais grāfs) pievedis tās pasakas stāstītāju pie augstās gultas, rāda vienu roku uz gulētāju, otru roku pats uz sevi un stāsta apmēram tā (vārdi bildei apakšā): „Jā, viņa ir mirusi. Un te ir viņas slepkavs!“ Un tiešām: duŗamais ar liku spalū tai sievietēi uz krūtīm — varbūt pat iedurts krūtīs. Citā bildē atkal vienu puisī bija čūskas apstājusās; viena pašļaik līda vai mutē iekšā. Nē, tās nebija ļaukāš tautas pasakas, kādas es tiku lasījis divos Zīnību Komisijas rakstu krājumos — ap to pašū ļaiku nāca rokās arī viens Lercha-Puškaiša vākto pasaku sējums. Nē, Šabļovska izdotās nebija tādas; tās bija neļaukas, rakstītas tādā pārspīlētā valodā (es toreiz to novērtēju gan), kādā var rakstīt „Krusta kalna pili“, bet ne pasakas, kur katram vārdīnam jāiepriečina. Tautas pasakās, ļūk, bija taisni tā.

Biju astoņi gadi vecs. Pavasarī lasīju „Balsī“ sludinājumū ar bildi. Sludinājumā stāstīts, ka iznākusi (tepat tuvumā, Smiltēnē, Dzīrkaļā izdota) ļauna pasaku grāmata „Gudrais Ansis un velns“. Bildē redzams: viens ņirdzīgs puisis ie-

bāzis šaujamo plinti par pīpi velnam mutē, nopiedis gaili, it kā aizpīpodams un nu viss tas lērums velnam riklē, tā kā gaŗdibena cepuri vien uzspeŗ gaisā. Tas nu vēl nekas. Bet pēc pāris nedēļām tēvs atbrauc no Smiltenes tirgus un smaidīdams tin no papīra vienu grāmatu sarkanos vākos; Smiltenes onkulis to esot man sūtījis. Tiešām — „Gudrais Ansis un velns“. Uz vāka tā pati bilde, kas „Balss“ sludinājumā. Prieki! Grāmatas priekšvārdā, cik atminos, šīs pasakas uzdotas it kā par igauņu tautas nostāstiem un tulkotājs bija Lapas Mārtiņš; tiešām tagad nezinu, vai „Gudro Ansi“ pieskaitīt lubu literātūrai vai folklorai; varbūt šie nostāsti kaut kas vidējs starp abām. Manā atmiņā „Gudrais Ansis“ iegulies blakus tām grāmatām, kas saucamas par lubām. — Grāmatā vispirms bija stāsti par velnu un viņa nedarbiem, tad par Gudro Ansi, kā viņš muļķojis un šmaucis gan nejaukus, gan pavieglus cilvēciņus un beigās par Ansi un velnu. Ansis salīgst pie velna par puisi un kalpodams velnu visādi āzē, dara visu sliktu viņam un mazajiem velna bērniem (to man metās lasot tā kā žēl: bērni vien jau ir!). Beidzot — cik atminos, viltību pielietodams — Ansis iznīcina velnu un viņa ģimeni. — Lasīju, lasīju, pat vairākas reizes, bet beidzot mans prieks par grāmatu aprīma. Gudrais Ansis parādījās visvairāk kā izmuļķotājs un izjokotājs un tādām manās acīs sevišķas pievilcības nebija, kaut gan viņš āzēja tos, kas to pelnījuši. Un tad: ne Ansim kādreiz tik grūti gāja, ne viņš tādas sāpes cieta, ka paliktu viņa žēl; un kas jāžēlo, tas paliek mīļš, par to vairāk jādomā. Galu galā Ansis nelikās arī tik drošs un sparīgs, kā piemēram Kurbads, par ko ap to pašu laiku lasīju Lercha-Puškaiša pasaku sējumā. Un tie Anša joki — jā, tie bija gan tādi, par ko var īsti smieties tikai barā — kori ar puīšiem un meitām, kad tiem tā grāmata tiek lasīta priekšā. Bet īstie

joki ir tādi, par ko var mūžam smieties — arī vienatnē; tādi kā Doku Ata stāstos un dažos citos „Austrumā“. — „Ansim un velnam“ iznāca vēl otrā un trešā daļa, bet tās es netiku vairs pat redzējis un diezin ko arī pēc viņām neilgojos. Ak, cik populārs Gudrais Ansis toreiz bija! Par viņu runāja lieli, mazi. Atminos, mans tēvs pat reiz no pagastmājas pārnācis stāstīja, šim viens cits runas vīrs prasījis: vai tu ar' pazīsti to grāmatu par Gudro Ansi? — Tad nu arī tas eksemplārs, kas mūsmājā, staigāja no rokas rokā. To izlasīja visi mājas cilvēki. To lasīja kaimiņu ļaudis — arī tādi, kas apdrukātās lapās galvu labprāt vis nemīlēja bāzt. No vienas sētas Gudrais Ansis staigāja citā, nāca atpakaļ, tika aizvests atkal citur, līdz beidzot grāmata pazuda gan pavisam.

Labāk par minētām pasakām patika tulkotie bērnu stāstiņi, kur gan daudz salkanības, bet toreiz jau es to gluži tik smalki neņēmu. Beigas vienmēr gaišas un šausmu nebija daudz — tas tas galvenais labums. Nav vēl pavisam aizmirsušies daži Franča Hofmaņa stāstiņi, krāsaini bilžainiem vākiem. „Mazais varonis“ bija nabaga puika, kas laikam par dzīvības glābšanu vai citu kādu varonību un uzupurēšanos tika lielā laimē un bagātu ļaužu gādībā. Tai stāstā starp citu bija viens vecs zaldāts, kas vai katra vārda galā sauca: „Kad tevi kaŗš un bads!“ — Otra grāmatīņa „Vilis“ bija par puisēnu, kas nozūd vecākiem, tiek turēts par mirušu, bet beigās atrodas, izaudzis par brašu jūrnieku. Tur nu bija raibi notikumi. Tur bija arī nēģeri, kas uzticīgi pieķēras saviem kungiem un tik aizkustinoši uzrunā viņus „massā!“ Viena nēģeriene metas upē glābt kunga bērnu, bet tiek krokodīla sagrābta.

Tāpat savs jaukums bija arī stāstiņam par nabaga jaunekli Rūduli (tā grāmatīņa piederēja meitai Žvīguļa Kristīnei). Rūdulis mācās, grib tikt pie augstākas izglītības. Dzīvs man atmiņā

skats, kur Rūdulis mežā, vasaras pusdienā, Homēru lasīdams iemieg. Gadās iet garām labsirdīgam, izpalīdzīgam grāfam vai citam augstmanim, kas pamana Rūduli, iepazīstas ar viņu, izpalīdz viņam vēlāk; atminos, kā tur tas augstmanis nesapratnē stāv un aptausta gan aizmigušā jauneklā drēbes, gan skatās viņa grāmatā, kas novēlusies blakus zālē: svārki ir un paliek prastas drēbes, grāmata ir un paliek Omēra — jā, tā tur bija drukāts: Omēra, nevis Homēra.

Bet gadījās pat šais pamācošajos jaunatnes stāstos nejaukums un šausmas. Vienu pavasari — man bija deviņi gadi — zaļajā ceturtdienā braucu tēvam un mātei līdz uz Siksni — māju turpat tuvumā, ezermalā. Bērnu tur nebija un es aiz gara laika pārcilāju retās grāmatas, kas saliktas „zāles“ stūrī uz maza galdiņa. Sāku arī lasīt. Starp citām viena, diezgan prāva, melnos vākos iesieta. Veca ar dubultniekiem un svešos īpašvārdos F. vietā V. Tas bija stāsts par dievbijīgo Vrīdolini un palaidnīgo Didriķi. Vrīdolinam, protams, beigās izdevās labi, Didriķis krita laikam sodā, — neatminos vairs kādā. Tas nu tā. Bet tai pašā grāmatā vēl daudz stāstīts par kādu laupītāju bandu, kuŗas vadoņi bija Vallers un Šlikts. Vallers agrāk redzējis labākas dienas un izglītots vīrs, reiz, kādu pili aplaupot, paņēma grāmatas un sāk kā aizmirsies turpat lasīt; kad biedri brīnās, atkliedz: tās ir pašas labākās lietas, jūs nekā nezināt! Beigās laupītājus sagūsta, tiesā un Valleram un Šliktam piespriež nāvi. Priekš nāves viņi nožēlo grēkus un Dievu lūgdami iet sodā. Šiki aprakstīts kā galva, bendem rikojoties, noveļas no rumpja, kā uzšļākst asinis u. t. t. Ak, tas atkal bija tik nejēdzīgi! Īpaši nepatīkās, ka arī tos, kas atgriezušies un lūdz Dievu, tomēr vēl ķeŗ tāds briesmīgs sods. Ciemošanās ievilkās līdz vēlam vakaram, tā kā atpakaļ braucām jau pa tumsu. Braucām gar mežu. Piemākusies bezzvaigžņu aprīļa nakts. Man sirdī tāds

savāds baigs spiedīgums, nejauka sajūta un tā vien liekas, ka šī diena pieskaitāma tām, kur kas bēdīgs atgadījies. To darīja Vallera un Šlikta nāves sods.

Nezinu, kā tagad, bet toreiz kalpiem un gājēju cilvēkiem bija pa grāmatai — vismaz tiem, kas mūsmājā dzīvoja. Bet reti, reti gadījās vērtīgākas grāmatas — vairāk lubas vien un lubām līdzīgas. Ko lai dara — viņas šiem ikdienas rūpju apņemtiem, darbā gurdinātiem cilvēkiem apmierināja, neteiksim, garīgās slāpes, bet zināmu romantikas kāri. Tur taču bija viss, kas tik pretējs ikdienai: tur bija grāfi, kuģu kapteiņi, laupītāju virsnieki, nolaupītas skaistules. Tā nu šīs grāmatas stāvēja — skapjos, vai arī uz vienkāršiem baltiem vai brūni krāsotiem galdiņiem noliktas. Cietas rokas šķirstīja šīs vienkāršā, ļoti vienkāršā papīra lapas un reizēm sliktajā iespaidumā vērās acis, kas maldījās rakstu rindās grūti un lēni kā svešā mežā. Un šīs vāji brošētās grāmatīņas bija arī kā radītas, lai ātri izputētu un lai vēji viņu lapas dzenātu pa malkcirkšņiem, sētsvidiem, pa rudens rugājiem.

Meitām turklāt vēl bija īpaši iemīlēta viena lubu nozare: sapņu grāmatas. Puķu valoda un mīlestības vēstulnieks bija ne visām meitām, bet sapņu grāmata laikam gan katrai; dažreiz puķu valoda pievienota sapņu grāmatai galā. Visām šīm grāmatām bija raibi vāki, kur redzama gultā meita (neatminos kādreiz puisieti redzējis) un virs gultas plīvo un lido miglaini, spārnaini tēli. Iekšā visi sapņi alfabētiski sarindoti un izskaidroti; dažs izskaidrojums lika baigi iedrebēties, piemēram: „Ellē būt: tuva nāve“. Bet bija sapņu grāmatas, kuŗu autori, acīm redzot, āzēja savus lasītājus; vienā tādā, cik atminos, uzgāju pat: „Sapņu grāmatu redzēt: netici sapņiem.“ — Meitām bija citas grāmatas arī. Matildei bija baismīgs stāsts par poļu burvi panu Tvardovski, kas

pārdevies velnam un ko velns beidzot arī parauj. Žvīguļa Kristīnei bija vairākas grāmatas vēl bez tā Rūduļa; starp citām Friča Reutera garā, bet diezgan jaukā poēma „Raibs ceļojums“. Pat Kociņa Paulīna, kurai lasīšana bija pavisam neparasta lieta, ar savām mīlestības raizēm kaudamās, lasīja nez' no kādas elles izvilkto, sadriskātu grāmatu „Skaistā cietēja Milda“. Tas bija romāns it kā no Rīgas pirmslaikiem. Es pāršķirstīju grāmateli; Mildu ļauni ļaudis visādi pūlās atraut Oskaram, gan klosterī slodzīdami, gan citādi, bet Oskars, dūšīgs būdams, veic visus kavēkļus, iegūst Mildu un soda viņas mocītājus; vēl bilde vis bija klāt pielikta, kur rādīts, kāda izskatījusies Rīga „Oskara laikā“. To grāmatu Paulīna lasīja lēnām, diktā balsī, lopiem dziru vāridama, un rūsganais suns Kaštanka (tā iesaukts pēc Čehova stāsta „Jaunības Draugā“) vienīgais uzmanīgi klausījās.

Saimniekiem bija vairāk grāmatu nekā gājējiem, kaut gan ne sevišķi daudz, izņemot, varbūt, to, kam starp citām tā kareivja vēstuļu grāmatīņa. Un taisni tie turīgākie saimnieki nebija lasītāji. Mūsu pagastā pats bagātākais, lielu māju īpašnieks un turklāt vēl muižiņas rentnieks citā pusē, manam tēvam reiz bija sacījis: „Kādēļ man jālasa stāsti? Tur tie rakstnieki vienādi tā vien iegroza, ka saimnieks vai saimnieka dēls apprec kalpa meitu un man lasot tiek tikai erastība“. — Arī saimniekiem lielāko tiesu bija lubu grāmatas. Vienās lieldienās tēvs no kaimiņa Zuzuļa atnesa veselu vīstokli grāmatu raibiem vākiem un nolika uz galda. „Vajadzēja nu tev tādus krāmus mājā nest“, māte nosacīja, bet arī pati tomēr vienu otru pārlasīja. Krāmi jau nu bija. Man tīri labi patika „Baltā roze“, kas nosaukta par oriģinālstāstu: zēns tur laikam izglāba meiteni no sliksšanas; vēlāk, pieauguši, viņi pēc visādām likstām apprecējās. Lasīdams jau

nu es sapratu gan, ka tas nav tāds kā „Austruma“ vai „Mēnešraksta“ stāsti.

Citās lieldienās no citām mājām tēvs atnesa grāmatu par laupītāju virsnieku Karaseku un meža zagli Stilpneru. Tas bija sarežģīts un drausmīgs stāsts, droši vien muļķīgs arī, bet bija tomēr jāizlasa līdz galam, lai gan es jau sen zināju (un arī lasot sapratu), ka tādas grāmatas nav labas. Karaseks, romāna varonis bija galdnieks, bet pamazām, nabadziņš, tika ievilkts visādās dēkās, tā ka bija vien jāpaliek par laupītāju. Tad tur vēl bija skaistā Antonija, kurai uzbruka dažādi nīdēji; bet pats tas meža zaglis Stilpners maz rādījās. Šai grāmatā — un arī citās lubās — bija manāms arī tas, kam es vēlāk zināju dot sadisma vārdu. Bija aprakstīta kādas laupītājiem tuvas meitenes Līzes īpaši briesmīgā sodīšana. Līze (cik atminos, kādu mīlēdama) bija kaut ko noziegusies pret laupītājiem. Es sadrebējos, iedomādamies, kā būtu, ja jācieš tikai viens momentīņš tādu moku. Un to var padarīt cilvēks cilvēkam, turklāt sievietei! Nez', vai tas rakstītājs kur lasījis, vai dzirdējis, ka laupītāji pārkāpniekus tā soda? (Man, nezin kāpēc, likās, ka izdomāta šī mocība nav.) Tiešām, ellē velni nevar būt ļaunāki, jo tie taču ir velni, bet ne cilvēki, tā es domāju, un man bija tik smagi. Tomēr savāda saldēni-rūgta romantika manī palika no šīs grāmatas. Vispār tai pavasarī un vasarā mani bieži apņēma gan skumjas, gan baigs uztraukums; cēlonis, varbūt, pa daļai tam arī sevišķi grūtās masalas, kas man tai gadā bija jāizguļ. Jūlija krēslainajās naktīs īpaši nevarēju aizmigt. Istabā pa dienā atvērto logu bija salaidušies odi un vienuļi sērīgi sīca. Loga aizkaram bieži vien augšējā mala bija paslīdējusi sāpus un krēslā kļuva redzamas savītušā, vēl neiznestā Jāņu vaiņaga smilgas un zāles; vaiņags pakārts naglā pie sienas, cieši blakus logam. Es mētājos no vieniem

sāniem uz otriem, domādams par šo to, ari par Karaseka stāstu un īpaši viena vieta tai stāstā (sakarā ar Jāņu nakti un kādu burvju dzērienu vai ziedu) man nāca prātā, viegli vilinādama sirdī ne īsti priecīgas, ne skumjas nojausmas. — Cik es tagad dzirdu oda sīkšanu istabā, aiz loga nolaižoties vasaras naktij, tik man atmiņā viņa vasara un ari stāsts par Karaseku un Stilpneru.

Tā gada rudenī atkal tēvs atnesa no Slīpa tādu nesienu grāmatu. Tās visas piederēja Slīpa rentnieka meitai, jaunai 15—16 gadus vecai meitenei, ko slimība jau gadiem saistīja gultā. Bija vairāk jaunatnei domātas grāmatas: Freija izdevumi un ari dažas literāriski vērtīgas, piem., Jūlija Dievkociņa „Bērnu Pasaule“. Bet bija ari lubas, pat viena „Nelaimīgās Irmgardes“ burtnīca. Man no tām Slīpa grāmatām visilgāk atmiņā dzīvoja Marijas Korelli „Bērna dvēseles ciņas“, Freija izdevums; šī grāmata nu īsti gan nebūtu lubām pieskaitāma. Toreiz vasarā tiku pāršķirstījis dažus vecākus „Austruma“ gada gājumus, kur vienā burtnīcā, „sīkumu“ nodaļā, nejauši izlasīju, ka Korelli grāmatas gan Anglijā visi ļoti lasot, bet nekāda īsti labā rakstniece šī Marija vis neesot. Nu — tas mani neko neatbaidīja un es aši vien ņemos lasīt „Bērna dvēseles ciņas“. Tur stāstīts par angļu zēnu Lionelu, bagātu vecāku dēlu, kas audzināts racionālistiskā garā un neko no reliģijas nezina. Tad viņa dzīvē nāk jauns trieciens: viņa māte aizbēg (cik atminos) ar kādu lordu vai „seru“. Nomirst ari Lionela mazā draudzene, dievbijīgā dārznieka meitiņa. Tas viss zēnu tā nomāc, ka viņš dodas pašnāvībā. Grāmatā bija šis tas nepatīkams un droši vien ari daudz saldenības, bet savs jaukumiņš no viņas man tomēr tika, lai gan tāds padrūms, pašsmags jaukums.

Lielāks paaudzis, lubu grāmatas vairs nelasīju un, cik spēdams, vairījos viņu. 1905. gadā

tā uz pavasara pusi, vienā sestdienā, kad tēvs mani bija atvedis no skolas, uzskatīju istabā uz galda jaunpirktu, neredzētu grāmatu: vienu Purapuķes humoresku. Es saviebos. Kā tā te gadījies? — Nu, trešdien vai ceturtdien iemaldījies viens grāmatu iznēsātājs, pavisam nobridies; tad māte paņēmusi to grāmatu, — tā viņa man stāstīja. — „Vai, kam tu to pirk!“ es biju ūri saīdzis. „Kritiķi tak saka, Purapuķes humoreskas esot tikpat kā lubu literātūra!“ — „Es jau nezināju, es domāju: tā ir no Purapuķes, tur vajaga būt kam labam,“ māte taisnojās. — „Nē, nē, viņam ir visādas: labas un lubas. Šito te nevajadzēja pirk.“ — „Nu — es jau nezināju, es jau pati vēl neesmu lasījusi. Es jau domāju: varbūt tev tur būs kāds prieks. Viņam tai somā no pazīstamiem rakstniekiem cita ar' vis nekā nebija.“ Tad es sapratu, ka māte taču to pirkusi manis dēļ un man palika kauns un žēl, ka biju viņai pārmetumus izsacījis. Un šis kauns, šis žēlums vienmēr vēl atdzīvojas atmiņā, kad lasu vai dzirdu Purapuķes vai lubu literātūras vārdu.

Avīžu stāsti

Mūsmājās nekad netrūka avīžu. Tēvs, tāpat māte un Lienīte, prata no katra numura izvilkt tik daudz labuma un baudas, cik jau nu spēja. Īpaši tēvam avīzes lasīšana bija tikpat nepieciešama lieta kā pīpēšana. Kad viņš pievakarē, no darba noguris, ienāca istabā, visas viņa vēlēšanās ietvērās strupā, pavēlošā uzsauzienā: „Brilles un jaunākās avīzes!” Es tad arī tēvam padevu prasīto. Avīzes viņam bija tik mīļas, ka viņš dažu gadu tās pasūtīja pats par savu naudu, lai gan par tādām būšanām ne visai labprāt laida kapeiku no rokām. Vairāk jau nu gan mēs viņas dabūjām no tēva brāļa Smiltenē. Tas izlasīja savas un tad mums atdeva.

Avīzes mēs vis neizputinājām, bet pa pusgadiem un gadiem, šnorīti krustiski sasieta, glabājām klēti divās lādēs. Reizēm jau gadījās, ka šādā tādā vajadzībā izlietoja kādu numuru, bet reti gan, avīzes vairāk krājās, ne dila. Tikai reiz no kaimiņiem Zviedra jaunkundze bija iekārojusies Purapuķes romānu „Sieviešu ienaidnieki”. Paņēma visu paku un ar to Dieviņu. Drīz tā jaunkundze aizbrauca svešā pusē, un mājniecei laikam aizmirsa atdot.

Mums nāca Baltijas Vēstnesis. Tas tā bija sācies un turpinājās ilgus gadus. Tēvs, kad pats neņēma, runāja brālim, lai citu nepasūta kā Vēstnesi. Lauku cilvēks pierod pie savām lietām un it kā saaug ar tām: pierod pie sava zirga (ja viņam taisni nav zirgu mainīšanas kaislība), saviem ratiem, arkla, sienas pulksteņa, sērmūkšļa vai kļava aiz loga un arī avīzi maina ne labprāt. — Avīzēs mājiniekus saistīja nevien politika un

ziņojumi no citiem apvidiem, bet ari stāsti. Ga-
rāko romānu turpinājumus gaidīja ar nepacietī-
bu un, kad avīzes tika rokā, reizēm stāsts bija
lasāms pirmais. Atminos, vecie slavēja miertie-
sas sēžu aprakstus; kādi visādi cilvēki nenāk Rī-
gā pie miertiesas un kā kuņķis no tiem izrunājas.
Kas tur par skaistiem jokiem! Un tas aprakstī-
tājs esot Teodors Hāns. Šis Hāns drīz nomira (cik
atminos, traģiski) un tad māte runāja, sak, nez'
vai gadišoties cits, kas tik smuki māc aprakstīt
tiesas sēdes. Laikam negadījās ari, jo nekad pēc
tam tēvs un māte nepriecājās par tiesas aprak-
stiem.

Kad varēju lasīt, ari man patikās Baltijas
Vēstneša stāsti. Biju gadi septiņi vecs, kad la-
sīju no klēts atnestajos vecajos gada gājumos
Deglava „Pilskungu“ un lielo, gašo „Starp di-
vām ugunīm“. Tur bija raibi notikumi, jauka
valoda, dzīvi aprakstītas bēdas un prieki un lai-
mīgas beigas. Tas viss īsti tā kā vajadzēja. Va-
roņi cieta visādas likstas, bet izcīnījās tām cauri
laimē. Šo to es sapratu, daudz ko sapratu citā-
di, kā bija domāts, bet iespaids bija jauks. Dzir-
dējis, ka lielie, lasīdami stāstus Austrumā vai
avīzēs, izsaucās: cik dabīgi viņš māc tēlot, es ari
lietoju šo izsaucienu. Atminos: izpletis avīzes
numuru uz gaŗā, zemā, vectēva taisītā sola, la-
sīju Lienītei priekšā „Veco pilskungu“. Spro-
ģiem uz tirgu taisoties, Sproģiene vai skroderis
tirgus priekšvakarā saka, vai nevarētu rīt no-
pirkt Bankava sprediķu grāmatu, tur esot jauki
sprediķi. Es lasu to un iesaucos: „Re, cik dabīgi
tas Deglavs māc tēlot. Tantiņ! Vai nē?“

Vēlākās vasarās bieži lūdzu māti, lai ļauj iet
klētī pakrāmēties pa avīzēm. Durvis atstāju va-
ļā. Vēsā, patumšā, padrūmā klēts divaini skaisti
kontrastēja ar silto gaismu un saulaino zaļumu,
kas bija ārā. Rakņājos pa abām lādēm, šķirstīju
lapu pēc lapas un atradu vienmēr šo to jaunu,
līdz tam vēl nelasītu. Paņēmu ari vienu vai otru

paku līdz uz istabu, ja kas likās pavisam interesants. Viengad mums vai pusziemas istabā noglabājās 1878. un 79. gada Baltijas Vēstneši. Tad Vēstnesis vēl bija tikai nedēļas laikraksts, turklāt tāds pamazs ar trīs nodaļām: papriekš visādi ziņojumi, tad „pārspriedumi un apraksti“ (tas nu man bijis nebijis) un tikai beigās stāsti, dzejoļi, joki, tā brīnumainākā un saistošākā nodaļa. Ari lielle gribēja vēlreiz dzirdēt sen lasītos gabalus, un ziemas vakaros es lasīju priekšā, kamēr vai sausa mute palika. Te iznāca arī pirmā iepazīšanās ar „Mērnieku laikiem“. Viena nodaļa (Ilzes bēres) bija Vēstneša 1878. gadā. Man tēvs un māte jau daudz bija stāstījuši par „Mērnieku laikiem“, par Ķenci un Švaukstu, un nu viens otrs no šiem varoņiem nāca no avīzes kā dzīvs pretī. Īpaši lieli smiekli mums bija par Pietuka Krustiņu, kā tas, no bērēm pārnācis, cēlis skolas bērņus augšā un aizsmācis čukstējis tiem svinīgu runu. Vecajos Vēstnešos tēvs atrada arī dažu citu joku, par ko jaunībā viņi, puīši, vareni smējušies, piemēram, par guvernanti, kas bērņiem stāstījusi, ka ziemēļa vējš auksts, vienalga no kuŗas puses pūzdams, tāpat par „bēdu vēsti“; bērņi ziņojuši radiem, draugiem un pazīstamiem, ka viņu tēvs Jānis Saulesstars pēc ilgas un grūtas slimības — izveseļojies.

Jaunākajos Baltijas Vēstnešos nāca garī romāni, kuŗus bija grūti lasīt. 1898. gadā nezin cik numuros stiepās „Varmācība un atriebšanās“ no leišu pagātnes. Ieskatījos vienā, otrā vietā, bet nepatika ne ķēniņš Jagailis, ne Skirmunda; turklāt tā varone Skirmunda laikam beigās sadeg, un tas nu pavisam slikti. Tad vēl tai gadā bija M. Dalbiņa garš gabals no klaušu laikiem „Tēva grēki“, kur kāds Kristaps bija briesmīgs nelietis un ļaunus darbus vien gāza vaļā. Ari tas nebija lāgā lasāms. Tad jau nākošā 1899. gadā bulgāru atsvabināšanas romāns „Grūtā jūgā“ bija gaišāks un arī beigās, cik atminos, labas. — Klēti

glabājās ari laikraksta „Balss“ daži gada gājumi, tā apmēram no šīs avīzes pirmā laika. Tur ari bija stāsti un viens no tiem laikam bija pirmais, kas man lika izjust dzīves baigumu. Tas bija Senkjeviča stāsts par ākstīgo, nelietīgo kundziņu, pagasta skrīveri, kas pieviļ precētu sievu. Kad nu viņa, atmesta un izstumta, iet atpakaļ pie vīra (lai pestītu vīru no kaut kāda sliktuma, viņa bija gājusi pie skrīvera), vīrs paņem cirvi un aukstā prātā nosit sievu. Šis beigu skats, šī saltā nežēlība, kas vērsas pret mīlu, maigu, paļāvīgu cilvēku (sieva saka vīram apmēram tā: „Vai tu, mīlo vīriņ, zelta gabaliņ, tiešām gribi mani nokaut?“), lika man ilgu laiku mocīties sāpēs, nemierā, šausmās, žēlumā. Pret šo skatu nobāla visas Jagaiļa un Skirmundas kaŗa skaļās, kliedzīgās briesmas. Un kas tas dīvainākais: šīs šausmas, šo žēlumu nevarēja asarās izraudāt (par tādām lietām vispār nemaz nevarēja raudāt kā par sāpēm zobā vai nodauzītu ceļkaulu), par tām nevarēja vecākiem sūdzēties, tās pat īsti nebija iespējams ielikt vārdos. Varēja tik just kā kaut ko bezgala baigu un spiedīgu. Tumši varēja ari just, ka tāds skats nav tikai avīzes stāstā izlasāms, bet var notikt patiesībā: Smiltenē, kaut kur kaimiņos, vai pat mūsmājā.

Baigas, nepatīkamas nojautas šacēla ari Purapuķes „Mūsu modernās jaunavas“ (Baltijas Vēstnesī). Šai stāstā kā ļaunais gars rīkojās kāda Zelma; starp citu viņa netieši nonāvē savu draudzeni Bertu. Un vienu citu jaunu Paulīnu nošauj viņas pašas tēvs, jo tā dzīvo palaidnīgi. Te bija atkal tas pats nežēlības spoks, kas Senkjeviča stāsta beigās, īpaši tai vietā, kur tēvs nošauj savu meitu. Bet ari Zelma, kas ieviļ nāvē draudzeni, bija drausmīga un tā „Moderno jaunavu“ nodaļa „Putniņš dus“, kur stāstīta Bertas nonāvēšanās, tēlojās man pa naktīm pat murgos un lika trūkties augšā ar kliedzieniem. Protams, es jau tad vēl īsti nesapratu ne Purapuķes ten-

denci, ne pašus notikumus viņa stāstā; katru gadu šo gabalu par jaunu pārlasīdams, es ik ar reizi sapratu gan labāk, sāku nojaust ari, ka Purapuķes stāstījums gan dzīvs, bet tēli nepārlicinoši. Tomēr nepatīkami baigā sajūta man palika vienmēr, šo stāstu lasot, tāda pati. Bija tak kaut kas, kas lika atkal un atkal uzmeklēt Vēstnešus ar Purapuķes „Jaunavām“; bija mocoši pārlasīt nodaļu par dusošo putniņu un tomēr zināju, ka nevarēšu to nedarīt; tas bija tā, kā kad reizēm gribas spaidīt sāpošu vietu, lai ari sāpes tādēļ tiktu vai vēl nejaukākas.

Gadījās jau avīzēs gaiši stāsti ari. Kad dzīvoju savu septīto vasaru, man Lienīte lasīja priekšā no Baltijas Vēstneša holandiešu rakstnieka Eidena „Mazo Jāni“. Tas bija brīnišķīgs gabals, tīri kā pasaka: mazais Jānis iet ciemā pie puķēm, putniem un kukaiņiem, viņš laižas pa gaisu, viņam ir tik savādi draugi: skaistais Ziedainis, jocīgais Kautzinis, negantais, smējīgais Plosis. Visā pilnībā šo Eidena darbu izlasīju tikai daudz, daudz gadus vēlāk. Tai pašā Vēstneša gada gājumā bija ari Janševska jaukais stāstiņš par bārenīti, kas niknai pamātei par spīti tiek godā un laimē. Par to, atminos, māte sevišķi atzinīgi runāja. Es viņu lielā sajūsmā lasīju, kad man nāca jau trīspadsmitais gads.

1900. gads manā atmiņā tēlojas viscauri vienāds: gaišs un saulains, vienalga, vai tā saule spīdēja sniegā, vasaras zaļumā vai rudens raibumā. Ari Baltijas Vēstnesī nāca jauki vien un gaŗi stāsti. Pats pirmais bija „Būru zēns“ par dūšīgu un godīgu jaunekli Pitermaricu, kas visādām likstām iziet sveiks cauri un sadraudzējas pat ar angļu lordu (tas stāsts notiek vēl priekš angļubūru kara). Mūsu pagasta skolotājs Jurjānis, kas mocījās ar diloni pēdējā stadijā, arī gribēja „Būru zēnu“, un tēvs no mūsmājas viņam aiznesa (Jurjānim pašam laikam nāca kāda cita avīze). Kad nu izlasītie numuri bija no skolas at-

pakal, māte un tante viņus sautēja un karsēja uz mūriša, lai karstums izkustu visus slimības bacilus, ja tādi būtu papīram uzmetušies. No manis lielie vēl tādu laiku sargāja šīs avīzes arī pēc karsēšanas, bet es plijos kā dulns pēc viņām, jo Būru zēnu varēju lasīt ar lielu garšu ir pa otram lāgam. — Baltijas Vēstnesis gandrīz ikgadus sniedza Almanzora (Kristapa Šuberta) stāstus, kuņus, grāmatā izdotus, Niedra Austrumā tik smukos, jocīgos izteicienos bija pagalam nokritizējis. Bet mūsmājās Almanzors bija cienījams. 1900. gadā nāca laikam pats viņa garākais stāsts „Piesis“ par palaidnīgu gana puiku, kas, bandu bērns būdams, vareni nadzīgs uz visādiem stiķiem un niķiem. Bet saimnieka meiteni mīlēdams un sargādams, Piesis parādās arī kā lāga zēns, kaut gan beigās atkal noklist un iet bojā. Nebija jau nu šim Almanzora darbam, varbūt, sevišķi augsta vērtība, bet mēs visi viņu lasījām lielā sajūsmā, smiedamies par autora jokiem (gan ne diez' cik asprātīgiem) un skumdami par to, kas tur rādījās bēdīgs. Īpaši es nevarēju vien sagaidīt, kad avīzes vedīs no Smiltenes, un tēvam pats pirmais jaunās numurus kampšus izkampu no rokām, saukdams: „Kas tik nu būs noticis ar Piesi?“ — Visu rudeni un ziemu līdz pašiem svētkiem nāca Friča Reutera garš, bet omulīgs gabals „Iz maniem zemkopja laikiem“. Tur bija joki un nopietnība, tur bija cilvēki, par kuņiem varēja priecāties un smieties, īpaši par dzīvo, kustīgo onkuli Brēzīgu, kas visur vietā un nevietā lietoja svešvārdus, un par laisko Nislerienes vīru, kas nepakustējās ne lai aizdzītu suni, kas pielavījies pie cepeša. Ap to pašu laiku mūsmājās bija nez' no kurienes ieklīduši arī daži 1899. gada Mājas Viesa literāriskie pielikumi. Tur romāns „Uz divām zvaigznēm“ norisinājās pa daļai uz Marsa, bet trūka sākuma un beigu, tā kā lasīt lāgā nevarēja. Toties liels prieks bija par Sudrabu Edžus stāstu „Vilka māte“, par trakulīgo uzdzīvotāju stāsta varoni, kas,

pilsētā iebraukusi, staigā ar savu draugu pa krogiem. Smiedamies un līksmodami mēs ar Lienīti lasījām viens otram to stāstu priekšā pa gabalam vien, lai gan ari tam beigu trūka. Par to skumām, un tante gudroja, sak, nez' kādas tās beigas varētu būt. Sudrabu Edžus stāsts nu gan pavisam nebija tik jaunam lasītājam piemērots. Bet es jau ari Vilka mātes trakulības būtību nemaz nemēģināju izprast, un kaitēt tas stāsts man neko nekaitēja. Nākošā gada sākumā Smiltenes onkulis vairs neabonēja, neatminos kādēļ, nevienu laikrakstu. Tēvs tad nu izrakstīja to lētāko — nedēļas avīzi Balss; tā galu galā esot un paliekot īsta laucinieku avīze. Balsī bija vairāki tulkoti stāsti, bet gadījās ari viens otrs oriģināls, kā vītols starp Vāczemes eglēm. Šos oriģinālus rakstīja E. A. Fridrichsens (jā, jā, ne sons, bet sens), J. Goldmanis (laikam vēlākais valstsdomnieks) un vēl daži, starp tiem kāda Kroteniece, ko teicās personīgi pazīstam tā pati Zviedra jaunkundze, kas Purapuķes romānu aiznesa. Pārākais no visiem bija Janševska „Vecais Pilenieks“. Māte izlasījusi piezīmēja: „Raksta gan tas Janševskis smuki.“ No tulkojumiem es te Balsī pirmo reiz sāku vairāk ievērot Čehova darbus; šim rakstniekam bija gan mazi, traki jocīgi stāstiņi, gan garāki, dīvaini sērīgi, tomēr gluži skaisti: tāds bija „Gravā“. Gada beigās nāca Kīlanda romāns „Jēkabs“ par izmanīgu, viltīgu zemnieku puisī, kas taisa karjēru un vēlāk tiek bagāts vīrs. Tam puisim patīk lasīt bībelē, kā Jēkabs tēvu un brāli pievilis. Šis blēdigais cilvēks saucas Šnurevalls, bet vēlāk pārgroza vārdu un ir tikai Valls. „Par Vallu saucas, bet tīrais vells vien ir,“ māte lasīdama piemetināja un nopūtās.

Bet uz rudens pusi Smiltenes onkulis sāka lasīt jauno dienas avīzi „Vārds“ un deva ari mums. „Vārda“ parauga numuru mēs dabūjām jau pavasarī smaidīgā maija dienā — lielu, glītu avīzi, kur bija Purapuķes stāstiņš par laisko

Krūziņu, kas dienu, no mušām glābdamies, gul skapī un pievakarē iet uz upmalu, skatīties, vai neplīsīs kāds plosts, kur tad uzreiz varot ieraut lielāku naudu; bet pie saimnieka strādāt viņš negrib ne par ko. Literāriskajā sestdienas pielikumā Vārdam nāca arī bildes, un daļa no šī pielikuma rakstiem vienmēr bija krievu valodā. Ziemu pie mums iebrauca viens jauns linu uzpircejs kādas firmas uzdevumā — trikātiešu saimnieka dēls, ko daudzināja pamatīgu dzērāju. „Jā, skāde, ka puišam tā dzeršanas kaite,“ Lieņīte nopūtās, kad viņš bija aizbraucis. „Glīts vīrietis un izglītots arī: esot beidzis reālskolu Cēsīs. Ja viņam dotu to krievu gabalu, kas avīzes pielikumā, uz rāviena izlasītu un saprastu kā nieku.“ Oriģinālu Vārdā gadījās vairāk nekā Baltijas Vēstnesī. Vārdā rakstīja arī Anna Brigadere, un tur bija jaukais stāstiņš par mazo draiskulīgo Trusīti. Stāsts „Kņaze Irēna“ un luga „Atkalredzēšanās“ gan beidzās nelaimīgi, bet es jau toreiz lasīdams nojautu, ka Annas Brigaderes tēlotais drūmums nesacēļ tādas šausmas kā daža cita rakstnieka darbos. Annai Brigaderei vienmēr iet kā gaisma līdz; šī rakstniece reizēm ieved kā tumšā, baigā istabā, bet arī tur vienmēr kāds lodziņš atvērts pret rītu un sauli.

1902. gadā Vārdā bija dažs baigs, nejauks gabals. Ari mazajā sestdienas pielikumā bēdīgi vien stāstiņi nāca. „Nupat avīzē, kuņu stāstu ņem — visos mirst un mirst,“ māte reiz žēlojās, vienu sestdienas pielikumu izlasījusi. Tiešām — pirmajā stāstiņā (šlippena oriģinālā) sadega strādnieka bērni, vieni paši atstāti dzīvoklī, otrajā (fragmentā no vācu romāna) — Romas imperators nosmacē dzīru zālē saslodzītos senātorus no griestiem listošās rozēs un trešajā — igauņa Vildes gabaliņā — vecītis un vecenīte pa nakti nosmok krāsns tvanā. Lielākajos stāstos tāpat netrūka visādu šausmu, piemēram, dīvaini skaists baigums bija Gogoļa „Vijā“. Bet nepatīkamākie

bija Merimē stāsts „Mateo Falkone“ un Senkjeviča (atkal Senkjevičs!) „Eņģelis“. Mateo Falkone mierīgs nošauj savu dēlēnu, kas, dāvanu savaldzināts, nodevis tēva paslēptu bēgli. Senkjeviča stāstīnā meitenīte pēc mātes bērēm nomaldās no pavadītājiem, iekļūst naktī mežā, bet nebaidās, jo viņai stāstīts, ka eņģelis visur sargādams iet līdz. Kad nu krūmos kaut kas iečabās, viņa zina: tas ir eņģelis. Bet no krūmiem izspraucas pelēka galva un glūnošas, sarkanas acis... Merimē stāstā mani mocīja atkal tumšais necilvēcīgās nežēlības spoks: dēlēns lūdzas tēvu, viņa ceļus apkampdams, lai viņu atstāj dzīvu, bet tēvs tomēr nošauj savu dēlu mierīgāk kā zvirbuli. Tur es izjutu to, ko toreiz gan vēl nemācēju vārdos izteikt: nežēlība īpaši tad ir nejēdzīga, ja cilvēks, kādas idejas vai tradīcijas dēļ nonāvē otru, sev tuvu, vājāku cilvēku, būdams kurš pret viņa lūgumiem, it kā šī ideja būtu augstāka par cilvēka dzīvību; Senkjeviča stāstā vīrs nosita sievu tādēļ, ka tā, lai arī pret pašas gribu, bijusi skrīveņa mīlākā; Purapuķes Paulīnes tēvs nošauj meitu tādēļ, ka tā palaidņodamās aptraipījusi dzimtas godu; korsikānietis Mateo nošauj dēlu tādēļ, ka tas, padodamies savai bērnišķībai, kļuvis nodevējs. Jā, šādas sugas slepkavība bija tā briesmīgākā un aklākā. Bet Senkjeviča „Eņģelis“ mani modināja savādas domas un šaubas: vai tiešām Dievs nevarēja sūtīt īsto sargeņģeli, vai viņš tiešām, no debesīm visu redzēdams, varēja atdot meitenīti vilkam, vai tiešām visiem apstākļiem taisni tā bija jāveidojas, lai meitenīte apmaldītos un kristu vilka nagos?

Bija Vārdā arī viens otrs tīri patīkams gabals. Pielikumā laiku pa laikam pretī raudzījās nepazīstamu rakstnieku ģimētnes ar daiļskanīgiem, svešādiem vārdiem: Multatuli, Knuts Hamsuns, Redjards Kiplings. Lejas-Krūmiņš par viņiem rakstīja isi, bet gudri. Toreiz modē bija Gorkijs; arī viņa ģimētni Vārds sniedza: tīri

smuks, ūsains krieviņš, ne īsti blūzē, ne kreklā. Viņa stāsti gan nepatika ne man, ne citiem mājiņkiem, un mēs netikām gudri, kas tur tik vērtīgs varētu būt, ka visa pasaule par viņiem runā. Jā, Čehovs, to es sapratu, tā pavisam cita lieta. Vienā pielikumā bija flāmu rakstnieka Struivelsa stāstiņš par to, kā divi zēni svētdienā vēro baložus — Dieviņ, tas jau bija labāks kā visi Gorkija stāsti kopā!

Vasaras vidū Vārds pārvērtās Friča Veinberga vadītajā Rīgas Avīzē. Tur bija maz oriģinālu stāstu; Andrejam Upītim nāca gan „Sievas radi“, bet tie rādījās sliktāki par viņa „Dzirulu mantinieciem“ Austrumā. Uz gada beigām avīzē bija amerikāniešu romāns „Arčibalds Malmezons“ — drūms un nemīlīgs kā slapdraņķains novembra pievakars. Tur bija stāsts par cilvēku, kas pa periodiem paliek traks un aizmirst, ko vesels būdams darījis; liela loma bija te arī kādai apakšzemes istabai, kuŗā šis nelaimīgais amerikānietis pamet savu sievu kāzu naktī (viņš vienīgais zina, kā tur ieiet un iziet), jo taisni tad viņam, kaut kāda iemesla dēļ virszemē iznākušam, uzmācas atkal ārprāts. Rīgas Avīzei bija arī satiras nodaļa „Dzirksteles“, bet lāga joku negadījās. Īpaši tur uzbruka Fallijam par stāstu „Nellija“, kas esot bezkaunīgs. Kā lielu grēku Fallijam pārmeta arī to, ka viņa stāstu it kā esot uzslavējusi „Düna Zeitung“. (Starp citu „Dzirkstelēs“ bija glupa balāde „Hallijs un Hellija“, droši vien daudz bezkaunīgāka, nekā izsmejamais Fallija stāsts.) Ko darīt — nebija jau tādu smalku joku, kā jauno Pēterburgas Avīžu „Purva malā“. Pavasarī mēs no kaimiņiem dabūjām dažus šīs avīzes pielikumus. Māte īpaši slavēja Eglīša romānu „Tilti un pārigājēji“ (žēl, ka nedabūjām beigu), bet Lienītei patikās „Purva mala“.

1903. gadā Rīgas Avīzē oriģinālu tikpat kā nemaz vairs nebija. Labi, ka pielikumā nāca tik daudz Čehova stāstiņu; par tiem vienmēr varēja

priecāties. No garākiem romāniem pievilcīgs bija Konan Doila „Baskervilas suns“. Konan Doils savas kriminālās vielas baigumu prāta atsvaidzināt ar patīkamu humoru. Liels Šerloka Holmsa romānu cienītājs no tā laika palika mans tēvs. „Ak, būtu nu atkal nācis kas par Olmu“ (viņš nekad nevarēja iemācīties H izrunāt), tēvs izsauca, ja avīzē gadījās gaļlaicīgs stāsts. Nu — viņam par prieku Šerloka Holmsa stāsti un romāni Rīgas Avīzē turpinājās arī nākošā, pat aiznākošā gadā. Ari man vēlākos gados reizēm tīri labi patikušies Konan Doila romāni par Holmsu, īpaši tie „Dr. Vatsona atstāstītie“. Doilam nav tikai saistošais fābulas režģījums un risinājums, bet arī interesanti tipi (kaut vai pats Holms, kas palicis par sugas vārdu), labi dzīves un dabas tēlojumi, teicama kompozīcija. Vēl 1919. gadā kāds rakstnieks teica, šis Konan Doilu stādot daudz augstāk nekā Vellsu. Pēc 1905. gada iznāca arī lubinieckiskie burtnīču romāni par Holmsu. Dažos ieskatījos. Tie bija ļoti muļķīgi un nekādā ziņā ne Konan Doila.

Liels angļu romāns bija Bulvera „Nakts un rīts“. Tur man sevišķi viens skats palika mīļš: straujais, lepnaiss romāna varonis Filips no visas sirds lūdz, lai viņa maigais, labais brālēns Artūrs tam piedod, jo viņš Artūru sen agrāk nepatīsi apvainojis. Un piedošanu viņš lūdz, kad Artūrs guļ uz nāves gultas. Man bija it kā ugošanās, kā nojausma, ka šādam skatam vajadzētu nākt un nu viņš tiešām arī bija! Vēl vakarā gultā iegājis es domās priecājos un jūsmoju par šo skaisto piedošanas lūgumu. — Uz gada beigām avīzē bija Valtera Skota romāns „Vudstoka“ no Olivera Kromvela laikiem. Ari tur dažā drausmīgā ainā iespīdēja humors un beigas bija labas.

1904. gadā sākās krievu-japāņu karš, un avīzes daudz rakstīja par japāņiem, arī Rīgas Avīze. Stāstu nodaļā nāca Pjēra Loti romāns „Kri-

zantēmas kundze", savāds gabals, par ko varēja priecāties un smaidīt kā par svešādi glītu rotaļu lietu. Sāku iet skolā, kur skolotājam nāca Baltijas Vēstnesis, un tā es pēc ilgiem laikiem atkal satiku veco draugu. Vēstnesī izdevās izlasīt romānu „Velna kapteinis“, kuŗa varonis bija Sira-noss de Beržrāks, liels pārdrošnieks un joku dzi-nējs, tas pats, par ko francūzis Rostāns lugu uz-rakstījis; tās saturs bija vienā vecā Austruma burtnīcā sīki izrakstīts. — Dabūju apmēram tai pašā laikā ari Balss pielikumus, kur bija traki jocīgs Andreja Upīša stāsts „Tūkstošnieces“; bet nu no šīs pasaules bija aizgājusi Lienīte un ne-viens vairs neprata tik sirsnīgi līdz smieties par tiem jokiem.

1905. gadā pārmīšus lasīju Rīgas Avīzi un skolotāja Baltijas Vēstnesi. Vēstnesī bija liels krievu Potapenko romāns no tāliem dzimtlai-kiem par teātra skolas audzēkni, ko nolaupa un apprec bagāts lielmuižnieks. Tāds nopietns gabals un toreiz man tīri jauki patika. Bet Špilhagena romāns „Fauštuls“, kur vienam vācu doktoram ikvakarus zināmā laikā rādās pieviltās meitenes sličināšanās skats, — tas bija baidīgs un nelabs romāns. — Rīgas Avīzē tai gadā bija vērtīga lie-ta pielikumā — advokāta Kreicberģa atmiņas par gleznotāju Artūru Baumanu, par šo apbrīnojamo nemiera cilvēku, kas aizgājis bojā, savas liktenī-gās kaislibas nomākts. Manai mātei šīs atmiņas bija interesantas vēl īpaši tādēļ, ka viņa jaunī-bas dienās Rīgā, Latviešu biedrībā bija redzējusi Artūra Baumaņa tēvu, architektu. Tā ap augustu avīzē sākās anōnims romāns no franču vēstures gadusimteņiem: „Lebrennu cilts mūžīgā cīņā“. Vienas ciešanām un dēkām apkŗautas cilts lik-tenis te vērpās gadusimteņiem cauri, sākot ar ro-miešu parādīšanos Gallijā. O, tādas lietas va-rēja lasīt! Cita nekā lāga jau ari Rīgas Avīzē vairs nebija. — Sen jau vēlējos, kaut varētu reiz tai Dienas Lapā tā pamatīgāk ieskatīties. Rudenī

nu atnesa no kaimiņiem, no Slīpa kādus piecdesmit numurus, beidzot ar pašiem jaunākajiem, spilgti revolūcionārajiem, kurus jau parakstīja Jansons kā redaktors. Agrākajos numuros bija Kārļa Krūzas stāsts „Miers“, par lauku jauneklā pirmo mīlestību, kas sākusies skolā, par šī jauneklā sapņiem un par to, kā viņš aiziet pilsētā. Vēlākos gados Krūza man stāstīja, ka cenzors (laikam Ruperts) brīdinājis Dienas Lapu: būšot slikti, „ja Kārļa Krūzas stāsts „Miers“ turpināšoties tādā pašā garā“. Krūzam bijis jāpārtrauc iesāktais stāsts; viņa beigas (ar nosaukumu „Viens“) nāca gadu vēlāk Jaunās Ražas VIII sējumā.

Nāca jauns gads, kaut arī bargs un draudīgs. Vajadzēja pasūtīt par jaunu avīzes. To Veinberga lapu gan vairs nē, tā es cieši sevī noņēmos. Dienas Lapu? Ak, tā jau bija apturēta un vietā iznāca Jaunā Dienas Lapa pavisam nepazīstama redaktora Zemgaļa vadībā; nevarēja zināt, kas tur īsti būs. Bet ja kādu no tām gluži jaunajām? Piemēram, „Dzimteni“, ko vadīja Kreicbergs un Janševskis? Jā, jā, būs jālūko pierunāt māte, lai uzstājas onkulim vai tēvam par „Dzimtenes“ abonēšanu. Un es sāku runāt mātei. „Janševskis tas redaktors, tu saki?“ viņa jautāja. „Vai tas pats, kas to „Bārenīti“ sarakstījis?“ „Tas pats.“ „Tad jau nu gan...“ Bet uz jaunu gadu atbrauca onkulis, un kad māte viņam ierunājās par „Dzimteni“, sacīja: „Vai, Karlīn, tā Dzimtene, tā... tā jau vai vēl sarkanāka kā Dienas Lapa (to viņš droši vien tai brīdī izgudroja). Kozi, vēl aptura un tad no avīzes nekā. Nē, nē, es ņemšu labāk to pašu Rīgas Avīzi.“ Es iejaucos valodā un sāku kaut ko dedzīgi penterēt par Janševski, Kreicbergi un jaunu avīžu pabalstīšanu. „Tā? Rīgā esi bijis? Kreicbergi pazīsti?“ onkulis ironiski jautāja un plati pasmējās. Ko tur — jāiztiek vien bija ar Rīgas Avīzi. Tēvs gan nebija nekāds veinberģists un mani 1906. gada ziemā pirmsdienas rītos uz skolu vezdams vienmēr

paklusām dziedāja „Muižnieku atvadišanās dziesmu“ (laikam Līvu Jurkas) no Pēterburgas Avīžu „Purva malas“ kādā baznīcas meldiņā; tā „Purva malas“ dziesma viņam par vari bija iepatikusies.

Skolotāji abonēja Balsi, kas nu Baltijas Vēstneša vietā bija palikusi par lielu dienas avīzi, un Mūsu Laikus, kas iznāca jau slēgtās Jaunās Dienas Lapas vietā. Neiznāca vairs lāgā vaļas lasīt viņu stāstus. Un viss, ko Rīgas Avīze 1906. gada sākumā, pašā niknākajā soda ekspedīciju trakošanas laikā, rakstīja par šīm ekspedīcijām un revolūciju, bija tik pretīgs, ka to lasīt nevarēja būt ne mazākā prieka. Labi vismaz, ka turpinājās „Lebrennu cilts mūžīgā cīņa“ un aizstiepās laikam līdz pašiem vasarsvētkiem. Romāns beidzās, cik atminos, ar Parīzes komūnu un republikas nostiprināšanos Francijā, pie kam revolūcija un sociālisms tika ļoti cildināti. Tā nu Veinberģa lapa politiskajā daļā paļāja nevien revolūciju, bet katru brīvdomību un liberālismu, turpretī romāns šai pašā avīzē slavēja demokrātiju, pat sociālismu. Vai tas nebija joks? Gada otrā pusē bieži nāca Zinas Mironovas (laikam kāda vietējā krieviete) stāstiņi, kuŗos autore tiesāja brīvības kustības dalībniekus.

Nākošā gadā onkulis tomēr lasīja Balsi. Pirmo numuru pielikumos nāca Andreja Upīša noveļu cikls „Jauni laiki“, kas jau gaiši norādīja, ka autors iet citā, jaunā virzienā. Man šo stāstiņu nemiers un asā reālistiskā tēlošana patika. Pēc tam Balsī bija laikam viens Čirikova stāsts un tad vācu stāsts par sievieti, ko nevar atradināt no dzeršanas. Pa daļai sakarā ar šiem stāstiem man atmiņā gaiša, saulaina marta svētdienas pēcpusdiens. Es biju vakar atvests no skolas un rīta cēlienā šķirstījis Balss pielikumus un pārslisījis stāstu par nelabojamo dzērāju. Pēcpusdienā staigāju pa mūsu istabām viens pats; vecāki laikam bija izbraukuši kur pa ciemiem, un mani jau ciemā toreiz līdz nevarēja dabūt, ne ar labu,

ne jaunu. No logiem nāca stipra gaisma: saule spīdēja jau irstošos sniegos. Uzreiz manī iemētās lielas, stipras sēras, kādas līdz tam nekad nebiju jutis. Man kļuva žēl visu to cilvēku, kurus biju redzējis un vērojis dzīvē, sākot ar tēvu un māti, žēl visu to, par kuriem biju lasījis stāstos un grāmatās, sākot ar bībeles Ādamu un beidzot ar to jaunkundzi dzērāju. Bija žēl visas pasaules, arī pašam sevis: bija, it kā nupat man kaut kur mūžībā būtu kas zudis vai atņemts un nevar zināt kas. Sērām pievienojās savādas bailes. Bija kā bail no dzīves, no nākotnes, no visa tā tumšā un nezināmā, kas var rasties, un arī no tā, kas jau ap mani ir — it kā no kādām neredzamām rokām, kas ap mums vijas visur un tomēr nav dievišķas un palīdzīgas. Un Dievs? Kur viņš, kas viņš? Bija bail — un tomēr atkal kā alkas, gaidas, ziņkāre, miglaina cerība. Dvēsele reiba kā reibst galva no augstas vietas zemē veļoties. Ilgi, ilgi tā staigāju, sakustināts un satraukts.

Balsi vajāja cara valdība. Viņas vietā gan nāca „Vēstnesis“, „Savietis“, „Plēsums“, bet tiem bija pavisam īsa gaita. Jaunā pusgadā bija jāņem „Latvija“, kur tas skaistākais likās Blaumaņa vadītais sestdienas pielikums. Gāju Smiltenes draudzes skolā, dzīvoju pie grāmatnieka Gailiša, un mums abiem patikās Blaumaņa — Pulieņa dzejojumi „Skaidienā“. Viens otram mēs skaitījām te „Nelaimi Ninēnu purviņā“, te „Žani Žampu“, te jocīgo Blaumaņa autobiografiju. Ak, tie bija tik labi gabali, ka nevarējām nemaz atrast cienīgus epitētus viņu cildināšanai. „Latvijā“ nāca arī Jaunsudrabiņa „Vēja ziedi“, kur katra rinda, likās, skan kā smalkākās kokles stīga. — 1908. gada pielikumos sāka drukāt Rūtaru Pēdas puša gadu nostāstu „Pa dūņām, pa dangām“. Tas nu bija pavisam naturālistisks gabals. Un māte pat reiz sacīja, būtu kāds, kas aizraksta redakcijai, lai nelaiž uz priekšu vairs

tādus drukāt. Tad es ņemos lasīt to stāstu: man jau bija piecpadsmit gadu un neviens neliedza. Rūtara Pēdas darbs bija gan laikam pats atklātākais, kāds līdz tam latviešu literātūrā parādījies. Bet tas tomēr tur galu galā nebija galvenā lieta. Pārsprieduši vēlreiz viņu kopīgi ar māti, nolēmām, ka tam darbam tomēr ir sava vērtība; ka tur patiesi un smalki tēlota kalpa puisa sūrā dzīve, īpaši pirmajā nodaļā pie sliktā saimnieka. Un viss bija stāstīts ne ņirdzīgi, bet vienkāršā, pazemīgā vaļširdībā; ne velti tam gabalam likts kā motto Treičkes izteiciens: „In jedem rücksichtslos ehrlichen Bekenntnis liegt eine grosse sittliche Kraft.“ Stilā manīja tā kā Blaumaņa roku. Vai tikai viņš pats nebija tas Rūtars Pēda? Ilgi biju tādās domās, līdz izzināju, ka tas autors ir Blaumaņa puisis Līcis, un Blaumanis viņa stāstu tikai gludinājis un īsinājis.

Pēc tam vēl avīzēs nāca daudz ievērojamu stāstu, gan „Latvijā“, gan „Dzimtenes Vēstnesī“, kurus nu pārmīšus, uz manu vēlēšanos abonēja mans tēvs pats. Bet es augu lielāks un par tiem vairs lāgā neiznāk stāstīt no bērniības atmiņu viedokļa.

Jaunā Raža

Kad sāku šķirstīt Austrumus jau ar komet lielāku jēgu un saprašu, lasīju arī kritikas, un no tām īpaši pievilcīgas bija par Jauno Ražu. Zināju, ka Jaunā Raža ir tāda grāmata, kas iznāk reiz pa gadu, — tāpat kā kalendārs, un tomēr tur nav nekā no kalendāra — un tai grāmatā iekšā ir stāsti, dzejas, kritikas. Un tie ir tikai latviešu rakstnieku darbi; neviena tulkojuma. Kaut man kāds iedāvinājis jēl vienu no tām Jaunajām Ražām. Un es sāku sev iztēlot, kāds viņai varētu būt vāks, kāda pirmā lapa, kādiem burtiem nodrukāts pirmā stāsta virsraksts. Bet ko tur galu galā daudz domāt — satrauc tīri par velti pats sevi, tas viss. Ar Jaunās Ražas saturu jau varēju iepazīties no Austruma kritikām. Par pirmo un ceturto sējumu rakstīja burts A (daudz vēlāk izdibināju, ka tas Āronu Matīss). Tā nu bija skaidra un gaiša lieta; viss kā uz delnas: tādi un tādi raksti šai sējumā, tāds un tāds saturs, tādas un tādas sliktās un labās īpašības. Bet par otro un trešo sējumu rakstīja Niedra. Tas nu pavisam cits vīrs: raksta tā kā jokodamies, tā kā līdzībās vien runā, bet jauki viņam iznāca gan: tās kritikas varēja lasīt viņu pašu dēļ un ne tikai tadēļ, lai dabūtu zināt, kas Jaunajā Ražā iekšā. Daža vieta ieglaudās atmiņā uz laikiem. Tā, piemēram, kad Niedra rakstīja par L. Bērziņa dzejoļiem: „Viņus lasot vai dzirdot, man vienmēr nāk prātā ceļa gājējs, kas apstājas uz brītiņu šur un tur, noskatās, noteic labu vārdu un iet tālāk. Skaidri redzi, ka vārds viņam nāk no sirds, redzi, ka aiz šī vārda slēpjas vēl daudz jūtu, bet ceļnieks it kā negrib aizmirsties sve-

šu ļaužu priekšā. Viņš aiziet, bet mēs nolūkojamies viņam pakal, pārdomājam un sakām: sirds cilvēks, bet nezin, kurp viņš iedams?" Un īpaši par Teodora Zeiferta dzeju: „Teodora lirika man dažreiz atgādina vasaras rītu priekš saules lēkšanas, kad visu nakti strādādams esi nobeidzis kādu darbu un nu stāvi pie loga un raugies, kā aust rīts aiz tumšā meža. Nervi vēl tā kā drusku uzbudināti, māna tevi, it kā tu nebūtu noguris.“ Arvien man licies, ka šai gleznā apbrīnojami un īpatnīgi ietverta Zeiferta dzejas būtība, vismaz daļa no tās, kaut gan Zeiferts un Niedra divas pretējas individuālitātes.

Par Ražas piekto grāmatu nāca liela kritika kādos trīs numuros avīzē Vārds, parakstīta laikam arī ar kādu burtu. Tas rakstīja tikpat pamatīgi kā Austruma A. Bet tomēr tā kā lielgāki, kā vīzdegunīgi, kā no augšas; A. tā nedarīja. Kad sāku iet skolā, pirmoreizi redzēju Jaunās Ražas abus pirmos sējumus kopā iesietus skolotāja istabā grāmatu plauktā. Vienu sestdienu, gaidīdams tēvu man pretī atbraucot, steigā lasīju abas Ražas. Prieks bija par Blaumaņa „Danci pa trim“ un īpaši par „Andriksonu“; kas par varenu izstāstīšanu un izrakstīšanu! Tad vēl — tur otrajā sējumā — bija jocīgs Janševska gabals dzejā par Emīlu un Amāli; Emīls ar savu izredzēto vizinās ezerā laivā un svinīgi zvēr savas Amāles labā atdot visu, nežēlot ne dzīvību: laiva apgāžas, Emīls izglābjas un, krastā izrāpies, vaimanā, ka jaunās drēbes sabojātas; Amāle neprot peldēt, domā, ka tūliņ sliks un sauc Emīlu palīgā, bet šis nu ir nepaklausās; beigās Amāle izķepurojas gan, jo ezers sekls; nu Emīls atkal lielais palīgs un žēlotājs, bet Amāle viņu strupi noraida. Vizulis rakstīja abos sējumos pārskatus „Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības“. Tur bija daudz nezināmu stāstu virsrakstu, bet Vizula katēgoriskie spriedumi par tiem stāstiem, ko biju lasījis (īpaši par Pērsieti un Deglava „Jauno

pasauli“) man likās tādi kā netaisni. Vairāk nepaguvu izlasīt, jo tēvs atbrauca. Pēc tam es Ražu skolotāja plauktā vairs neatradu; tā jau nepiederēja viņam, bet Trikātas dziedāšanas biedrības bibliotēkai un bija aiznesta atpakaļ.

Uz ziemassvētkiem tai gadā māte man sagādāja lielu prieku, nopirkdama Ražas jauno septīto sējumu, par kuŗu jau bija lasīta kritika Baltijas Vēstnesī. Tur tie interesantākie, kaut arī bēdīgākie stāsti bij Andreja Upīša „Tēvs“ (drausmīgs gabals par zirgu zagli, kas no cietuma pārnācis, savā ģimenē rikojas kā nikns nezvērs) un Cālīša „Šķesteris Pluncis“ (par vecīti-vientiesīti, kas neizcieš, kad meita sadomājusi precēties). Tos lasīja arī mājinieki un pārrunāja. Man un sevišķi manai mātei patika Fr. Ans. (vēlāk nāca zināms, ka tas kāds gluži noslēpumains dzejnieks Ansabergs) tēlojums „Pirmā nakts“ — par nāves domām un dzīves cerību. Vēlāk māte vēlējās, lai es viņai lasu priekšā tā paša Fr. Ans. dzejoli no bībeles motīviem „Ebrēju melodija“, kas viņai šķita īpaši skaists. Tai Ražas sējumā vēl bija glīta Pērsieša fābula par Pēterīti, kas domā, ka viņu arī debesīs visi rīkos un komandēs, jo viņš visiem lūk tāds paķeņams (ar tādu pašu saturu, tikai sliktākā izstrādājumā, es vēlāk atradu Šefela dzejoli „Jonass“, Treumaņa atdzejotu — laikam kādā Zobgalā). Un Līgotņu Jēkaba „Idilli“ varēja izlasīt un tiešām papriecāties par viņu (vēlāk autors grāmatā to dziesmu pārdēvējis par Arāja vasaru). Tūliņ aiz vāka šim Ražas sējumam bija Pērsieša ģimetne („Ir un ir kas tam Zemīšam sejā no mācītāja Kundziņa,“ māte mēdza sacīt). Teodora raksts par Pērsieti bija tikpat jauki lasāms kā stāsts, turklāt vēl varbūt gudrāks kā stāsts. Bet literāriskajā kronikā kāds J. A. (laikam Jukānu Andrejs-Vičs) nolika Niedras „Skaidro sirdi“ un „Kad mēnesis dilst“ kā pavisam vājus gabalus. Tam nu gan neviens nevarējām piekrist. Bet tā tur bija nodrukāts — vai nu

Upīša par divām ubadzēm (veceni un meiteni) un Mākoņa par latviešu skolotāju Krievijas dienvidus kolonijā. Interesanti rakstīja arī Kaudzītes Matīss un Teodors par Pumpuru, bet Kleinbergim bija liela dzeja „Ziedonis un Mirdza“, no kuras neviens lāgā nevarēja tikt gudrs. Kritikas nodaļā atkal galvenie bija Teodors un Vizulis. Ar viņiem man tāpat kā ar Blaumani un Saulieti: Vizulim daudzās vietās nevarēja piekrist, bet viņam bija tāda viņam vien piemītoša sirsniņa; turklāt man patikās, ka Vizulis labi raksta par tiem rakstniekiem, kas aizstāv nicinātos, pazēmos, vientuļos, nabagos. Teodors bija gudrāks un mātēja arī labāk rakstīt; kas tie viņam bija par teikumiem, kā ar nazi izdrāzti, kā skaldīt noskaldīti. Man likās, ka Teodora rakstos apceramie rakstnieki (Pērsietis, Pumpurs, Barons, Apšīšu Jēkabs u. c.) varētu skatīties un sevi redzēt kā spoguļi. Tikai Andrievu Niedru no Teodora šķīra kā biezs mūris un viņi nevarēja sasaukties. Teodoram vai par visiem bija labs vārds ko teikt, tikai par Niedru (pat par „Līduma dūmiem“ un „Zemnieka dēlu“) viņš rakstīja it kā tiši meklēdams vainas, t. i. man tā likās. No savas puses atkal Niedra Austrumā diezgan bezkaunīgi rakstīja par Jauno Ražu, piemēram, nupat pārmeta Teodoram, ka slavējis Pērsieti! Ja tādu rakstnieku neslavē, kāds Pērsietis, ko tad lai vispār slavē! Tā es lasīdams sirdījos un ilgojos, kaut radies tāds literārisks burvis, kas šo sabus varenos rakstniekus izlīdzina un samierina. — Ražas jaunpirktos sējumus ņēmu arī līdz uz skolu un skolotāju ģimene viņus lasīja tikpat rūpīgi kā mājniece Ruķos. Reizēm „jaunais“ (palīga) skolotājs man ieprasījās: „Vai tu, Pēter, ar' vari visus tos lielo cilvēku stāstus saprast, kas Jaunajā Ražā?“ Es atteicu, ka pa bišķam jau saprotu gan. Katru gadu viņus par jaunu pārļasot gan auga mana saprašana.

Uz Pēterdienu Smiltenes krusttēvs man uz-

dāvināja Jaunās Ražas pašu lielāko sējumu — ceturto, turklāt glīti iesietu. Pašā priekšā bilde: Janševskis, brilles uz acīm, mugurā kažoks ar briesmīgi dārgu apkakli. Tur nu daudz ko lasīt: Saulieša stāsts (varbūt viens no viņa vissirsnīgākiem) par cilvēku un zirgu. Pērsieša pusfantastiskais, pusreālais „Gala aprēķins“ (lasīju to agrā, brīnumsaulainā rītā un Pērsieša drūmais gabals mani tomēr nespēja skumdināt; es par viņu gan priecājos, jo bija labi uzrakstīts). Mākoņa stāstiņš par malkas cirtējiem, paša Teodora īsais, bet jaukais gabaliņš par dzīves spara pilno meitu Lieni, Pēteru Liepiņa stāsts „Sapņi pagājībā“ (par pieguļā izjājuša puīša sapņiem un piedzīvojumiem). No kāda otra Liepiņa — J., jādomā Jāņa, — bij maza, spirtīgi uzrakstīta skicīte „Pēterītis“: veca, gaudena kalpu vīriņa pēdējās dienas. Šis J. Liepiņš tā ir vairāk neparādīja savu talantu. K. Krūza stāsta, ka tas Liepiņš bijis skolotājs un Skalbem draugs. Pēteris Liepiņš turpretī rakstījis daudz, bet ievērots nepelnīti maz.

Brīllainajam, kažokainajam Janševskim Ražas ceturtnā sējumā bija bēdīgs stāsts par kuģa nelaimi un vesela virtene skaistu dzejoļu, starp citu būru balāde par trim jaunavām, kas krietušas kaŗa laukā: kad viņu vecajam tēvam Dievs atņēmis vienīgo dēlu, tad kaŗā gājušas viņas. Bet dzejoļu virtenes beigās bija maza, mīlīga, žirgta dziesmiņa:

Lejā aiz žodziņa
 Strautiņš urdz,
 Dārzā aiz lodziņa
 Putniņš spurdz.
 Pāri pār mājiņu
 Zvaigznītes mirdz,
 Mājiņā iekšā
 Pukst laimīga sirds.

Vai tas pa daļai nezīmējās uz dzejnieku pašu? Teodora apcerējumā jau bija lasāms, ka

Janševskis apmeties uz dzīvi Liepājā, Jūrmalas ielā, mājiņā kā šūniņā, kas pastāv no divi kanniņām. Otrā rakstā Teodors apcerēja mirušo Dignājas ārstu Pēteri Kalniņu. Māte, to uzgājusi, priecājās: „Cik labi, ka te arī par Kalniņu, par to krietno dakteri rakstīti!“ Viņa jau bija Austrumā lasījusi plašo Kriškāna rakstu par Kalniņu un no tā laika Kalniņš mūsmājās vienmēr apbrīnots un daudzīnāts kā ideāla ārsta paraugs. Vizulis atkal rakstīja, kā allaž, par stāstu rakstniecību. Patikās, ka viņš labi izsakās par Zeiboltu Jēkabu. Bet literāriskā kronikā ņēmās gudri spriest kāds H. A. (vēlāk nāca zināms, ka tas H. Albats). Tīri jauki viņš rakstīja par Purapuķes Spieķi un diviem suņiem un Blaumaņa Nāves ēnu; par pēdējo piebilda, ka to pašu sižetu Materlinks varbūt ietērtu drāmatiska viencēliena veidā. „Un mēs aizdegtu savas kritiskās eljas svecītes un meklētu tur kaut ko simbolisku“. Slikti tikai, ka H. A. palika tāds kā uzpūtīgs un panicinoši izteicās par Zeiboltu, ja pat par Poruku, apzīmēdams tos par daudzrakstītājiem! „Paies vēl laiks, un latvieši dibinās trīs žurnālus: vienu Zeiboltu Jēkabam, otru — Sudrabu Edžum un trešo — ne labprāt to saku — Poruku Jāņam“. Vai tu re kā!

Gaišā, burzmainā tirgus dienā pirmrudeni es Smiltēnē ieguvu trīs vērtīgas grāmatas uzreiz: mācītāja Kundziņa Kronvalda Ati (mēs abonējām Derīgu Grāmatu nodaļas izdevumus), Niedras „Zemnieka dēlu“ un Ražas trešo sējumu, ko rotāja bārdainā Kr. Barona ģimete. Māte nevarēja vien nopriecāties par Saulieša stāstiņu „Vecā saimniece“ un lasīja to priekšā arī vienai kaimiņu mammai, kas svētdien bij atnākusi ciemā; šai kaimiņu saimniecei bija mājās pa daļai tāds pat negals kā Saulieša notēlotai Stiebru mātei. Lielu piekrišanu mantoja arī Mezīša stāsts, bet viņam kā par postu bija latīņu virsraksts (Taedium vitae), un mēs neviens nespējām izgudrot, ko tas varētu nozīmēt. Tas stāsts bija par

kādas jaunas ārstes piedzīvojumiem ar ļoti pate-
tisku beigu saucienu: „Šveicija, es tevi esmu re-
dzējusi, esmu bijusi laimīga — es varu mirt“.
Andrejs Mezītis, šis tagad gluži aizmirstais rakst-
nieks un dzejnieks, rakstīja gan ļoti vecroman-
tiski, bet diezgan izjusti un viņa sižeti allaž bija
tiešām interesanti. Cik Mezītis bija romantisks,
tik Pērsietis reālistisks. Mums patika viens un
otrs. Pērsieša fābulām mēs ar māti bijām tie uz-
ticamākie cienītāji. Trešajā Ražā viena no šīm
fābulām saucās „Domas par citiem“: vērsis kūti
apskauž zirgu, kad bēris rudens pusnaktī tiek
gaŗām aizvests uz klonu lalību mīt: kas tam ne-
kaiš, var paēsties graudus, nav vis, kā man, kam
jāskraida pa lauku un jāmeklē zāle pusplikā ga-
nībā. Patiesībā bērim, klājienā bluķi iejūgtam,
iet pavisam grūti, ja arī viņš, kad iznāk, mēģina
mutītē kaut ko iekampt, tad muguru ķeŗ vica:

Cik maz graudu ēdājiem
Jaudas par to minējiem.

„Kā tas Zemīts māķ vārdus izlikt, kā viņam
tas viss tik veikli iznāk. Un dziļas domas tur
iekšā,“ māte priecājās. Bet tad viņa tūliņ nopū-
tās: „Un tam cilvēkam vajadzēja tik jaunam
mirt!“

Uz ziemassvētkiem dabūju pirmo sējumu,
ko jau skolā reiz biju apskatījis (otrais Ražas sē-
jums bijis Smiltenes grāmatu bodēs tikai iesiets
dabūjams un vecāki negribēja tik daudz naudas
izdot, jo uz svētkiem jau tā vairāk pirkumu).
Svētku vakars uznāca baigs, jo sestdienas pēc-
pusdienā saņēmām ziņu, ka Smiltenē sanākuši
zaldāti, visi iedzīvotāji sadzīti augšā muižas kal-
nā un uz pilsētiņu raidīts lielgabala šāviens; tas
lādiņš iekritis Jāņu kalnā priedēs un savādo grā-
viena troksni arī mēs bijām dzirdējuši. Runāja,
ka vai veselus pagastus ņemšot cieti un sūtišot uz
Sibīriju. Kad krēsla metās, man tā vien likās, ka
no aploka, no meža, no sniega pilnajiem krū-

miem atdalās pelēkos šineļos iegērbti cilvēki un virzās mājām tuvāk. Eglīti tomēr dedzinājām un sasaucām visus mājas cilvēkus kopā. Es dabūju savu Ražu un šķirstīju to, iegājis viens pats otrā istabā. Aiz neuzmanības piebīdīju degošo lampu par tuvu logam, tā ka aizdegās loga aizkari. Nu bija liels tracis un uztraukums, kamēr uguni nodzēsa un svētku noskaņa vēl vairāk maitājās. Vēlāk izlasīju visu, kas tai sējumā man bija vēl svešs. Pērsieša „Acis krītoši burti“ un Purapuķes „Kains“ (kā lauku puika-bandu bērns izaug par noziedznieku) bija gan bēdīgi, pat drausmīgi stāsti (īpaši Kains), bet man tomēr patika un likās labi uzrakstīti, sevišķi Pērsieša gabals. Pērsietim tai pašā sējumā bija fābula Aklas pūles: vepris grūti pūlas rakņādams noru un meklēdams tārpus, bet beigās saīdzis un noguris aizvelkas projām, jo visu aplasa putni, kas vareni prot izmantot vepra pūliņu rezultātus un priecājas vien, ka sen nav laimējies tā saēsties kā šodien. Beigās autors jautā:

Ja nu piepeši
Kāds mūs vaicātu:
Vai mēs racēji,
Jeb vai spārnaini —
Ko tu atteiktu?

Oho, es zināju gan, uz ko autors mērķē tā runādams. Nudie, tā fābula tīri vai tāda pat, kā Raiņa dzejolis par zemnieka pacietību, kas bija rakstu krājumā „Darbs“. Un mana cienība pret Pērsieti palika vēl lielāka. Mātei priekšā es lasīju Teodora rakstu par Vensku Edvartu, kas bija reiz Smiltēnē pristavs. Par viņa dzīvi un vēlāko traģisko galu savā laikā daudz bija ticis runāts apkārtņē.

1906. gada rudenī no Smiltēnes zemkopības biedrības bibliotēkas dabūju izlasīt Ražas otro sējumu un tā nu viss Ozola izdotās Ražas vākums man bija pazīstams. Tur mani sevišķi saīs-

tija Mezīša stāsts „Klaidonis“. Paticis viņš bija arī citiem jauniem zēniem; vēlāk, tirdzniecības skolā man skolas un istabas biedrs stāstīja par Klaidoni: „Ak, es biju pavisam pārņemts viņu lasīdams. Un taisni tai laikā māte un citi mājinieki mani urdīja un tramdīja: ej, atnes to, ej, padari šo! Vienā traucēšanā. Kā norunājuši. Es reizēm gluži noskaities gāju.“

1906. gadā likās, ka Raža vairs neiznāks. Viņa neiznāca jau 1905. gadā. Un nu vēl bija nosauts J. Ozols, Ražas izdevējs un rūpīgais gādnieks. Teodora Zeiferta dēls Valdis man pēc daudz gadiem, 1930. gadā, stāstīja, kā viņa tēvs saņēmis ziņu par Ozola nāvi. Viņš, Valdis, pasniedzis tēvam kā saņemtās jaunās avīzes. Redz, tēvs atplēš, lasa un paliek pavisam drūms. Valdis neuzdrīkstas jautāt, kas avīzē iekšā. Tad tēvs pieceļas, saliek rokas un brīdi noliec galvu Dieva lūgšanā. Vēlāk dēls dabū zināt, ka tēvs to darījis drauga un labvēļa nāvi pieminēdams.

1906. gadā tā ap ziemassvētkiem Smiltēnē ienāca Raiņa Virpuļa kalendārs, kurā Zeltiņš bija ievietojis sludinājumu par sava apgādienu grāmatām. Kāds prieks lasot, ka iznāks Ražas astotais sējums ar Brīvzemnieka ģimetni! Kas tik tur nu būs iekšā? Vai būs vēl Saulietis, Zvārguļi Edvards, Vizulis? — Nākošā gada sākumā dabūju arī pašu šo gaidīto sējumu un māte viņu man iedāvināja uz četrpadsmito dzimšanas dienu. Jauns vāks: tāda ne īsti jauna meita, ne krustmāte ļauj labību. Arī papīrs citāds, drūka citāda un saturs arī atšķīrās no tā, ko biju sev iztēlojis. No vecajiem Ražas līdzstrādniekiem bez paša redaktora un Blaua bija tikai Zeltmatis, Plostnieks un Mākonis. Tad vēl tur bija par dekadentiem dēvējamie rakstnieki, kas daudz rakstīja Dzelme: Baltpurviņš, Krūza, Austrīņš. Tie citi gluži nepazīstami: Jukans (vēlāk dabūju zināt, ka tas — skolotājs Vičs), Jansons (ne kristamā vārda ne arī vārda pirmā burtā, vienīgi: Jan-

sons) ar veselu virkni dzeju un kāds (vai kāda) Apka. Lasīju un spriedu, ka nav nekā lāga vairs tai Ražā. Īpaši man nepatika Zeltmata drāmatiskās rakstniecības apskatā tas, ka viņš Pšibiševski slavē; Pšibiševskis manās acīs toreiz bija viss, kas varēja būt neīstākais, neķītrākais un murgainākais, lai gan es no Pšibiševska biju lasījis tikai divas lugas: „Sniegu“, kas bija Rozēna Ap-skatā un „Viesus“, ko Artūrs Bērziņš tulkojis Staros. Un nu Pšibiševski cildina Jaunā Ražā! Viņa slava atskan tur, kur Zeiferts rakstījis par Pērsieti, kur Keniņš kādā apskatā sajūsmīgos vārdos pieminējis Saulieti! Tās bija, līdzībā ru-nājot, apmēram tādas pašas šausmas, kādas pār-ņēma Doku Ata mazos varoņus, redzot kazu ie-nākam istabā.

Tomēr šis tas jau bija par ko priecāties. Bi-ja Pēterā Blaua dzejoļi. Vienā no tiem apdzie-dāta 1905. gada „pavasara ziedētāja“, kas, vēl par lāgu neizplaukusi, „asiņaina projām gāja“. Bija dažas Klaustiņa kritikas; tas nu laikam Ra-žā būs tā kā Vizūļa vietā. Bija Teodora raksts par Brīvzemnieku un īpaši varēja iepriecināt viņa piezīmes par liriku chronikā. Ilgi es domās grozīju, glaudīju un aptaustīju šādus skaistus teikumus, kādi Teodoram bija, piem., par Zvār-guli: „Tur daba iekš viņa sāk zīmēt savus lielos, kiusos rakstus, un mīlestība kā vēla viešņa pie-klauvē pie viņa durvīm“. Un par Skalbi: „Viņa meldijas aizlokās pa mīlajām dzimtenes tekām, kur ne smildziņa mums nav vienaldzīga. Par to nekas, ja par vielu piedāvājas visjaunāko dienu rūgtie piedzīvojumi. Tikai tad, ja tie viņa garā sašķeterējas ar tautas dzejiskām jūtām, viņš tos ietin dziesmu kamolā“.

Lai nu astotais sējums mani bija it kā pievī-lis, tomēr vasarā es domāju, ka uz ziemassvēt-kiem iznāks devītais un tas būs labāks. Diezin kādēļ es biju iecerējis, ka tur starp citu būs Blaumaņa un Birznieku Sofijas dzejas. Reiz tai

vasarā es visu dienu nostaigāju pa mūsu birzi un devītais Ražas saturs bija izfantazēts no pirmā raksta līdz chronikai; zināju gan, ka gluži tā jau nebūs, bet pati šī iztēlošanās bija viena briesmīgi jauka lieta. Kad uz ziemassvētkiem avīzē bija sludināts Ražas saturs, tad izrādījās, ka tas tiešām citāds, nekā tai svētdienā birzī biju „sastādījis“; nebija tur arī ne no Blaumaņa ne Birznieces nekā. Bet, kad nopirka man šo devīto sējumu, viņš bija daudz patīkamāks nekā iepriekšējais. Labākie gabali tur bija Antona stāsts par 90. gadu jaunstrāvnieku Ernestu, Austriņa drūms un nervozs, bet īsts un vienkārši paties gabaliņš „Kapsētā“, kā arī Jukana-Viča tēlojums „Zālamans“ (par bībelē daudzīnāto ķēniņu un viņa pretinieku, dumpja vadoni Rekabeamu). Pēdējo gabalu reiz vecie pārrunāja „krēslu svētīdami“, kamēr vēl nebija uguns iedegta. — Kritikas nodaļā Klaustiņš gaŗi un asprātīgi polemizēja ar Jankava Vecajiem elkiem; Klaustiņam te nu bija pārlietu plaši dots vārds. Un labi vien, ka tā. Chronikā viņš tik labi rakstīja par Pērsieti, par Baltpurviņu; Baltpurviņu toreiz mēs ar māti varen cienījām un, kad māte dzirdēja viņa vārdu, tad nosacīja: „Aha, tas mālderis, tas sirsnīgais.“ Bet tas, ko Klaustiņš turpat teica par Skalbi, tas nu bija tā sacīts, ka nekādi nevarēja piekrist. Šī Klaustiņa recenzija man nedarīja vismazās bēdas. Laikam par to Skalbes nonievājumu domāja arī Klaustiņa cildinātais Baltpurviņš, kad viņš Staros par Jauno Ražu rakstīdams piezīmēja: Klaustiņš dažu recenziju esot uzrakstījis „kā pa aprīli“. Turpat Baltpurviņš atrada Jukana Zālamānam lielu līdzību ar kādu Vestņik Znaņijas stāstiņu. Vēlāk pārlicinājies, ka nekādas līdzības nav un pēc tam visu mūžu sajutis sirdsapziņas pārmetumus, ka pret Viču it kā noziedzies; vēl 1928. gadā Baltpurviņš man sūdzējās par to, ka toreiz tā varējis ierakstīt.

Uz ziemassvētkiem dabūju desmito sējumu.

Atkal jauns vāks. Nujā, jubilejas sējums. Tas Ceplīša vāks — vārpas un graudi. Man labāk patika kā tā plāvēja. Pašā beidzamajā lappusē maziņš atzīmējums — reizēm gadoties, ka satiekoties divi: Jaunai Ražai un Ceplītim, abiem pajot desmit gadi, kamēr sākuši darboties, un Ražas jaunais vāks viņa divsimtais zīmējums. Par saturu gan vecie drusku parūca, ka neesot neviena lāga stāsta ko lasīt, neesot jau kā agrākajās Ražās. Toties Teodora raksts par Blaumani bija vēl skaistāks kā stāsts un par ilgiem laikiem nāca atkal viens Kaudzītes Matīsa ceļojuma apraksts — par Monako un Monte Karlo. To jau nu varēja lasīt. Ari man Teodora apcerējums par Blaumani bija tas skaistākais nevienšai Ražā, bet viens no Zeiferta skaistākiem gabaliem vispār. Tāpat citiem. Vēl pēc gadiem grāmatnieks Gailītis stāstīja, cik jauki tas Zeiferts izteicies par Blaumaņa māti: „Tā ir viņa dzīves labais eņģelis, kas lūgšanās noliecās pār viņa šūpuli, pār viņa dzīvi, pār viņa kapu.“ No Blaumaņa tur vēl bija uzņemts šausalīgs, stiprs dzejojums „Uz kaujas lauka“. — Ari no „bezvārža“ Jansona bija atkal virkne dzejoļu. Daži viņam bija tiešām jauki; atmiņā iespiedies īpaši viens no viņiem „Tēviņa“:

Aust gaisma uz zilganām pakalnēm,
 Un mežos sudrabu kaisa;
 Brēc jēri uz pelēkām rugainēm,
 Līst dzērvju klaigas no gaisa.

Pa lielceļu vezumu rinda brauc,
 Skan valgajā rītā smieklī un joki.
 Aiz purva mednieka taure sauc,
 Un miegu nobrauka koki.

Bet ielejā ezeru migla klāj
 Un kalnā no rijas kūp dūmi —
 Sirds saldā gurumā stāj,
 Tik mīļi man tēviņas dūmi.

Šai sējumā nāca pie vārda arī citi jauni dzejnieki. Viens no tiem saucās Ruds Ēgle. Viņa dzejā „Grēcinieks“ bija šādas rindas:

Man Kaina zīme pierē
Un divas šausmu pilnas acis.

„Kā tad,“ es nodomāju. „Nu ir atkal viens dekadents klāt.“ — Kritikas nodaļā Klaustiņš rakstīja vairs tikai par lasāmām grāmatām un Landera Latvijas vēsturi.

D. Zeltiņa Vispārigajā Zobgala kalendārā, kas iznāca apmēram ap Miķeļiem, vienmēr bija paziņots, kāda ģimete būs nākošā Ražā. Vienpadsmitajā būs Zvārguļu Edvards — viens no maniem vismīlākajiem, lai arī Klaustiņš viņu simtreiz noliegtu. Bet pa to laiku biju sācis iet tirdzniecības skolā un vajadzēja daudz naudas — skolai, grāmatām, pansijai, matēmatikas privātsundām. Par tādām lietām, kā Jaunās Ražas gādāšana uz ziemassvēkiem, likās, daudz nevarēja pat sapņot. Turklāt Ražas cena tagad bija uzkāpusi no astoņdesmit kapeikām uz veselu rubli. Bet pēc Jaungada, kad drusku jau biju apskatījis vienpadsmito Ražu grāmatu bodē, vienu svētdienu sāku mātei nedroši un pamazām par viņu runāt. Māte nemaz nemēģināja izbārt man šīs jocīgās domas ārā no galvas; viņa vienkārši pasacīja: „Man tagad tāds nieks liekas naudaš ir: ja tu tik varen gribi to Ražu, es tev rubli iedošu.“ Pieņēmu gan no mātes to rubli, bet, pa vakari uz Smilteni iedams, sāku gudrot un rēķināt, līdz beigās atsacījos no Ražas un pievienoju todien gūto naudu tai, kas maksājama par privātsundām; tā nu varēju samaksāt skolotājam jau iepriekš. Ražu dabūju izlasīt gadu vēlāk no bibliotēkas. Atkal vilos, jo maz tur bija, par ko priecāties: no daiļliteratūras tikai Jaunsudrabiņa stāstiņš par Veco burvi-pravieti un kāda iesācēja Jūlija Aivas ļoti savāda, īpatnēja fantazija no mūzikas pasaules „Le trille de Diable“. Daudz,

daudz gadus vēlāk Valdis Zeiferts man pastāstīja, ka Jūlijs Aiva bijis Olainē viņa tēva palīgskolotājs, istā vārdā Jūlijs Gailis, mūzikāls, bet diloņslims cilvēks, un drīz miris. — Daudz bija vienpadsmitajā Ražā arī jauno dzejnieku; sirdī visdzīvāki iegāja Kārļa Ieviņa dziesmas. — Kritikā Teodora raksts par Zvārguli vairs nelikās tik labs, kā iepriekšējais par Blaumani. Bet interesanta lieta bija Zvārguļa mazā autobiogrāfija, kā arī Teodora piezīmes chronikā par pagājušā gada liriku.

Uz 1910. gada ziemassvētkiem iznāca divpadsmitā Raža ar Vēbera ģīmetni. Ari to vēlāk dabūju no bibliotēkas. Daiļliteratūras nodaļa par visam tāda plāniņa. Nu — šis tas tomēr ir. Kārstenis skiču virknē Šalcošā gaitā aprauti raksta par dzīves ikdienas šausmu gadījumiem. Jaunam rakstniekam Brūklenājam stāsts „Maldugunis“, kur starp citu teikums: „Melnš stobra gals kā sātāna roka pacēlās pret pieri.“ Tā „sātāna roka“ man tur likās īpaši dumja un nejēdzīga: īstenībā, varbūt, tas salīdzinājums — kaut arī pārāk „meklēts“ — tik pārāk slikts nebija. Ak jā — arī Brūklenājs jau miris, gan ne dilonī kā Aiva, bet, cik zinu, Sibīrijā, krievu pilsoņu kaņā. Man šai Ražā vislabāk patika Arkadija Vizmas dzeja „Pie Pērsieša kapa“. Tikpat vienkāršs, kāds bijis Pērsietis, tikpat vienkāršs esot viņa kaps. Un beigu pants:

Tumši zaļas kapu mirtes
Tev uz smilšu kopas zied.
Pāri kapam vecos kokos
Sīki meža putni dzied.

Kritikas nodaļā dažā ziņā interesants raksts bija Klaustiņam par simbolismu latviešu dzejā. Bet viņa recenzijas chronikā gan man vairs nelikās tik pārsteidzoši interesantas, nelika tik daudz pārdomāt kā agrākās; te nu dažā likās tiešām „kā pa aprīli“ uzrakstīta.

Nāca rudens un es gaidīju un zilēju, kāda ģīmetne būs trīspadsmitajā Ražā. Poruks nupat kā miris, bet viņš jau bija devītajā. Nemaz nevar saprast, par ko Zeiferts nu rakstīs. Rudens jau bija pusē, kad vienreiz, Gailīša bodē iegājis, paņēmu Dzimtenes Vēstnesi — lielu, biezu avīzi. Atplēšu vaļā, izņemšu mazo stāstu pielikumu ārā, — kā kabatas lakatiņu no lieliem svārkkiem un sāku pašu avīzi šķirstīt. Lūk, paziņojums: Zeiferts pastāsta, ka nesaskaņu dēļ ar izdevēju Jau-nā Raža vairs neiznāks.

Vēlāk, kad es Cēsīs dzīvoju kā kareivis, Zeiferts kopā ar Jāni Grīnu gribēja atjaunot Ražu. Izdevējs būtu Jēpe. Ar Zeifertu pirmo reizi tiekoties — viņš tad dzīvoja Cēsīs tuvu baznīcai un tirgum — arī runa iznāca par Ražas atjaunošanu. Prasīju, sak, kāds liels vīrs tagad tiks apcerēts Ražā? Viņš domājot, būšot raksts par Duburu. Bet uznāca lielinieki un visa tā lieta izbeidzās. Jā, viss paiet; arī pats Ražas vācējs aizgājis gaŗo miegu izgulēt. Visam pienāk rudens, ziedi novīst, lapas aiznes vēji un tikai atmiņas paliek gaŗajiem ziemas vakariem. Bet atmiņas bijušais tiek divkārt jauks, un dod divkāŗšu prieku.

Šis tās par grāmatām un rakstiem

Lasīt iemācījos apmēram piecu gadu vecumā un no tā laika mans prieks par grāmatām nekad nav zudis. Vismīļākā no pirmām paša lasītām bija vecā Hērvāgena „Skolas Maize“, grāmata, kuŗa daudziem cilvēkiem ļoti mīļa atminēties. No viņas jau man māte, mātesmāsa un arī tēvs tika lasījuši priekšā, kad es pats vēl nemācēju. „Skolas Maizē“ bija jaukas un jocīgas Zvaigznīša latviskotas pasaciņas gan par attapīgo skroderīti, kas septiņas mušas uz viena cirtiena nositis, gan par viņa pretmetu, vientiesīgo zemnieku, kas gaļu suņiem uzticējis un naudu vardēm dīķī iemetis, lai izskaita. „Skolas Maizē“ bija viegli paturāmas dziesmiņas — gan par gana puisi, kas mitējas „līgot“ bērnieku dziesmas klausīdamies (šīs dziesmas sērīgumu es jau pirmo reizi no mātes mutes, to dzirdēdams, tumši nojautu, bet baidīt viņš mani nebaidīja), gan par Matīsiņa grūtājām domām cūkas ganot. Bet visinteresantākais un gaišākais bija pagārš rīmējums „Tēva kliņģeņi“: tēvs, no Rīgas pārbraucis, dod bērniem un citiem mājiniekiem no pilsētas atvestās dāvanas un stāsta, kā viņam Rīgā gājis. Te bija kas no tās sajūtas, kas mūsmājā manam tēvam no lielā tirgus atbraucot, un tādēļ šī dziesma varēja palikt īpaši mīļa. „Skolas Maizē“ bija vēstījumi par svešzemju dzīvniekiem un kokiem, par tālām, svešām tautām un viņu ierašām: atminos, lasot par samojēdu kāzām, kā tur apdzērušies viesi sniegā gulējuši, „ģīmjus ar sniegiem apkrāvuši“, mani apņēma tīri vai omulības sajūta un šis sniegs fantazijā likās silts kā vatēta sega, lai gan stāstījums tālāk bija neomulīgs un pauda par lielu izkaušanos. Bet visskaistākā iz-

lasīšanās „Skolas Maizē“ bija par „vērā liekamiem vīriem un notikumiem“. Šos vēsturiskos nostāstus varēja lasīt bez apnikšanas un izmācīties vai no galvas. Īpaši jauki stāstīti par Cīru, ko vectēvs liek maziņu nogalināt, bet puisītis tomēr izglābjas, izaug un paliek par varenu ķēniņu. Tikpat brīnišķīgi bija arī stāsti par Aleksandra Lielā, Mārtiņa Lutera, Krievijas cara Pēterā dzīvi un likteni. No „Skolas Maizes“ laikiem man vienmēr palikusi dzīva interese par vēstures cilvēkiem un viņu likteni. — Ap to pašu laiku mūsmājā no citurienes bija ienesta arī tā saucamā Bērziņa lasīšanas grāmata, kur liels skaistums Andersena pasakai par nesmuko pīlēnu. Kā pīlēnam iesākot, visu neieredzētam, grūti gājis un kā beigās izrādās, ka viņš gulbis — ak, tur bija tāds saldums, ka ne atlasīties. Te arī bija kas no ķēniņa dēla Cīrus likteņa, tikai viss daudz mīlīgākā gaismā. — Prātā vēl divi vai trīs melnos vākos iesieti Zinību Komisijas rakstu krājumi, no kuriem pirmo reizi iepazinos ar mūsu tautas pasakām. — Īpaši viena par bārenes laimi bija brīnumu pilna un beidzās priecīgi. — Vēl no tā laika man kā sapņos nāk atmiņā: galda atvilktnē un vēl šur tur mētājās Pēterpili tautiskā laikmetā iznākušā satiriskā rakstu krājuma „Dunduri“ atsevišķas lapas. No sirsnīgas lasīšanas šī grāmata bija sen izgājusi no vākiem un lapas izčibējušas kur kuņā. Tēvam „Dunduri“ sevišķi patika, jo tur bija asa smiešanās par kungiem un mācītājiem. Viens gabaliņš (sapņa veidā) bija par Trikātas „baznīcas dumpi“, t. i. par nemieriem, kādi Trikātā bijuši, kad draudzei gribēts uzspiest nepatīkams skolotājs. Tai gabaliņā starp citu bija pieminēti „gažais čigāns ar viltīgo cienīgtēvu“; tēvs tad nu man skaidroja, ka tas viltīgais cienīgtēvs esot domāts Trikātas toreizējais mācītājs Pōrts, bet gažais čigāns — kāds barons Kampenhauzens, melnīgsnējs un augumā liels. Par trikātiēšu baznīcas dumpi tēvs

man plaši stāstīja, vienā rudens vai ziemas krēslas stundā gultā atgulies. Nu jau gan šis tas no tā stāstījuma piemirsies.

Ari bībeles stāstus varēja lasīt kā īstus stāstus, īpaši vecajā derībā; jaunajai atkal gluži citāds jaukums un siltums. Vienos ciemos aizbraucis, dabūju redzēt bībeli visā pilnībā (nesen kā iznākušo pārlaboto tulkojumu). Šķirstot Ķēniņu grāmatas, pārliecinājos, cik daudz tur slepkavību un citu šausmu; cik nežēlīgs varēja būt kaut vai Joābs, Dāvida draugs un kara virsnieks, šis cilvēks, kas pilns bardzības, viltus un atriebības. Un cilvēkus nomaitāt varēja arī taisnais Dāvids, vēl mirstot likdams Zālamanam dažus nokaut, arī Joābu, kas taču Dāvidam bija kalpojies un palīdzējis, kaut gan Joābs bija vīrs, kas „kara asinis izlējis miera laikā“. Vakarā, gulēt iedams, es mātei sacīju: „Es nemaz nezināju, cik tā bībele briesmīga.“ Bet lasīšanai pievilcīga tomēr un savs burvīgums arī vecajai derībai. Nu man vajadzēja dabūt „lielo bībeli“ rokā uz ilgāku laiku. Jaunā izdevuma mūsmājā nebija, bet gan vecs, brūnos vākos iesiets, gluži sadzeltējušām lapām. To tad es diendienā šķirstīju un lasīju Ķēniņu un Laiku grāmatas par daudzajiem Izraēļa zemes un Jūdejas valdniekiem, no kuriem dažs miris drausmīgā nāvē. Tur bija gan ķēniņi, kas grēkoja pret Izraēļa Dievu, gan arī tādi, kas staigāja taisnībā viņa vaiga priekšā.

Uz ziemassvētkiem man māte sāka dāvināt grāmatas — vienu vai divas katros svētkos. Pāpriekš iededzinājām eglīti, sanāca visi saimes ļaudis, tēvs lasīja svētku evaņģēliju, nodziedājām, kas jau nu pie eglītes dziedams, un tad es varēju iet blakus istabā, kur uz maza galda noliktas man domātās balvas. Visvairāk tur bija grāmatas. Sākumā bilžu grāmatas, vēlāk tādas, kur galvenā lieta jau teksts. „Austruma“ un viņa kalendāra sludinājumos bija izziņotas grāma-

tas (visvairāk Kalniņa un Deičmaņa izdevumi), reizēm ar sīku satura rādītāju, un daža no šīm grāmatām man īpaši iekārojama. Vispirms tāda bija illūstrētā „Kustoņu valsts“ trijās daļās, jo es vienu laiku interesējos par visu, kas zīmējas uz dzīvniekiem un putniem. Neliku mātei miera, lai man nopērk to „Kustoņu valsti“. Tēvs gan parūca un negribēja naudu izdot, bet viss tas jau viņam bija it kā tikai formas dēļ. Ziemassvētkos es atradu uz galdiņa ilgotās grāmatas pirmās divas daļas. Daudz krāsainu, raibu bilžu, daudz nostāstu un aprakstu par visvisādiem dzīvniekiem vai nu tas būtu zirgs vai zilonis, mājas kaķis vai tīģeris (tai grāmatā viscaur rakstīts „tigrs“, kas bija svešādi un mazliet traucējoši). Ak tad tāda tā „Kustoņu valsts“, jā, jā! Es šķirstīju, lasīju un paliku aizvien laimīgāks un neko nežēlojos, ka man vēl trūkst grāmatas trešās daļas. To dabūju gluži negaidot kādu mēnesi vēlāk. Laikam Smiltenes onkulis bija nopircis un manam tēvam iedevis. Vienā janvāra rīta krēslā pieceldamies, atradu savām „Kustoņu valsts“ divām daļām blakus trešo, it kā tā pa nakti būtu atskrējusi. Ne velti taču tur bija visvairāk stāstīts par putniem. Ak, necerēta, liela laime (un tūliņ no rīta) par vakarvakarā vēlu tēva atvesto grāmatu! Bilžu ziņā viņa bija pat skaistāka nekā abas iepriekšējās, jo tur visādi putni, tauriņi, zivis un rāpuļi. Daži rāpuļi, protams, nejauki, pat drausmīgi, bet šai grāmatā arī viņi likās mazāk pretīgi.

Ne jau par ziemassvētkos dāvinātām grāmatām vien bija prieks. Atminos, klētī rakņādamies, uzgāju vecu, R. Andersona (laikam veterināra) sarakstītu, 1863. gadā izdotu, grāmatu par mājas kustoņu dabu, dzīvi un veselības uzturēšanu. Bilžu tur nebija, un grāmata iespiesta senajā ortografijā ar dubultniekiem, bet bija prieks lasīt par pazīstamajiem mīļajiem dzīvniekiem. Stāvēju pie loga (tai laikā kādu grāmatu pamatīgi,

vārdu pa vārdam lasīdams, reizēm to, nezin kāpēc, darīju stāvot), lasīju, bet ārā balta, nosnigusi novembra beigu zeme. Un šāds brīdis, cik niecīgs viņš arī būtu, atmiņai nezūd. Tāpat dzīva man vēl tā sniega un saules gaišā februāra diena, kad lasīju mātes māšai Lienītei priekšā Benjamiņa lugu „Miglā“, kuŗu tēvs, nezin kā un kāpēc bija Smiltēnē dabūjis. Dienu iepriekš biju drusciņš slimš, bet tad atkal bija labi, prāts jautrs, un Lienīte priecājās, ka dažas vietas Benjamiņa lugā esot labi rakstītas.

Bet sevišķi pievilcīgas bija un palika grāmatas par vēsturi un arī par ģeografiju. Meitai Matildei bija vecākā brāļa skolas grāmatas, dažas no tām vēl latviskas. Viena bija Kaudzītes Reiņa „Ģeografija tautskolām“, kur daudz labu lietu; vispirms ziņas par Latviju, par Vidzemes un Kurzemes apriņķiem un kādas katrā apriņķī draudzēs; tad par svešām zemēm, viņu kalniem, pilsētām un upēm. Liela sajūsma mani sagrāba lasot, ka franči ir dedzīgi brīvības aizstāvji, ka neviena tauta nav tik daudz cīnījusies par brīvību kā franču tauta. Tais vārdos bija kas varonīgi skaists un cildeni mirdzošs, lai gan visā pilnībā man vēl neaptverams. — Tais pašās Matildes brāļa grāmatās bija arī Veltera vēstures pirmā daļa („Vēstures mācības grāmata priekš skolām“) Tullija tulkojumā. Tur nu varēju drusku pamatīgāk iepazīties ar tiem veco laiku vīriem un notikumiem, par kuŗiem „Skolas Maizē“ nebija stāstīts. Un arī Veltera grāmata bija vieglā valodā rakstīta un it kā stāstveidīga, bet slikti, ka trūka otrās un trešās daļas. Nu es sāku sapņot par Kalniņa un Deičmaņa izdotiem „Skatiem iz vēstures jeb Pasaules stāstiem bildēs“ divās daļās. Bet tās bija dārgas grāmatas, katra daļa maksāja laikam vairāk kā pusotra rubļa. Un tomēr māte manā devītā dzimšanas dienā man nopirka pirmo daļu; otro gan es tā ir nedabūju.

„Skatos iz vēstures“ tekstu pušķoja lielas krāsainu bilžu lapas, kur redzamas vietām diezgan drausmīgas ainas, piemēram: Venecijas dodža Marino Faliēro baltbārdainā galva jau guļ zemē no cirsta rumpim, bet asinis rit lejup pa augstu, baltu trepju kāpnēm. Bet bija šais bildēs arī daudz kas patīkams, un īpaši skaista man starp citām šķita imperatora Justiniāna ģimēne. Teksts gan bija domāts jau vairāk pieaugušiem cilvēkiem un man ne visur vienādi pievilcīgs un izprotams; tomēr valodai bija skaisti viegls plūdums, vietām tā bija gleznaina un ļoti dzīva. Kādu gadu vēlāk es atradu, ka „Vēstures skatu“ izteiksmei līdzība ar Niedras rakstiem „Austrumā“. Savā laikā dabūju zināt, ka šos „Skatus“ tiešām rakstījis Niedra. Bet grāmatā pašā autors nekur nebija uzrādīts.

Sākās interese par klasisko dzeju. Šo interesi man pa daļai jau bija devusi iepazīšanās ar Mājas Viesa Mēnešrakstu. Ari mātei bija godbijība pret dzeju un lielajiem dzejniekiem, kaut gan viņa lasīja arī mazvērtīgākas grāmatas un ne viss viņai klasiskā rakstniecībā bija saprotams. — Vienā karstā vasaras svētdienā tēvs un māte aizbrauca uz Smilteni baznīcā un es līdz. Mācītājs no kanceles starp citu runāja, ka kaut kas dievišķīgs esot parādījies arī lielo dzejnieku, piemēram, Šekspīra, Šillera, Puškina, Tolstoja darbos, bet īsto dievības gaismu un pilnību viņi nav sasnieguši, tāda tikai Kristus. Kad atbraucām no baznīcas, māte aizgrābta stāstīja mājiniekiem, ko mācītājs runājis („Un viņš sacīja, ka tiem lielajiem dziesminiekiem esot gan kaut kas no Dieva gara, no svētuma...“). Laikam vēl nekad nebiju redzējis māti tik aizkustinātu, tik mirdzīgām acīm kā tai reizē. Klausījās Lienīte, mājas meitas un laikam vēl kāda no kaimiņiem ciemā atnākusi sievietē; tās sievietes, izņemot Lienīti, droši vien nesaprata, par ko īsti mana māte

tik pacilāta. Tēvs piebilda: „Jā, laiks karsts, man stipri nāca snaudiens, bet kad mācītājs pieminēja Puškinu, acis uz rāvienu bija vaļā.“ Es, ceļā sakarsis, izslāpis, sajaucu mātes stāstīšanu, prasīdams dzert. Un tad māte man uzbrēca tādā dīvainā dusmīgumā un piemetināja: „Man bija pašlaik tādas augstas, svētas jūtas un tu jaucies vidū ar saviem niekiem!“

Mātes māšai Lienītei kungi, no Smiltenes uz Vāciju dzīvot pāriedami, bija atstājuši nevien bilde, bet arī dažas nevajadzīgas grāmatas. Viēna no tām bija Šillera kopoti raksti. 1830. gada izdevums tas bija, palielā formātā, sīku divslejiņu iespaidumu, latīņu burtiem. Pamazām šī grāmata mani sāka interesēt. Šķirstīju, šķirstīju, bet sapratu pavisam maz. 1903. gada vasarā mana interese par Šillera rakstiem, īpaši viņa lugām, bija tik stipra, ka sāku ņemt to grāmatu nopietni priekšā. Gandrīz pēc ik izlasītas rindas skrēju mātei vai Lienītei prasīt, ko tāds un tāds vārds nozīmē. Un bieži plijos viņām virsū, lai lasa man kādu gabalu priekšā no „Laupītājiem“ vai „Vallenšteina“ un lasot tulko latviski. Visa vasaras otrā puse man pagāja ap Šillera darbojoties. Apmēram pēc gada jau varēju saprast visu lasīto. Un no tā laika Šillers man vienmēr palicis mīļš un vienmēr esmu apbrīnojis viņa valodu, viņa tēlotos cilvēkus (piem., triloģijā Vallenšteinu un Butleru), viņa drāmu tehniku. — 1903. gada rudenī un ziemā māte sāka pa vakariem mums lasīt priekšā Šillera drāmas. Lasīja un izlasīto pa daļai tulkoja pa teikumiem, pa daļai atstāstīja, lai arī tēvs kaut ko saprastu, jo viņam vācu mēle pasvešāka. Ari es, protams, daudz guvu no tādas atstāstīšanas un tulkošanas. Tie bija brīnišķīgas, savādas laimes pilni vakari. Māte nelasīja visas drāmas no vietas, bet sāka laikam ar vienu no beidzamām, ar „Vilhelmu Tellu“. No netālām kaimiņu mājām tēvs solījās atnest šīs lugas latvisko tulkojumu. Es pat naktī

nevarēju lāgā iemigt, gaidīdams rītu, kad tēvs nesīs „Tella“ tulkojumu. Rītā Tells klāt gan un tad nu bija liela salīdzināšana. Tad māte lasīja Šekspīra „Makbetu“ Šillera tulkojumā un bija aizgrābta, cik vareni tas Šekspīrs mākot rādīt, kā cilvēks aizvien vairāk sapinas noziegumos. (Pēc dažiem gadiem, salīdzinot Šillera tulkojumu ar kādu citu, atradu, ka Šillers Šekspīru drusku „mīkstinājis“, piem., izlaidis drausmīgo skatu, kur Makbeta sūtītie slepkavas nonāvē Makdufa sievu un bērnus; arī vārtu sarga vaļīgo valodu vietā Šillers licis rīta dziesmiņu.) Tāpat māti aizkustināja paša Šillera „Mesīnas līgava“ ar likteņa nenovēršamo piepildīšanos. „Vallenšteina“ trešo daļu māte jaunībā redzējusi Rīgā, vācu teātrī uz skatuves un tagad varēja to gabalu izlasīt. Bet sevišķi skaists viņai likās lugā „Maria Stuart“ Marijas atvadišanās skats, notiesātai karalienei nāvē ejot. „Un kad nu tāda īsti laba aktrise to māc tā norunāt un sejā izrādīt kā vajadzīgs, kas tad to gan var vienaldzīgi skatīties,“ māte piebilda. — Viņai bija mīļas arī Šillera balādes un vienu no tām „Die Bürgschaft“ viņa sajūsmā atminējās vēl no saviem skolas laikiem.

Šillera tulkotais „Makbets“ man deva jaunu vēlēšanos: kaut varētu tikt pie Šekspīra lugām! Tai pašā 1903. gadā īsi priekš ziemassvētkiem klētī rakņādamies uzgāju atkal pievilcīgu grāmatu: kāda Eduarda Hilsmaņa (Hülsmann) „Shakespeare, sein Geist und seine Werke“. Ak, ko gan visu nevarēja atrast tai veco grāmatu čupā klētīs sarkanbrūnajā šķirstiņā! Hilsmaņa grāmatā bija diezgan sīki atstāstīts katras Šekspīra lugas saturs. Nu jau es vāciski tik daudz sapratu, ka puslīdz varēju sekot šiem atstāstījumiem. Bez tam autors, devis ievadā vispārēju Šekspīra raksturojumu, pārsprieda arī katru atsevišķu lugu, vietām mazliet polēmizēdams ar Gervinusu, vienu no vāciskajiem Šekspīra iztirzātājiem. Hilsmaņa grāmata man lika vēl stiprāk ilgoties izla-

sīt visas šīs lugas pašas. Tad māte man nopirka Derīgu Grāmatu nodaļas izdotos Šekspīra tulkojumus; tie jau nebija dārgi. Ziemassvētkos dabūju „Karali Līru“ un „Jūliju Cēzaru“, bet vienpadsmitā dzimšanas dienā „Richardu III“. Tai gadā abonējām Nodaļas izdevumus un gada beigās dabūjām „Antoniju un Kleopatru“. Nu varēju sākt pazīšanos ar Šekspīru. Jā, liķu un nonāvētu cilvēku viņam bija vēl daudz vairāk nekā Šilleram, kam tādu visvairāk tikai „Laupītājos“. Bet es nojautu, ka Šekspīrs ašāks, spilgtāks, lieliskāks nekā Šillers, kaut arī toreiz netika gluži tik mīļš kā vācu klasiķis. „Richardā III“ šausmu un nāves gan šķita jau par daudz un īpaši abu puisēnu prinču nogalināšana un Klarena drausmīgais sapnis un nāve man, vakarā gulēt ejot, nomāca sirdi baigā smagumā, tāpat kā Franča Mora necilvēcība agrāk Šillera lugā. Te bija kas no tā, ko reiz izjutu bībelē Kēniņu grāmatas lasot. Un tomēr no Šekspīra traģēdijas nesaņēmu gluži tāda drausmīguma, ko no dažā avīžu stāsta. Visskaistākā no toreiz lasītām Šekspīra lugām man likās „Jūlijs Cēzars“. Vispār ne Makbets, ne Līrs, ne vēlāk, jauneklā gados lasītais Hamlets un Otello nav uz mani atstājuši tik dziļu iespaidu kā Jūlijs Cēzars.

Tā paša 1903. gada vasarā vējainā dienā, dienvidus laikā, šķirstīdams vakar atvestos „Rīgas Avīzes“ numurus, es vienā atradu ievērojamu ziņu, ko vakar nebiju vēl uzgājis. Tā ziņa nebija sludinājums, bet redakcijas daļā, apmēram starp vietējām ziņām un telegrammām: A. Gulbis (tas pats, kam tai pašā avīzē bija apskats un apcerējums par visiem latviešu grāmatu apgādniekiem) vēstīja, ka viņš izdošot Ģētes rakstus latviešu tulkojumā, divos sējumos, no kuriem viens iznākšot līdz dziesmu svētkiem (toreiz domāja, ka piektie dziesmu svētki būs jau 1904. gadā), otrs — gadu vēlāk; tad vēl Gulbis tai ziņojumā solījās izdot Pumpura un Aspazijas kopo-

tus rakstus. Man bija prieks un tāds kā vēl īsti neapjausts lepnums, ka nu latviešiem būs tādas lielas grāmatas. Pumpura rakstus, vienā sējumā izdotus, es iedomājos tādu pat grāmatu kā Šillera rakstus: lielu formātu, sīkiem burtiem. Ap ziemašvētkiem sāka nākt avīzē Gulbja sludinājumi par Ģētes rakstiem. Katru mēnesi tika izsludināta viena grāmata: vispirms dzejas, tad „Vertera ciešanas“, pēc tam „Egmonts“ u. t. t. „Egmontu“ es labprāt būtu vēlējies iegūt, bet gluži tik daudz jau nu nevarēja mātei virsū plīties, lai atkal ko pērk. Ko darīt — jāpaciešas. Ģētes kopotu rakstu oriģinālā jau mums nebija. Bet pavasarī es sāku vairāk interesēties par mūsu pašu rakstniecību un lielie klasiķi man kādu laiku palika vienaldzīgāki.

Bija interese par mūsu rakstniecību un par grāmatniecību arī. Zināju jau toreiz itin labi, kuņiem latviešu rakstniekiem darbi iznākuši grāmatās, kopotā veidā, kuņiem tie vēl tikai avīzēs un mēnešrakstos vien. 1904. gads nu nāca grāmatniecībā kā ar jaunu pavasari. Un atkal Gulbja sludinājumi „Austrumā“ (šai mēnešrakstā toreiz ik burtnīcā bija loksne vai pusloksne sludinājumu uz citāda — gan zila, gan dzeltēna, gan pelēka papīra) man deva priecīgas, savādas nojautas. Vasaras vidū Gulbis sludināja: izdošot Doku Ata kopotus rakstus un vēl šo to. Mājā krustmāte Lienīte murgoja slimībā, mājā bija drūmi, es klejoju pa krūmiem pieaugušo birzi, sapņodams par Gulbja izdodamām grāmatām un citām rakstnieciskām lietām. Jauki bija domāt par nākotnē gaidāmām grāmatām un jauka, pat dīvaini romantiska bija mūsu birzīte, īpaši viens jauns, slaiks bērzs man atmiņā, ko caur biezokni varēja redzēt, citiem bērziem it kā pašķīroties, patālu man priekšā, Nārvēļa urdziņas malā. Balts un gaiši zaļš viņš tur mirdzēja pusdienas saulē un es vai ikdienas skrēju viņā raudzīties — tāpat caur biezokni, kā viņš tur stāv, patālu man priek-

šā, Nārvēliša malā, gaišs un tomēr it kā neizskaidrojami noslēpumains, lai gan īsti ne ar ko sevišķu neatšķirās no citiem. Un katrreiz, kad iedomājos 1904. gada vasaru, atmiņā dzīvas top divas lietas: bērzs pie Nārvēļa, kurā es skatos caur krūmu biezokni un Gulbja sludinājums par Doku Ata rakstu izdošanu. — Ziemu skolā atkal „Baltijas Vēstnesī“ uzgāju gandrīz pasakaini jauku sludinājumu par grāmatām: dibinājusies pavisam jauna apgādniecība „Zalktis“, kas sākusi jau izdot Saulieša kopotus rakstus, turklāt illūstrētus. Un nākotnē solīja illūstrētas tautas pasakas (Rozentāla krāsotām bildēm), Poruka rakstus, illūstrētu antoloģiju (šo pēdējo turklāt vācu un krievu tulkojumā). Tā antoloģija gan tā ir neiznāca nekad un Rozentāla illūstrētas pasakas arī. Es toreiz, stundu starpbrīdī skolotāja istabā avīzi paķēris, vai gaisā palēcos: dieviņ, kas nu sāk nākt par varenām grāmatām!

Visu 1905. gadu bija nemitīgs grāmatu un brošūru putenis. Nu tik bija ko skatīties un meklēt avīžu un žurnālu sludinājumos un kvitējumos, ka „redakcijai piesūtītas šādas jaunas grāmatas“. Gulbis sludināja blakus Doku Ata rakstiem izdot Pērsieti, solīja, ka būšot Brača stāsti un Akurātera dzejas. („Aha! Tad tiem nu arī būs savas grāmatas. Krājas, krājas,“ tā es priecājos.) Solīta, bet neizdota Gulbim toreiz palika viena Jāņa Asara grāmata, ja nemaldos, „Spensers un viņa mācība“. Vasarā Gulbis izdeva Merķeļa „Latviešus“, kuŗu iznākšanu apsveica pat „Rīgas Avīze“, un uz rudens pusī sludināja Blaumaņa, Skalbes un Viktora Eglīša kopotus rakstus kā drīzumā izdodamus. To lasidams es atkal apreibu priekā un sāku domāt par šiem gaidāmiem izdevumiem. „Nez, vai tie Eglīša nesaprotamie, tie dekadentiskie dzejoli ar' būs viņa kopotos rakstos?“ es šaubījos. Vēlāk šo triju rakstnieku darbu kopojumi iznāca tomēr citā apgādībā, jo 1906. gads pārtrauca Gulbja darbu.

1905. gada vasara bija pēdējā vaļīgākā, brīvākā manas bērnības vasara. Skolā nebija jāiet, jo trūka bērnu, kas varētu arī pa vasaru mācīties. Un citi nekādi pienākumi man netika uzlikti. Varēju stundām staigāt savā nodabā pa tukšā piedarba un rijas vēsumu un domāt par Saulieša stāstiem vai Zvārguļu Edvarda dzejoļiem. Varēju veseliem cēlieniem klejot gar laukiem, pa noru purva malā, pa mūsu mežu. Patikās domāt par grāmatām un patikās vērot, cik skaists ir mežs klusā, apmākušā pirmrudens dienā, kāds īpatnējs jaukums norai un mārkiem purva malā, kur pie ik mārkā stāv viens pavecs bērzs. — Tai laikā Rīgā bija trīs jaunas grāmatu apgādniecības: „Progress“, kas izdeva brošūras par sabiedriskiem jautājumiem, „Dzīve“ un Leimaņu Jānis, kas visvairāk izdeva revolūcionāri noskaņotas grāmatīņas un grāmatas daiļliteratūrā. Kad retu reizi gadījās tikt Smiltēnē, varēju redzēt grāmattirgotavu logos šo triju apgādniecību izdevumus. Reizēm iegāju arī grāmatu pārdotavā iekšā un lūdzu, lai man parāda „kaut ko jaunu“. Dzirkalis, kam bija lielākais veikals, reiz man atbildēja (viņš jau mani pazina): „Šoreiz sevišķa nekā nav, tikai tādas sociālistu grāmatīņas.“ Un pavilka no plaukta vienu stūri „Progressa“ izdotiem Kautska „Apcerējumiem iz sabiedriskās vēstures“; viņš zināja, ka pircējs nebūšu. Sociālistu grāmatīņas? Tā tad tas Kautskis bija... nu jā, nu man tā lieta bija skaidra. Smiltēnē toreiz bija jauns grāmatu tirgotājs Akmins (tagad viņš miris), par ko tika stāstīts, ka esot sociālists. Viņš man reiz tai gadā izlasīja pat vienu dzejoli priekšā no „Dzīves“ izdotās Jēkabsona grāmatas „Gaitniecības ceļš“. Es savukārt no viņa nopirku vienu grāmatu: Paegļu Mārtiņa rakstīto Treumaņa biogrāfiju. Un man likās, ka „Progressam“, „Dzīvei“ un Leimaņu Jānim Rīgā ir tādi paši mazi, garenšauri grāmatu veikaliņi kā Akminam, un Leimaņu Jānim vajag būt tādām pašām melnām

ūsām kā Akminam. Rudenī no radnieka kaimiņu pagastā dabūju lasīt Raiņa vadīto, Leimaņu Jāņa izdoto rakstu krājumu „Darbs“, kur vecākiem patika Raiņa dzejolis par zemnieka pacietību un tēvs, kaut gan dzejoļus necienīja, piebilda: „Viss, viss tas jau ir taisnība, ko viņš tur sadzejojis.“ Pašā revolūcijas straujuma laikā ienāca kolportieris no Smiltenes. Tēvs prasīja: „Nu, vai jaunās tiesas jau strādā?“ Šis atbildēja: „Jā, trijiem piesprieda nāvi un kādiem citiem mazāku sodu.“ Revolūcionārā tiesa Smiltē tiešām kādu sievieti un viņas biedrus bija par zagšanu likusi nošaut. Mums visiem metās baigi: vai, ja tā tautas tiesa jau sākumā tik nežēlīga un soda ar nāvi (turklāt sievieti!) lietā, par ko ķeizara tiesai būtu daudz vieglāks lēmums, tad gan nav labi, tad tur kas pavisam greizi! Šo baigumu pilnīgi neizklidināja arī no kolportiera paņemtās grāmatiņas: kāda brošūra un žurnāls „Uz priekšu“. Šis tīri patīkamais žurnāls gan jau uz vāka prasīja „Brīvu Baltiju!“ (prasība, ar ko citi tai laikā nenāca) un pirmajā lappusē, Jēkabsona „Kaujas maršs“ sākās brīnum gaiši un spirti — ar saules spīdumu, zilu debesi, strazdu svilpošanu. Viena no meitām bija nopirkusi lapiņu ar strādnieku dziesmām, un reizēm meitas pa vakariem mēģināja šīs dziesmas dziedāt, to vietu „šurp, gurdais brāli, nāc“, izrunājot „šurp, gudrais brāli, nāc“. Meitas vēl 1906. gadā labu laiku glabāja šo dziesmu lapiņu, bet beigās bija vien jāsadedzina, jo baidījāmies kratīšanas. — Gada beigās, kad avīzēs jau bija pirmās vēstis par soda ekspedīciju rīcību, „Baltijas Vēstnesi“ Rīgas nodaļā bija īsi aizrādīts, ka „Zalkša“ apgādībā iznācis Poruka rakstu pirmais sējums. Uztraucošu vēšu vidū šis īsais ziņojums man likās kā zvaigznītes pamirdzums starp melniem mākoņiem. Lai nu kā — Poruka dzejas reiz savāktas kopā.

Pēc kādiem trīs gadiem mani sāka atkal sai-

stīt cittautu lielie dzejnieki. Vispirms Ibsens. Iedams privātstundās, skolotājai atradu „Brandu“ Reklāma izdevumā un palūdzu dot man izlasīt. Ibsena drāmatiskais dzejējums atstāja ļoti stipru iespaidu, lai gan viņa varonis mīļš man, protams, īsti netika. Bet sevišķā aizrautībā „Brandu“ lasīja mana māte. Tēvs, no tirgus atbraucis, stāstīja: saticis Spaļa mamma, otra pagasta saimnieci un tā teikusi: šī tagad lasot tikai bibli. Māte pusbēdīgi, pusjocīgi nopūtās: „Ko tā Spaļa mamma gan sacītu, ja zinātu, ka es nupat izlasīju no Ibsena vienu teātra lugu. Bet skaista tā luga bija gan.“ Rudenī atnesu no Smiltenes „Spokus“ Strāla tulkojumā. Māte izlasīja, atrada, ka gabals drūms, diezgan skaists, bet Brandam jau ne tuvu. Ap to laiku iepaziņos ar ļoti sirsnīgu studentu, mātes radnieku; vēlāk viņš mira traģiskā nāvē. Tas students man deva lasīt Ibsena darbus krievu tulkojumā no savas grāmatu krātuves un īpaši piekodināja uzmanīgi izlasīt „Cēzaru un Galilieti.“ Izlasīju šo drāmu toreiz, lasīju arī vēlāk, bet tik daudz no viņas tomēr neesmu saņēmis kā no „Brandā“, „Pēra Ginta“, vai „Troņa tīkotājiem“.

Zemkopju biedrības bibliotēkā bija arī vācu klasiķi. Nu reiz varēju iepazīties cik necik tuvāk ar Ģēti un „Fausts“ uz visiem laikiem man palika viens no visvairāk mīlamiem un apbrīnojamiem pasaules dzejas darbiem, pie kam šī dzejējuma abas daļas mani saistījušas vienādā mērā. „Fausta“ rindās ir brīnišķs ariēlisks dzidrums un reizē ar to — domu smagums un dziļums. — Atminos, kad lasīju mātei to vietu „Faustā“, kur eņģeļi aiznes Fausta „nemirstīgo daļu“ un Mefisto paliek bešā, māte kā Mefistofeli žēlodama pasmējās: „Nu — to Martu Švertleinu, to jau viņš, varbūt, dabūja gan.“ — Ar interesi māte lasīja „Vilhelmu Meisteru“ un brīnījās, cik pretējas sieviešu dabas Ģēte šai romānā pratis tēlot:

tur draiskulīgā Filīne un turpat arī tā, ko viņš nosaucis par Skaisto Dvēseli.

Pamazām sāku lasīt arī krievu klasiskus, viņu „dievišķo pusduci“ kā saucu Puškinu, Lermontovu, Gogoli, Turgeņevu, Dostojevski, Tolstoju. Visu to jau te nevar izstāstīt. Gribētos te tikai atminēties kā abi ar māti lasījām „Annu Karēņinu“. Es lasīju oriģinālā, viņa — latviešu tulkojumā. Māte nesaprata, kādēļ Tolstojs romānam kā motto licis bībeles Dieva vārdus: man pieder atreibība un es atreibšos. „Vai tad Tolstojs viņu gribētu pats tā kā nosodīt? Bet ja tādai sievietei kā Anna gadījies tāds vīrs, kā viņu Tolstojs tēlo — tad tak viss galu galā tik cilvēcīgi un saprotami, ko viņa izdarījusi.“

1911. gada rudenī Gulbis sāka izdot „Universālo bibliotēku“. Tur nu atkal bija klasiķi lielā cienā un godā — gan veco gan jaunāko laiku klasiķi. Un atkal bija sludinājumi avīzēs un man katru mēnesi liela gaidīšana un zīlēšana: kādi būs šī mēneša numuri? Īpaši plašs prospekts bija izziņots 1913. gada novembrī. Es to izgriezu no avīzes un vēlāk katrai iznākušai no solītām grāmatām ar zilo zīmuli pievilku svītriņu. Bet uznāca kaŗš, „Universālai bibliotēkai“ bija jāapstājas. Un tikai sapņos man vēl reizēm rādījās, ka viņai iznākuši jauni numuri.

Pirmie soļi rakstniecībā

Kad jau varēju lasīt Skolas Maizi, Austrumu un avīzes, sāku arī pats kaut ko gudrot. Tikai ne rakstīt. Tā māksla, t. i., pats tas rakstīšanas process, man vienmēr padevusies grūti. Mana literāriskā gudrošana bija toreiz apmēram šāda: kā būtu, kad kādā avīzes pielikumā nāktu tāds gabals: Apīnītis. Stāsts no tautas dzīves. Sarakstījis Kaudzītes Matīss. Zināju, ka Kaudzīšiem tikai viens liels stāsts „Mērnieku laiki“, un nevarēju izprast, par ko nav vairāk. Bet kāpēc šo Apīnīti lai būtu sarakstījis tikai viens no brāļiem, pats lāgā nezināju. Man tā gribējās — ko tur vairāk. Un daudz jautriem un dzīviem skatiem vajadzēja nākt iekšā tai stāstā — pagasta vietniekpulka sēdēm un skolotāja vēlēšanām, apmēram tā, kā Doku Ata „Pauguriešos“, kuŗus lasīju Austrumā. Pats tas varonis Apīnītis būtu liels visādu štuku taisītājs.

Vēlāk, kad gāju jau skolā un dzīvoju skolotāja ģimenē, uz galda redzēju visādas lasāmās grāmatas: „Skolu“, „Skolas Draugu“, „Sēklu“. Mūsu oficiālā lietojamā grāmata bija „Skolas Druva“. Vecāki uz ziemas svētkiem man uzdāvināja „Rakstu Kamolu“. Tad nu no visām šīm lasāmām grāmatām es mēģināju sastādīt vienu, pats savu, pieņemot vēl dažus gabalus no Jaunības Drauga klāt. Sastādīju viņu, nevis pierakstīdams, bet staigādams un ievietojamo gabalu virsrakstus čukstoši pārskaitīdams. Atminos, vienu rudens saulainu pēcpusdienu, no skolas mājās pārvests (bija kroņa svētdiena laikam), es veselu cēlienu nostaigāju pa mūsu mežu, „lasāmo grāmatu sastādīdams“, un biju traki laimīgs. — Vēl

vēlāk lasāmo grāmatu vietā nāca antoloģijas. Reizēm uz Smilteni aizbraukušam, Gailīša grāmattingotavas plauktos rakņājoties, man gadījās pašķirstīt „Dzejas Pūru“, „Dzīvi un Dzeju“, „Dzejnieku Labdienas“. Un no radnieka otrā pagastā es dabūju „Dzejas Pagalmu“. Nu bija jāsastāda gluži jauna antoloģija, un tur jāuzņem galvenā kārtā tie dzejoļi (no Austruma, Mēnešraksta, Vērotāja, Jaunās Ražas u. c. vietām), kurus Plūdonis, Janševskis vai Treumanis pametuši neievērotus. Jo augs mana latviešu lirikas pazīšana, jo plašākas plētās manas antoloģijas; šo to jau arī pierakstīju lielā, vecā kladē tumšzaļiem vākiem. Un gandrīz visas šīs antoloģijas aptvēra cilvēka mūža gājumu; pirmie nāca dzejoļi par bērnību, pēdējie — par nāvi un mūžību. Tā es pinu un pinu no latviešu dzejām vaiņagu pēc vaiņaga; noviju, saplucināju, viju atkal citu. Bet kad pēc gadiem 15—16 man tiešām nācās sastādīt īstu, reālu antoloģiju, tad tā tikai pa daļai izdevās tāda, par kādu biju sapņojis.

1908. gada pavasarī beidzu Smiltenes draudzības skolu ar diviem nodomiem, kurus gribēju realizēt abus uzreiz: sagatavoties uz vidusskolu un palikt par rakstnieku. Kā to savienot, par to daudz nebēdāju; gan jau ies. Sāku ar' to rakstniecisko darbību un nemocijos vis ap dzejoļiem vai stāstiem, bet ķēros pie kritiski-literāriskiem apcerējumiem. Toreiz man ārkārtīgi cienījams un mīlams bija R. Klaustiņš, kuŗa piezīmes par dzeju Jaunības Draugā mani reiz ievēda liriskas izpratnē. Pašlaik viņš bija laidis klajā jauku rakstniecības vēsturi un interesantas kritikas Jaunajā Ražā.

Es tai siltajā un mīļgajā pavasarī biju ļoti liriski un romantiski noskaņots. Kādēļ īsti mani tā saistīja Klaustiņš, šis kritiķis un literātūr- vēsturnieks, kas rakstīja gan visai asprātīgi un īpatnēji, bet tomēr lietišķi, reāli, zinātniski? Pats īsti nezinu. Es aprīnoju visu, ko viņš rak-

stīja, vai tā būtu Mērnieku laiku tipu analīze, vai savādās, neparastās domas par Veidenbaumu, Niedru, Raini. Tas nu man nepatika, ka Klau-
stiņš neatzīst Zvārguļu Edvardu un Skalbi. Bet
ko tur darīt!

Klaustiņa stils tad nu rūpīgi atdarināts manos
pirmajos mēģinājumos. Pat vēl konsekventāki
nekā viņš, es lietoju izteicienu „latviešu rakstnie-
cība“ vietā „latvju raksti“ un vēl visādi pūlējos
būt klaustinisks. Mans pirmais raksts, ko es vie-
nā laidā (bez „abzačiem“) uzrakstīju. saucās „Trīs
latvju inteliģences priekšstāvji latvju rakstos“.
Tie trīs bija sameklēti šādi: Niedras „Skaidrās
sirds“ pagastvecākais Ozols kā 60. un 70. g. tau-
tiskā laika lauku inteliģents, Pērsieša stāsta va-
ronis Juris Krastiņš kā 80. gadu censonis, kas sa-
sniedz daudz, bet ko dzīve jau salauž, un, beidzot,
kāda Antona Birkerta stāstiņa varonis kā 90. gadu
jaunstrāvnīeks. Rakstiņā (viņa bruljons man no-
zudis) bija šis tas, ko es parakstītu pat vēl tagad,
bet blakus tam — milzums visādu bērnišķību, vi-
sāda izplāpāšanās par lietām, kas neattiecas uz
tematu u. t. t., kā jau tas 15 gadus veca „rakstu
pētnieka“ darbā citādi arī nemaz nevarēja būt.

Raksts nu bija gatavs, bet kur to sūtīt un ko
iesākt ar manu kaligrafiskā ziņā vairāk nekā
šausmīgo rokrakstu? Grāmattirgotājs Gailītis,
pie kā es dzīvoju un ko dēvēju par savu audžu-
tēvu, uzņēmās gluži neaicināts mana skrīvera
lomu. Viņš arī mēģināja sadalīt to gabalu, kā jau
nākas, „abzačos“ un laboja šur tur valodu, piem.,
manus klaustiniskos „rakstus“ uz pēdām pārtai-
sīja par „rakstniecību“. Tad vēl bija jāsagudro
pseudonims. Viens no maniem mīlākiem literā-
tūras varoņiem toreiz bija Kalēju Indriķis Nied-
ras „Nespēcīgā dvēselē“, kas, pats gan nespēcīgs
būdams, tomēr cīnās par individuālismu, par gara
patstāvību, par „spēcīgo dvēseli“; vēl tagad man
šis tēls liekas ētiski vai visgaišākais no Niedras
radītajiem. Kalēju Indriķa vārdā tad nospriedu

saukt pats sevi. Un Gailītis domāja, ka raksts jāsūta nevis Dzimtenes Vēstnesim (tur šis bieži rakstot korrespondences no Smiltenes, tur pazišot šā rokrakstu), bet „Latvijai“. Pēc kādiem diviem mēnešiem man Gailītis rādīja atbildi „Latvijas“ vēstulniekā: „Kalēju Indriķim: Jūsu kritisko etiādi nedrukāsim“. Taisnību sakot, nebiju jau ari nemaz tā īsti pārlicināts, ka to rakstu katrā ziņā nodrukās. Turklāt Gailītis mani mierināja, ka labi esot, ka man vēl tā tik pieklājīgi atbildēts; varējis būt vēl sliktāk, varējusi būt kāda izsmejoša piezīme. Bet „nedrukāsim“, — tas nozīmējot tikdaudz, kā: gluži nelietojams jau tas gabals nav, bet lai nu šoreiz vēl paliek.

Tai pavasarī un vasarā bija skaistas visas dienas: gan karstās, gan mīlīgi-siltās, gan rāmi apmākušās, gan lietaini-skumjās. Tai pavasarī un vasarā man mīļi un saprotami likās visi latviešu rakstniecības tēli; gan Niedras Kalēju Indriķis, gan Poruka Silenieku Jānis, gan Skalbes tēlotais skrīverītis Upītis, kam katrs ceļmalas akmentiņš brālis, katra zālīte māsa, gan Pērsieša ierēdnis (Koļa un biedri), ko ikdienas darba gaita ved uz augšu gausi un grūti, gan Annas Brigades rāmi-vīrišķīgais radošā spēka cilvēks Jēkabs („Ausmā“), gan Andreja Upīša skarbaiss nemiernieks Robežnieku Mārtiņš „Jaunajos avotos“, romānā, kas pašlaik „Staros“ bija iesācies. Tai pavasarī un vasarā man tik bezgala tuvi bija visi mūsu rakstnieki un dzejnieki. Bija tie vismīļākie, tie gandrīz vai dievināmie: Poruks, Blau-manis, Saulietis, Skalbe, Plūdonis, Zvārguļu Edwards, Pērsietis, Anna Brigadere. Bija tie, kas reizē patika un nepatika: Niedra un — tomēr ari Klaustiņš bija tāds. Gadījās tādi, kas man likās svešāki par citiem: Apsīšu Jēkabs, Pupaķe, Rainis, Akurāters. Bet ari to atsevišķie darbi mirdzēja jauki un katram dzejniekam bija sava vieta manī.

Biju tovasar tik romantisks un tomēr — kā

mani pievilka arī tīri reālistiskie rakstnieki! Pērsietis aiz skarbās, šķietami pelēkās un strupās ārienes slēpa tik daudz smalkjūtības, dziļas parādību izpratnes; to es nomanīju jau toreiz. Un asais Andrejs Upītis, kuŗa fotografējamais aparāts tik labi uzņēma visas sīkās dzīves ainas! Kā Upītis no mazu ļautiņu izjauktu illūziju tēlošanas pamazām pārgāja nemierā un dumpībā, rādīdams cīņu starp veco un jauno audzi! Šo Andreja Upīša evolūciju tad nu gribēju aprakstīt un tādu pamazu raksteli arī sagatavoju. Gailītis viņu atkal pārrakstīja un šoreiz neliedzās sūtīt Dzimtenes Vēstnesim. Es slepenībā cerēju, ka Upītis, Vēstneša redakcijā bieži piestaigādams, to manu gabalu ievēros, vismaz pabrīnēsies par to, ka es tik labi viņa pa visādiem izdevumiem kaisītos stāstus („Mazās komēdijas“ jau tad vēl nebija iznākušas) pazīstu. Tad Upītis varbūt, varbūt... Bet kur tev Dieviņ! Pat vēstulniekā atbildes nesagaidīju.

Tā pienāca rudens un par iestāšanos vidusskolā, protams, nebija ko domāt. Iestīdījis visādos literāriskos darbos pāri ausīm — vai tāds cilvēks nu vairs mācīsies matēmatiku un krievu un vācu gramatikas. Uzrakstīju tai laikā arī savu pirmo dailliteratūras mēģinājumu — lirisku tēlojumu — „Manas dzimtenes meži“, ko par laimi neaizsūtīju nevienai redakcijai. Tad vēl rakstīju par Niedru, par patlaban kā mirušo Blaumani, par Klaustiņu. Nevienam no šiem gabaliem netika pabeigta pirmā nodaļa. Beidzot iešāvās prātā: vai nevarētu aizrakstīt kādam rakstniekam vēstuli? Tas nu, protams, jādara pašam savā rokrakstā, lai tas kāds būdams. Par šo literārisko bikstēvu neizvēlējos vis Zvārguļu Edvardu, vai Saulieti, bet Klaustiņu, un lielā, garā sūtījumā izklāstīju viņam savas gan literāriskās, gan pārējās bēdas un lūdzu labu padomu (Klaustiņa adresi sadabūt izdevās diezgan viegli).

Viņš man tiešām arī atbildēja — atturīgi un

īsi, tomēr laipni un nopietni, bez kautkādas irōnijas. Pirms neesot sasniedzis trīsdesmit gadu vecumu, pirms nepazīstot Eiropas literātūru, lai labāk gaŗākus kritiskus darbus nemēģinot rakstīt. Viss tas jau nu bija patiesība, kaut arī tāda parūģtena. Pēc tam Klaustiņš vēl pāris reizes man atrakstīja; tās vēstules jau bija mazliet omulīgākas.

Tad nāca pārmaiņa. Nāca liela un strauja griba mācīties. Ķēros pie aritmētikas un krievu gramatikas; radās un augtin auga arī interese par krievu un vācu rakstniecību. Rīgā gan netiku, bet turpat Smiltenē nodibinājās tirdzniecības skola, kur pieņēma arī mani. Tur bija jāmācās, ko tik pakausis spēj turēt, un literārisko darbību es nu pilnīgi likvidēju. Bet otrā mācības gadā skola sarikoja vakaru un tur man vajadzēja uzstāties ar priekšlasījumu par latviešu rakstniecības pirmajiem laikiem (to plašāk izstrādāju no domraksta par to pašu tematu). Tas nu mani atkal ievilka literātūrā. Pirmajam vakaram sekoja Porukam un Blaumanim par godu sarīkotie; man tur vajadzēja lasīt referātus. Un 1911. gada rudenī mani stipri vien sāka nodarbināt kāda daiļliterāriska sacerējuma plāns; bet šī plāna realizēšanu gan atliku uz to laiku, „kad visas skolas būs aiz muguras.“

Tas padomātais literāriskais darbs būtu kaut kas drāmai līdzīgs, vismaz dialogu formā. Bet nu iznāca, ka man tomēr vajadzēja vēl priekš „visu skolu“ beigšanas izmēģināties daiļliterātūrā: bija jāuzraksta pirmais stāsts. Skola gribēja sevi mazliet reklamēt un tādā nolūkā inspektors bija nodomājis izdot kalendāru. Pielikumā nāktu skolas programma un daži raksti, kas būtu jāsaģādā pašiem skolniekiem. Šis tas salasījās arī, bet no daiļliterātūras nekā; tad nu es apsolījos rakstīt stāstu un to izdarīju vienā svētdienā mājās. Snīga pirmais snieģis lielām lēkšķēm un istabas sienas kļuva baltākas. Es rakstīju, piecēlos,

staigāju, pārdomāju un atkal sēdos un rakstīju, priedīgs un uztraukts. Otrā rītā aiz kaut kāda iemesla mani uz skolu nevarēja aizvest un es brīdu kājām uz Smiltēni pa jauno, saulītē jau kūstošo sniegu, ar stāstu kabatā kā diezin kādam rītam pretī. Bet drīz pēc tam nāca bēdas; stāsts bija pamatīgi jāpārraksta, un taisni tai laikā alģebras skolotājs, polis B., un ģeometrijas skolotājs (tas pats mums mācīja arī latviešu valodu) L. (tagad agronoms) mani izsauca vai katru dienu un lika divnieku pēc divnieka. Jutos kā vidū pušu plosīts, bet beigās paliku pie literatūras un vedu savu stāstiņu galā, lai gāztos vai vesels divnieku negaiss man pāri. Stāsts tika nodrukāts un pirmo reiz mūžā man nu gadījās redzēt drukas burtos ietvertu to, ko biju rakstījis; bija prieks un arī tā kā kauns, tāpat kā toreiz, kad skatījos savā pirmajā fotografijā.

Kalendārā, kas saucās „Jaunais Gads“, nu bija mans stāstiņš „Maija“. Viņa varone bija, protams, meitene skolniece, sapņaina, domīga, jūtīga, klusa. Viņa lasa par Pēteri Lielo un domā, ka viss vērtīgais un jaunais, ko šis valdnieks cēlis, neatsveņ viņa nežēlību un briesmu darbus (to gan inspektors nosvītvoja, jo, viņš domāja, citādi varot iznākt, ka kalendāru neatļauj). Tā kā savās biedrenēs tādu ideālu meiteni lāgā nejaudāju atrast, tad Maijā ieliku daudz no manas mātes dvēseles un dabas un pat no viņas dzīves. Maija aizbrauc uz apriņķa pilsētiņu un iestājas vidusskolā ne rudenī, bet janvārī, pēc Zvaigznes dienas, gluži tāpat kā mana māte tā braukusi no Smiltēnes uz Rīgu uz kādu meiteņu elementārskolu priekš sen, sen gadiem. Nejauši šī Maija iepazīstas ar kādu zēnu, lielu grāmatnieku un dzīves nepraktiķi, kurā ļoti viegli pazīstams pats stāstiņa autors. Bet tad Maija saņem vēsti, ka māte mājās grūti slima. Meitene aizbrauc no skolas atkal uz mājām. Bez tam stāstiņā epizodiski parādīti vēl citi jauni puīši un jaunas meitas. —

Stāstiņš uzbūvēts kļūdaini, viņš fragmentārisks. bez kādām īstām beigām, saturā un izteiksmē, protams, krietni naivs, bet dažas atsevišķas vietīgas tur nemaz tik sliktas nebija.

Tirdzniecības skolu beidzu 1912. gada jūnijā. Sāku domāt par ģimnaziju, bet uznāca nikns tīfs, savārgu visu vasaru un rudenī atmetu domas par tālāku skolu un studēšanu. Viļināja atkal sen iecerētie literāriskie darbi un septembra beigās, kad dienas rāvās jau īsākas, sēdos klāt pie sava dialogos rakstāmā gabala. Virsraksts viņam bija „Pēdējā cīņa“. Vieta, kur šie skati norisinājās, bija laukums bieza meža vidū, ne īsti rīta, ne vakara krēslā (tā laikam bija; lāgā tomēr neatceros, jo no šī raksta nav uzglabājies ne bruljons). Tur sastapās svētie: Aļoša Karamāzovs, Graus (Kellermana Aplamis), Salkšņu tēvs, Andra tēvs, Blaumaņa Bungatiņš; radības kungi: Niedras Zandens, Čičikovs; neatlaidīgie kaņotāji: Brands, Merežkovska Pēteris Lielais; skeptiķi un prāta cilvēki: Bazarovs, Pečorins; atstumtie: Purapuķes Asnītis, Gogoļa Akākijs, Poruka Liepa; meklētāji: Tolstoja Ļevins; lauztie: karālis Līrs, Tolstoja Pozdņisevs, Verters; vieglie: Pērs Ģints. Viņi tad nu savā starpā cīnās, t. i., ne jau galu galā cīnās, bet disputē, katrs savu patiesību aizstāvēdams. (Atminos vienu vietu: Pēteris Lielais, aizgrābts no Branda nelokāmības, aicina viņu savā dienestā, bet Niedras Zandens brīdina: „Majestāte, nepārsteidzieties. Tas cilvēks ir slims, tāpat kā kandidāts Strautmālis.“) Tā disputēdami viņi it kā sapinas visādās pretrunās un beidzot iegrimst izmisumā, kaut gan Aļoša Karamāzovs un Graus mierina. Bet tad krēsla skaidrojas, septiņas laukuma malā augošās puķes top sievietes un caur kokiem atmirdz saule. Un tās sievietes ir: Antigone, Kordēlija, Solveiga, Branda Agnese, Turgēneva Līza, Tolstoja Marja Bolkonskaja, Annas Brīgaderes Mare. Viņas pa-

ziņo, ka mūžīgās sievietības svētums un daile izlīdzinās pretekļus un ievedīs jaunajā gaismā un saskaņā. — Viss tas vēl bija ļoti, ļoti negatavs, bet daudz, kas tai gabalā izteikts, ietvēries arī manā turpmākā darbībā.

Kad nu „Pēdējā ciņa“ bija uzrakstīta, sākās gudrošana, kam šo gabalu nosūtīt drukāšanai. Artūram Bērziņam uz „Latvijas“ literārisko pielikumu? Tas nu tā ir kā ir. Līgotnim uz Vēstnesi jau nu ne domāt, tāpat Upītim uz „Domām“ nē. Atlika vienīgi „Druva“; kā redaktors gan parakstījās L. Bērziņš, bet es nojautu, ka Zeifertam laikam tur arī kāda teikšana. Tā patiesi arī bija un Zeiferts, gan nevalīgs būdams, man atrakstīja: dāvanas esot neapšaubāmas, bet drukāt to gabalu gan nevarot nekādā ziņā. Šī vēstule mani priecināja un skumdināja reizē, tāpat kā Klaustiņa sūtījums priekš četriem gadiem.

Tomēr es vēl darbojos joprojām ap savu „Pēdējo ciņu“. Vienu vietu no tās mēģināju rakstīt dzejā, trochajos. Tā bija vieta, kur Brands apliecina savu ticību saulei un gara brīvam augstumam, bet Poruka Liepa, to noklausījies, piezīmē, ka arī viņš mīlot sauli un nīstot sīko ļaužu muļķīgās ķildas; tikai Brands allaž bijis varonīgs, bet viņš, Liepa, bēdzis no visa. Dzejoli nosaucu „Divi gaismas dēli“ un tas bija pats pirmais, ko es uzrakstīju.

Pēc tam ķēros pie lugas, šoreiz pilnīgi reālas, no skolnieku dzīves. Iesāku tādu lielāku, nosaucu viņu „Jauni ļaudis“ un paziņoju, ka tā būs četros cēlienos. Rakstīju, rakstīju, pirmais cēliens jau nāca pie beigām, bet ar šausmām es manīju, ka lugā nav itin nekādas darbības; cilvēki nāk, runājas un iet, bet nekas nenotiek, nekas nevirzas, nekas neveidojas. Sviedu to lielo darbu pie malas un no tā materiāla iztaisīju mazāku ludziņu vienā cēlienā, šo cēlienu gan divās ainās pārdalīdams. Nu tā ludziņa saucās „Jāņu va-

karā"; kā aizbildinādamies es viņu apzīmēju par „sajūsmu tēlojumu“. Nekādas īstas jēgas nebija arī tur; šis „sajūsmu tēlojums“ bija izdevies labu tiesu vājāks, nekā tas stāstiņš kalendārā. Ludziņa bija šī stāstiņa turpinājums: Maijai te nomirusi māte, skolā meitene vairs netiek, viņai jāvada mājās visa saimniecība. Jāņu vakarā pie viņas sarodas dažas bijušās biedrenes no pilsētiņas. Izlasīju to priekšā skolotājam L., tam patika un viņš nosolījās ludziņu skolnieku vakarā izrādīt. Drāmatiskās cenzūras atļauju gan L. man izgādāja, bet tad mēs sastrīdējāmies un Jāņu vakars tā ir palika neizrādīts. Nezinu arī, ka ludziņa būtu kādreiz kādā citā skolā rādīta; ceru, ka tas nekur nebūs noticis.

Bet viens Smiltenes grāmattirgātājs domāja, ka „Jāņu vakaru“ gribēs uzvest daudzas skolas un apņēmas to izdot. Tā nu 1913. gada martā parādījās mana pirmā grāmatiņa, par ko saņēmu arī pirmo autora honorāru — veselus četrus vai piecus rubļus, lāgā neatminos. Smiltenieši viņu arī pa druskaī pirka. Pazīstams augļūdeņa tirgotājs lielījās iegādājies viens no pirmajiem. Es lāgā nevarēju iedomāties šī milzīgā cilvēka lielajās rokās tik plāniņu, maziņu brošūriņu; viņš labāk izskatītos šķirstīdams Latvju Dainas, vai kādu piecdesmit lokšņu romānu. Tomēr manu ludziņu ievēroja tā laika lielākais žurnāls „Domas“ un sniedza īsu, bet asu un, jāatzīstas, pelnītu spriedumu. Tas spriedējs bija paidagōģiskais rakstnieks Kļaviņš-Landavs.

Pa vidu šai lugu rakstīšanai un it īpaši pēc tam cītīgi vien dzejoju. Dzejoju un sūtīju dzejoļus uz visām pusēm. Mani temati bija pa lielākai daļai vai nu dabas ainas, vai pantos pārvārstīti „Pēdējās ciņas“ gabaliņi. Man arī atbildēja un visi atbildētāji drošināja, ka dāvanas jau esot, bet drukāt tak vēl nevarot. Bet es bieži vien jutos sarūgtināts un domāju: vai tiešām Eidemaņa,

Lejgalieša, Rozīša un Paegles dzejoļi tik augstu paceļas pār manējiem, ka tos ņem pretī izplestām rokām, kamēr manus sviež papīra kurvī?

Beidzot sūtīju dzejoļus līdz ar vēstuli uz Valku Linardam Laicēnam, kas tur vai tīri viens pats pierakstīja mazu nedēļas avīzīti „Kāvi”. Nesen vienā „Latvijas” numurā Laicēns laipni un pazemīgi bija atvainojies pret Jēkabsonu Kārli, turklāt nemaz vainīgs nebūdams. Tāds žests man iedvesa pret Laicēnu lielu cienību. Un tiešām — Laicēns man arī atbildēja gaŗā, ļoti sīrnīgā, lie-tišķiem norādījumiem bagātā vēstulē, solidamies dzejoļus likt savā avīzītē iekšā.

Saules pārpilna un mierīga bija tā maija svētdiena, kad atradu tēvabrāļa veikalā sev atsū-tītu „Kāvu” numuru. Pirmie drukātie dzejoļi! Izlasīju un pašam pārlietu patika. Iedūrās gan sirdī tāda kā maza skabardziņa: vai nu šitie dze-joļi nevarēja būt kādā lielākā avīzē, piemēram, Dzimtenes Vēstnesī! Bet labi arī, ka „Kāvos” un ka Laicēns man labvēlīgs. (Tos „gaismas dēlus” dzejoļa virsrakstā viņš bija izlabojis par „gais-mas varoņiem”). Un man bija tik labi, tik labi, kamēr rati, mājup vedot, viegli ritēja uz priekšu gar jaunajā zaļumā vizošajiem bērziem.

Saturs

Lpp.

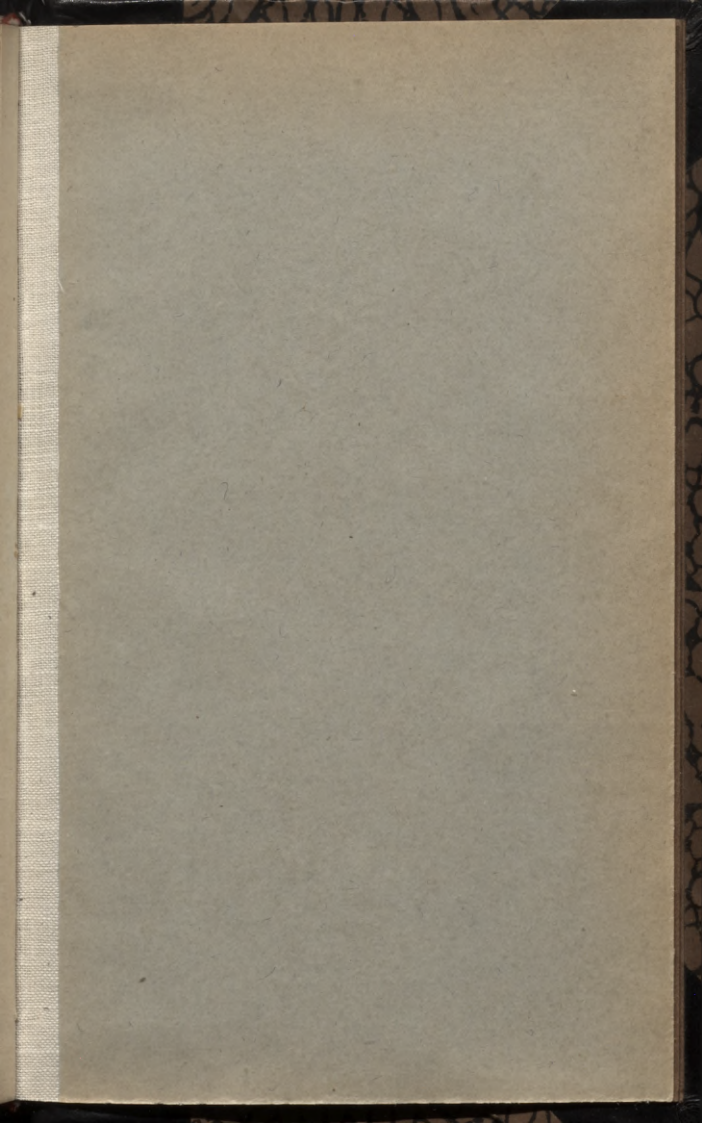
Par kokiem, ceļiem, cilvēkiem

Gadskārtas un aizgājušie	5
Mūsmājas koki	13
Gani	25
Nežēlība	41
Dzimtenes ceļi	45
Mazā pilsētiņa	59
Vecie skolotāji	77
Četri puikas	95

Par bildēm, grāmatām, rakstiem

Bildes	115
Austrums un Mēnešraksts	127
Kalendāri	141
Lubas	154
Avīžu stāsti	167
Jaunā Raža	183
Šis tas par grāmatām un rakstiem	199
Pirmie soļi rakstniecībā	214

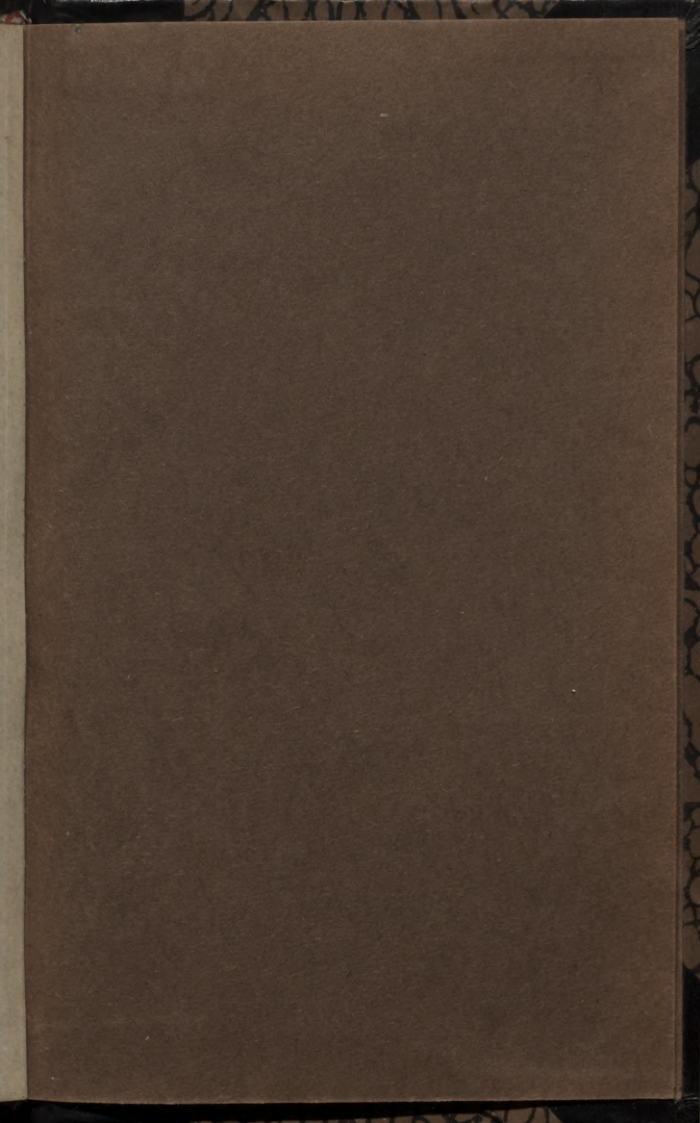

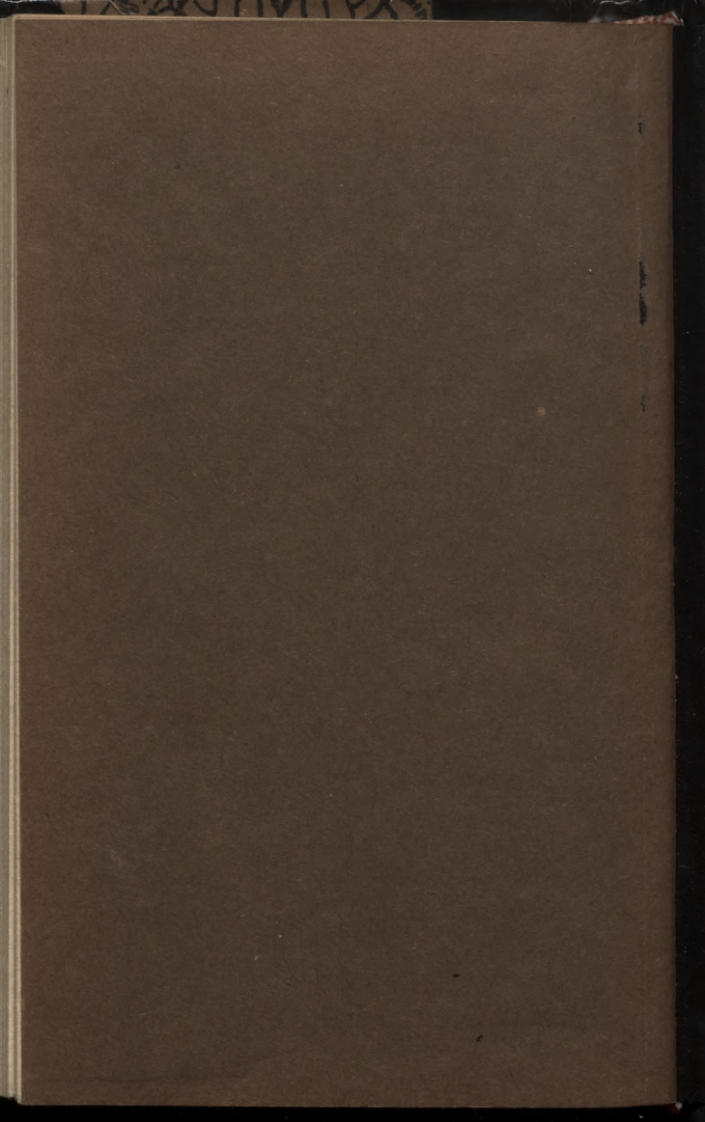

$$\begin{array}{r} 226 \ 116 \\ \hline 86 \ 16 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 12 \\ 12 \\ 25 \\ \hline 36 \\ 120 \\ \hline 156 \end{array}$$

10 APR. 1935

150

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308069099

5